Головний редактор:

Клименко Л. П.,
ректор Чорноморського державного університету імені Петра Могили, д.т.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України, Президент Асоціації університетів України

Заступники головного редактора:
Федоренко В. Г.,
д.е.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України, академік УАН, завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки ІПК ДСЗУ
Корецький М. Х.,
д.держ.упр., професор, Заслужений діяч науки і техніки України, проректор з навчально-виховної роботи ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»

Відповідальний секретар:
Кучеренко Г. Б.

Члени редакційної колегії:
Антонова Л. В., д.держ.упр., доцент, професор кафедри Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Бакуменко В. Д., д.держ.упр., професор, проректор з наукової роботи Академії муніципального управління
Бистряков І. К., д.е.н., професор, завідувач відділу ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»
Горлачук В. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Гречан А. П., д.е.н., професор, завідувач кафедри Київського національного університету технологій та дизайну
Груба Г. І., д.держ.упр., доцент, професор кафедри Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Дацій Н. В., д.держ.упр., доцент, професор кафедри Академії муніципального управління
Дацій О. І., д.е.н., професор, директор Науково-навчального інституту Академії муніципального управління
Денисенко М. П., д.е.н., професор, професор кафедри Київського національного університету технологій та дизайну
Ємельянов В. М., к.т.н., доцент, проректор-директор Інституту державного управління Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Завізєна Н. С., д.е.н., доцент, провідний науковий співробітник відділу стратегії сталого розвитку та інвестиційно-інноваційної політики Науково-дослідного економічного Інституту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України
Івашова Л. М., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри Академії митної служби України
Кальниш Ю. Г., д.держ.упр., с.н.с., завідувач кафедри Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Кузьменко О. Б., д.е.н., професор, заступник декана Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Плакіда В. Т., д.держ.упр., доцент, професор кафедри Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Плеханов Д. О., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Полтавського університету економіки та торгівлі
Сиченко В. В., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету
Сорока М. П., д.держ.упр., професор, народний депутат України
Федоренко С. В., к.т.н., доцент Київського національного університета будівництва та архітектури
Шамрай В. О., д.держ.упр., професор, професор кафедри Академії праці та соціальних відносин

ІНВЕСТИЦІЇ:
ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

№ 4 лютий 2015 р.

Журнал засновано у січні 2002 року.
Виходить 2 рази на місяць.

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ, ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
(постанова президії ВАК України № 1-05/2 від 27.05.2009 р., наказ ВАК України № 340 від 21.04.2011 р. «Про внесення змін до переліку наукових фахових видань України»)

Свідоцтво КВ № 17597-6447ПР від 29.03.2011 року
ISSN 2306-6814

Передплатний індекс: 23892

Адреса редакції:
04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29
Поштова адреса:
04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29
Телефон: (044) 223-26-28, 537-14-33
Тел./факс: (044) 458-10-73
E-mail: economy_2008@ukr.net
www.investplan.com.ua

Засновники:
Чорноморський державний університет імені Петра Могили,
ТОВ "ДКС Центр"
Видавець:
ТОВ "ДКС Центр"
Відділ інформації
Стаднік С. Б.
Відділ реклами
Чурсіна А. М.
Коректор
Строганова Г. М.
Комп'ютерна верстка
Полулященко А. В.
Технічне забезпечення
Дідук Б. Б.

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції.
Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори.
Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.
За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Чорноморського державного університету імені Петра Могили 26.02.15 р.
Підписано до друку 26.02.15 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 27,7.
Наклад — 1000 прим.
Папір крейдований, друк офсетний.
Замовлення № 2602/3.
Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»
м. Київ, пров. Куренівський, 17
Тел. (044) 537-14-34

© ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД, 2015

ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД
№ 4 лютий 2015 р.

У НОМЕРІ:

Економічна наука

Онищенко В. П.
Методологічне і методичне забезпечення обліку венчурного інвестування та напрями його удосконалення 6
Сергієнко О. А., Голофаєва І. П.
Моделювання факторів зовнішнього та внутрішнього середовища фінансової безпеки комерційного банку 11
Паршин Ю. І.
Методика оцінки інформаційного забезпечення стратегії сталого економічного розвитку 18
Маслак О. І., Коробкова І. В.
Інформаційне забезпечення процесу управління стратегічною стійкістю підприємства 23
Барна М. Ю.
Взаємозв'язок між товарообігом та факторними ознаками системи внутрішньої торгівлі України 26
Рощина Н. В., Товмасян В. Р., Посудієвський Д. О.
Проблеми та перспективи формування фондових бірж в Україні 30
Гончарова О. М., Єгорова Г. А.
Шляхи підвищення ефективності виробництва підприємств агросектору України 34
Шашина М. В.
Еволюція поняття ефективність державного управління 39
Исмаилов Ниязи Муса оглы
Совершенствование информационной базы анализа результатов деятельности и деловой активности 43
Салахов Рашад Мамедалиоглы
Проблемы повышения эффективности экономического механизма устойчивого развития сферы услуг 49
Баскаков А. Ю.
Особливості функціонування системи бюджетного менеджменту в ЄС 57
Королович О. О.
Оцінка організаційного забезпечення внутрішнього фінансового контролю на підприємствах з іноземними інвестиціями 63
Заячківська Б. Б.
Врахування карсту при здійсненні оцінки земельних ділянок 70
Нестерова Д. С.
Концептуальна модель формування інвестиційної політики страхової компанії 76
Дьяконова С. Ю.
Методика розрахунку та аналіз додаткових показників економічної ефективності інвестицій у кормовиробництво на макрорівні 80
Чала О. А.
Аналіз екологічного розвитку України в розрізі ресурсних, економічних та техногенних аспектів 84

Державне управління

Волянський П. Б.
Удосконалення механізмів державного регулювання медичного реагування на транспортні катастрофи 91
Ємельянов В. М.
Кластерний механізм організації промислового виробництва 95
Терент'єва А. В.
Аналіз факторів впливу на адекватність управлінських заходів з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій 99

ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД
№ 4 лютий 2015 р.

У НОМЕРІ:

Державне управління

Колтун В. С.
Комплементарність як парадигма місцевого самоврядування: методологічний аспект 104
Бабенко К. А., Лазаренко С. Ж.
Організаційно-правові аспекти протидії корупційним діянням 109
Дубич К. В.
Роль науково-прикладного механізму державного управління в підвищенні якості надання соціальних послуг 114
Кіслов Д. В.
Піар в системах маркетингових комунікацій органів державного управління 118
Стоян О. Ю.
Дослідження міжнародного досвіду інвестування розвитку сфери відновлювальної енергетики 122
Кашпур Л. М.
Вплив інститутів громадянського суспільства на удосконалення податкового законодавства в Україні 126
Федан Я. І.
Гуманізація освітніх процесів як основа розвитку сучасної освітньої системи 132
Паламарчук Т. П.
Оптимізація української аграрної євроінтеграції в умовах сучасного державного управління 138
Вострікова Н. В.
Системна модель механізму державного управління водними ресурсами 143
Поліщук І. В.
Механізми розвитку професійного потенціалу державних службовців в Україні 149
Березовський Д. О.
Аналіз основних проблем при використанні моніторингу та контролю в системі державного управління 154

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

— У статті з лівого боку має стояти індекс УДК (регистр – «ВСЕ ПРОПИСНЫЕ»).

— Ініціали та прізвище автора. Через кому після ПІБ зазначається науковий ступінь, вчене звання, посада, науковий заклад (мовою статті та англійською мовою).

— Назва статті (регистр – «Как в предложениях») мовою статті та англійською мовою.

— Анотація мовою статті та англійською мовою.

— Ключові слова (5—8 слів) мовою статті та англійською мовою.

— Текст статті.

У статті, згідно постанови Президії Вищої атестаційної комісії України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15 січня 2003 р. № 7-05/1, повинні міститись (із виділенням у тексті) такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обгрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі; список використаних джерел (оформлюється за новими вимогами, які опубліковані у Бюлетні ВАК України, № 3, 2008).

Згідно нових правил, які враховують вимоги міжнародних систем цитування, автори статей повинні давати список літератури в двох варіантах: один на мові оригіналу і окремим блоком той же список літератури **(References) в романському алфавіті (harvard reference system)**, повторюючи в ньому всі джерела літератури, незалежно від того, чи є серед них іноземні

— Обсяг рукопису — 15—25 тис. знаків, включаючи рисунки, таблиці.

— Стаття повинна бути виконана у форматі А-4 текстового редактора Microsoft Word for Windows (шрифт – Times New Roman) у вигляді файла з розширенням .doc або .rtf для Microsoft Word (версія 97-2003). Файли статті обов'язково повинні бути збережені в форматі .doc або .rtf.

— Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у чорно-білому вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. Рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом. Для рисунків, зроблених в програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003).

— Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation і нумеруються з правого боку.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

INVESTYTSIYI: PRAKTYKA TA DOSVID
№ 4 / 2015

CONTENTS:

Economy

Onyschenko V.
METHODOLOGICAL AND METHODICAL GROUNDWORK OF ACCOUNTING OF VENTURE CAPITAL INVESTMENT AND DIRECTIONS OF ITS IMPROVEMENT 6
Sergienko O., Golofayeva I.
MODELING OF EXTERNAL AND INTERNAL ENVIRONMENT FACTORS OF COMMERCIAL BANKS FINANCIAL SECURITY 11
Parshin Y.
ESTIMATION METHOD OF INFORMATIVE PROVIDING OF STEADY ECONOMIC DEVELOPMENT STRATEGY 18
Maslak O., Korobkova I.
INFORMATION SECURING THE PROCESS OF OPERATING BY STRATEGIC STABILITY OF ENTERPRISE 23
Barna M.
CORRELATION BETWEEN TURNOVER AND FACTOR VARIABLE OF DOMESTIC TRADE IN UKRAINE 26
Roschina N., Tovmasyan V., Posudiievs'kyj D.
PROBLEMS AND PROSPECTS OF STOCK EXCHANGES FORMING IN UKRAINE 30
Honcharova O., Egorova H.
WAYS TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN UKRAINE 34
Shashyna M.
THE EVOLUTION OF THE CONCEPT EFFICIENCY OF STATE ADMINISTRATION 39
Ismailov Niyazi Musa
IMPROVING THE INFORMATION BASE ANALYSIS OF RESULTS OF OPERATIONS AND BUSINESS ACTIVITY 43
SalahovRashadMamedali
PROBLEMS OF INCREASING THE EFFICIENCY OF THE ECONOMIC MECHANISM FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SERVICES 49
Baskakov A.
FEATURES OF FUNCTIONING OF THE SYSTEM OF BUDGETARY MANAGEMENT IN EU 57
Korolovich O.
EVALUATION OF ORGANIZATIONAL MAINTENANCE OF INTERNAL FINANCIAL CONTROL IN ENTERPRISES WITH FOREIGN INVESTMENT 63
Zayachkivska B.
CONSIDERATION OF THE KARST AT ASSESS OF LAND LOTS 70
Nesterova D.
THE CONCEPTUAL MODEL OF THE INVESTMENT POLICY OF THE INSURANCE COMPANY 76
Dyakonova S.
THE METHOD OF CALCULATION AND ANALYSIS OF ADDITIONAL INDICATORS OF ECONOMIC EFFICIENCY INVESTMENTS IN FODDER PRODUCTION AT THE MACRO LEVEL 80
Chala O.
ANALYSIS OF UKRAINE'S ENVIRONMENTAL DEVELOPMENT IN TERMS OF RESOURCE, ECONOMICAL AND TECHNOGENIC ASPECTS 84

Public administration

Volyanskiy P.
IMPROVING MECHANISMS OF THE STATE REGULATION OF MEDICAL RESPONSE TO CAR ACCIDENTS 91
Emelianov V.
CLUSTER MECHANISM OF ORGANIZATION OF INDUSTRIAL PRODUCTION 95
Terentieva A.
ANALYSIS OF FACTORS INFLUENCING THE ADEQUACY OF MANAGEMENT MEASURES IN THE CONSEQUENCES OF EMERGENCIES 99

INVESTYTSIYI: PRAKTYKA TA DOSVID
№ 4 / 2015

CONTENTS:

Public administration

Koltun V.
COMPLEMENTARITY AS A PARADIGM OF LOCAL SELF-GOVERNMENT: METHODOLOGICAL ASPECTS 104
Babenko K., Lazarenko S.
ORGANISATIONAL AND LEGAL ASPECTS IN COMBATING CORRUPTION 109
Dubych K.
THE ROLE OF RESEARCH AND APPLICATION STATE MANAGEMENT MECHANISM TO IMPROVE THE QUALITY OF SOCIAL SERVICES 114
Kislov D.
PIAR MARKETING COMMUNICATIONS SYSTEMS OF PUBLIC ADMINISTRATION 118
Stoyan O.
THE INTERNATIONAL EXPERIENCE OF INVESTMENT IN THE DEVELOPMENT OF RENEWABLE ENERGY: FROM THEORY TO PRACTICE 122
Kashpur L.
THE INFLUENCE OF CIVIL SOCIETY ON TAX LAW IMPROVEMENT IN UKRAINE 126
Fedan Y.
HUMANIZATION OF EDUCATIONAL PROCESSES AS THE BASIS OF CURRENT EDUCATION SYSTEM 132
Palamarchuk T.
OPTIMIZATION OF UKRAINIAN AGRICULTURAL INTEGRATION IN CONDITIONS OF MODERN GOVERNMENT 138
Vostrikova N.
SYSTEM MODEL OF THE MECHANISM OF PUBLIC WATER RESOURCES MANAGEMENT 143
Polishchuk I.
THE MECHANISMS OF PROFESSIONAL POTENTIAL DEVELOPMENT OF CIVIL SERVANTS IN UKRAINE 149
Berezovsky D.
ANALYSIS OF THE MAIN PROBLEMS AT THE USE OF MONITORING AND CONTROL IN PUBLIC ADMINISTRATION 154

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

— У статті з лівого боку має стояти індекс УДК (регистр – «ВСЕ ПРОПИСНЫЕ»).

— Ініціали та прізвище автора. Через кому після ПІБ зазначається науковий ступінь, вчене звання, посада, науковий заклад (мовою статті та англійською мовою).

— Назва статті (регистр – «Как в предложениях») мовою статті та англійською мовою.

— Анотація мовою статті та англійською мовою.

— Ключові слова (5—8 слів) мовою статті та англійською мовою.

— Текст статті.

У статті, згідно постанови Президії Вищої атестаційної комісії України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15 січня 2003 р. № 7-05/1, повинні міститись (із виділенням у тексті) такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обгрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі; список використаних джерел (оформлюється за новими вимогами, які опубліковані у Бюлетні ВАК України, № 3, 2008).

Згідно нових правил, які враховують вимоги міжнародних систем цитування, автори статей повинні давати список літератури в двох варіантах: один на мові оригіналу і окремим блоком той же список літератури **(References) в романському алфавіті (harvard reference system)**, повторюючи в ньому всі джерела літератури, незалежно від того, чи є серед них іноземні

— Обсяг рукопису — 15—25 тис. знаків, включаючи рисунки, таблиці.

— Стаття повинна бути виконана у форматі А-4 текстового редактора Microsoft Word for Windows (шрифт – Times New Roman) у вигляді файла з розширенням .doc або .rtf для Microsoft Word (версія 97-2003). Файли статті обов'язково повинні бути збережені в форматі .doc або .rtf.

— Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у чорно-білому вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. Рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом. Для рисунків, зроблених в програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003).

— Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation і нумеруються з правого боку.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

УДК 657.1.012.1

В. П. Онищенко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку і оподаткування,
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів

МЕТОДОЛОГІЧНЕ І МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКУ ВЕНЧУРНОГО ІНВЕСТУВАННЯ ТА НАПРЯМИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

V. Onyschenko,
PhD, Associate Professor, Department of Accounting and Taxation, Chernihiv National Technological University

METHODOLOGICAL AND METHODICAL GROUNDWORK OF ACCOUNTING OF VENTURE CAPITAL INVESTMENT AND DIRECTIONS OF ITS IMPROVEMENT

Визначено основоположні принципи бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, які впливають на облік венчурного інвестування. Серед них названо: імовірність майбутньої економічної вигоди, доречність, правдиве подання, суттєвість, достовірність оцінки, обачність, послідовність, повне висвітлення. Розглянуто, як впливають зазначені принципи на облікові процедури. Наведено особливості венчурного інвестування, які треба врахувати в методологічній і методичній базі їх обліку. Названо основні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності, які стосуються обліку венчурного інвестування. Метод участі в капіталі визначений як основний метод обліку венчурних фінансових інвестицій. Визначено склад методичного забезпечення бухгалтерського обліку венчурного інвестування: методичні рекомендації, інструкції, положення. Здійснено аналіз деяких положень, зокрема Положення про порядок визначення вартості чистих активів інститутів спільного інвестування. Визначено недоліки існуючого методичного забезпечення.

The article identifies the fundamental principles of accounting and financial statements that influence accounting of venture investment. Among them are named: the probability of future economic benefits, relevance, faithful representation, materiality, reliability of measurement, prudence, conservatism, full coverage. In the article considered how these principles influence on accounting procedures. The article defines the peculiarities of venture capital investment, which should be taken into methodological and methodical groundwork of their accounting. The basic standards of accounting and financial statements related to accounting of venture capital investment are named. The equity method is defined as the main method of accounting for venture financial investment. The article defines the composition of methodological groundwork of accounting of venture capital investment: guidelines, instructions, regulations. The author analyse some regulations, in particular the "Regulation on the Procedure for Determining the Value of the Net Assets of Joint Investment Institutions Assets". Shortcomings of the existing methodologies are identified.

Ключові слова: інвестор, венчурний капіталіст, об'єкт інвестування, венчурна інвестиція, інститут спільного інвестування, метод участі в капіталі, суттєвий вплив.

Key words: investor, venture capitalist, investee, venture capital investment venture investment, joint investment institution, equity method, significant influence.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах необхідності активізації інвестиційних процесів в економіці України та її структурної перебудови актуальними стають питання пошуку інноваційних сфер діяльності. Венчурне інвестування є механізмом активізації інноваційного розвитку, проте в умовах України має низку перешкод для свого розвитку. Так, дослідники вказають на низький рівень законодавчої бази [1, с.

Таблиця 1. Основоположні принципи бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, які впливають на облік венчурного інвестування

Принципи бухгалтерського обліку/фінансової звітності	Вплив на облік венчурного інвестування
Концептуальна основа МСФЗ [7]	
Імовірність майбутньої економічної вигоди	Якщо існує ймовірність отримання економічних вигід від інвестиції, то визнання такої фінансової інвестиції як активу буде виправданим, якщо немає свідчення протилежного
Доречність	Бухгалтерська інформація про результати венчурного інвестування повинна мати передбачувальну цінність, підтверджувальну цінність або і те, і те. Зокрема має бути можливим її використання як вхідних даних для процесів, які використовують користувачі для передбачення майбутніх доходів внаслідок венчурного інвестування
Правдиве подання	Опис венчурних інвестицій повинен мати три характеристики: бути повним, нейтральним та вільним від помилок
Суттєвість	Інформація є суттєвою, якщо її відсутність або неправильне подання може вплинути на рішення, які приймають користувачі на основі фінансової інформації про конкретний суб'єкт господарювання, що звітує. Необхідно наводити всю суттєву фінансову інформацію щодо наявних інвестицій у венчурного капіталіста та про об'єкт інвестування
Достовірність оцінки	Наявність у венчурної інвестиції собівартості або вартості, яка може бути достовірно виміряна
Принципи бухгалтерського обліку за Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [8]	
Обачність	Методи оцінки фінансових інвестицій мають запобігати завищенню їх оцінки активів та доходів по ним. Методи оцінки зобов'язань у підприємства реципієнта мають запобігати заниженню зобов'язань перед інвестором
Послідовність	Постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики щодо венчурних інвестицій, однакових підходів до їх оцінки та обліку зміни їх вартості
Повне висвітлення	Фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій венчурного інвестування та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на їх основі

268; 5, с. 12]. Методологічне і методичне забезпечення бухгалтерського обліку венчурного інвестування певною мірою також є частиною законодавчої бази. За таких обставин доцільним стає його дослідити та запропонувати можливі напрями його подальшого розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Серед дослідників методичних, організаційних аспектів бухгалтерського обліку венчурної діяльності в Україні можна виділити Яковець Г.Ю. [6]. Вона зокрема вказує на необхідність розвитку облікового забезпечення венчурного інвестування, порядку та методики оцінки венчурного капіталу в бухгалтерському обліку, робочого плану рахунків для венчурних інвесторів та підприємств-реципієнтів щодо обліку венчурного інвестування [6 с. 175].

Серед зарубіжних дослідників проблемами обліку венчурного інвестування займалась Сисоєва І.В. [5].

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Всі роботи попередників свідчать про значимість та актуальність досліджень у сфері бухгалтерського обліку венчурних інвестицій. Недостатньо дослідженими залишаються питання, пов'язані з методологічним, організаційно-методичним забезпеченням бухгалтерського обліку венчурного інвестування. На сьогодні відсутні належні інструктивні та методичні матеріали з організації обліку діяльності венчурних фондів, венчурних підприємств та управляючих компаній. Для розробки належного методичного забезпечення необхідно уточнити та виділити основоположні методологічні принципи його розробки. Отже, існує потреба здійснити дослідження методологічного і методичного забезпечення венчурного інвестування та встановити напрями його удосконалення.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є на основі природи венчурної діяльності визначити основні методологічні принципи, на яких слід будувати бухгалтерський облік венчурного інвестування; дослідити стан існуючого методичного забезпечення його обліку; визначити можливі напрями розвитку методологічного і методичного забезпечення обліку венчурного інвестування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічне забезпечення бухгалтерського обліку являє собою концептуальні засади його ведення, основоположні принципи викладені у відповідних законах, стандартах фінансової звітності або положеннях бухгалтерського обліку [3, с. 199]. За своєю обліково-економічною суттю венчурна інвестиція є активом для венчурного капіталіста, в той час як для підприємства-реципієнта (об'єкта інвестування) стає джерелом господарських засобів (частиною статутного капіталу або в окремих випадках — позикового капіталу).

У таблиці 1 наведено основоположні принципи бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, які впливають на облікові процедури щодо венчурного інвестування.

На які облікові процедури впливають описані в таблиці 1 принципи? Щодо першого з них слід зазначити, що концепція імовірності майбутньої економічної вигоди відповідає невизначеності, що характеризує середовище, у якому діє суб'єкт господарювання. Але у випадку наявності значного пакету інвестиційних проектів, як правило, існує певний ступінь ймовірності зниження їх вартості, а отже, необхідність визнати витрати, які відображають очікуване зменшення економічних вигід. У такій ситуації виникає доцільність нарахування венчурними капіталістами, які мають великі інвестиційні порт-

Таблиця 2. Основні стандарти, які регулюють облік венчурного інвестування

Національні	МСФЗ (аналог)	Умова застосування	Що регулює
ПСБО 12 «Фінансові інвестиції»	МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства»	Інвестор має суттєвий вплив на об'єкт інвестування (більше 20% у капіталі та ін.)	Первинну оцінку фінансової інвестиції в асоційовані підприємства та оцінку їх на дату балансу з використанням методу участі в капіталі, порядок уцінки/дооцінки інвестицій, що відображаються за справедливою вартістю
	МСФЗ 11 «Спільна діяльність»	Інвестор здійснює спільний контроль об'єкта інвестування	Застосування методу участі в капіталі щодо оцінки вартості фінансової інвестиції в спільно контрольованих суб'єктах господарювання, облік інших форм спільної діяльності
НПСБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»	МСБО 1 «Подання фінансової звітності»	Всі інвестори	Відображення інформації про фінансові інвестиції у фінансовій звітності
ПСБО 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних осіб»	МСБО 24 «Розкриття інформації про пов'язані сторони»	Інвестор має суттєвий вплив, спільний контроль чи контроль об'єкта інвестування	Врегульовує розкриття інформацію про відносини між пов'язаними сторонами в примітках до фінансової звітності
НПСБО 2 «Консолідована фінансова звітність»	МСФЗ 10 «Консолідована фінансова звітність»	Інвестор має контроль над об'єктом інвестування (більше 50% у капіталі та ін.)	Складання консолідованої фінансової звітності, яка відображає інвестора та контрольовані ними об'єкти як єдину економічну одиницю

фелі, певних резервів щодо запобігання ризику зменшення їх вартості або використання певних поправочних коефіцієнтів при їх оцінці.

По інших принципах можна зробити такі загальні висновки щодо їх впливу:

1) має наводитися вичерпна інформація у примітках до фінансової звітності, яка може вплинути на прийняття рішень користувачами такої звітності;

2) має використовуватися вичерпна кількість методів оцінки, їх застосування має мати якомога менше суб'єктивних особливостей;

3) методи оцінки мають запобігати завищенню оцінки венчурних інвестицій, враховувати усі можливі ризики;

4) методи оцінки, підходи до їх здійснення не повинні змінюватися із року в рік, за допомогою чого досягається можливість порівняння вартості венчурної інвестиції, проведення аналізу ефективності венчурного інвестування.

Зазначені принципи мають врегульовувати облік венчурного інвестування з урахуванням таких його особливостей:

— довгостроковий характер (до 10 років) [2, с. 102];

— висока ризиковість інвестування з відсутністю вимог щодо об'єкта інвестування по їх поверненню;

— існування двох форм венчурного інвестування: вкладення в статутний капітал та інвестиційне кредитування;

— венчурний фонд бере участь в управлінні об'єктом інвестування та має більше 20% частку в його капіталі. Через це об'єкт інвестування та венчурний капіталіст є пов'язаними особами, об'єкт інвестування при цьому є асоційованим підприємством;

— венчурний фонд має декілька пакетів інвестицій, а також декілька засновників, учасників, що вимагає ведення певної аналітики;

— венчурні компанії (інститути спільного інвестування), якщо говорити про Україну, створюються у формі корпоративного (акціонерне товариство) або пайового фонду (ст. 8 і ст. 41 Закону України "Про інститути спільного інвестування" від 05.07.2012 № 5080-VI);

— форма акціонерного товариства за ст. 12-1 Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність" вимагає від інвестора застосування МСФЗ.

Наступним рівнем методологічного забезпечення є стандарти бухгалтерського обліку. Венчурна інвестиція є різновидом довгострокової фінансової інвестиції, тому її облік здійснюється на основі відповідних стандартів (табл. 2).

Стандарти, які наведені в таблиці 2, містять вимоги щодо розкриття інформації про фінансові інвестиції у примітках до фінансової звітності, серед яких можна виділити такі:

— перелік провідних асоційованих, дочірніх і спільних підприємств із зазначенням частки в капіталі та методів оцінки, що використовуються для обліку таких фінансових інвестицій (ПСБО 12);

— узагальнену фінансову інформацію щодо асоційованих підприємств, включаючи сукупні суми активів, зобов'язань, доходів та прибутку чи збитку (МСБО 28).

Такої інформації є недостатньо для врахування ризиковості венчурного інвестування та забезпечення принципів суттєвості та повного висвітлення.

Для відображення в обліку фінансових інвестицій венчурного характеру за наведеними вище обліковими стандартами можливі такі варіанти:

— використання первинної вартості на дату здійснення інвестиції;

— використання інвестором методу участі в капіталі для обліку інвестицій в асоційовані підприємства на дату балансу;

— використання інвестором методу участі в капіталі для обліку спільно контрольованих суб'єктів господарювання (та інших методів обліку спільної діяльності в залежності від її форми передбачених в МСФЗ 11 та ПСБО 12);

— складання консолідованої фінансової звітності. Відповідно до Закону України "Про бухгалтерський

Таблиця 3. Методичне забезпечення обліку венчурного інвестування

Нормативний документ	Умова застосування	Що регулює
Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкція до його застосування: Наказ МФУ від 30.11.1999 № 291	Всі інвестори	Застосування рахунків обліку фінансових інвестицій, доходів та витрат від інвестиційної інвестора
Положення про особливості бухгалтерського обліку операцій інститутів спільного інвестування [9]	Інвесторами, що підпадають під визначення інституту спільного інвестування (корпоративний або пайовий фонд)	Особливості бухгалтерського обліку власного капіталу інститутів спільного інвестування
Положення про порядок визначення вартості чистих активів інститутів спільного інвестування [10]	Інвесторами, що підпадають під визначення інституту спільного інвестування (корпоративний або пайовий фонд)	Положення встановлює вимоги щодо порядку визначення вартості чистих активів інститутів спільного інвестування
Методичні рекомендації з обліку спільної діяльності Наказ МФУ від 30 грудня 2011 р. № 1873	Інвестори, які здійснюють інвестування на основі спільної діяльності без створення юридичної особи за договорами простого товариства	Ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності учасників спільної діяльності. В основі метод пропорційної консолідації

облік та фінансову звітність в Україні" акціонерні товариства мають обов'язково складати консолідовану фінансову звітність за МСФЗ, якщо мають підконтрольні підприємства.

Розглянемо, яким чином існуюче методичне забезпечення обліку венчурного інвестування відповідає вищезазначеним вимогам (табл. 3). Методичне забезпечення бухгалтерського обліку містить у собі тлумачення законів і стандартів фінансової звітності та бухгалтерського обліку, методичні вказівки, рекомендації, інструкції щодо їх застосування або обліку окремих господарських операцій [3, с. 199].

У таблиці 3 наведено два спеціалізованих документи. Одним з них є Положення про особливості бухгалтерського обліку операцій інститутів спільного інвестування регулює зокрема застосування 401 "Статутний капітал" для корпоративного інвестиційного фонду та субрахунку 402 "Пайовий капітал" для пайового інвестиційного фонду. Положення також регулює облік емісійного доходу при розміщенні цінних паперів, облік викупу цінних паперів та їх повторного розміщення [9].

Слід зазначити, що підходи до обліку, які описуються в даному положенні, не є чимось новим, аналогічні підходи до обліку статутного, пайового, емісійного доходу використовують усі підприємства України, а не тільки інститути спільного інвестування. Активи інститутів спільного інвестування відповідно до даного Положення первісно оцінюються та відображаються у бухгалтерському обліку за собівартістю (первісною вартістю) на дату зарахування активу до складу активів інституту спільного інвестування. Однак аналогічна вимога міститься і в п. 4 ПСБО 12 "Фінансові інвестиції".

Другим спеціалізованим документом є Положення про порядок визначення вартості чистих активів інститутів спільного інвестування. Компанія з управління активами розраховує вартість чистих активів окремо за кожним інститутом спільного інвестування, зокрема станом на останній календарний день місяця, день складення інформації щодо діяльності інституту спільного інвестування (квартальна, річна) [10].

Слід зазначити, що п. 10 даного Положення вказує на те, що "акції асоційованих і дочірніх підприємств на дату оцінки відображаються за вартістю, що визначена відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 12 "Фінансові інвестиції" [10]. Даний стандарт, як уже згадувалось, вказує на необхідність застосування у такому випадку методу участі в капіталі.

Визначальним у Положенні [10] є використання системи понижувальних коефіцієнтів. Дається таке визначення: "Понижувальний коефіцієнт — коефіцієнт, що застосовується для визначення вартості активів, щодо яких існує ймовірність зменшення корисності активу" [10]. При застосуванні понижувального коефіцієнту вартість активу визначається шляхом множення балансової вартості таких активів, яка склалась на дату, що передує даті першого застосування коефіцієнта, на показник коефіцієнта, який визначений Положенням. Це є проявом принципу імовірності майбутньої економічної вигоди, про який згадувалось у таблиці 1.

Також Положення [10] вказує на те, що компанія з управління активами зобов'язана дотримуватись обраної методики оцінки активів інститутів спільного інвестування протягом звітного року. Це є проявом принципу послідовності.

Таким чином, аналізуючи існуюче методичне забезпечення обліку венчурного інвестування, можна побачити, що недостатньо враховані (чи взагалі не враховані) наступні його особливості:

— висока ризиковість інвестування. Примітки до звітності мають мати більше інформації про ризики, які несе інвестор;

— існування двох форм венчурного інвестування: вкладення в статутний капітал і інвестиційне кредитування. Про облік інвестиційного кредитування, його відображення в примітках до фінансової звітності не зазначається;

— деталізація порядку застосування методу участі в капіталі як найбільш ймовірного методу обліку венчурної інвестиції;

— наявність декількох інвестиційних пакетів у інвестора. Для дотримання можливостей порівняння різних інвестиційних пакетів по їх ефективності та забезпечення концептуального принципу правдивого подання необхідна єдина методика оцінки вартості власного капіталу (чистих активів) об'єктів інвестування.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Венчурні інвестиції є довгостроковими фінансовими інвестиціями з високим ризиком, які зазвичай дають можливість управління об'єктом інвестування, що й визначає порядок їх обліку, відповідне методологічне та методичне забезпечення.

Методологічне і методичне забезпечення обліку венчурних інвестицій є недосконалим. Існує потреба у створенні методичних рекомендацій з обліку венчурного інвестування (чи більш широко — довгострокових фінансових інвестицій), які б містили бухгалтерські проведення з обліку фінансових інвестицій, детальний порядок застосування методів їх оцінки (за справедливою вартістю, за методом участі в капіталі). В таких методичних рекомендаціях необхідно приділити увагу розкриттю ризиків застосування методу участі в капіталі, детальному розкриттю доречної та суттєвої інформації у примітках до фінансової звітності інвестора.

Перспективним є подальше дослідження застосування методу участі в капіталі, його аналітичного забезпечення, врахування ризиків його застосування.

Література:

1. Зінченко О.А. Венчурне інвестування: проблеми розвитку в Україні і зарубіжний досвід / О.А. Зінченко, О.В. Чайка // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2012. — № 40. — С. 266—269.

2. Зянько В.В. Венчурне інвестування як засіб підвищення інноваційної активності / В.В. Зянько // Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. — Вінниця: ВНТУ, 2013. — С. 101—104

3. Рожелюк В.М. Організація обліку як цілеспрямована діяльність власника підприємства / В.М. Рожелюк // Інноваційна економіка. — 2014. — № 3. — С. 196—203.

4. Савченко В.Ф. Проблеми венчурного інвестування в Україні / В.Ф. Савченко, Д.В. Шатирко // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. — 2013. — № 2 (18). — С. 7—13.

5. Сысоева И.В. Учет венчурного финансирования / И.В. Сысоева // Инженерный вестник Дона. — 2012. — № 4—1, том 22. — С. 5—9.

6. Яковець Г.Ю. Розвиток венчурної інвестиційної діяльності в Україні: обліковий вимір / Г.Ю. Яковець // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економічні науки. — 2011. — № 4 (58). — С. 173—176.

7. Концептуальна основа фінансової звітності: IASB [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_009

8. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=996-14

9. Положення про особливості бухгалтерського обліку операцій інститутів спільного інвестування: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України від 26.11.2013 № 2669 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z2156-13

10. Положення про порядок визначення вартості чистих активів інститутів спільного інвестування: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України від 30.07.2013 № 1336 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1444-13/paran18#n18

References:

1. Zinchenko, O.A. and Chajka, O.V. (2012), "Venture Investment: problems of development in Ukraine and international experience", Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti, vol. 40, pp. 266—269.

2. Zian'ko, V.V. (2013), "Modern trends in financial and investment and innovation processes in Ukraine", Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Materials of the International Scientific Conference], Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia: "Suchasni tendentsii rozvytku finansovykh ta innovatsijno-investytsijnykh protsesiv v Ukraini" [International scientific-practical conference "Modern trends in financial and investment and innovation processes in Ukraine"], Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, Ukraine, pp. 101—104.

3. Rozheliuk, V.M. (2014), "The organization of accounting as a purposeful activity of business owner", Innovatsijna ekonomika, vol. 3, pp. 196—203.

4. Savchenko, V.F. and Shatyrko, D.V. (2013), "Problems of Venture Investment in Ukraine", Naukovyj visnyk Chernihivs'koho derzhavnoho instytutu ekonomiky i upravlinnia, vol. 2 (18), pp. 7—13.

5. Sysoeva, I.V. (2012), "Accounting of venture financing", Inzhenernyj vestnik Dona, vol. 4—1, pp. 5—9.

6. Yakovets', H.Yu. (2011), "The development of venture capital investment in Ukraine: accounting aspect", Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriia: ekonomichni nauky, vol. 4 (58), pp. 173—176.

7. The International Accounting Standards Board (2010), The Conceptual Framework for Financial Reporting, available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_009 (Accessed 25 January 2015).

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine", available at: http://zakon.nau.ua/doc/?code=996-14 (Accessed 25 January 2015).

9. National securities and stock market commission of Ukraine (2013), The Resolution "The Regulation of The Peculiarities of Accounting Operations of Joint Investment Institutions", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z2156-13 (Accessed 25 January 2015).

10. National securities and stock market commission of Ukraine (2013), The Resolution "The Regulation on the procedure for determining the value of net joint investment institutions assets", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1444-13/paran18#n18 (Accessed 25 January 2015).

Стаття надійшла до редакції 10.02.2015 р.

УДК 330.43:336.71:005.94

О. А. Сергієнко,
к. е. н., доцент кафедри вищої математики, ХІБС УБС НБУ
І. П. Голофаєва,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, ХНЕУ ім. С. Кузнеця

МОДЕЛЮВАННЯ ФАКТОРІВ ЗОВНІШНЬОГО ТА ВНУТРІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

O. Sergienko,
PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine, Department of Higher Mathematics
I. Golofayeva,
PhD in Economics, Associate professor, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Department of Finance, Kharkiv, Ukraine

MODELING OF EXTERNAL AND INTERNAL ENVIRONMENT FACTORS OF COMMERCIAL BANKS FINANCIAL SECURITY

У роботі визначено основні характеристики внутрішнього та зовнішнього середовища комерційного банку, що формують певні загрози ефективного розвитку. Сформовано систему факторів зовнішнього середовища, які впливають на рівень фінансової безпеки комерційних банків, серед яких група створюючих факторів, регулюючих та попереджуючих факторів, що є основою оцінки зовнішнього конкурентного середовища та економічної ситуації країни в цілому. Сформовано систему факторів внутрішнього середовища, серед яких група інформаційних, інвестиційних, кадрових та інноваційних факторів, порівняльний аналіз за якими дозволить визначити внутрішні конкурентні переваги та можливості розвитку кожного конкретного банку. На основі інтегральної рейтингової оцінки розраховано локальні та загальні інтегральні показники внутрішнього та зовнішнього середовища, досліджено динаміку їх поведінки, методами кластерного аналіза визначено класи їх станів: нейтральний, несприятливий та агресивний. Побудовано моделі прогнозування факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на основі динамічних економетричних VAR-моделей та розпізнавання їх майбутніх станів методами дискримінантного аналізу.

In this paper the main characteristics of the internal and external environment of commercial banks, which form a threat to effective development was identified. The system of environmental factors that affect the level of financial security of commercial banks are formed, including group forming factors, regulatory factors and warning, which is the basis for valuation external competitive environment and economic situation of the country as whole. The system of internal environment factors, including the groups of information, investment, innovation and human factors are formed, comparative analysis which will determine the internal competitive advantages and opportunities for the development of each individual bank. Based on the integral of rating calculated local and general integral factors internal and external environment, studied the dynamics of their behavior with methods of cluster analysis identified classes of states: neutral, unfriendly and aggressive. The predict models for factors external and internal environment based on dynamic econometric VAR-models and discrimination of their future state with methods of discriminant analysis are built.

Ключові слова: внутрішнє та зовнішнє середовище, комерційний банк, фінансова безпека, система факторів, модель, управління, оцінка, аналіз, прогнозування.
Key words: internal and external environment, commercial bank, financial security, factors system, model, management, evaluation, analysis, forecasting.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Провідна роль банківської системи у залученні, накопиченні та розміщенні коштів з метою фінансування суб'єктів всіх галузей національної економіки вимагає особливої уваги в оцінці і аналізі показників результативності їх діяльності, що визначають рівень економічної безпеки банківського сектору та країни в цілому. Результати аналізу динаміки основних індикаторів стану банківської системи дозволяють стверджувати, що в сучасних умовах подальший розвиток прямо залежить від ефективності діяльності вже існуючих банків та від їх здатності забезпечити високий рівень надійності банківського ринку

на основі підвищення рівня фінансової безпеки кожного з них.

Ефективність діяльності комерційних банків, а також рівень фінансової безпеки, як результуючий показник ефективності фінансово-економічної діяльності значною мірою залежить від факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, під постійною впливовою дією яких вони знаходиться і які безпосередньо впливають на його цілі, тактику та стратегію і негативна дія яких є загрозою ФБКБ. Тому для визначення ефективної політики управління фінансовою безпекою комерційного банку як індикатору рівня розвитку необхідне вдосконалення інструментарію дослідження факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що передбачає безперервний моніторинг фінансового становища, тобто оцінка потенційних можливостей як внутрішніх, так і зовнішніх для нейтралізації та загального локалізації загрози фінансової кризи; визначення заходів щодо мінімізації усіх типів загроз для фінансової безпеки комерційного банку; оцінка ефективності запланованих заходів локалізації та подолання негативного впливу різного роду факторів, а також оцінка цих заходів, терміни їх реалізації та результати, на які можна очікувати.

Головною метою системи забезпечення фінансової безпеки комерційного банку є досягнення стійкого та максимально ефективного функціонування комерційного банку в умовах нестаціонарного та агресивного середовища з урахуванням перспективної динаміки розвитку, що досягається при вирішенні відповідних завдань та функцій на основі належного організаційно — правового забезпечення. Отже, для адекватної оцінки, аналізу, прогнозування та управління фінансовою безпекою комерційного банку (ФБКБ) в умовах зовнішніх та внутрішніх факторів актуальним питанням є використання існуючих підходів, методів та моделей, а також їх удосконалення шляхом агрегації та комплексного використання.

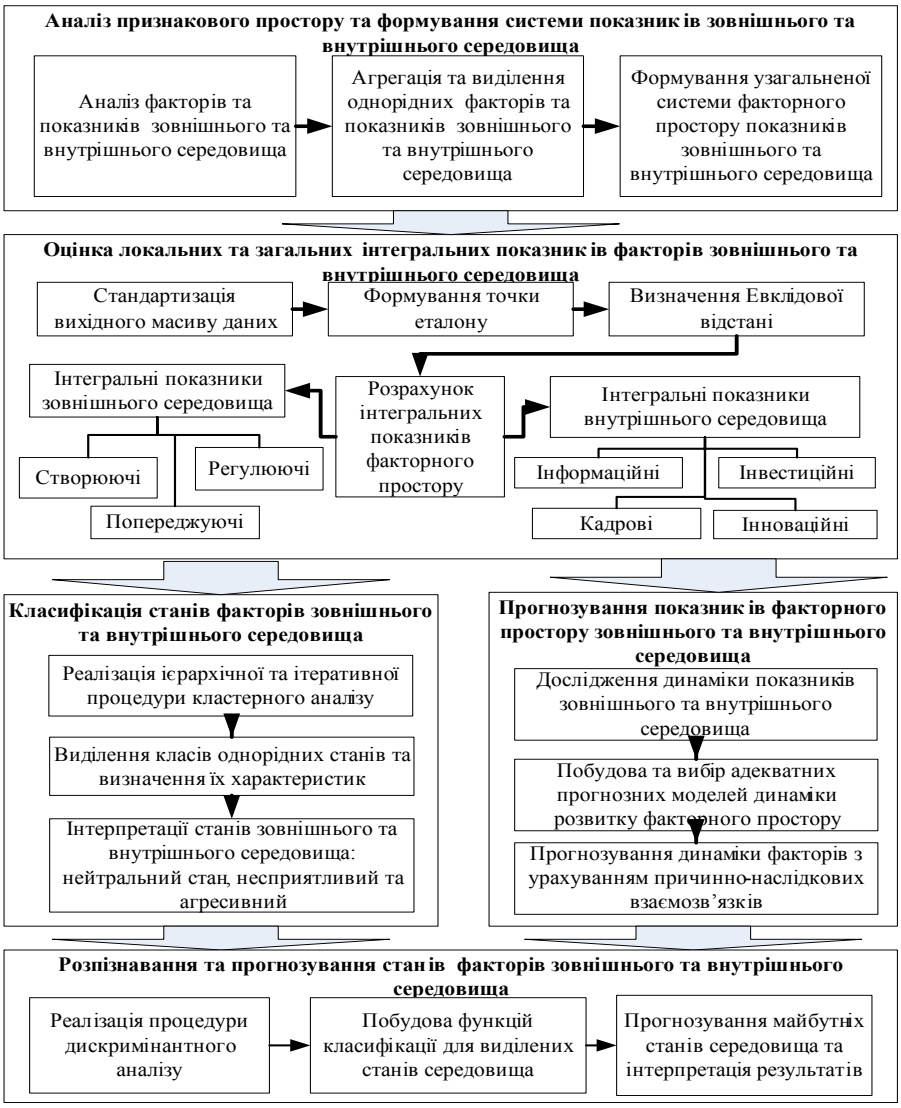

Рис. 1. Алгоритм дослідження внутрішнього та зовнішнього середовища комерційного банку

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання удосконалення управління фінансовою безпекою комерційного банку (ФБКБ) є об'єктом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких варто виділити таких авторів, як Болгар Т.М., Авер'янова Ю.Г., Корнілова О.В., Хитрін О.І., Артеменко Д.А., Зубок М.І., Дмитров С.О., Барановський О.І., Ткаченко А.М., Маменко К.І., Фадєєв Д.А., Голобородько Ю.О., Єпіфанов А.О. та інші. При цьому існують різні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки комерційного банку, в основі яких лежать методики з використанням експертних оцінок, скоринговых методів, інтегрального оцінювання. Проте деякі з них не враховують вплив внутрішнього та зовнішнього середовища, інші — особливості структури конкретного банку, тому безперечним є факт необхідності удосконалення інструментарію оцінки, аналізу та управління фінансовою безпекою комерційного банку за допомогою сучасних економіко-математичних методів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

На сьогоднішній день недостатньо розглянуті питання впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на рівень фінансової безпеки банку, фінансисти та науковці висвітлюють теоретично вплив факторів на фінансові процеси та стійкість комерційного банку, але ступінь даного впливу, а також його наслідки розкриті недостатньо. Також слід зауважити, що врахувати усі існуючі фактори впливу на комерційний банк просто неможливо, тому виникає необхідність визначити саме ті фактори, від яких залежить фінансова безпека комерційного банку [1].

Актуальність проблеми забезпечення фінансової безпеки комерційного банку, недостатність практичних досліджень цієї проблеми в умовах нестабільного внутрішнього та зовнішнього середовища, необхідність комплексного розв'язання завдань за допомогою економіко-математичних методів та моделей визначили мету і задачі роботи. Отже, в роботі пропонується дослідження динаміки факторів формування ФБКБ за допомогою вирішення наступних завдань: формування системи факторів оцінки зовнішнього середовища та внутрішнього середовища; інтегральна динамічна оцінка факторів

Таблиця 1. Система факторів зовнішнього середовища, які впливають на рівень фінансової безпеки комерційних банків України

Позначення	Назва показника
1	2
Створюючі (формуючі)	
Макроекономічні	
X_{11}	ВВП, млн грн.
X_{12}	Експорт товарів та послуг, млн дол.США
X_{13}	Імпорт товарів та послуг, млн дол.США
X_{14}	Поточні трансферти, млн дол.США
X_{15}	Іноземні інвестиції в Україну, млн дол.США
X_{16}	Іноземні інвестиції з України, млн дол.США
X_{17}	Золотовалютні резерви (резервні активи), млн дол.США
Ринкові	
X_{21}	Обсяг купівлі іноземної валюти, млн грн.
X_{22}	Відсоткові ставки банків у національній валюті за кредитами, %
X_{23}	Відсоткові ставки банків у національній валюті за депозитами, %
X_{24}	Індекс промислової продукції, %
X_{25}	Обсяги реалізованої промислової продукції (робіт, послуг), млн грн.
X_{26}	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %
X_{27}	Темп зростання/зниження реальної заробітної плати, % до попереднього року
Регулюючі	
Банківські	
X_{31}	Грошова маса (М2)
X_{32}	Облікова ставка НБУ, %
X_{33}	Середньозважена ставка за всіма інструментами, %
X_{34}	Рентабельність активів (Співвідношення чистого доходу до середніх сукупних активів), %
X_{35}	Рентабельність капіталу (Співвідношення чистого доходу до середнього капіталу), %
X_{36}	Співвідношення великих ризиків до капіталу, %
X_{37}	Співвідношення ліквідних активів до сукупних активів, %
X_{38}	Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів, %
Фіскальні	
X_{41}	Податки
X_{42}	Мито
X_{43}	Ліцензування (експорт), кількість документів
X_{44}	Ліцензування (імпорт), кількість документів
Біржові	
X_{51}	Кількість бірж, всього зареєстровано
X_{52}	Структура укладених угод на біржах, млн грн.
X_{53}	Індекс ПФТС
X_{54}	Загальний обсяг торгів Фондової біржі ПФТС, млн грн.
X_{55}	Біржовий обіг УФБ, млн грн.
X_{56}	Кількість угод, укладених на УФБ та її філіях
Попереджуючі	
Провокуючі	
X_{61}	Інфляція
X_{62}	Індекс цін виробників промислової продукції, %
X_{63}	Скорочення іноземних інвестицій (% від ВВП)
X_{64}	Готівкові кошти в обігу поза депозитними корпораціями (М0), млн грн.
X_{65}	Очікування інфляції
X_{66}	Взаєморозуміння між економічними і політичними структурами
X_{67}	Довіра населення керівним структурам
X_{68}	Наявність/відсутність чітко розроблених програм підйому економіки
Руйнуючі	
X_{71}	Зовнішній борг, млн дол. США
X_{72}	Рівень безробіття, % до кількості економічно активного населення
X_{73}	Дефіцит / Профіцит зведеного бюджету, млн грн.
X_{74}	Ступінь зносу основних засобів, %
X_{75}	Стабільність керівних структур
X_{76}	Захищеність приватного капіталу

зовнішнього та внутрішнього середовища; класифікація, розпізнавання та прогнозування майбутніх станів зовнішнього та внутрішнього середовища для подальшої оцінки ступеня їх впливу на ФБКБ.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розглянемо особливості зовнішнього середовища та його загроз. Зовнішнє середовище комерційного банку — це комплекс факторів, умов, законодавства, систем комунікацій, системи регулювання та прийнятої ділової практики, обумовлених рівнем розвитку фінансово-економічних, моральних та правових стосунків, у рамках яких банк взаємодіє з клієнтами, кредиторами, контрагентами, регулюючими та фіскальними органами [12]. Зовнішнє середовище комерційного банку характеризується нестабільністю, динамічністю, інтегрованістю, невиз-

Таблиця 2. Система факторів внутрішнього середовища, які впливають на рівень фінансової безпеки комерційних банків України

Позначення	Назва показника
1	2
Інформаційні	
X_{11}	Маркетингові дослідження
X_{12}	Якість технологій
X_{13}	Високий рівень знань
X_{14}	Рівень інформаційно-аналітичної роботи
X_{15}	Інформаційний аудит та моніторинг
X_{16}	Контроль інформації
X_{17}	Актуальність інформації та баз даних
X_{18}	Захист інформаційних ресурсів та інформаційної діяльності (вироблення, поширення та використання інформації)
X_{19}	Наявність каналів витоку інформації
X_{110}	Технічні засоби для акумулювання, обробки, зберігання, використання і передачі інформації
Інвестиційні	
X_{21}	Інвестиційна політика банку
X_{22}	Узгодження цілей інвестування зі стратегічною метою комерційного банку
X_{23}	Період (інвестиційний горизонт) вкладень
X_{24}	Розробка методик визначення інвестиційної привабливості цінних паперів
X_{25}	Алгоритм формування портфеля цінних паперів
X_{26}	Ефективність вкладень
X_{27}	Дохідність від інвестування, %
X_{28}	Ліквідність інвестицій
X_{29}	Оцінювання ризиків інвестиційних проектів
Кадрові	
X_{31}	Рівень інтелекту банківських працівників
X_{32}	Мотивація до якісного виконання своїх обов'язків
X_{33}	Формування банківського «патріотизму»
X_{34}	Контроль роботи і поведінки персоналу
X_{35}	Ступінь мотивації лояльної поведінки
X_{36}	Результативність роботи персоналу
X_{37}	Сприяння удосконаленню кваліфікації працівників
X_{38}	Правове регулювання діяльності працівників
X_{39}	Система установлених обмежень і заборон
X_{310}	Система попередження та виявлення правопорушень і злочинів
X_{311}	Якість управління персоналом
X_{312}	Компетентність керівників
Інноваційні	
X_{41}	Інноваційна стратегія банку
X_{42}	Рівень застосування новітніх технологій
X_{43}	Рівень розвитку інформаційних технологій
X_{44}	Ступінь концентрації інноваційної діяльності комерційного банку
X_{45}	Конкурентні переваги
X_{46}	Способи просування інновацій
X_{47}	Оперативність освоєння банком нових продуктів та послуг
X_{48}	Система управління інноваціями
X_{49}	Рівень інноваційної культури
X_{410}	Аналіз існуючих інновацій
X_{411}	Здатність генерувати інноваційні ідеї
X_{412}	Здатність своєчасно виявляти актуальні потреби споживача
X_{413}	Здатність створити ефективні канали збуту інноваційного продукту
X_{414}	Забезпечення захисту прав інтелектуальної власності

наченістю та часом агресивним впливом на діяльність комерційних банків [14]. Основними характеристиками зовнішнього середовища комерційного банку є: взаємопов'язаність факторів зовнішнього середовища; складність зовнішнього середовища; невизначеність зовнішнього середовища; рухливість зовнішнього середовища [3]. Перераховані характеристики зовнішнього середовища комерційного банку говорять про значну динаміку та варіантний характер змін, які відбуваються в ній. Це обумовлює необхідність якомога точнішої оцінки та аналізу зовнішнього середовища комерційного банку, а також встановлення характеру та сили можливої загрози для адекватної поведінки керівництва у кожній з ситуацій. Фактори зовнішнього середовища комерційного банку поділяються на фактори прямої та непрямої дії [8].

Крім зовнішніх факторів та загроз, на рівень безпеки комерційного банку впливають внутрішні загрози, до яких належать фактори, що безпосередньо генеруються банком, або є частиною його внутрішнього середовища, наприклад, рівень забезпеченості фінансовими ресурсами, незадовільна структура активів і пасивів, некомпетентність персоналу та вищого керівництва [4]. При цьому дія внутрішніх загроз може привести до зниження якості кредитного портфеля, підвищення суми обов'язкових резервів, зниження конкурентоспроможності та рівня ліквідності, прийняття неефективних управлінських рішень, зниження прибутковості активів, а також до розголошення конфіденційної інформації [5]. Внутрішні загрози, як правило, обумовлюються наявністю передумов для негативних, протиправних дій персоналу банку, безконтрольним використанням засобів виробництва та порушенням режиму діяльності банку [9]. Внутрішні загрози безпеки є постійними і не залежать від репутації, місця, значення банку або наявності зовнішніх загроз.

Слід зазначити, що до характерних внутрішніх загроз слід віднести: недосконалість організації системи фінансового менеджменту в банку; неефективність проведення основних банківських операцій; недотримання банком показників ліквідності; зловживання та некомпетентність службовців банку (шахрайство у сфері бухгалтерського обліку, фальсифікація витрат, привласнення доходів тощо); слабкість маркетингової політики банку; неефективна система фінансового моніторингу в банку; наявність каналів витоку інформації з банку; низький рівень капіталізації банків; низький рівень залучення іноземної валюти і готівки у національній валюті, що знаходиться у населення, тощо [2].

Тому при дослідженні факторів зовнішнього та внутрішнього середовища необхідно виявляти як позитивні, так і негативні сторони впливу факторів на рівень фінансової безпеки комерційного банку, та враховувати ступінь впливу на його діяльність. До основних принципів, якими необхідно керуватися при організації дослідження відносяться принципи об'єктивності, розвитку, системності, гнучкості, регулярності та релевантності.

У роботі пропонується побудова моделей інтегральної оцінки можливих загроз фінансової безпеки комерційного банку за двома складовими. Розглянемо більш детально сутність оцінки внутрішнього та зовнішнього середовища за наступним алгоритмом (рис. 1).

Отже, першим кроком оцінювання факторного простору є аналіз та формування системи показників зовнішнього та внутрішнього середовища, які впливають на рівень фінансової безпеки комерційного банку. При формуванні даної системи інформаційною базою виступали офіційні видання органів державної влади, статистична звітність державних органів та комерційних банків, періодичні видання, офіційні матеріали державного комітету статистики України тощо [15—18].

Таблиця 3. Загальні інтегральні показники факторів зовнішнього та внутрішнього середовища

Рік	Створюючі (F_S)	Регуляючі (F_R)	Попе-реджуючі (F_P)	Інфор-маційні (F_inf)	Інвес-тиційні (F_inv)	Кадрові (F_kad)	Іннова-ційні (F_inn)
1	2	3	4	5	6	7	8
2005	0,086	0,203	0,862	0,274	0,275	0,528	0,402
2006	0,761	0,257	0,704	0,454	0,326	0,545	0,420
2007	0,582	0,354	0,626	0,434	0,223	0,387	0,490
2008	0,618	0,569	0,123	0,363	0,413	0,643	0,501
2009	0,158	0,071	0,368	0,191	0,397	0,587	0,584
2010	0,586	0,450	0,209	0,438	0,301	0,588	0,857
2011	0,925	0,255	0,445	0,381	0,327	0,571	0,767
2012	0,863	0,199	0,400	0,418	0,380	0,589	0,644
2013	0,564	0,227	0,396	0,392	0,257	0,577	0,527

Фактори проаналізовані з 2005 по 2013 роки. Фактори впливу зовнішнього середовища згруповані в три групи [11], які наведені у табл. 1 та розглядаються наступні агреговані фактори:

— створюючі (формуючі) фактори — це фактори, які визначають динаміку фінансової стійкості (мають безпосередній зв'язок з процесом міжнародної торгівлі);

— регулюючі фактори — це фактори, дія котрих має вплив на зміну створюючих факторів та регулююче впливає на механізм встановлення валютного курсу;

— попереджуючі фактори — їх порогові значення свідчать про виведення економічної системи з динамічної рівноваги та можливість настання кризових явищ в економіці [11].

Агреговану систему факторів оцінки внутрішнього середовища, які впливають на рівень фінансової безпеки комерційного банку, сформовано за літературними джерелами та відповідними статистичними даними [1; 14; 15; 17; 18] та представлено у таблиці 2. Фактори впливу внутрішнього середовища згруповані в чотири агреговані групи: інформаційні, інвестиційні, кадрові та інноваційні.

Наступним кроком після формування системи показників факторного простору, які впливають на рівень фінансової стійкості комерційного банку, є оцінка локальних та загальних інтегральних показників факторів

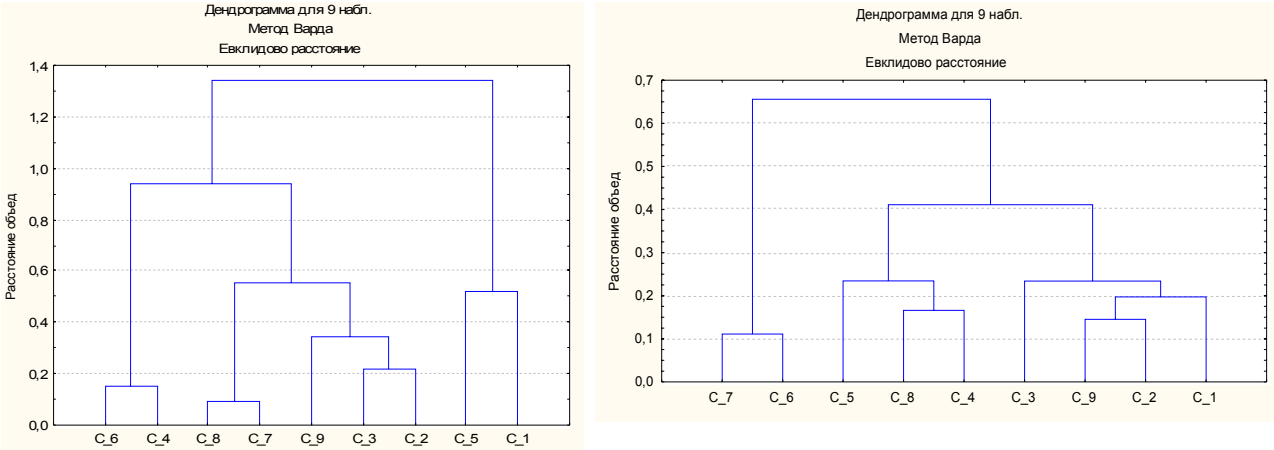

Рис. 2. Дендрограма класифікації станів зовнішнього та внутрішнього середовища за методом Уорда

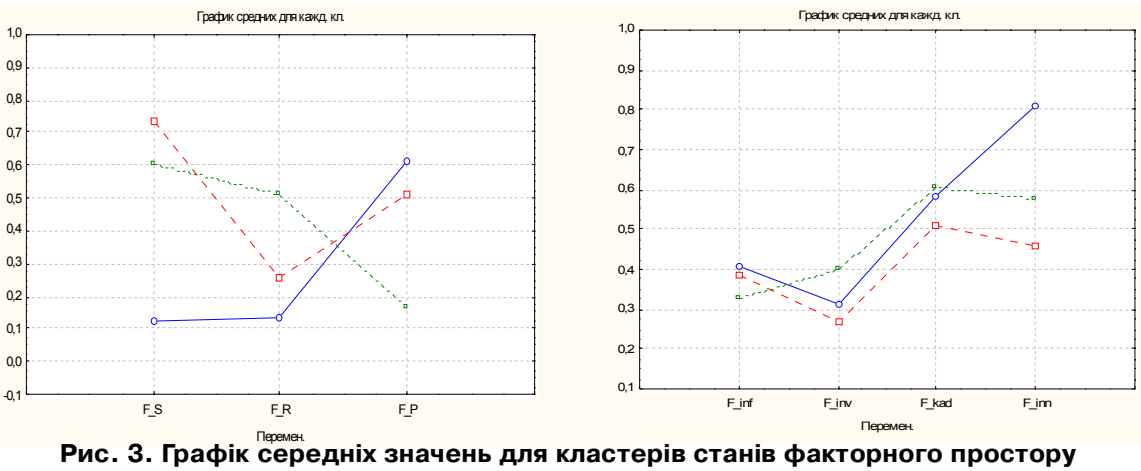

Рис. 3. Графік середніх значень для кластерів станів факторного простору

Таблиця 4. Класифікація станів зовнішнього та внутрішнього середовища

Інтерпретація станів факторів зовнішнього та внутрішнього середовища	Фактори зовнішнього середовища	Фактори внутрішнього середовища
Несприятливий стан	2005, 2009	2010, 2011
Нейтральний стан	2006, 2007, 2011, 2012, 2013	2005, 2006, 2007, 2013
Агресивний стан	2008, 2010	2008, 2009, 2012

зовнішнього та внутрішнього середовища методом інтегральної рейтингової оцінки [10].

Отримані результати розрахунків загальних інтегральних показників факторів зовнішнього та внутрішнього середовища представлено в таблиці 3. Інтегральні показники динаміки внутрішнього середовища розраховані для комерційного банку ПУМБ [17].

Значення інтегрального показника змінюється в діапазоні [0—1]. Чим більше значення інтегральної оцінки наближається до 1, тим сприятливіший є даний фактор, що впливає на рівень фінансової безпеки комерційного банку, при цьому слід враховувати, що усі представлені фактори поділяються на дві групи на підставі характеру впливу кожної з них на рівень фінансової безпеки комерційного банку, і, в залежності від цього, можуть бути стимуляторами й дестимуляторами. Таким чином, при аналізі впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на фінансову безпеку комерційного банку, необхідно враховувати позитивний та негативний вплив цих факторів. При негативному впливі факторів зовнішнього та внурішнього середовища важливим для комерційного банку є своєчасна координація його діяльності, яка дозволить зберегти фінансову стійкість. А позитивний вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища може привести до перспективних напрямів у забезпеченні фінансової стійкості комерційного банку [6].

Наступним етапом дослідження факторів зовнішнього та внутрішнього середовища є класифікація та інтерпретація станів факторного простору. Для визначення типів стану зовнішнього та внутрішнього середовища в роботі проведена їх класифікація. Здійснено кластерізацію факторів з використанням ієрархічних (методів природної класифікації) та ітеративних (метод k-середніх) методів [13]. На основі реалізації ієрархічного методу в ППП STATISTICA отримали наступну дендрограму класифікації станів зовнішнього та внутрішнього середовища, яка представлена на рисунку 2, відповідно кожний рік розглядається як відповідний стан середовища.

Аналіз отриманої дендрограми класифікації за методом Уорда дозволяє розпізнати три кластери однорідних станів у досліджуваній сукупності даних. Графік середніх значень для кожного кластеру отримано при реалізації методу k-середніх у ППП STATISTICA. Графіки середніх значень виділених кластерів зовнішнього та внутрішнього середовища представлено на рисунку 3.

Отримані статистичні характеристики є основою для інтерпретації станів зовнішнього та внутрішнього середовища: нейтральний стан, несприятливий та агресивний стани. Класифікацію станів зовнішнього та внутрішнього середовища представлено в таблиці 4.

Наступним етапом за алгоритмом дослідження є прогнозування показників факторного простору зовнішнього та внутрішнього середовища для визначення майбутніх тенденцій розвитку. Для прогнозування значень факторів використані методи динамічної економетрики, а саме Var-аналіз [7], оскільки враховує всю сукупність причинно-наслідкових лагових взаємозв'язків та є адекватним інструментаріїм прогнозування для декількох часових рядів. Динамічна система прогнозування на основі одночасних рівнянь з одиничним лагом запізнювання для факторів зовнішнього середовища є адекватною за критеріями Акайка та Шварца, адекватно прогнозує нестаціонарні ряди факторів та має наступний вигляд:

$$\begin{cases} FP = -0.67 * FP_{t-1} - 0.38 * FR_{t-1} + 0.36 * FS_{t-1} - 0.15 \\ FR = 0.47 * FP_{t-1} - 0.37 * FR_{t-1} + 0.026 * FS_{t-1} - 0.005 \\ FS = 0.88 * FP_{t-1} + 0.20 * FR_{t-1} + 0.097 * FS_{t-1} - 0.05 \end{cases}.$$

Динамічна система прогнозування на основі одночасних рівнянь з одиничним лагом запізнювання для факторів внутрішнього середовища є також адекватна динаміці досліджуваних акторів та має наступний вигляд:

$$\begin{cases} F_\inf = -0.29 * F_\inf_{t-1} + 082 * F_inn_{t-1} + 2.19 * F_inv_{t-1} - 1.92 * F_kad_{t-1} - 0.049 \\ F_inn = -0.50 * F_\inf_{t-1} + 1.45 * F_inn_{t-1} + 2.99 * F_inv_{t-1} - 1.84 * F_kad_{t-1} - 0.05 \\ F_inv = -0.08 * F_\inf_{t-1} + 0.61 * F_inn_{t-1} + 0.96 * F_inv_{t-1} - 0.93 * F_kad_{t-1} - 0.041 \\ F_kad = -0.19 * F_\inf_{t-1} + 1.14 * F_inn_{t-1} + 2.80 * F_inv_{t-1} - 2.39 * F_kad_{t-1} - 0.062 \end{cases}.$$

Наступним етапом в дослідженні факторів внутрішнього та зовнішнього середовища є розпізнавання майбутніх станів факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, яке здійснювалося на основі використання методів дискримінантного аналізу [13] та побудови дискримінантних функцій класифікації, що дозволить отримати прогнозний стан факторів. Побудова дискримінантних моделей здійснювалася у ППП STATISTICA. Функції класифікації для розпізнавання виділених трьох станів зовнішніх факторів мають вид:

$$\begin{cases} Y_1 = -8.76 + 14.82 * F_S + 6.34 * F_R + 19.24 * F_P \\ Y_2 = -34.56 + 58.64 * F_S + 82.06 * F_R + 6.67 * F_P \\ Y_3 = -66.16 + 58.99 * F_S + 193.72 * F_R - 29.85 * F_P \end{cases}.$$

де Y_1 — функція класифікації для несприятливого стану, Y_2 — нейтрального стану, Y_3 — агресивного стану.

Функції класифікації для розпізнавання виділених станів внутрішніх факторів мають вид:

$$\begin{cases} Y_1 = -360.32 - 71.46 * F_\inf + 1263.43 * F_inv - 141.9 * F_kad + 566.7 * F_inn \\ Y_2 = -179.78 - 26.62 * F_\inf + 810.27 * F_inv - 53.66 * F_kad + 384.5 * F_inn \\ Y_3 = -394.69 - 72.08 * F_\inf + 1238.87 * F_inv - 129.91 * F_kad + 618.32 * F_inn \end{cases}.$$

де Y_1 — функція класифікації для агресивного стану факторів внутрішнього середовища, Y_2 — нейтрального стану, Y_3 — несприятливого стану.

Результатом прогнозування стану факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на основі методів Var-аналізу та дискримінантного аналізу є їх агресивний стан.

ВИСНОВКИ

Отже, в роботі сформовано системи факторів оцінки зовнішнього та внутрішнього середовища комерційного банку, визначено основні їх характеристики та загрози. Побудовано моделі інтегральної оцінки зовнішніх та внутрішніх факторів ФБКБ на основі інструментарію методів таксономії та інтегрального показника рівня розвитку, серед яких група створюючих факторів, регулюючих та попереджуючих для зовнішнього середовища та інформаційних, інвестиційних, кадрових та інноваційних факторів для внутрішнього середовища. Визначено стани факторів зовнішнього та внутрішнього середовища у часі: агресивний, несприятливий та нейтральний та отримані їх прогнозні значення методами багатовимірного статистичного аналізу

на основі кластерних та дискримінантних моделей. Побудовано економетричні динамічні моделі причинонаслідкової взаємодії факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що є основою отримання обгрунтованих прогнозів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що впровадження результатів оцінки, аналізу та прогнозування факторів зовнішнього та внутрішнього середовища фінансової безпеки комерційнго банку дозволить підвищіти обгрунтованість управлінських рішень та сприятиме покращенню ефективності діяльності комерційного банку та вдосконаленню політики забезпечення загального рівня безпеки на банківському ринку.

Література:

1. Болгар Т.Н. Мониторинг уровня финансовой безопасности банков — необходимое условие экономической безопасности страны [Текст] / Т.М. Болгар // Академічний огляд. — Дніпропетровськ: ДУЕП, 2008. — № 1. — С. 68—72.

2. Володин А. Как бороться с киберпреступниками / А. Володин // Аналитический банковский журнал. — 2010. — № 5 (179). — С. 102 — 114.

3. Ефремов В.С. Стратегія бізнесу. Концепції та методи планування: учбовий посібник / В.С. Ефремов. — К: "Фінпресс" 2002. — 256 с.

4. Клюско Л.А. Моделювання фінансової стійкості комерційного банку на підставі кількісного аналізу та прогнозування тенденцій основних показників його діяльності [Текст] / Л. А. Клюско // Вісник Національного банку України. — 2000. — № 5. — С. 55—56.

5. Коваль В. М. Надійність і стійкість комерційного банку: оцінка та регулювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 "Фінанси, грошовий обіг і кредит" / В. М. Коваль. — К., 2011. — 20 с.

6. Курилин Б. Безопасность банковских операций. Оценка и минимизация рисков / Б. Курилин. — К.: ИБ, 2005. — 144 с.

7. Лук'яненко І.Г. Сучасні економетричні методи у фінансах: навчальний посібник / І.Г. Лук'яненко, Ю.О. Городніченко. — К.: Літера ЛТД, 2002. — 352 с.

8. Лютий І.О. Банківський маркетинг: підручн. [для студ. вищ. навч. закл.] / І.О. Лютий, О.О. Солодка — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 776 с.

9. Никифоров Г. Защита коммерческой тайны / Г. Никифоров, Г. Азнакеев. — К.: Юринформ, 2004. — 204 с.

10. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в эконометрическом моделировании / В. Плюта. — М.: Статистика, 1989. — 173 с.

11. Сергієнко О.А. Дослідження факторів зовнішнього середовища в процесі формування конкурентних стратегій розвитку підприємства / О.А. Сергієнко, М.С. Татар // Просторова економіка: концепції, моделі та регіональні аспекти: монографія / За ред. П.В. Захарченко, Т.П. Несторенко. — Бердянськ: Видавець Ткачук, 2012. — 317 с. (С. 290 — 304).

12. Сергиенко Е.А., Солдатова Я.Ю. Моделирование безопасности банковской системы как составляющей финансовой безопасности государства // Моделирование организационного развития: сборник докладов круглого стола (Москва, 10—11 апреля 2014 г.) / Под ред. И.Н. Дрогобыцкого, В.П. Невежина. — М.: Научные технологии, 2014. — 296 с.

13. Сошникова Л. А. Многомерный статистический анализ в экономике: учебн. пособ. для вузов / Л. А. Сошникова, В. Н. Тамашевич / Под ред. проф. В.Н. Тамашевича. — М.: ЮНИТИ — ДАНА, 1999. — 598 с.

14. Фетисов Г. Г. Устойчивость коммерческого банка и рейтинговые системы ее оценки / Г. Г. Фетисов. — М.: Финансы и статистика, 1999. — 168 с.

15. Офіційний сайт НБУ — http://www.bank.gov.ua

16. Офіційний сайт Державного комітету статистики України — http://www.ukrstat.gov.ua/

17. Офіційний сайт ПАТ "ПУМБ" — http://pumb.ua/

18. Сайт "Фінанси — Банки": http://finance-banks.ru/menedzhment-kapita la5.html

References:

1. Bolhar, T. N. (2008), "Monitoring the level of financial security bankov - neobxodimoe conditions of economic security of the country", Akademichnyj ohliad DUEP, vol. 1, pp. 68—72.

2. Volodyn, A. (2010), "How to deal with cybercriminals", Analytycheskyj bankovskyj zhurnal, vol. 5 (179), pp. 102—114.

3. Efremov, V.S. (2002), Stratehiia biznesu. Kontseptsii ta metody planuvannia: uchbovyj posibnyk [Business strategy. Concept and planning methods], Finpress, Kyiv, Ukraine.

4. Kliusko, L. A. (2000), "Modeling financial stability of commercial bank On the basis of quantitative analysis and forecasting of trends in key indicators of its activity", Visnyk Natsional'noho banku Ukrainy, vol. 5, pp. 55—56.

5. Koval', V. M. (2011), "Reliability and stability of commercial banks: Assessment and Regulation", Ph.D. Thesis, economy, Kyiv, Ukraine.

6. Kurylyn, B. (2005), Bezopasnost' bankovskykh operatsyj. Otsenka y mynymyzatsyia ryskov [Secure banking operations. Assessment and minimization of risks], YB, Kyiv, Ukraine.

7. Luk'ianenko, I. H. and Hopodnichenko, Yu. O. (2002), Suchasni ekonometpychni metody u finansakh [Modern econometric methods in finance], Litepa LTD, Kyiv, Ukraine.

8. Liutyj, I. O. and Solodka, O.O. (2010), Bankivs'kyj marketynh: pidruchn. [Bank marketing], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

9. Nykyforov, H. and Aznakeev, H. (2004), Zaschyta kommercheskoj tajny [Protection of trade secrets], Yurynform, Kyiv, Ukraine.

10. Pliuta, V. (1989), Sravnytel'nyj mnohomernyj analyz v ekonometrycheskom modelyrovanyy [Comparative multivariate analysis in econometric modeling], Statystyka, Moscow, Russia.

11. Serhiienko, O. A. and Tatar, M. S. (2012), "The study of environmental factors in the formation of competitive strategies of enterprises", Prostorova ekonomika: kontseptsii, modeli ta rehional'ni aspekty: monohrafiia [The spatial economy: concepts, models and regional aspects], Vydavets' Tkachuk, Berdians'k, Ukraine, pp. 290—304.

12. Serhyenko, E.A. and Soldatova, Ya.Yu. (2014), "Modeling safety of the banking system as part of the financial security of the state", Modelyrovanye orhanyzatsyonnoho razvytyia: sbornyk dokladov kruhloho stola [Modeling organizational development: summary reports of the round table], Moscow, Russia, 10—11 april.

13. Soshnykova, L. A. and Tamashevych, V. N. (1999), Mnohomernyj statystycheskyj analyz v ekonomyke [Multivariate statistical analysis of the economy], YuNYTY - DANA, Moscow, Russia.

14. Fetysov, H. H. (1999), Ustojchyvost' kommercheskoho banka y rejtynhovye systemy ee otsenky [The stability of the commercial bank and its evaluation rating system], Fynansy y statystyka, Moscow, Russia.

15. National bank of Ukraine (2015), available at: http://www.bank.gov.ua (Accessed 26 Jan 2015).

16. State Statistics Committee of Ukraine (2015), Statistical information, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/ (Accessed 26 Jan 2015).

17. FUIB (2015), available at: http://pumb.ua/ (Accessed 26 Jan 2015).

18. Finance-banks (2015), available at: http://finance-banks.ru/menedzhment-kapita la5.html (Accessed 26 Jan 2015).

Стаття надійшла до редакції 11.02.2015 р.

УДК 330.342

Ю. І. Паршин,
к. т. н., доцент, доцент кафедри економічної кібернетики, ДВНЗ "Український державний хіміко-технологічний університет", м. Дніпропетровськ

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Y. Parshin,
Cand. Sc. (Eng.), Associate Professor, department of economic cybernetics,
State higher education institution "Ukrainian State Chemical Technology University", Dnepropetrovsk

ESTIMATION METHOD OF INFORMATIVE PROVIDING OF STEADY ECONOMIC DEVELOPMENT STRATEGY

Ефективний розвиток національного господарства потребує формування стратегічних рішень, спрямованих на забезпечення сталого розвитку національної економіки. Формування таких рішень потребує якісного інформаційного забезпечення. Розроблено методику інтегральної оцінки інформаційного забезпечення стратегії сталого економічного розвитку. Визначено основні елементи стратегії забезпечення сталого економічного розвитку. Сформовано інформаційну базу досліджень на основі існуючих стратегій розвитку областей України. Здійснено порівняльний аналіз стратегій розвитку за критеріями доступності до інформації та упорядкованістю інформації. З метою кількісної оцінки стратегій запропоновано інтегральний показник якості інформаційного забезпечення. Сформовано шкалу оцінювання складових елементів стратегій та загальну шкалу оцінки рівня якості інформаційного забезпечення. Визначено якість інформаційного забезпечення формування стратегічних рішень на рівні підсистем національного господарства. Доведено необхідність підвищення якості інформаційного забезпечення за рахунок використання аналітичних методів, економіко-математичних моделей та методів експертизи альтернативних рішень.

Effective development of national economy needs strategic decisions making which are directed on steady development providing of national economy. Such decision making needs the high-quality informative providing. The integral estimation method of informative providing of steady economic development strategy has been developed. The basic elements of strategy providing of steady economic development have been established. The informative base for researches by the existent development strategies of Ukraine areas has been formed. The comparative analysis of development strategies by the criteria of information availability and efficiency has been carried out. The quality integral index of informative providing for quantitative estimation of strategies has been offered. The scale for estimation of component elements of strategies and general scale for estimation of quality level of informative providing have been formed. The quality of informative providing for strategic decision making on the subsystem level of national economy has been determined. The quality increase of informative providing has been proven to be the effective decision making by the use of analytical methods, economic and mathematical models and examination methods of alternative decisions.

Ключові слова: стратегія розвитку, основні елементи стратегії, інформаційне забезпечення, інтегральна оцінка.
Key words: development strategy, basic elements of strategy, informative providing, integral estimation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ефективний розвиток національного господарства в умовах глобалізації потребує формування стратегічних рішень, спрямованих на забезпечення сталого розвитку національної економіки. Національне господарство є складною економічною системою, ступінь складності якої визначається множиною взаємозв'язаних підсистем — областей України, завдяки чому формується цілісність та єдність. На обласних рівнях управління приймаються та затверджуються концепції сталого роз-

витку. Мета таких концепцій полягає у створенні економічних механізмів управління з гнучким реагуванням на можливі зміни зовнішніх умов та внутрішніх ситуацій у суспільстві. Стратегії мають визначати шляхи подолання кризових тенденцій, зменшувати існуючі диспропорції у розвитку національної економіки, обгрунтовувати пріоритети соціально-економічного розвитку. Мають бути чітко визначеними цілі, завдання та розроблені ефективні інструменти щодо обробки значної кількості інформації та формування стратегічних рішень, спрямованих на забезпечення сталого розвитку національної економіки.

Формування таких рішень потребує якісного інформаційного забезпечення з упорядкованою інформацією та сучасними технологіями щодо її аналітичної обробки. Підвищення якості процесу розробки складових елементів стратегії є основою забезпечення сталого розвитку економічних підсистем на рівні областей України та складної економічної системи національного господарства в цілому.

Рис. 1. Методика оцінки інформаційного забезпечення стратегії сталого економічного розвитку

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

За результатами аналізу комплексу рішень центральних органів влади, що поєднують ряд постанов Кабінету Міністрів України, положень та інших документів, можна констатувати, що діяльність органів державної влади і громадськості має бути спрямованою на формування стратегії сталого економічного розвитку з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду та науково методологічної бази.

Існує декілька наукових шкіл, які пропонують різні теоретичні підходи до формування стратегій [1; 2; 3 та ін.] з відповідними назвами цих стратегій: велика модель, планова, описова, позиційна тощо. Слід також зазначити, що існують різні методи стратегічного аналізу [4; 5; 6; 7 та ін.]. Зокрема згідно з методикою так званої "великої моделі" пропонується виконання наступних дій: проведення аналізу зовнішнього середовища, аналізу конкурентних переваг, SWOT аналізу і формування стратегічних альтернатив [7, с. 78]. Проте у підсумковому документі зазначено, що стратегічні альтернативи не завжди є потрібними, при цьому акцентується увага на програмах з конкретними діями з відповідними бюджетами щодо їх реалізації. У той же час можна відзначити певну схожість у підходах щодо формування конкурентних стратегій різних наукових шкіл.

Однак питання якості проведеного аналізу, якості подання інформації щодо формування стратегічних рішень залишаються недостатньо опрацьованими. З метою розробки ефективної стратегії забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства слід провести аналіз інформаційного забезпечення існуючих стратегій на рівні підсистем національного господарства.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті полягає у розробці методики оцінки інформаційного забезпечення стратегії сталого економічного розвитку національного господарства.

ВИКЛАДАННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На основі аналізу різних наукових підходів до формування стратегій розвитку та визначення їх змісту [1 — 7], можна констатувати, що основні елементи, які обов'язково мають бути присутніми в стратегіях розвитку та засвідчують їх якість, адекватність та ефективність, є наступні: визначення місії; визначення цілей (оперативних у середньострокових та стратегічних у довгострокових стратегіях); постановка завдань стратегії; аналіз зовнішнього середовища (PEST-аналіз та аналіз конкурентів); аналіз існуючої позиції та можливостей регіону (SNW-аналіз); SWOT-аналіз; формування стратегічних альтернатив; вибір конкретних стратегічних альтернатив. Цей перелік можна вважати класичним набором основних елементів стратегій, завдяки комплексного використання яких можна сформувати множину альтернатив стратегічних рішень.

Проте в сучасних умовах, коли економічні системи різних рівнів, маються на увазі окремі країни світу, регіони, галузі та підприємства, суттєво відрізняються за основними показниками розвитку. Нестабільність процесів розвитку економічних систем пов'язана з фінансовою кризою, з нерівномірністю використання ресурсів, з недосконалістю технологій у різних сферах діяльності тощо. З метою забезпечення сталого економічного розвитку на перший план мають бути поставлені задачі зменшення існуючих дисбалансів та нерівномірностей. Тому особливе значення на цей час набуває розробка додаткових елементів, що дозволять на системному рівні надати аналіз розвитку з визначенням існуючих диспропорцій, як на рівнях окремих областей, так і на рівні національного господарства в цілому. Слід підкреслити необхідність використання сучасних ме-

Таблиця 1. Основні елементи стратегії забезпечення сталого економічного розвитку

Елементи стратегій	Зміст
Місія	Забезпечення сталого економічного розвитку. Досягнення європейського рівня якості життя та добробуту населення
Цілі	Формулювання стратегічних цілей за економічним, соціальним та екологічними напрямками: 1 - Розвиток галузей економіки, підвищення конкурентоспроможності; 2 - Людський розвиток та підвищення якості життя населення; 3 - Збереження та раціональне використання природних ресурсів тощо
Постановка завдань стратегії	За кожною стратегічною ціллю виконується розробка відповідних операційних цілей. По кожній операційній цілі формуються окремі завдання стратегії
Аналіз зовнішнього середовища PEST (STEP) - аналіз	Виконується аналіз соціальних, технологічних, економічних і політичних факторів. Аналіз виконується за схемою «чинник – область». Результати аналізу надаються у вигляді матриці, де сила впливу факторів макросередовища оцінюється в балах, рангах та інших одиницях вимірювання
SWOT-аналіз	Аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища областей. Виявляються фактори, які розподіляються на чотири категорії: сильні та слабкі сторони, можливості та загрози
SNW-аналіз	Аналіз сильних, нейтральних і слабких сторін областей. Виконується задля більш глибокого вивчення внутрішнього середовища
Аналіз з визначенням диспропорцій у розвитку	На основі використання економіко-математичного та імітаційного моделювання визначається нерівномірність розвитку
Вибір стратегічних альтернатив	Проводиться з використанням експертних оцінок. Метою є вибір такої стратегії, яка має максимально ефективно забезпечити зростання за економічним, соціальним та екологічним напрямами

тодів досліджень таких, як кластерний аналіз, економіко-математичний аналіз, методи економіко-математичного моделювання, які дозволять створити науково-методичну основу щодо визначення нерівномірностей у розвитку з урахуванням особливостей економічного стану областей та формування на цій основі стратегічних рішень.

Формування стратегічних рішень безумовно залежить від якості інформаційного забезпечення. З метою отримання кількісної оцінки інформаційного забезпечення стратегії сталого економічного розвитку національного господарства розроблено відповідну методику (рис. 1).

Враховуючи результати досліджень відомих вчених [1; 2; 3 та ін.], а також результати власних досліджень, визначимо змістову сутність основних елементів стратегії забезпечення сталого економічного розвитку (табл. 1).

Проведення аналізу існуючих стратегій та стратегічних програм розвитку областей України потребує формування відповідної інформаційної бази, визначення критеріїв оцінки у відповідності до складових елементів стратегій, рейтингової шкали оцінювання цих елементів та розрахунку інтегральної оцінки досліджених стратегій. Також вважаємо за необхідне провести оцінку на предмет неформального підходу та якості підготовки документів при розробці стратегій.

За інформаційну базу дослідження приймаємо обласні нормативні бази, сайти адміністрацій і сайти органів державної влади, які відповідальні за розробку планів та програм соціально-економічного розвитку. Формування інформаційної бази досліджень стратегій розвитку здійснено, таким чином, на основі інформаційних сайтів обласних державних адміністрацій.

За результатами аналізу сформованої інформаційної бази досліджень здійснено попередню класифікацію існуючих стратегій розвитку областей на три основні групи за критерієм доступності до інформації (табл. 2).

Аналіз програм і стратегій розвитку областей за їх сутністю та змістом дозволяє констатувати наступне. Більшість стратегій розроблені відповідно до типового макету і державної стратегії розвитку областей на період до 2015 року, яка затверджена постановою КМУ від 21.07.2006 року, №1001. Програми і стратегії, які відрізняються від типових програм мають Автономна республіка Крим, Одеська, Харківська і Хмельницька області, в яких розроблено довгострокові програми до 2020 року. Порівнюючи стратегії розвитку областей можна відзначити також їх відмінність, як за структурою, так і за змістовим наповненням. Наприклад, стратегію Закарпатської області викладено на 43 сторінках, а стратегію Волинської області — на 180. Цілі та стратегічні завдання стратегії Миколаївської області викладені у 1-му розділі (всього 18 розділів); Одеської області — у 5-му розділі (всього 8 розділів).

Аналіз наявності принципових складових елементів програм і стратегій показав наступне. Однією з важливої складової стратегії розвитку областей є місія. Проте аналіз свідчить, що з місією визначилися лише 10 областей, серед них: Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Одеська, Сумська, Тернопільська, Чернівецька і Чернігівська області. У решти областей місію взагалі не визначено (АР Крим, Вінницька, Дніпропетровська, Донецька і Миколаївська), або не чітко сформульовано (Волинська, Житомирська, Полтавська, Рівненська і Харківська області).

Дуже відрізняються також формулювання місій областей, що можна пояснити географічною особливістю території. Наприклад, місію Івано-Франківської області сформульовано таким чином: "Прикарпаття — економічно самодостатній екологічно чистий регіон ефективного використання природно-ресурсного потенціалу, стійкого росту добробуту і високого соціально-духовного рівня життя населення"; Луганської області — "Східна брама України, яка розкриває її високі стандарти життя завдяки духовній єдності, соціальній справед-

ливості, політичній стабільності й інноваційності економіки". З іншого боку, існують такі формулювання місії: Запорізька область — "Спрямування об'єднаних зусиль влади, бізнесу та громади на збереження та розвиток потенціалу і традицій Запорізької області задля поліпшення життя мешканців кожної громади регіону"; Житомирська область — "Створення умов, що дадуть змогу районам та містам реалізувати наявний потенціал, зробити максимальний внесок в економіку області, забезпечити сталий розвиток територій на сучасній технологічній основі, високу продуктивність виробництва та зайнятості населення".

Таблиця 2. Класифікація стратегій розвитку за критерієм доступності до інформації

Ступінь доступності	Стратегії розвитку областей
Високий	Автономна республіка Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Івано-Франківська, Харківська і Хмельницька області
Середній	Закарпатська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Черкаська і Чернівецька області
Низький	Львівська, Полтавська, Херсонська і Чернігівська області

Щодо головної мети стратегії необхідно відзначити, що стратегічна мета є у всіх документах та в цілому визначена у відповідності до положення проекту "Стратегії розвитку України у період до 2020 року" [8] і сформульована приблизно в одному напрямі, а саме: "поліпшення життєвого рівня населення на основі структурних змін економіки, забезпечення сталого економічного зростання та створення нормальних умов життєдіяльності", а також зроблено акцент на "більш ефективне використання економічного, природно-ресурсного та людського потенціалу на засадах поступового досягнення європейських стандартів життя" [8]. Однак у цілому, для програм обласного рівня, формулювання цілей є задовільним. Найчастіше зустрічається наступне формулювання: "підвищення рівня життя населення на основі стійкого економічного розвитку області", ця мета присутня у 75 % всіх стратегій із сформованої інформаційної бази.

Операційні цілі, а вони полягають у досягненні певних кількісних економічних показників до певного терміну є присутніми не у всіх стратегіях. Так, у стратегіях Дніпропетровської, Закарпатської, Запорізької та деяких інших областей присутні стратегічні підцілі з виділенням операційних цілей, проте не вказані ні конкретні параметри, що мають бути досягнутими, ні терміни щодо їх виконання. Аналіз стратегій також показав, що такий елемент як "завдання" присутні у всіх програмах із сформованої інформаційної бази.

Аналіз навколишнього середовища з використанням методу PEST-аналізу був проведений тільки у Автономній республіці Крим та Одеській області. Житомирська і Закарпатська області виконали аналіз зовнішнього середовища з наданням обмежених результатів. Решта стратегій обмежується тільки аналізом існуючого положення своєї області, і це зумовлено тим, що в регламентуючих документах не передбачено проведення аналізу конкурентного середовища на ширшому рівні, ніж обласний. Ще одна причина того, чому аналіз навколишнього середовища залишається практично незатребуваним — це те, що області взагалі не розглядаються як суб'єкти ринку. А оскільки міжобласна конкуренція є практично відсутньою, то аналізувати навколишнє середовище значна кількість областей порахували за непотрібне.

Аналіз сильних і слабких сторін з використанням методу SNW-аналізу виконали в повному обсязі тільки Вінницька та Черкаська області. Три суб'єкта господарювання — Автономна республіка Крим, Донецька і Закарпатська області, сильні й слабкі сторони представили дуже обмежено, при цьому SNW-аналіз у стратегіях розвитку цих областей взагалі відсутній.

Таблиця 3. Шкала оцінювання елементів стратегій

Діапазони оцінювання якості, бали		
Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
від 0 до 3	більше 3 до 6	більше 6 до 9

Форма представлення SNW-аналізу також відрізняється. У Автономній республіці Крим досить добре проаналізовані сильні сторони ключових галузей та економіки Криму в цілому, проте слабкі сторони залишилися майже нерозглянутими. У стратегії Донецької області також сильні сторони розглянуті для економіки області в цілому, а в стратегії Закарпатської області, при проведенні аналізу слабких сторін, увага приділена кожному економічному аспекту. До сильних сторін області відносять наявність мінерально-сировинних ресурсів, експортну складову, збільшення інвестицій, до слабких — знос основних фондів, несприятливу демографічну ситуацію тощо.

Метод SWOT-аналізу є найпопулярнішим серед інших видів аналізу. За наявністю в обласних стратегіях та за рівнем опрацювання він займає перше місце. Проте цей вид аналізу не використали в своїх стратегіях Волинська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Полтавська і Рівненська області, решта областей виконали цей вид аналізу на достатньому рівні.

До позитивного аспекту необхідно відзначити використання кластерного підходу при проведенні аналізу і плануванні стратегічних цілей у Вінницькій, Донецькій і Харківській областях.

Розробку і вибір з альтернативних варіантів стратегій виконували Автономна республіка Крим, Закарпатська і Одеська області. Решта областей взагалі не надали результати розробки альтернативних стратегій розвитку.

На етапі порівняльного аналізу стратегій розвитку маємо виявити найбільш якісні з них, зокрема до таких

Таблиця 4. Якість інформаційного забезпечення на рівні підсистем національного господарства

Високий рівень $I_{Si} > 50$	Середній рівень $40 \le I_{Si} \le 50$	Низький рівень $I_{Si} < 40$
Автономна Республіка Крим, Закарпатська, Одеська, Запорізька, Дніпропетровська	Донецька, Житомирська, Черкаська, Івано-Франківська, Харківська, Вінницька, Луганська, Чернігівська, Київська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Сумська, Кіровоградська, Полтавська, Львівська	Миколаївська, Херсонська, Волинська, Рівненська

можна віднести стратегії Автономної республіки Крим, Донецької, Вінницької, Закарпатської, Одеської та Черкаської областей. Однак більш доцільним вважаємо проведення кількісного аналізу інформаційного забезпечення з використанням інтегральної оцінки, що дозволить визначити відповідний рівень стратегії кожної області.

Інтегральну оцінку інформаційного забезпечення стратегій розвитку запропоновано виконувати за наступною формулою:

$$I_{Si} = \frac{1}{n} \cdot \sum_{n=1}^{10} (k_{1i} + k_{2i} + ... + k_{10i}) \qquad (1),$$

де I_{Si} — інтегральна оцінка інформаційного забезпечення стратегії i-ї області; $к_{1i}$, $к_{2i}$,..., $к_{10i}$ — бальні оцінки складових елементів стратегії i-ї області.

Запропоновано шкалу 9-ти бальної оцінки основних складових елементів стратегій розвитку з урахуванням рівня якості (табл. 3).

Результати інтегрального оцінювання прийняті за основу визначення якості інформаційного забезпечення стратегій сталого економічного розвитку на рівні підсистем національного господарства (табл. 4).

Результати проведених досліджень дозволяють зазначити, що основна частина інформаційного забезпечення на рівні підсистем національного господарства — областей України мають середній рівень якості.

При розробці стратегії забезпечення сталого економічного розвитку необхідно сформувати інформаційну базу на високому якісному рівні. Проведені дослідження свідчать про необхідність удосконалення інформаційного забезпечення за рахунок підвищення рівня доступу до інформаційних ресурсів та рівня упорядкованості інформації, впровадження комплексу аналітичних методів, а також PEST, SWOT та SNW-аналізів, використання економіко-математичних моделей при формуванні стратегічних рішень, спрямованих на забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

ВИСНОВКИ

Розроблена методика кількісної оцінки інформаційного забезпечення з наданням змістовної сутності основних елементів стратегій розвитку, які передбачають використання сукупності сучасних аналітичних методів, методів економіко-математичного моделювання та складають основу формування стратегії забезпечення сталого розвитку національного господарства. Перевага запропонованої методики полягає у можливості комплексного оцінювання інформаційного забезпечення з урахуванням критеріїв доступу до інформаційних ресурсів, наявністю основних складових елементів стратегій з урахуванням їх якості, а також можливостей проведення аналітичної обробки інформації з виявленням диспропорцій у розвитку.

Подальші дослідження спрямовані на розробку інформаційних модулів формування та моніторингу реалізації стратегічних рішень, спрямованих на забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

Література:

1. Боумэн К. Основы стратегического менеджмента / К. Боумэн. — М.: Банки и биржи, ЮНИТИ. 1997. — 175 с.
2. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф. — М.: Экономика, 1989. — 519 с.
3. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. — СПб.: Питер Ком, 1999. — 416 с.
4. Ревякин С.А. Структура моделей разработки стратегии государства: влияющие факторы / С.А. Ревякин // Современные научные исследования и инновации. — 2013. — №12-4 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://web.snauka.ru/issues/2013/12/29195
5. Веснин В.Р. Стратегическое управление / Веснин В.Р. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. — 318 с.
6. Тамбовцев В.Л. Программы развития: к методологии разработки / В.Л. Тамбовцев // Вопросы экономики, — 2007. — №12. — С. 96—110.
7. Арутюнова Д.В. Стратегический менеджмент: учеб. пособие / Д.В. Арутюнова. — Таганрог: Изд-во ТТИ ЮФУ, 2012. — 237 с.
8. Стратегія розвитку України у період до 2020 року (проект). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dsaua.org/index.php?Itemid=70&catid=36:2010-09-13-13-04-19&id=90:-2020-&lang=ru&option=com_content&view=article

References:

1. Boumjen, K. (1997), Osnovy strategicheskogo menedzhmenta [Bases of strategic management], Banki i birzhi, JuNITI, Moscow, Russia.
2. Ansoff, I. (1989), Strategicheskoe upravlenie [Strategic management], Jekonomika, Moscow, Russia.
3. Ansoff, I. (1999), Novaja korporativnaja strategija [New corporate strategy], Piter Kom, St. Peterburg, Russia.
4. Revyakin, S.A. (2013), "Structure of models development of the state strategy: influence factors", Scientific & practical journal "Modern scientific researches and innovations", vol. 12—4, available at: http://web.snauka.ru/issues/2013/12/29195 (Accessed 11 Dec 2014).
5. Vesnin, V.R. (2006), Strategicheskoe upravlenie [Strategic management], Izd-vo Prospekt, Moscow, Russia.
6. Tambovcev, V.L. (2007), "Programs of development: to the development methodology", Voprosy jekonomiki, vol. 12, pp. 96—110.
7. Arutjunova, D.V. (2012), Strategicheskij menedzhment: Ucheb. posobie [Strategic management: training book], Izd-vo TTI JuFU, Taganrog, Russia.
8. "Stratehiia rozvytku Ukrainy u period do 2020 roku (proekt)" [Ukraine development strategy in period till 2020 year (project)], available at: http://dsaua.org/index.php?Itemid=70&catid=36:2010-09-13-13-04-19&id=90:-2020-&lang=ru&option=com_ content&view=article

Стаття надійшла до редакції 07.02.2015 р.

УДК 338.1:658.33

О. І. Маслак,
д. е. н., професор, завідуюча кафедри економіки, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, м. Кременчук
І. В. Коробкова,
аспірант,
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, м. Кременчук

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

O. Maslak,
doctor of economics, professor, head of the department of economic, Kremenchug National University Mikhail Ostrogradskiy
I. Korobkova,
post-graduate, Kremenchug National University Mikhail Ostrogradskiy

INFORMATION SECURING THE PROCESS OF OPERATING BY STRATEGIC STABILITY OF ENTERPRISE

У статті розглянуто питання інформаційної асекурації стратегічної стійкості підприємства. Запропоновано авторське тлумачення сутності поняття "інформаційного забезпечення" та "інформаційного забезпечення процесу управління стратегічною стійкістю". Сформовано концепцію інформаційного забезпечення процесу управління стратегічною стійкістю та визначено основні її складові.

In the article consider the question of information securing the strategic stability of enterprise. Made a motion author interpretation substance of "information securing" and "information securing the process of operating by strategic stability of enterprise". Formed the conception of information securing the process of operating by strategic stability and determined main it constituents.

Ключові слова: інформаційне забезпечення, стратегічна стійкість, управління, концепція, інформаційно-аналітичний портал.
Key words: information securing, strategic stability, operating, conception, research and information portal.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Важливою умовою ефективної діяльності та розвитку підприємств у сучасних умовах господарювання є здатність оперативно реагувати на появу нових ринкових можливостей та використовувати свій конкурентний потенціал. В таким умовах ключового значення набуває стратегічна стійкість підприємства. Для прийняття необхідних рішень в управлінні стратегічною стійкістю необхідна наявність системи інформаційного забезпечення процесу управління, яка своєчасно та адекватно характеризуватиме стан внутрішніх процесів та ринкового середовища підприємства. Саме тому важливим завданням управлінців є створення системи інформаційного забезпечення, яка дає змогу збирати і опрацьовувати внутрішню та зовнішню інформацію, необхідну для прийняття обгрунтованих управлінських рішень щодо асекурації стратегічної стійкості.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемі інформаційного забезпечення процесу управління підприємства відведено чимало зарубіжних та вітчизняних наукових праць. Питанням сутності інформаційного забезпечення займалися вітчизняні вчені М.Я. Дем'яненко, Т.Г. Камінська, О.М. Хорін, Т.В. Грачьов, С.В. Маркова. Серед зарубіжних вчених ватро відзначити: А. Томпсона, Р. Роджерса, К. Лорда, М. Джобса та ін. Проте на сьогодні багато питань з області інформаційної асекурації залишаються недостатньо вивченими, зокрема особливої уваги в умовах мінливості ринку потребує детального вивчення інформаційних аспектів процесу управління стратегічною стійкістю в контексті прийняття обгрунтованих рішень.

ЦІЛІ СТАТТІ

Метою статті є огляд сучасних підходів щодо визначення сутності поняття "інформаційне забезпечення" та ідентифікація основних аспектів формування ефективної системи інформаційного забезпечення процесу управління стратегічною стійкістю підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Динамічне ринкове середовище обумовлює постійне оновлення та збільшення обсягу інформації, що набуває особливого значення для процесу управління стратегічною стійкістю підприємства. Адже саме від рівня інформаційного забезпечення напряму залежить раціональне ухвалення управлінських рішень у сфері стратегічної стійкості.

Аналіз вітчизняних літературних джерел дає змогу констатувати факт відсутності єдиного взаємоузгодженого підходу щодо ідентифікації поняття "інформаційне забезпечення". Проте, огляд існуючих джерел дає змогу визначити три основні підходи:

1) системний (М.А. Кумаченко, М.П. Денисенко, І.В. Колос [3, с. 19]): інформаційне забезпечення — це система, що складається з інформаційних ресурсів, інформаційних технологій, програмного забезпечення та технічних засобів. При системному підході інформаційне забезпечення підприємства розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів однієї складної динамічної системи, яка перетворює вхідні інформаційні ресурси в необхідну систему інформаційного забезпечення.

2) концептуальний (І. Босак [1, с. 193], Є. Палига, Р. Бруханський [2, с. 69]): інформаційне забезпечення — це необхідний процес забезпечення потреб суб'єктів в інформації, що необхідна для обгрунтування і прийняття стратегічних рішень. Організація належного стану інформаційного забезпечення можлива за умов чіткого визначення параметрів і налаштування системи обміну інформацією між зовнішнім та внутрішнім середовищем.

3) результативний (М.Є. Рогоза, А.А. Скляр [6, с. 260]): під інформаційним забезпеченням слід розуміти результат процесу отримання, обробки, накопичення, зберігання, аналізу та передачі інформації для прийняття управлінських рішень. Основне призначення інформації — це створення системи взаємопов'язаних і взаємодоповнюваних показників, які дозволяють одержати всебічну кількісну і якісну характеристику.

У контексті управління інформаційне забезпечення, на наш погляд, являє собою інструмент регулювання, що відповідає за своєчасне надходження актуальних та вірогідних інформаційних ресурсів, а також сприяє ефективній циркуляції інформації від управлінців до виконавців. У свою чергу, сутність інформаційного забезпечення процесу управління стратегічною стійкістю підкріплена необхідністю задовольняти потреби не лише поточного управління, а й бути здатною збирати, накопичувати і опрацьовувати усю інформацію, яка може впливати на діяльність підприємства в довгостроковій перспективі.

Інформаційне забезпечення процесу управління стійкістю вимагає точності виміру параметрів та абсолютної надійності обробки даних. Також слід відмітити, що інформаційне забезпечення процесу управління стратегічною стійкістю повинно вирішуватися комплексно з урахуванням організаційного (інформаційна система і взаємодія її елементів), технологічного (методи обробки та реалізації інформації) та технічного (можливості організаційної техніки) принципів.

Процес управління стратегічною стійкістю підприємства в умовах прийняття важливих управлінських рішень потребує, як правило, різноманітну інформацію як за обсягом, так і за змістом. Інколи суб'єкти господарювання зіштовхуються з проблемою отримання необхідної інформації в бажані терміни або ж її необ'єктивністю. Це зумовлено насамперед тим, що зовнішня інформація надходить з різних джерел, які не завжди можливо перевірити.

Одним з варіантів вирішення проблеми вчасного надходження інформації та гарантування її вірогідності є формування інформаційно-аналітичного порталу. В країнах Західної Європи даний портал уже близько 10 років є основним інструментом, що забезпечує управління інформаційним простором [4, с. 38]. Беручи до уваги залежність процесу управління стратегічною стійкістю від динамічності ринку, що визначається різноманітними інформаційними змінами створення інформаційно-аналітичного порталу є не просто необхідністю, а умовою для виживання.

Інформаційно-аналітичний портал являє собою інформаційну систему підприємства, що аналізує вхідні та вихідні потоки інформації, а також виступає головним посередником взаємодії суб'єкта з ринком за допомогою використання інтернет-технологій.

Вагомість створення інформаційно-аналітичного порталу забезпечення процесу управління стратегічною стійкістю обумовлена наступним:

1) доступ до необхідної інформації підприємства з будь-якої точки інтернет-мережі. Так, керівники підприємств в будь-який час мають необмежений доступ до інформації, що особливо важливо в умовах необхідності прийняття рішень;

2) спрощення пошуку інформації. Інформаційно-аналітичний портал розмежовує інформацію за напрямками діяльності, часом її надходження та актуальністю. Дана процедура значно спрощує процес пошуку необхідної інформації та допомагає вчасно нею скористатися в процесі управління стійкістю;

3) активізація процесу управління стійкістю. Формування інформаційно-аналітичного порталу зумовлює перегляд всіх бізнес-процесів та ідентифікацію необхідності їх корегування з метою створення забезпечення належного рівня стійкості;

4) можливості для ефективного регулювання процесу управління стійкістю. Інформаційно-аналітичний портал відкриває доступ до інформації для зацікавлених осіб — інвесторів, споживачів, посередників, що дає змогу розширити бізнес, тим самим створити умови для забезпечення належного рівня стратегічної стійкості.

Таким чином, можна стверджувати, що інформаційно-аналітичний портал виступає основою інформаційного забезпечення процесу управління стратегічною стійкістю підприємства. Крім того, ми вважаємо, що інформаційно-аналітичний портал є уособленням корпоративної інформаційної системи, що притаманна не лише великим підприємствам, але й іншим суб'єктам незалежно від їх форми власності та масштабу.

З метою більш швидкого і гнучкого реагування на зміни ринку, що безпосередньо впливають на рівень розвитку підприємства, на рисунку 1 пропонується розглянути концепцію інформаційних засад ефективного управління стратегічною стійкістю.

Так, концепція інформаційного забезпечення процесу управління стійкістю грунтується на інформаційних потоках внутрішнього та зовнішнього середовища, які при взаємодії створюють для підприємства інформаційно-аналітичний портал. У свою чергу даний портал виступає головним індикатором інформаційного забезпечення підприємства.

Отже, слідує, що від рівня інформаційно-аналітичного порталу залежить стан інформаційного забезпечення, а відтак, стан підприємства, саме тому доцільно констатувати наступну послідовність: інформаційні потоки зовнішнього та внутрішнього середовища — інформаційно-аналітичний портал — інформаційне забезпечення управління стратегічною стійкістю — рівень стратегічної стійкості — стан підприємства.

Особливу роль для інформаційного забезпечення процесу управління стратегічною стійкістю відіграє система визначених завдань, що передбачає: аналітичну (вивчення ринку та визначення основних напрямів діяльності) та посередницьку діяльність (налагодження комунікацій з іншими суб'єктами господарювання та державою, як головним інститутом економічного та нормативно-правового регулювання), а також оцінку (визначення рівня стійкості в контексті інформаційного забезпечення), постійний моніторинг стану стійкості (з метою відстеження відхилень від обраного напрямку розвитку), а також оперативний контроль (контроль за потоками інформаційних ресурсів), підтримку комунікацій підприємства (забезпечення співробітництва з головними стратегічними суб'єктами галузі та регіону в цілому) та прогноз (визначення перспектив розвитку з урахуванням поточного стану справ).

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На основі проведених досліджень було виявлено, що інформаційне забезпечення є основою процесу управління стратегічною стійкістю. Саме від якості інформаційних ресурсів залежить швидкість та ефективність прийняття управлінських рішень в області стратегічної стійкості підприємства.

Як результат проведених досліджень, ми запропонували концепцію інформаційного забезпечення процесу управ-

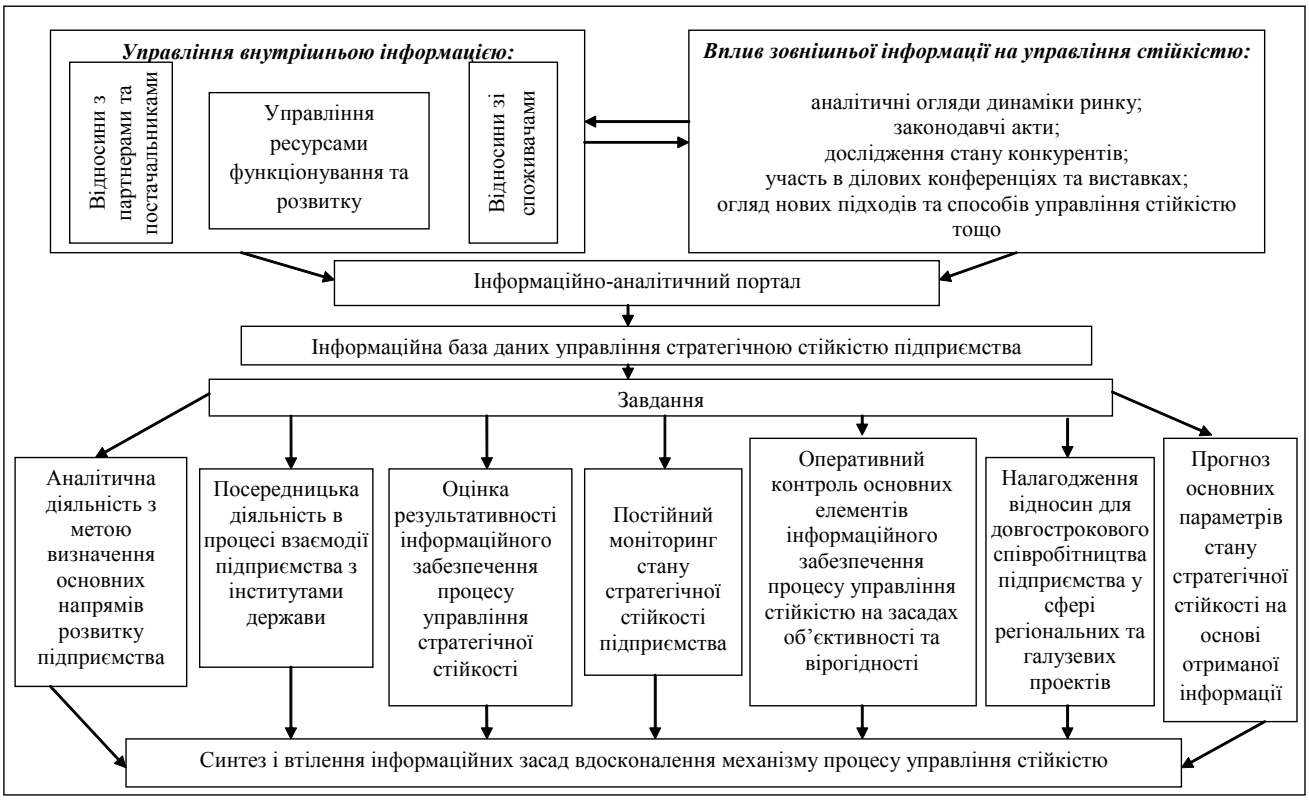

Рис. 1. Концепція інформаційного забезпечення процесу управління стратегічною стійкістю підприємства

ління стійкістю, особливу увагу серед компонентів концепції слід відвести інформаційно-аналітичному порталу. Також важливо відзначити завдання інформаційного забезпечення процесу управління стійкістю, що передбачають постійний моніторинг та контроль стану підприємства, а від так сприяють вчасним та адекватним діям з боку керівництва.

Перспективою подальших досліджень має стати ідентифікація інформаційних аспектів оптимального рівня стратегічної стійкості підприємства з точки зору інформаційної підтримки, швидких і гнучких управлінських рішень.

Література:

1. Босак І.П. Інформаційне забезпечення управління підприємством: економічний аспект / І.П. Босак, Є.М. Палига // Регіональна економіка. — 2007. — № 4. — С. 193—195.

2. Бруханський Р. Проблеми і пріоритети інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств України / Р. Бруханський // Економічний аналіз. — 2011. — Вип. 9. Ч. 2. — С. 69—71.

3. Денисенко М.П. Інформаційне забезпечення ефективного управління підприємством / М.П. Денисенко, І.В. Колос // Економіка та держава. — 2006. — № 7. — С. 19—24.

4. Коростелев А.А. Аналитическая деятельность: оценка уровня информационного обеспечения / А.А. Коростелев // Вектор науки ТГУ. — 2012. — № 3 (10). — С. 36—42.

5. Лазаришина І.Д. Джерела інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства / І.Д. Лазаришина, О. В. Оренчин // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2012. — № 38. — С. 62—65.

6. Педченко Н.С. Системний підхід до інструментарію інформаційного забезпечення стратегічного управління потенціалом розвитку підприємства / Н. С. Педченко // Інноваційна економіка. — 2012. — № 8 (34). — С. 260—266.

7. Рогоза М.Є., Скляр А.А. Інформаційне забезпечення стратегічного управління і його вплив на невизначеність середовища господарювання // Економіка: проблеми теорії та практики [збірник наукових праць]. — Випуск 206: В 4 т. Том III. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. — С. 641—650.

8. Стадник В.В. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства: навч. посібник / В.В. Стадник, М.А. Йохна. — Хмельницький: ХНУ, 2011. — 327 с.

References:

1. Bosak, I.P. and Palyha, E.M. (2007), "Information securing of operating by enterprise: economic aspect", Rehional'na ekonomika, vol. 4, pp. 193—195.

2. Brukhanskyj, R. (2011), "Problems and priorities with information of strategic management of agricultural enterprises in Ukraine", Ekonomichnyj analiz, vol. 9, pp. 69—71.

3. Denysenko, M.P. and Kolos, I.V. (2006), "Information securing effective management by enterprise", Ekonomika ta derzhava, vol. 7, pp. 19—24.

4. Korostelev, A.A. (2012), "Analytical activity: assessment of the level of information securing", Vektor nauky TGU, vol. 3, no.10, pp. 36—42.

5. Lazaryshyna, I.D. and Orenchyn, O.V. (2012), "Sources of information and analytical securing economic security", Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti, vol. 38, pp. 62—65.

6. Pedchenko, N.S. (2012), "Systematic approach to information securing tools of strategic management of enterprise development potential of enterprise", Innovatsijna ekonomika, vol. 8, no. 34, pp. 260—266.

7. Rohoza, M.E. and Skliar, A.A. (2005), "Information securing of strategic management and its impact on the environment of economic uncertainty environment management", Ekonomika: problemy teorii ta praktyky, vol. 206, no. 3, pp. 641—650.

8. Stadnyk, V.V. (2011), Stratehichne upravlinnia innovatsijnym rozvytkom pidpryiemstva [Strategic management of innovative the development of enterprise], KhNU, Khmel'nyts'kyj, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2015 р.

УДК 339.378:005.22

М. Ю. Барна,
к.е.н., доцент, доцент кафедри експертизи товарів та послуг,
Львівська комерційна академія, м. Львів

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ТОВАРООБІГОМ ТА ФАКТОРНИМИ ОЗНАКАМИ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

M. Barna,
kandidat of economics, associate professor, Lviv Academy of Commerce

CORRELATION BETWEEN TURNOVER AND FACTOR VARIABLE OF DOMESTIC TRADE IN UKRAINE

У статті встановлено наявність впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища інституційно-трансформаційного, економічного й соціального характеру на товарообіг. Для виявлення тісноти зв'язку між товарообігом та чинниками впливу застосовувався метод регресійного аналізу. Використання кореляційно-регресійного аналізу було спрямоване на дослідження впливу чинників на формування товарообігу у трьох площинах, однією з яких є визначення взаємозв'язку товарообігу України та факторних ознак із зовнішнього та внутрішнього середовища. Здійснено перевірку показників на мультиколінеарність і виявлено корельованість предикторів на основі використання офіційних статистичних даних, шляхом моделювання за допомогою програми "F-Statistica". Отримано багатофакторну економетричну модель, перевірку якості якої здійснено за допомогою коефіцієнту множинної кореляції, коефіцієнту детермінації, критерію Фішера, критерію Стьюдента. Отримані дані оцінки на основі моделі вказують на наявність стійкого зв'язку між товарообігом та включених до моделі чинників.

In this paper, the presences of factors influence the external and internal environment of institutional transformative, economic and social issues in turnover. To detect distress communications between turnover and factors of influence used regression analysis. Using correlation and regression analysis was designed to study the impact of factors on the formation of turnover in three areas, one of which is to determine the relationship of Ukraine's trade and factor signs of external and internal environment. Done verification of performance in multicollinearity, and found correlated of predictors on the basis of official data by modeling using the "F-Statistica". An econometric model is multifaceted, quality control which is done with a multiple correlation coefficient, coefficient of determination, the Fisher criterion, and Student's test. The data estimates based on models indicate the presence of stable connection between turnover and the factors included in the model.

Ключові слова: внутрішня торгівля, товарообіг, показники, фактори, залежність.
Key words: domestic trade, turnover, performance, factors, dependence.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Проведені емпіричні дослідження щодо аналізу соціально-економічної складової та регулювання трансформаційних змін у системі внутрішньої торгівлі (СВТ) України в умовах трансформації дозволили встановити суттєві проблеми, що зумовлюють необхідність встановлення причин їх виявлення. Для вирішення цього науково-практичного завдання необхідно отримати інтегровану оцінку ефективності трансформації СВТ в Україні.

Вважаємо, що для отримання такої оцінки в якості ключового слід обрати такий критерій, як сукупний товарообіг внутрішньої торгівлі України (оптовий товарообіг, оборот роздрібної торгівлі, оборот ресторанного господарства та роздрібний товарообіг підприємств), в якому відображається розвиток торговельної галузі та економічної ситуації в країні. Тому в якості результативної ознаки, для виявлення основних чинників, що впливають на розвиток внутрішньої торгівлі України, нами обрано товарообіг.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Спираючись на результати проведеного контент-аналізу праць учених, встановлено, що змістовними емпіричними дослідженнями процесу трансформації внутрішньої торгівлі займаються В.М. Геєць та А.А. Мазаракі [7, с. 54—56], І.В. Крючкова [8, с. 238] та Є. Ясін [10, с. 15—16], О.В. Антонова [1, с. 11—12], А.М. Виноградська та І.Г. Черданцева [2, с. 209—291; 9, с. 33], І.А. Євлакова [6, с. 143].

Очевидно, що кожним із цих учених-економістів для оцінки розвитку внутрішньої торгівлі використовуються ключові показники, які, з одного боку, характеризують ступінь трансформації окремих чинників СВТ, а з іншого — можуть бути використаними для оцінки складових за структурою підсистем потенціалу.

Таблиця 1. Матриця парних кореляцій за чинниками впливу на внутрішню торгівлю України

Змінна	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6	x_7	x_8	x_9	x_{10}	x_{11}	x_{12}	x_{13}
x_1	1,00	0,54	0,52	-0,55	-0,53	0,49	0,49	0,01	-0,46	-0,52	-0,05	-0,53	0,59
x_2	0,54	1,00	0,98	-0,98	-0,45	1,00	1,00	-0,01	-0,74	-0,90	0,16	-0,60	0,98
x_3	0,52	0,98	1,00	-0,98	-0,35	0,97	0,98	-0,08	-0,47	-0,86	0,31	-0,52	0,96
x_4	-0,55	-0,98	-0,98	1,00	0,43	-0,96	-0,97	0,04	0,69	0,85	-0,26	0,51	-0,96
x_5	-0,53	-0,45	-0,35	0,43	1,00	-0,43	-0,42	0,30	0,43	0,63	0,63	0,87	-0,49
x_6	0,49	1,00	0,97	-0,96	-0,43	1,00	1,00	0,01	-0,73	-0,90	0,13	-0,61	0,97
x_7	0,49	1,00	0,98	-0,97	-0,42	1,00	1,00	0,02	-0,72	-0,88	0,17	-0,57	0,97
x_8	0,01	-0,01	-0,08	0,04	0,30	0,01	0,02	1,00	0,53	0,30	0,11	0,32	-0,16
x_9	-0,46	-0,74	-0,47	0,69	0,43	-0,73	-0,72	0,53	1,00	0,82	0,05	0,65	-0,81
x_{10}	-0,52	-0,90	-0,86	0,85	0,63	-0,90	-0,88	0,30	0,82	1,00	0,08	0,83	-0,94
x_{11}	-0,05	0,16	0,31	-0,26	0,63	0,13	0,17	0,11	0,05	0,08	1,00	0,54	0,12
x_{12}	-0,53	-0,60	-0,52	0,51	0,87	-0,61	-0,57	0,32	0,65	0,83	0,54	1,00	-0,66
x_{13}	0,59	0,98	0,96	-0,96	-0,49	0,97	0,97	-0,16	-0,81	-0,94	0,12	-0,66	1,00

У той же час оцінювання ефективності розвитку системи внутрішньої торгівлі в них проводиться без врахування сукупного товарообігу внутрішньої торгівлі України, аналізу динаміки трансформаційних зрушень товарообігу. Аналіз праць дав можливість констатувати, що виявлення взаємозв'язку між товарообігом України та факторними ознаками системи внутрішньої торгівлі досліджено не достатньо.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Поглиблення теоретико-методологічних підходів до виявлення взаємозв'язку між товарообігом України та факторними ознаками системи внутрішньої торгівлі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Товарообіг є показником, на який впливають ряд чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, інституційно-трансформаційного, економічного й соціального характеру. Для виявлення тісноти зв'язку між товарообігом та чинниками впливу застосовується метод регресійного аналізу. При цьому використання кореляційно-регресійного аналізу було спрямоване на дослідження впливу чинників на формування товарообігу у трьох площинах, однією з яких є визначення взаємозв'язку товарообігу України та факторних ознак із зовнішнього та внутрішнього середовища.

Для отримання порівняних результатів дослідження, всі величини, виражені у гривневому еквіваленті, перераховуються у зведені величини до величин 2013 р. на основі індексів інфляції України за 2003—2013 рр. [5, с. 3].

Враховуючи те, що на внутрішню торгівлю України та окремі регіони впливає певна кількість чинників, залежність $y = f(x)$ буде означати, що x — це вектор, що вміщує m компонентів: $x = (x_1, x_2, \dots, x_m)$, що зумовлює створення множинної регресії (1) [3].

Застосування множинної лінійної регресії та створення економетричної багатофакторної моделі дає можливість вирішити різноманітні практичні завдання, що має вигляд рівняння прямої [4, с. 308]:

$$y = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_mx_m + e \quad (1),$$

де y — залежна змінна, а саме — товарообіг;

$x_1, x_2, \dots x_m$ — незалежні змінні або предиктори (чинники впливу на товарообіг);

$a_0, a_1, a_2, \dots a_m$ — невідомі константи або коефіцієнти;

e — неспостережувані випадкові величини або похибки спостереження.

Дане рівняння повинно дати опис як загального тренду (тенденції) змін залежної змінної у, так і відхилень від цього тренду. При цьому пояснюється як можливо більшу частку коливань змінної у (товарообігу), так і відділяється вплив кожного з чинників, що розглядаються як пояснюючі змінні.

На основі використання офіційних статистичних даних, шляхом моделювання за допомогою програми "F-Statistica" здійснено перевірку показників на мультиколінеарність і виявлено корельованість таких предикторів, як: інвестиції в основний капітал (x_1), доходи населення (x_2), сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство (x_3), кількість постійного населення (x_4), економічно активне населення, в середньому (x_5), витрати населення на придбання товарів та послуг (x_6), середню заробітну плату (x_7), кількість об'єктів торгівлі (x_8), кількість магазинів роздрібної торгівлі (x_9); кількість ринків з продажу продовольчих товарів (x_{10}), індекс споживчих цін на товари і послуги (x_{11}), торгову площу товарних ринків (x_{12}), торгову площу магазинів роздрібної торгівлі (x_{13}) (табл. 1).

Наявність лінійного зв'язку між чинниками зумовлює включення до рівняння одного з таких чинників. З урахуванням вищезазначеного рівняння множинної лінійної регресії має вигляд:

$$y = -12596 + 1,1x_3 + 17,3x_9 - 78,6x_{11} + 1,3x_{12} + e \quad (2).$$

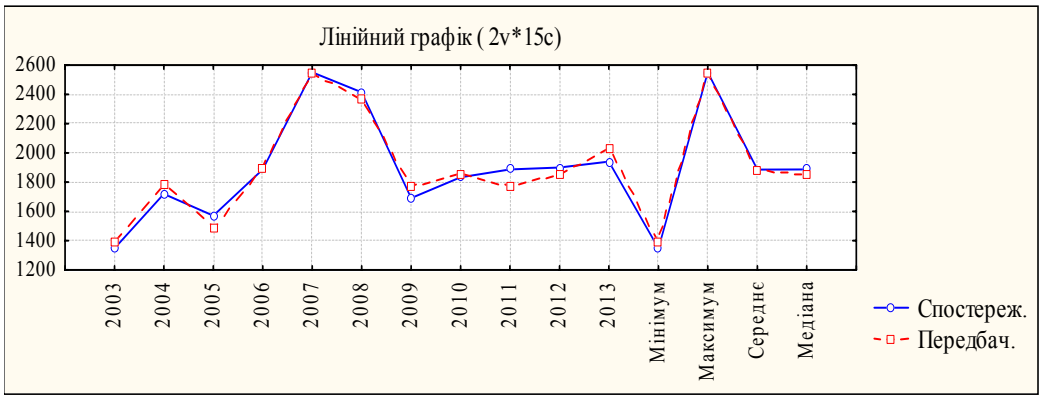

Рис. 1. Графік спостережуваних та передбачених величин за результатами множинної регресії внутрішньої торгівлі України

Таблиця 2. Підсумки регресії для залежної змінної у — товарообіг України (внутрішня торгівля)

Підсумки регресії для залежної змінної: *y* (Модель №1)
R= 0,98101137 R^2= 0,96238331 Скоректований R^2= 0,93730552
F(4,6)=38,376 p<0,00021 Станд. похибка оцінки: 86,091

N=11	БЕТА	Стд. похибка БЕТА	B	Стд. похибка B	t(6)	p-рівень
Вільний член	-	-	-12595,6	1259,979	-9,99666	0,000058
x_3	2,08946	0,181405	1,1	0,096	11,51821	0,000026
x_9	0,34083	0,134413	17,3	6,829	2,53573	0,044335
x_{11}	-1,59629	0,163252	-78,6	8,034	-9,77806	0,000066
x_{12}	1,97115	0,184398	1,3	0,124	10,68965	0,000040

Рис. 2. Графік розподілу залишків за результатами множинної регресії внутрішньої торгівлі України

Рівняння дає наступне трактування моделі: додаткова 1 грн. сукупних витрат в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство дає збільшення товарообігу в середньому на 1,1 млрд грн.; збільшення кількості магазинів роздрібної торгівлі на 1 тис. од. зумовлює збільшення товарообігу в середньому на 17,3 млрд грн.; збільшення індексу споживчих цін на товари і послуги на 1 од. призводить до зменшення товарообігу в середньому на 78,6 млрд грн.; збільшення на 1 тис. м^2 торгової площі товарних ринків спостерігається збільшенням товарообігу в середньому на 1,3 млрд грн.

Перевірку якості отриманої багатофакторної економетричної моделі здійснено за допомогою:

— коефіцієнту множинної кореляції *R*, значення якого дорівнює 0,98, що свідчить про високу тісноту зв'язку і точність моделі;

— коефіцієнту детермінації R^2, який дає кількісну оцінку ступеню аналізованого зв'язку (від 0 до 1, при $R^2=1$ наявна повна кореляція з моделлю) й дорівнює 0,94, що вказує на сильний зв'язок між предикторами, відібраними у модель, й товарообігом України. Це означає, що 94% змін товарообігу України можна пояснити змінами сукупних витрат в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, кількістю магазинів роздрібної торгівлі, індексом споживчих цін на товари і послуги, торговою площею товарних ринків, а останні 6 % — впливом інших чинників.

Графічне відображення високої тісноти зв'язку між спостережуваними й передбаченими значеннями наведено на рисунку 1 (на 94 % модель описує вплив чотирьох чинників на товарообіг України);

критерію Фішера для перевірки гіпотез про значущість рівнів регресії, для якого обчислено фактичне значення *F*-статистики та порівняно з критичним значенням $F_{кр}$ й у результаті отримано $F \geq F_{кр}$, що вказує на якісне побудування економетричної моделі в цілому (табл. 2);

критерію Стьюдента $t_{ст}$ й *p-рівня значущості* здійснено оцінку та отримано високий рівень суттєвості змінних в економетричній моделі (табл. 2).

Адекватність моделі множинної регресії перевірено за допомогою аналізу залишків як різниці між спостережуваними значеннями й модельними.

У результаті проведеного аналізу встановлено — залишки є випадковими змінними, які розподілені за нормальним законом з математичним сподіванням (середнім) рівним нулю і постійною дисперсією (виконується умова гомоскедастичності), що вказує на правильну побудову моделі множинної регресії (рис. 2, рис. 3, табл. 3).

Стандартна похибка оцінки є мірою точності опису параметрів регресійної моделі та знаходиться у границях норми. На рисунку 2 залишки мають випадковий розподіл.

На рис. 3 залишки розподілені уздовж прямої, що свідчить про їх розподіл за нормальним законом.

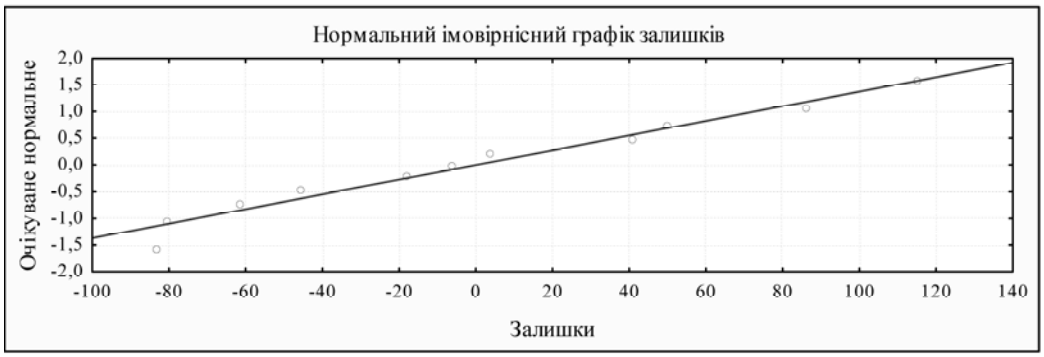

Рис. 3. Графік розподілу залишків за нормальним законом за результатами множинної регресії внутрішньої торгівлі України

Таблиця 3. Передбачені значення й залишки за результатами множинної регресії внутрішньої торгівлі України

№ спостереження	Спостереж. значення	Передбач. значення	Залишки	Станд. передбач.	Станд. залишки	Станд. похиб. передб.	Махалан. відст.	Віддален. залишки	Кука відст.
2003	1347,829	1393,471	-45,6421	-1,46010	-0,530161	82,05357	8,174945	-498,296	6,086491
2004	1719,997	1781,313	-61,3162	-0,31026	-0,712225	67,34519	5,210142	-158,000	0,412217
2005	1571,137	1485,227	85,9097	-1,18806	0,997893	53,32100	2,926925	139,374	0,201074
2006	1887,112	1893,351	-6,2390	0,02191	-0,072470	34,63577	0,709487	-7,444	0,000242
2007	2550,817	2547,298	3,5188	1,96067	0,040873	64,53157	4,709512	8,031	0,000978
2008	2415,441	2374,537	40,9043	1,44848	0,475128	54,14369	3,046211	67,670	0,048874
2009	1691,946	1772,636	-80,6898	-0,33598	-0,937261	68,05746	5,340268	-215,136	0,780505
2010	1833,918	1851,922	-18,0031	-0,10092	-0,209116	43,27763	1,617941	-24,091	0,003958
2011	1886,767	1771,546	115,2214	-0,33921	1,338367	37,40834	0,978991	142,040	0,102791
2012	1899,712	1850,043	49,6686	-0,10649	0,576931	45,88888	1,932089	69,381	0,036906
2013	1940,915	2024,248	-83,3328	0,40998	-0,967961	68,12942	5,353488	-222,969	0,840145
Мінімум	1347,829	1393,471	-83,3328	-1,46010	-0,967961	34,63577	0,709487	-498,296	0,000242
Максим.	2550,817	2547,298	115,2214	1,96067	1,338367	82,05357	8,174945	142,040	6,086491
Середнє	1885,963	1885,963	-0,0000	-0,00000	-0,000000	56,25387	3,636364	-63,585	0,774016
Медіана	1886,767	1850,043	-6,2390	-0,10649	-0,072470	54,14369	3,046211	-7,444	0,102791

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Отримані дані оцінки на основі моделі вказують на наявність стійкого зв'язку між товарообігом України та включених до моделі чинників, що має достатній рівень для побудови прогнозу за такими характеристиками: сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, x_3 = 3591,8 грн.; кількість магазинів роздрібної торгівлі, x_9 = 83,8 тис. од.; індекс споживчих цін на товари і послуги, x11 = 100,8; торгова площа товарних ринків, x_{12} = 14757 тис. м^2. Тобто для побудови прогнозу здійснено відбір найкращих значень чинників впливу на товарообіг України, які встановлено у періоді, що проаналізовано. За наведеними значеннями, точковий прогноз товарообігу України повинен складати 4521,5 млрд грн. Інтервал для рівня надійності (95,0%) дорівнює від 3941,4 млрд грн. до 5101,6 млрд грн.

Література:

1. Антонова О.В. Оцінка фінансової безпеки підприємств роздрібної торгівлі: автореф. дисертації на здобуття наук. ступеня к.е.н. за спец. 08.00.04 — економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / ОВ. Антоновна. — Харківський державний університет харчування та торгівлі, 2014. — 23 с.

2. Виноградська А.М. Комерційне підприємництво: сучасний стан, стратегії розвитку: монографія / А.М. Виноградська. — Київ: Центр навчальної літератури, 2004. — 807 с.

3. Вуколов Э.А. Основы статистического анализа. Практикум по статистическим методам и исследованию операций с использованием пакетов Statistica и Excel: учебное пособие. — 2-е изд., испр. и доп. / Э.А. Вуколов. — М.: ФОРУМ, 2008. — 464 с. — (Высшее образование).

4. Замков О.О. Математические методы в экономике: учебник / Замков О.О., Толстопятенко А.В., Черемных Ю.Н. / Под общ. ред. д. э. н., проф. А.В. Сидоровича. — 3-е изд., перераб. — М.: Издательство "Дело и Сервис", 2001. — 368 с. — (Серия "Учебники МГУ им. М.В. Ломоносова").

5. Зведена таблиця індексів інфляції за 2000-2013 рр. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://currency.in.ua/index.

6. Євлакова І.А. Економічна безпека держави: зовнішньоторговельний, інвестиційний та інноваційний аспект / І.А. Євлакова // Природні ресурси й навколишнє природне середовище: Зб. наук. праць ДонДУУ. Серія "Економіка", Т. VIII, Вип. 76. — Донецьк, 2007. — С. 141—151.

7. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: монографія: у 2 ч. — Ч. 2 / За ред. В.М. Геєця, А.А. Мазаракі. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. — 273 с.

8. Структурна гармонізація економіки України як чинник економічного зростання: монографія / За ред. І.В. Крючкової. — К.: Експрес, 2007. — 520 с.

9. Черданцева І.Г. Історичний розвиток концепцій торговельного маркетингу в Україні / І. Г. Черданцева, А.Я. Клипач [Електронний ресурс]. — Режим доступу http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/tovary/2011_1/3.pdf

10. Ясин Е. Государство и экономика на этапе модернизации / Е. Ясин // Вопросы экономики. — 2006. — № 4. — С. 15—16.

References:

1. Antonova, O.V. (2014), "Assessment of financial security retailers", Ph.D. Thesis, Economics and Management (by economic activity), Kharkiv State University of Food Technology and Trade, Kharkiv, Ukraine.

2. Vynohradska, A. M. (2004), Komertsiine pidpryiemnytstvo: suchasnyi stan, stratehii rozvytku [Commercial business: current status, development strategy], Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine.

3. Vukolov, E.A. (2008), Osnovy statystycheskoho analyza. Praktykum po statystycheskym metodam y yssledovanyiu operatsyi s yspolzovanyem paketov Statistica y Excel [Based on statistical analysis. Workshop on statistical methods and operations research using Statistica package and Excel], 2nd ed, Forum, Moscow, Russia.

4. Zamkov, O.O. Tolstopiatenko, A.V. Cheremnykh, Yu.N. (2001), Matematycheskye metody v ekonomyke [Mathematical Methods in Economics], 3rd ed, Delo y Servys, Moscow, Russia.

5. Summary of inflation rates for the 2000—2013 years, available at: http://currency.in.ua/index

6. Yevlakova, I.A. (2007), "The economic security of the state, foreign trade, investment and innovative aspect", Pryrodni resursy y navkolyshnie pryrodne seredovyshche, vol. VIII, pp. 141—151.

7. Heiets, V.M. Mazaraki, A.A. (2008), Priorytety natsionalnoho ekonomichnoho rozvytku v konteksti hlobalizatsiinykh vyklykiv [Priorities for national economic development in the context of globalization challenges], Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine.

8. Krjuchkova, I.V. (2007), Strukturna gharmonizacija ekonomiky Ukrajiny jak chynnyk ekonomichnogho zrostannja [Structural harmonization of Ukraine's economy as a factor of economic growth], Ekspres, Kyiv, Ukraine.

9. Cherdanceva, I.Gh. Klypach, A.Ja. (2011), "The historical development of the concepts of trade marketing in Ukraine"[Online], available at: Режим доступу http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/tovary/2011_1/3.pdf.

10. Jasyn E. (2006), "State and the economy on the stage of modernization", Voprosy ekonomyky, vol. 4, pp. 15—16.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2015 р.

УДК 331.101.3:658.512.62

Н. В. Рощина,
к. е. н., доцент, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
Національний технічний університет України "КПІ"
В. Р. Товмасян,
здобувач ПВНЗ "Європейський університет"
Д. О. Посудієвський,
студент Інституту прикладного та системного аналізу,
Національний технічний університет України "КПІ"

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ФОНДОВИХ БІРЖ В УКРАЇНІ

N. Roschina,
Ph.D. of Economics, assistant professor of the Department of Theoretical and Applied Economics,
National Technical University of Ukraine "KPI"
V. Tovmasyan,
Researcher "European University"
D. Posudiievs'kyj,
Student of Applied and System Analysis Institute, National Technical University of Ukraine "KPI"

PROBLEMS AND PROSPECTS OF STOCK EXCHANGES FORMING IN UKRAINE

Стаття присвячена дослідженню проблем формування фондових бірж в Україні. Проведено ретроспективний аналіз етапів формування вітчизняних фондових бірж. Наведено основні чинники, що стримують їх розвиток у сучасних економічних умовах. Визначено, що для успішного розвитку українських фондових бірж особливо актуальною стає їх інтеграція у міжнародний фінансовий простір. Поряд з цим означений процес має як переваги, так і недоліки, які знайшли своє відображення у проведеному дослідженні. Крім того, позначено, що автори розділяють погляди українських вчених, щодо основних напрямів стратегії розвитку фондових бірж: інтеграцію в Єдину біржову фондову систему та внесення змін у законодавство країни з метою усунення недоліків, істотного підвищення ролі організованого ринку цінних паперів в економіці. В статті наголошено на тому, що активізація функціонування фондових бірж сприятиме підвищенню рівня інвестиційного забезпечення інноваційних процесів у реальному секторі економіки.

The article investigates the problems of stock exchanges formation in Ukraine. A retrospective analysis of the stages of domestic stock exchanges formation is conducted. The key factors that restrain their development in the current economic conditions are specified. Determined that for the successful development of Ukrainian stock exchanges is especially urgent their integration into the international financial sector. At the same time this process may have both advantages and disadvantages, as it reflected in conducted study. In addition, is indicated that the authors share the views of Ukrainian scientists on key areas of stock exchanges development strategy: integration into a Single stock exchanges system and amending in the legislation of the country to address deficiencies and significant increase of the organized securities market role in the economy. In the article is emphasized that stock exchanges functioning activation will contribute to increasing of the investment support innovation processes in the real economy sector.

Ключові слова: фондовий ринок, фондова біржа, етапи становлення, чинне законодавство, перспективи розвитку.

Key words: stock market, stock exchange, stages of development, the existing legislation, prospects for development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Актуальність обраної теми обумовлена тою ситуацією, яка склалася на сьогоднішній момент на вітчизняних фондових біржах. Дана ситуація викликана багатьма причинами, серед яких: прогалини в розвитку, недосконалість чинного законодавства, різні обмеження з боку уряду, не-

відповідність стану ринку світовим стандартам та ін. Більш того, перелік наведених причин постійно зростає і нівелює той незначний позитивний вплив, який чинять фондові біржі на процеси становлення ринкової ідеології. Незаперечним є той факт, що кількість емітентів на фондовому ринку не збільшується, обсяг угод, а також додаткові та нові емісії цінних паперів незначні, в результаті кількість активних позицій учасників фондового ринку мінімальна.

Таким чином, можна констатувати, що наявні проблеми, які ускладнюють формування фондових бірж в Україні потребують глибокого теоретичного осмислення та практичного опрацювання. Це надасть змогу розробити дієві заходи щодо поліпшення ситуації на вітчизняних фондових біржах та означити перспективи їх подальшого розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблеми діяльності фондових бірж і забезпечення їх ефективного розвитку є темою досліджень значного кола зарубіжних та вітчизняних науковців. Зокрема такі зарубіжні вчені-економісти, як: Л. Роберт, Р. Глен Габбард, І. Гісан та ін. у своїх наукових працях запропонували механізм підвищення розвитку біржової торгівлі у країнах, що розвиваються. Також проблеми ефективності функціонування фондових бірж висвітлені в працях таких вітчизняних науковців, як К.С. Калинець, М.В. Козоріз, Р.М. Безус, С.В. Захарін, В.П. Ходаківська, О.Д. Данілов та ін.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження основних проблем формування вітчизняних фондових бірж та висвітлення можливих перспектив їх розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Основним показником потужності функціонування фондової біржі є капіталізація, яка передбачає оцінку рівня її розвитку та конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках. Порівняно з країнами з розвиненою ринковою економікою, капіталізація фондових бірж України є надзвичайно низькою і становить лише 0,4 % від сукупного світового ВВП, у той час як США — 21,1 %, Японії — 7 %, Німеччини — 4,5%, Африки — 3,2%, Росії — 2,6%. Такий низький рівень капіталізації фондових бірж України зумовлено особливостями становлення та розвитку ринку цінних паперів у країні, його роздробленістю та невпорядкованістю. Через це доцільним є дослідження етапів становлення національних фондових бірж та особливостей їх функціонування [4].

Вітчизняні вчені-економісти визначають два основні етапи формування біржової торгівлі в Україні. Однак, на думку деяких дослідників, варто виділити ще один (третій) етап розвитку фондових бірж [2].

Перший етап розвитку біржової торгівлі характеризується політикою державного "невтручання", відсутністю єдиної стратегії її формування та розвитку. Тому фондовий ринок у цей період розвивався безсистемно та хаотично.

У 1991 р. прийнято Закон "Про цінні папери та фондову біржу" та створено Українську фондову біржу (УФБ). Це поклало початок формуванню вітчизняного ринку цінних паперів. У "Концепції функціонування та розвитку ринку капіталів в Україні" УФБ запровадила не лише модель власної діяльності, а й стратегію розвитку фондового ринку України, яка була орієнтована на формування централізованого вторинного ринку із розвиненою інфраструктурою та однією національною фондовою біржею [2]. Запропонована Концепцією модель передбачала усунення конкуренції між фондовими біржами через їх неорганізованість. Однак професійні учасники ринку цінних паперів дотримувалися іншого підходу щодо розвитку фондового ринку України, який, на їх думку, повинен відбуватись на засадах децентралізації. Тому у 1994 р. була прийнята "Концепція функціонування і розвитку фондового ринку в Україні", яка визначала УФБ головним елементом централізованої системи обігу цінних паперів, але передбачала створення позабіржового фондового ринку.

Важливою особливістю створення бірж на цьому етапі було те, що програма масової приватизації не передбачала обов'язкового вкладання приватизаційних сертифікатів на біржі, тобто їх розвиток не отримав належного державного регулювання. Однак приватизація стала одним із основних джерел появи в країні цінних паперів емітентів, що вийшли з державної форми власності [2; 3].

Отже, в Україні на першому етапі розвитку біржової торгівлі було здійснено перші кроки на шляху розвитку фондового ринку. І хоча ринок розвивався без належної державної підтримки, все ж спостерігалися позитивні зрушення в даному напрямі.

Другий етап розвитку біржової торгівлі в Україні характеризується більш активною та конструктивною участю держави, спрямованою на розвиток інфраструктури ринку, формування правового забезпечення та системи регулювання. За цей період створено спеціальний орган державного регулювання — Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР). 12 червня 1995 р. було прийнято низку законодавчих та нормативних актів з питань правового регулювання ринку цінних паперів в Україні.

З часом в Україні створено вісім фондових бірж, що для незначного рівня розвитку вітчизняного фондового ринку стало невиправдано великою кількістю. "Роздробленість" фондового ринку дала змогу розвитку потужній позабіржовій торговельній системі — ПФТС, що відповідала вимогам організованого ринку і стала переважаючою порівняно з традиційними фондовими біржами. На початковому етапі розвитку біржової системи в Україні переважання позабіржової торгівлі було виправданим, оскільки щойно створені компанії не могли відповідати жорстким вимогам лістингу.

Для збільшення частки біржової торгівлі у загальному обсязі торгів на організованому фондовому ринку України, ДКЦПФБ у червні 2006 р. видала ДП "Фондова біржа ПФТС" ліцензію на здійснення професійної діяльності з організації торгівлі на ринку цінних паперів. Таким чином, розпочався третій етап розвитку біржової системи України. Цей етап характеризується значним зростанням обсягів біржової торгівлі [2; 8].

Низька ліквідність українського ринку порівняно до ринків Центральної та Східної Європи є наслідком корупції, політичного втручання й концентрації прав власності на приватизовані компанії в руках шести крупних фінансово-промислових груп. Це призводить до того, що на ринку торгуються акції невеликого числа підприємств, оскільки незначна кількість акцій пропонуються на продаж. Інвесторам потрібна біржа ЦП, яка пропонує безпеку, прозорі ціни, недороге виконання угод та ліквідність, якої не існує в Україні через фрагментацію ринку і недотримання загальноприйнятих стандартів для бірж [10].

Для успішного розвитку українських фондових бірж особливо актуальною є їх інтеграція у міжнародний фінансовий простір, що дозволить залучати передовий досвід функціонування міжнародних фондових бірж.

Насамперед варто зазначити, що ізольованість національної торгово-організаційної інфраструктури, по-перше, надає можливість для різного роду маніпуляцій, по-друге, унеможливлює доступ до міжнародних ринків капіталів для рефінансування в умовах кризи.

Однак високий ступінь інтеграції економіки у світові економічні процеси може мати деструктивний вплив, призводячи до виникнення ряду взаємозалежностей [7; 9]:

— залежність від світових ринків-лідерів: іпотечна криза США 2007 року спричинила кризи в більшості країн із розвинутою економікою;

— падіння фондових ринків країн із розвинутою економікою спричиняє відтік коштів для ліквідації внутрішніх проблем із ринків, які формуються, що сприяє виникненню кризи й на них;

— взаємозалежність фондових ринків, що формуються, зумовлена присутністю загальних груп інвесторів, які мають подібний рівень розвитку і внутрішні проблеми.

Криза 2008 року виявила дуже важливий негативний аспект інтеграції національного ринку цінних паперів у міжнародну фінансову систему: з одного боку, досить вільний доступ великих закордонних спекулятивних інвесторів (зацікавленість у можливості одержання більш високих доходів при більш високому рівні ризику) викликає сильну залежність від настроїв на світовому ринку; з іншого боку, закритість біржової системи й висока вартість входу на український ринок роблять практично неможливим залучення дрібних і середніх неспекулятивних інвесторів [7].

Під впливом зовнішніх факторів національний фондовий ринок піддається впливові криз, при цьому кризові фактори посилюються слабкою структурою учасників ринку, отже, падіння його внаслідок кризи виявляється більш глибоким, ніж на ринках країн із розвинутою економікою. Отже, можна констатувати, що поряд з іншими структурними недоліками закритість торгово-організаційної інфраструктури для іноземних інвесторів посилює кризові тенденції на фондовому ринку. Крім того, вітчизняний фондовий ринок схильний до ризиків і ринкових шоків, що є характерним для ринків, що формуються.

Для подолання цієї та інших проблем потрібно створити єдину національну конкурентоспроможну фондову біржу з чіткими, прозорими вимогами до її учасників, високим рівнем технічного забезпечення, що практично неможливо без інтеграції до європейського ринку. Така фондова біржа зможе істотно стимулювати зростання частки організованого ринку цінних паперів, що значно знизить волатильність ринку і його схильність до зовнішніх криз. Для обмеження входу на ринок спекулятивних інвесторів слід створити чітку систему вимог до іноземних інвесторів.

Надалі доцільним є визначити переваги й недоліки інтеграції фондових бірж України до міжнародної фінансової системи [6].

Перевагами такої інтеграції є: залучення на національний ринок іноземних стратегічних інвесторів і зміна структури останніх у бік зменшення кількості спекулятивних інвесторів; допуск більшого числа інвесторів і послаблення ролі декількох існуючих великих спекулятивних інвесторів; зниження волатильності фондового ринку; зниження концентрації фінансових інструментів і фінансових інститутів; поява доступу для невеликих інвесторів та емітентів до міжнародних ринків капіталу; зниження концентрації фінансових ризиків; збільшення частки організованого ринку не регулятивними, а ринковими засобами; посилення прозорості ринку й обмеження використання інсайдерської інформації [10].

Щодо недоліків інтеграції, то сюди відносять: зменшення ролі національних інвесторів та, як наслідок, масовий пошук закордонних об'єктів інвестування; більш високий ступінь схильності до світових процесів, у тому числі криз [6; 10].

Аналіз кризових явищ на українському фондовому ринку дав можливість виявити ряд загальних рис і взаємозалежностей, отже, зробити висновок щодо ступеня інтегрованості українських фондових бірж до міжнародної фінансової системи: з одного боку, високий рівень волатильності доводить їх сильну залежність від світових процесів, але з іншого — високий рівень різних груп ризиків, що виникають унаслідок такої інтегрованості, свідчить про порушення в архітектурі фондового ринку, що призводить до поглиблення негативних наслідків від світових фінансових криз і спекулятивних дій іноземних інвесторів [9].

Реалізація механізмів нівелювання наслідків кризових ситуацій можлива лише за умови залучення до розбудови біржового ринку цінних паперів України іноземних інвесторів, у тому числі таких великих транснаціональних бірж, як Euronext NYSE, NASDAQ OMX.

Оскільки в Україні мережа фондових бірж як система не існує, то їх модернізація повинна проводитися шляхом консолідації всіх існуючих бірж та інших організаторів торгівлі [8]. Консолідована біржова система повинна характеризуватися наступним:

— у державі функціонує єдина торговельна платформа, що забезпечує стандартні критерії лістингу та формування справедливих ринкових цін за будь-якими фінансовими інструментами;

— з метою підтримання ліквідності єдиної торговельної платформи певний час учасників ринку змушують укладати договори за цінними паперами виключно в межах зазначеної платформи за умови, що на цій платформі гарантується для клієнтів найкраще виконання їх замовлень;

— забезпечується дотримання принципу "кожне замовлення клієнта — на біржу", згідно з яким унеможливлюється взаємокомпенсація замовлень у фінансового посередника (брокера, дилера) за ціною, визначеною самим посередником, а не ринком;

— торговельний процес, гарантування і виконання договорів провадяться в режимі електронного документообігу, синхронізованого із системою електронних платежів та клірингу;

— створюється ефективна система управління ризиками під час здійснення клірингу та розрахунків.

Автори підтримують погляди українських вчених щодо основних напрямів стратегії розвитку фондових бірж України. Перший напрям — це їх інтеграція в Єдину біржову фондову систему, другий — внесення змін у законодавство країни з метою усунення зазначених вище недоліків, істотного підвищення ролі організованого ринку цінних паперів в економіці [3; 6].

Метою створення ЄБФСУ — Єдиної біржової фондової системи України — є забезпечення цілісності та прозорості біржового ринку цінних паперів, підвищення ліквідності і конкурентоспроможності, інтеграція у світовий організований фондовий ринок.

Функціонування ЄБФСУ базується на декількох основоположних принципах, що враховують необхідність забезпечення господарської самостійності фондових бірж, які входять у систему:

1) дворівнева система допуску цінних паперів до котирування (перший рівень — внутрібіржовий лістинг, другий — міжбіржовий, у рамках ЄБФСУ);

2) дворівнева система організації торгів цінними паперами (внутрібіржові та міжбіржові торги);

3) доступ до міжбіржових торгів будь-якого торговця, акредитованого хоча б на одній із фондових бірж, що входять у систему;

4) передача пропозицій на покупку і продаж цінних паперів від торговців у Технічний центр тільки за посередництвом фондових бірж, членами яких вони є;

5) організація міжбіржової торгівлі цінними паперами тільки на основі стандартних лотів і стандартних заявок на їх купівлю-продаж;

6) здійснення всього документообігу по операціях із цінними паперами в електронній формі;

7) єдині тарифи на послуги фондових бірж у рамках їх роботи в ЄБФСУ і диференційований розподіл біржового збору за угодами, укладеними у системі між біржами, що представляють продавця і покупця;

8) відповідальність торговців — членів фондових бірж перед "своїми" біржами за відмовлення від угод, укладених у системі відповідно до єдиних правил організації в ній торгів.

Створення ЄБФСУ буде сприяти як виходу українських емітентів на міжнародний фондовий ринок, так і залученню іноземних інвесторів на вітчизняний ринок цінних паперів, підвищенню його інформаційної прозорості та ліквідності, оптимізації інфраструктури ринку, забезпечить провідну роль його організованого сегмента. Сприятливі умови будуть створені і для торговців цінними паперами за рахунок загального здешевлення трансакцій, особливо для тих із них, що знаходяться в регіонах.

На думку багатьох економістів, Україні в сучасних умовах доцільно мати моноцентричну біржову систему [6; 10]. Найбільш раціональною системою має бути єдина загально національна фондова біржа, розташована в фінансовому центрі країни — Києві. Вона може мати філії в інших фінансово розвинутих містах, з'єднаних з головним відділенням комп'ютерною мережею, що працює в режимі реального часу. Внаслідок впровадження в Україні моноцентричної біржової системи фондовий ринок України отримає змогу до повноцінної діяльності за міжнародними стандартами.

ВИСНОВКИ

Отже, проведене дослідження надає змогу зробити певні висновки щодо формування фондових бірж в Україні. По-перше, незважаючи на те, що в Україні є законодавча база, яка визначає основні положення функціонування фондових бірж, біржова діяльність не є розвиненою та ефективною. Низький рівень ефективності біржової торгівлі України, як вже зазначалося вище, зумовлений особливостями становлення та розвитку ринку цінних паперів у країні, його роздробленістю та невпорядкованістю, відсутністю національної програми її розвитку та законодавчого регламентування, незавершеністю процесу реформування економіки України, а також тим, що більшість вітчизняних підприємств не є учасниками операцій на фондовій біржі. По-друге, у зв'язку з великою кількістю кризоутворювальних чинників або тих, що посилюють їх дію, фондові біржі стоять перед загрозою повної втрати своїх позицій на фондовому ринку України, а тому необхідне вироблення стратегії їх виживання та розвитку. По-третє, активізація функціонування фондової біржі в Україні сприятиме залученню стратегічних інвесторів для фінансування інноваційних процесів розвитку на підприємствах промисловості.

Література:

1. Бітюк П.О. Фондові біржі в Україні і світі / П.О. Бітюк // Фондовый рынок. — 2009. — № 36. — С. 6—12.

2. Калинець К. С. Особливості розвитку та динаміка функціонування фондових бірж в Україні / К.С. Калинець // Регіональна економіка. — 2008. — № 3. — С. 189—197.

3. Калинець К.С. Теоретичні аспекти визначення ефективності функціонування фондової біржі в Україні / К.С. Калинець //Економіка і регіон. — 2008. — № 4. — С. 195—199.

4. Козоріз М.А. Капіталізація фондових бірж України: особливості та проблеми / М.А. Козоріз, К. С. Калинець // Регіональна економіка. — 2008. — № 4. — С. 157—162.

5. Розвиток фінансового ринку в умовах глобалізації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gufer.net/finance_market/20-tendencyi-rozvitku-fnansovogo-rinku-ukrayini-v-umovah-globalzacyi.html

6. Рубан О. І. Перебудова біржової системи України як запорука успішного розвитку ринку акцій/ О.І. Рубан // Фондовий ринок. — 2008. — № 33. — С. 12—17.

7. Семенкова О. В. Криза на фондовому ринку і нові можливості для фінансування підприємств за допомогою біржових облігацій /О.В. Семенкова // Фінансовий менеджмент. — 2009. — № 3. — С. 36—46.

8. Степанчук С.С. Особливості регулювання біржового фондового ринку в Україні / С.С. Степанчук, І.В. Кравцова // Економіка та держава. — 2010. — № 2. — С. 59—60.

9. Сущенко О. Характерні особливості та тенденції розвитку фондових бірж в сучасних умовах / О. Сущенко, А. Адамова // Ринок цінних паперів України. — 2010. — № 9—10. — С. 69—79.

10. Українські фондові біржі: проблемні питання і рекомендації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/stock_exchange_study_ukr.pdf

11. Шульга І.П. Проблеми та перспективи залучення капіталу на фондових біржах / І.П. Шульга // Фондовий ринок. — 2008. — № 35. — С. 7—13.

References:

1. Bitiuk, P.O. (2009), "Stock exchanges in Ukraine and worldwide", Fondovyj rynok, vol. 36, pp. 6—12.

2. Kalynets', K.S. (2008), "Features of development and stock exchanges functioning dynamics in Ukraine", Rehional'na ekonomika, vol. 3, pp. 189—197.

3. Kalynets', K.S. (2008), "The theoretical aspects of the stock exchange functioning efficiency determining in Ukraine", Ekonomika i rehion, vol. 4, pp. 195—199.

4. Kozoriz, M.A. (2008), "The capitalization of Ukraine's stock exchanges: peculiarities and problems", Rehional'na ekonomika, vol. 4, pp. 157—162.

5. Economics for students (2011), "Ukraine's financial market trends of development under conditions of globalization", available at: http://gufer.net/finance_market/20-tendencyi-rozvitku-fnansovogo-rinku-ukrayini-v-umovah-globalzacyi.html (Accessed 5 January 2015).

6. Ruban, O.I. (2008), "Restructuring of the Ukraine's stock exchange system as the pledge of equity market successful development", Fondovyj rynok, vol. 33, pp. 12—17.

7. Semenkova, O.V. (2009), "The crisis in the stock market and new opportunities for financing of enterprises by means of stock bonds", Finansovyj menedzhment, vol. 3, pp. 36—46.

8. Stepanchuk, S.S. and Kravtsova, I.V. (2010), "Features of the exchange stock market regulation in Ukraine", Ekonomika ta derzhava, vol. 2, pp. 59—60.

9. Suschenko, O.A. and Adamova, A.M. (2010), "The characteristic features and trends of stock exchanges development in current conditions", Rynok tsinnykh paperiv Ukrainy, vol. 9—10, pp. 69—79.

10. Capital Markets Projects (2006), "The Ukrainian stock exchanges: challenges and recommendations", available at: http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/stock_exchange_study_ukr.pdf (Accessed 6 January 2015)

11. Shul'ha, I. P. (2008), "Problems and prospects of capital attracting at the stock exchanges", Fondovyj rynok, vol. 35, pp. 7—13.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2015 р.

УДК 338.5

О. М. Гончарова,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ
Г. А. Єгорова,
студентка, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПІДПРИЄМСТВ АГРОСЕКТОРУ УКРАЇНИ

O. Honcharova,
Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Economics of Enterprises,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv
H. Egorova,
student, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

WAYS TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN UKRAINE

Метою статті є дослідження способів вдосконалення сільськогосподарського виробництва підприємств України. В статті проведено аналіз сучасного стану аграрного сектора та висвітлено основні негативні тенденції та проблеми. Запропоновано основні заходи щодо підвищення ефективності виробництва ТОВ "Зелена долина" та здійснено економічне обгрунтування інвестиційного проекту вдосконалення підприємства. Проведено аналіз вартості залучення нової техніки та технологій, визначено оптимальні джерела фінансування інвестиційного проекту. На основі проведених розрахунків ефективності інвестиційного проекту доведено доцільність його реалізації, що має важливе практичне значення для діяльності ТОВ "Зелена долина".

The aim of the article is to study ways to improve agricultural enterprises of Ukraine. The article analyzes the current state of the agricultural sector and highlights the main negative trends and problems. The basic measures to improve the efficiency of LLC "Green Valley" are offered and economic assessment of the enterprise' improvement project is made. The analysis of the cost of attracting new techniques and technologies and optimal sources of financing of the project is done in this article. Based on the calculations of the project efficiency the feasibility of its implementation is confirmed, that has the practical importance for LLC "Green Valley".

Ключові слова: агросектор, ефективність виробництва, рентабельність, інвестиційний проект.
Key words: agriculture, efficiency, profitability, investment project.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На шляху інтеграції України до європейських та світових структур основним завданням залишається підвищення ефективності виробництва сільськогосподарських підприємств. Саме тому необхідно розширити економічні дослідження та забезпечити наукове обгрунтування зростання ефективності виробництва в аграрному секторі України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва висвітлюються в працях таких вітчизняних вчених, як: Білоусько Т.Ю. [1], Варченко О.М. [3], Коваль О.А. [5], Ціхановська В.М. [8], Якубів В.М. [9] та інші. Тим не менш, більшість вітчизняних дослідників акцентують свою увагу на оцінці ефективності та прибутковості виробництва, не звертаючи належної уваги на нові зовнішні умови, в яких опинилася Україна та сучасні вимоги споживачів. Саме тому особливо важливим на сучасному етапі розвитку соціально-економічних зв'язків є розробка концепції з підвищення ефективності агропромислового виробництва і виведення його на якісно новий ступінь розвитку на основі виробничої інтенсифікації виробництва, ресурсозбереження, прискорення науково-технічного прогресу, що і формує мету даної статті.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Для будь-якої держави сільське господарство є життєво необхідною галуззю народного господарства, адже понад 80% фонду споживання формується саме

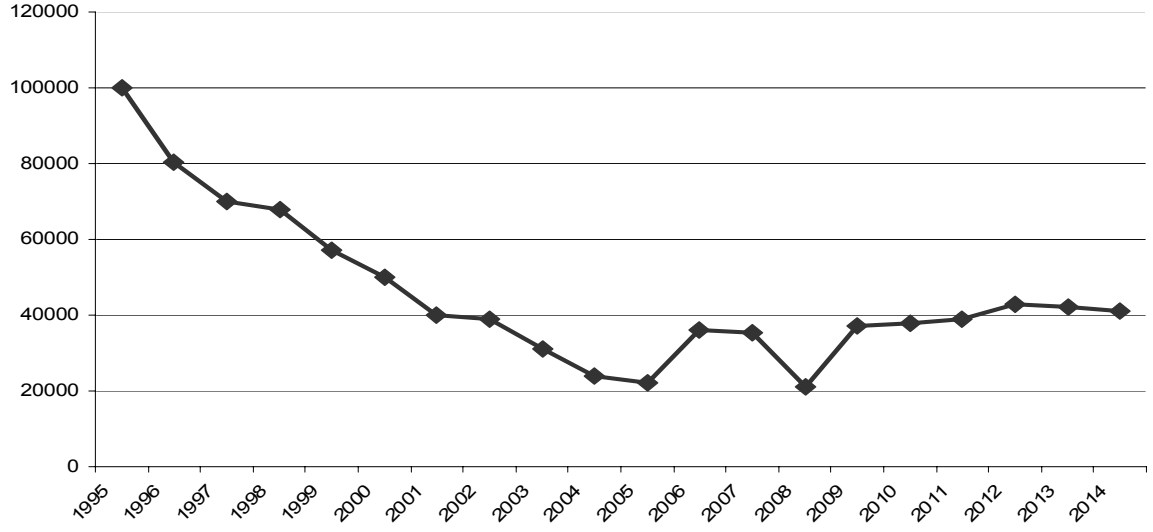

Рис. 1. Обсяги валової продукції сільського господарства України за період 1995—2014 рр., млн грн.

Джерело: побудовано за даними [7, с. 34].

за рахунок продукції сільського господарства. Крім того, згідно з оцінками Світового банку, що базуються на порівнянні показників ряду країн, зростання валового внутрішнього продукту, обумовлене саме зростанням сільського господарства, щонайменше удвічі ефективніше сприяє скороченню бідності, ніж зростання ВВП внаслідок розвитку інших галузей [1, с. 29].

Для України сільське господарство має особливо важливе значення тому, що воно є однією з найбільших галузей народного господарства. Про це свідчить ряд важливих макроекономічних параметрів, серед яких частка сільського господарства у валовій доданій вартості. У 2001 р. вона становила 29421 млн грн., або 16,3% у загальній вартості. За 10 років вказаний показник збільшився у 4 рази і вже у 2011 р. складав 108688 млн грн. Але питома вага складала вже лише 9,6% від загальної вартості. В структурі внутрішнього валового продукту (ВВП) питома вага сільського господарства за останні роки також зменшилася з 8,5% у 2013 р. до 7, 9% у 2014 р., при одночасному збільшенні абсолютного показника [1, с. 29].

Проте, хоча сільське господарство є однією з найважливіших складових сфери матеріального виробництва, на сучасному етапі не вдалося досягнути стабільного розвитку галузі, стабільної фінансової ситуації та подолати низку проблем і негативних тенденцій в економіці сільськогосподарського виробництва.

Протягом останніх двадцяти років (1995—2014 рр.) функціонування сільського господарства чітко простежується негативна динаміка показників діяльності підприємств, про що свідчить динаміка валової продукції сільського господарства України (рис.1).

Незважаючи на те, що на державному рівні приймаються програми розвитку та підтримки сільського господарства, обсяги виробництва та реалізації продукції залишаються на низькому рівні, що призводить до незадовільної або ж часом від'ємної рентабельності виробництва, що є узагальнюючим показником економічної ефективності сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 1. Основні економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств України

	Чиста виручка від реалізації, тис. грн.	Прибуток, збиток (-), тис. грн.	Рівень рентабельності 2013 р., %	Рівень рентабельності 2014 р.*, %
Продукція сільського господарства і послуги	12196278,6	2009542,7	20,7	19,4
Рослинництво і тваринництво	1183802,9	1983194,6	26,5	20,1
Рослинництво	928731	1665907,5	25,9	21,9
Тваринництво	255078,9	317260,1	16,1	14,2
Велика рогата худоба на м’ясо	1989586,0	–1517867,7	– 41,3	–43,3
Свині на м’ясо	635724,2	963570,0	-0,9	0,2
Вівці і кози на м’ясо	28258,0	–21145,8	– 36,2	–42,8
Птиця на м’ясо	1133232,9	–125293,4	–5,9	–10,0
Молоко	7877533,8	945468,4	2,3	3,6
Яйця курячі	1730864,6	2358318,8	52,5	47,6

* за січень — листопад 2014 р.
** без ПДВ, бюджетних дотацій і доплат; до оподаткування.
Джерело: складено автором на основі [2, с. 16; 7, с. 36]

Зокрема це стосується ринку м'яса великої рогатої худоби.

Проаналізуємо основні економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств по Україні у 2013—2014 рр. та визначимо рівень рентабельності продукції сільського господарства (табл.1).

За даними таблиці можна зробити висновок, що у 2014 році було зафіксовано зниження рівня рентабельності всієї сільськогосподарської продукції. Прибутковість рослинництва знизилася на 4% (з 25,9 % до 21,9 %). У галузі тваринництва в 2014 р. прибутковим було вирощування свиней на м'ясо, рентабельність якого збільшилася з мінус 0,9 % до 0,2 %, та продаж яєць та молока. Але виробництво м'яса великої рогатої худоби, овець, кіз та птиці було найбільш збитковим видом діяльності.

Дослідження багатьох наукових робіт та досліджень вітчизняних науковців дозволило виокремити наступні головні проблеми вітчизняного сільського господарства.

1. Низька ефективність управління якістю продукції аграрних підприємств, що призводить до зниження конкурентоздатності вітчизняної сільськогосподарської продукції на міжнародних (у першу чергу — європейських) ринках. Так, лише 3% українських м'ясопереробних комбінатів, 34,6 % молокопереробних підприємств сертифіковані відповідно до міжнародних стандартів якості [8, с. 67].

2. Недостатньо розвинена галузева інфраструктура АПК, що призводить до збільшення витрат аграрних підприємств на виробництво, транспортування, зберігання тощо [3, с. 13]. Зростання витрат сільськогосподарських підприємств на виробництво продукції збільшує її собівартість та, у свою чергу, призводить до послаблення конкурентних позицій відносно закордонних аналогів.

3. Низький рівень технічного оснащення та оновлення сільськогосподарського виробництва, застарілість технологій та обладнання, яке використовується, недостатній рівень інноваційної діяльності менеджменту аграрних підприємств, що призводить до зниження темпів технічного переозброєння.

4. Низька привабливість сільської місцевості для потенційних працівників, що обумовлене відсутністю належної інфраструктури, умов проживання та праці робітників, які можуть у перспективі поповнити кадровий склад вітчизняних сільськогосподарських підприємств.

5. Недосконалість державного регулювання та управління агропромисловим комплексом України [6, с. 18].

Вищенаведені проблеми обумовлюють низьку рентабельність виготовлення сільськогосподарської продукції, призводить до послаблення конкурентних позицій відносно закордонних аналогів.

Таблиця 2. Бюджет капітальних витрат на фінансування проекту

Вид інвестиційних витрат	Обсяг витрат, тис. грн.
Купівля землі під проект	8000
Оновлення тваринного комплексу	2100
Біоінженерний комплекс для переробки відходів	2210
Будівництво складу для біодобрива та палива	1000
Будівля забійного цеху та обладнання для нього	250
Купівля інноваційної системи GEA CowView	1000
Молочний склад з холодильною установкою	250
Установка для перекачування води з річки	2000
Купівля програмного забезпечення	250
Разом	17060

Джерело: складено автором самостійно.

Тому, на нашу думку, основними шляхами підвищення ефективності або рентабельності виробництва агропромислових підприємств є такі:

— лідерство у витратах (зниження собівартості продукції);

— диференціація продукції;

— сертифікація продуктів;

— сучасна організація бізнес-процесів;

— активна маркетингова кампанія.

Розглянемо реалізацію запропонованих шляхів підвищення ефективності виробництва сільськогосподарських продуктів на прикладі вітчизняного підприємства ТОВ "Зелена долина".

Агрокомплекс "Зелена долина" — один з найбільших сільськогосподарських виробників півдня Вінницької області. Товариство вирощує зернові, бобові, олійні та кормові культури, а також розводить племінну велику рогату худобу й свиней.

Ми зосередимо свою увагу на зниженні витрат на м'ясну продукцію великої рогатої худоби, оскільки вона потребує більших затрат у виробництві.

Зниження собівартості можливе за рахунок впровадження інноваційних технологій, що будуть застосовуватися у виробничому процесі. Для зниження собівартості м'яса великої рогатої худоби, необхідно знизити витрати на вирощування поголів'я. Ми пропонуємо використання таких технологій, як: найсучасніші доїльні зали від американської компанії BOU-MATIC, доїльна система Apollo, системи автоматизованого годування молочної худоби та система автоматичного прибирання за тваринами від німецької компанії GEA Farm Technologies.

Також зниження собівартості можливо досягти за рахунок більшої автономності виробництва. А саме: використання метанового газу як зручного і дешевого палива, та автоматичної подачі води з річки Рось для зрошування пасовищ та лугів з культурами. Це можна здійснити за допомогою таких технічних установок, як: французька установка БРС Irrifrance для перекачування води з річки та біоінженерної установки ZORG для

Таблиця 3. Рівень доходу від основної діяльності, тис. грн.

Тип доходу	1 рік				2 рік	3 рік	4 рік	5 рік	6 рік
	I	II	III	IV					
Реалізація основної продукції	0	0	0	0	2500	3150	4000	5000	6150
Реалізація потенційної продукції	0	3500	3500	3500	14000	14000	14000	14000	14000
Разом	0	3500	3500	3500	16500	17150	18000	19000	220150

Джерело: складено автором самостійно.

Таблиця 4. Грошові потоки при фінансуванні з боку держави та приватних інвесторів, тис. грн.

Показник	1 рік				2 рік	3 рік	4 рік	5 рік	6 рік
	I	II	III	IV					
Дохід	0	3500	3500	3500	16500	17150	18000	19000	220150
Витрати	5418	5438	5588	5683	27856	27952	28356	28881	29337
в т.ч. амортизація	240	240	240	240	960	960	960	960	960
Фінансові витрати	91	170	334	267	0	0	0	0	0
Прибуток до оподаткування	-5509	-2108	-2422	-2450	-11356	-10802	-10356	-9881	190813
Чистий прибуток	-5509	-2108	-2422	-2450	-11356	-10802	-10356	-9881	160282,92
Грошовий потік	-5269	-1868	-2182	-2210	-10396	-9842	-9396	-8921	191773
Дисконтний множник	0,952	0,907	0,864	0,823	0,784	0,746	0,711	0,677	0,579
Чистий грошовий потік	-5016,09	-1694,28	-1885,25	-1818,83	-8150,46	-7342,13	-6680,56	-6039,52	111036,57
Кумулятивне нагромадження дисконтованих грошових потоків	-5016,09	-6710,36	-8595,61	-10414,4	-18564,9	-25907	-32587,6	-38627,11	72409,46

Джерело: складено автором самостійно.

виробітку метанового газу. Автономність господарства дозволить знизити витрати на обслуговування господарства, що в свою чергу дасть змогу знизити ціну на кінцеву продукцію.

Реалізація даного напряму підвищення ефективності виробництва потребує значних додаткових капіталовкладень, оскільки передбачає купівлю та впровадження нової сучасної техніки та новітніх технологій. Тобто для підприємства оновлення та переозброєння виробничого процесу є інвестиційним проектом. Отже, розглянемо економічну доцільність даного проекту модернізації виробництва для підприємства ТОВ "Зелена долина".

Проаналізуємо основні види інвестиційних витрат, які будуть здійснені при реалізації проекту. Загальну структуру представлено у таблиці 2.

Очікуваний рівень доходу протягом терміну реалізації проекту наведено в таблиці 3.

Оскільки даний інвестиційний проект потребує доволі значних коштів, проте дозволить здійснити працевлаштування безробітного місцевого населення, то фактично в його реалізації зацікавленою є держава та приватні інвестори, які прагнуть отримувати стабільний рівень прибутку.

Розрахуємо NPV даного проекту виходячи з того, що держава та приватні інвестори повністю здійснюють фінансування проекту (табл. 4).

Зауважимо, що в ході здійснення даного та подальшого аналізу ми абстрагувалися від введення в кінцеву вартість продукції ПДВ, адже воно все рівно повертається в державний бюджет.

Чисту теперішню вартість за проектом можна розрахувати за формулою:

$$NPV = -I_0 + \sum_{t=1}^{n} \frac{CF_t}{(1+i)^t} \quad (1),$$

$$NPV = -17060 + 72409,46 = 55349,46 \text{ грн.}$$

Термін окупності інвестицій становить:

$$DPP = 5 + \frac{38627,11}{(38627,11 + 72409,46)} = 5,35 = 5 \text{ років і } 5 \text{ місяців} \quad (2).$$

Внутрішня норма дохідності проекту (IRR) становить 41%.

Також варто розрахувати показник рентабельності інвестицій за формулою:

$$PI = \frac{\sum_{t=1}^{n} CF_t}{(1+i)^t} / I_0 \quad (3),$$

$$PI = \frac{72409,46}{17060} = 4,24$$

Отже, за результатами проведеної оцінки економічної доцільності проекту впровадження шляхів підвищення ефективності виробництва підприємства ТОВ "Зелена долина" можна зробити висновки, що проект є ефективним, підприємство отримає додаткову чисту теперішню вартість у розмірі 55349,46 тис. грн., внутрішня ставка доходності проекту складає 41%, що вище,

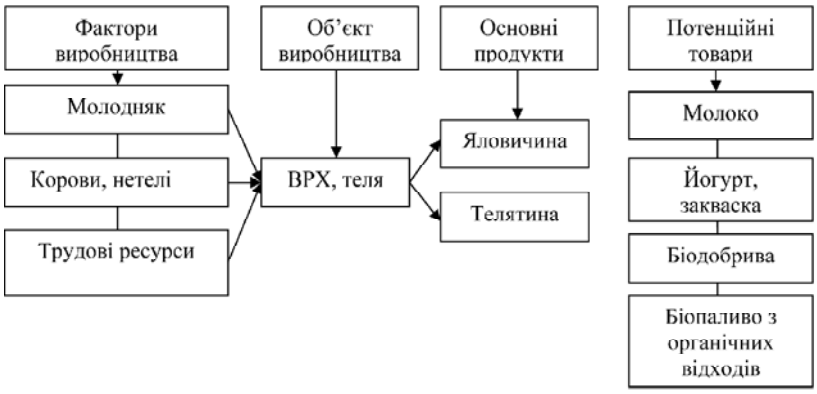

Рис. 2. Ланцюг створення вартості для м'яса великої рогатої худоби

Джерело: складено автором самостійно.

ніж ставка відсотків по кредиту банку у 29 %, індекс прибутковості проекту дорівнює 4,24, що свідчить про прибутковість проекту, термін окупності проекту складає 5 років і 5 місяців.

Для підвищення ефективності виробництва за рахунок диференціації необхідно проаналізувати основні та допоміжні види діяльності, які створюють так званий "ланцюг вартості" (рис. 2).

Так, потенційними товарами для агрокомплексу "Зелена долина" є молоко, кисломолочні продукти, біопаливо та біодобрива, які використовуватимуться для внутрішніх потреб, або їх можна продавати відповідним підприємствам.

Однією з проблем просування української м'ясної продукції на європейський та світовий ринки є сертифікація м'ясопереробних підприємств за світовими стандартами. На сьогодні в Україні лише 3% українських м'ясопереробних комбінатів, 34,6% молокопереробних підприємств сертифіковані відповідно до міжнародних стандартів якості [8, с. 67]. Тому для компанії "Зелена долина" стратегічною перевагою, яка дозволить виходити на зовнішні ринки і тим самим збільшити обсяги реалізації продукції, буде отримання стандарту ISO серії 9000:2000.

За сучасних умов мінливого бізнес-середовища головним завданням підприємства стає швидке реагування на зміни. Це можливо лише за умови ефективної організації бізнес-процесів. Ми пропонуємо використовувати програмне забезпечення, що показує всі основні зони і робочі процеси, дозволяє приймати ефективні рішення і покращувати управління підприємством.

ВИСНОВОК

Проведене дослідження засвідчило критично низький рівень розвитку сільського господарства України та його відставання від високорозвинених країн за такими параметрами, як рівень технічного оснащення, оновлення, управління якістю, що свідчить про існування проблем на сучасному етапі розвитку агропромислового сектора та необхідності прийняття підприємствами ефективних інвестиційних рішень щодо впровадження інноваційних технологій у виробництво задля покращення ситуації, підвищення рівня прибутковості та конкурентоспроможності продукції.

Література:

1. Білоусько Т.Ю. Підвищення ефективності аграрних підприємств [Електронний ресурс] / Т.Ю. Білоусько. — 2012. — С. 29 — 30. — Режим доступу: http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/3657

2. Валова продукція сільського господарства України / Державна служба статистики України. — 2013. — 84 с.

3. Варченко О.М. Зарубіжний досвід державної підтримки сільськогосподарського виробництва та напрями його використання у вітчизняній практиці / О.М. Варченко // Економіка та управління АПК. — 2011. — С. 11—16.

4. Гончарова О.М. Розробка та обгрунтування ефективності інвестиційного проекту реконструкції підприємства: О.М. Гончарова, Я.М. Харитончук // Сучасний стан економічної науки: проблеми та перспективи розвитку. Міжнар. наук.-практ. конф, 16—17 березня 2012 року. — VIII, 2012. — С. 142—144.

5. Коваль О.А. Рентабельність як показник економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / О.А. Коваль // Економіка. Управління. Інновації. — 2014. — Вип. 1 (11). — Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua

6. Левандівський О.Т. Особливості державного регулювання АПК / О.Т. Левандівський // Економіка та управління АПК. — 2011. — С. 16—20.

7. Про соціально — економічне становище України за січень — листопад 2014 року / Державна служба статистики України. — 2014. — С. 34—39.

8. Ціхановська В.М. Конкурентоспроможність вітчизняної агропродовольчої продукції та напрями її підвищення на світовому ринку/ В.М. Ціхановська, Ю.М. Павленко // Економіка та управління АПК. — 2011. — С. 66—70.

9. Якубів В.М. Потенціал енергозбереження у системі розвитку сільського господарства України / В.М. Якубів // Проблеми економіки. — 2013. — № 1. — С. 57—61.

References:

1. Bilousko, T.Y. (2012), "Improving the efficiency of agricultural enterprises", available at: http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/3657 (Accessed 12 January 2015)

2. State Statistics Service of Ukraine (2013), "Valova produkcia sil'skogo gospodarstva Ukrainu 2014"[Gross agricultural output Ukraine for 2014], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

3. Varchenko, O.M. (2011), "Foreign experience of state support for agricultural production and direction of its use in domestic practice", Ekomomika ta upravlinnya APK, pp. 11—16.

4. Honcharova, O.M. and Kharytonchuk, Ya.M. (2012), "Development and justification of the investment project of reconstruction of the company", suchasnuy stan ekonomichnoi nauku: problemu ta perspektuvu rozvutku [The current state of economic science: problems and prospects], Mizhnarodna naukovo-praktuchna konferencia [International Scientific Conference], Kiev, Ukraine, 16—17 March, pp. 142—144.

5. Koval, O.A. (2014) "Return as an indicator of the economic efficiency of agricultural enterprises", Ekonomika. Upravlinnya. Innovacii, vol. 1 (11), available at: http:// www.irbis-nbuv.gov.ua (Accessed 21 December 2014)

6. Levandivskuy, O.T. (2011), "Features of state regulation of agribusiness", Ekomomika ta upravlinnya APK, pp. 16—20.

7. The State Statistics Service of Ukraine (2014), "Pro social'no-ekonomichne stanovusche v Ukraini za sichen'-lustopad 2014" [Socio-economic situation in Ukraine in January — November 2014], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

8. Tsihanovska, V.M. Pavlenko, Yu.M (2011), "The competitiveness of domestic agricultural products and areas of improvement in the global market", Ekomomika ta upravlinnya APK, pp. 66—70.

9. Jakubiv, V.M. (2013), "Energy saving potential in the system of agriculture Ukraine", Problemu ekonomiku, vol. 1, pp. 57—61.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2015 р.

УДК 3.351

М. В. Шашина,
к. е. н., доцент кафедри економіки і підприємництва, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут", м. Київ

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

M. Shashyna,
Ph.D. in Economics, assistant professor of economy and entrepreneurship, NTUU"KPI", Kyiv

THE EVOLUTION OF THE CONCEPT EFFICIENCY OF STATE ADMINISTRATION

Стаття розкриває проблеми теоретичного характеру щодо суті поняття ефективність державного упраління, неоднозначність сприйняття якого впливає на практичний рівень його оцінювання. Такі тенденції виявляються у розкритті ефективності управління в цілому, і поглиблюються щодо державного упраління. Неоднозначність розуміння, що являє собою ефективність державного управління викликана багаторівневістю самого державного управління, складністю оцінки управлінської праці та критеріїв визначення ефективності. Тому відслідковування тенденцій, які вплинули на еволюцію формування поняття ефективності державного управління можуть надати можливість логічної ситематизації теоретичних підходів та виялення шляху до формування загального несуперечливого тлумачення поняття, а потім і оцінки самого державного управління. Теоретичні положення, які були проаналізовані на основі опрацювання вітчизняних та закордонніх науковців свідчать про комплексність характеризованого поняття та неможливість надання дискретного визначення.

The article reveals the problem of theoretical concepts on the merits of the effectiveness of public administration, the ambiguity of perception which affect the practical level of assessment. These trends are in the disclosure of management efficiency in general and aggravated on public administration. Ambiguity understanding of what constitutes effectiveness of government called multilevel governance of the complexity of administrative work and evaluation criteria for effectiveness. Therefore, tracking trends that have influenced the evolution of concept formation efficiency of public administration may allow logical systematization of theoretical approaches and openning towards a consistent overall interpretation of the concept, and then the evaluation of public administration. The theoretical approaches that have been analyzed on the basis of study of domestic and foreign scholars suggest complexity characterized by the concept and the inability to provide a discrete definition.

Ключові слова: ефективність, державне упраління, оцінка, витрати.
Key words: efficiency, state administration, estimation, charges.

ВСТУП

Ефективність управління часто визначають як ефективність функціонування і залежить від форм, методів та способів управління. Ефективність управління ототожнюється також з результативністю і може визначатись, наприклад, ступенем відповідності результатів, яких досягає оган управління, нормативним вимогам, аналогам, програмним настановам, розрахунковим показникам прогнозу рівня господарської діяльності [7, с. 56].

У багатьох працях відзначається, що результат управлінської діяльності співвідноситься з витратами на управління. За словами Г. Саймона діяти ефективно означає використовувати найдешевші засоби для досягнення бажаних цілей [9, с. 12]. Це положення розвинуто і в праці М. Лесечка "Основи системного підходу: теорія, методологія, практика". Він визначає ефективність як нормативний до затрат ресурсів результат дії або діяльності системи на певному інтервалі часу. Зокрема вчений досліджує два основні напрями ефективності: телеологічний та природно-науковий [5, с. 222].

Найчастіше як в зарубіжній, так і вітчизняній літературі як ефективність управління на макрорівні співвідносять витрати уряду до ВВП. У своїй праці Е. Ясин [13] пропонує вважати, що чим менш ефективне управління, тим більше необхідно ресурсів для його функціонування. Але при цьому необхідно розрізняти витрати на функціонування (утримання, використання, застосу-

вання) його об'єктів та витрати на власне управлінську систему, тобто утримання апарату управління, засоби управління, інформацію. Також достатньо складно визначити, керуючись цим підходом, наскільки ефективно органи державного управління виконують свої функції і як це пов'язано безпосередньо з управлінням та впливає на економічне зростання і добробут країни в цілому.

Зазначені та решта суперечностей і проблемних питань викликають необхідність дослідити еволюційні чинники формування ефективності державного управління з метою логічного структурування передумов та наслідків визначення понятійної складової, що викликала такі розбіжності трактування та пошуку тенденцій, які б сприяли універсалізації його сприйняття.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Окреслене коло питань досить широко розглядалось в науковій літератури. Дослідженням розвитку теорій державного управління займались А. Мельник, М. Лесечко, Ф. Шамхалов та багато інших видатних науковців, які тим не менш залишили простір для роботи у напрямі ефективності державного управління, починаючи від понятійного апарату закінчуючи питаннями критеріальної оцінки.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Постановка задачі полягає у розкритті сутності та наслідків етапів формування понятийного апарату ефективності державного управління.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Досить сміливо можна стверджувати, що родоначальниками теоретичних та практичних досліджень ефективності державного управління можна вважати американських вчених, починаючи з Ф. Тейлора. Оскільки, на початку 20 ст. у багатьох містах США створювались комітети та відділи ефективності. Пізніше, у відповідності із законом про бюджетне фінансування виконавчих та судових органів Комісія по справам державних службовців мала створити систему оцінок для підвищення ефективності роботи службовців. У цей час підходи до ефективності державного управління ототожнювались з підходами, які застосовувались в організаціях. "Слід відмітити також те, що питання про вимір ефективності державного управління, рівно як і будь-якої організації, завжди знаходився в центрі уваги вчених та практиків в області теорії організації" [12, с. 458]. В розглядуваному контексті інтерес представляє вираз губернатора штату Вашингтон Д. Іване, який казав: "Досить довго продуктивність мала такий зміст як в приватному секторі. Тепер її підвищенню повинно стати девізом для органів державного управління. Ми повинні довести, що держава може надавати людям послуги за сприятливими для них цінам" [8, с. 44].

Актуалізація питань ефективності відбулась на початку 80-х років, коли цими проблемами почали опікуватись і політичні кола, в зв'язку із зниженням даних показників. "Вважалось, що урядові чиновники працювали не так ефективно, як очікувало від них суспільство" [12, с. 459]. Такі постулати призвели до формування тези та практичного її впровадження, щодо зменшення розмірів державного апарату, витрат на його утримання, персонал державних службовців.

Для покращення показників продуктивності Г. Такман, досліджуючи дані процеси, рекомендує працювати за наступними напрямами:

— скорочення числа службовців в державних установах;

— розвиток конкуренції між цими установами в області надання послуг населенню;

— надання значних стимулів приватному сектору;

— приватизація, перегляд показників за якими оцінюється результати діяльності державних організацій [11].

Дані процеси відбуваються на фоні великих бюджетних дефіцитів, астрономічних державних боргів, що спонукає деяких політиків реалізувати методи державного управління, характер яких більш властивий для приватного сектору [12, с. 461]. Наслідком такої практики стає відокремлення господарської діяльності від політики.

У цей час формується так званий "новий підхід до ефективності". Як вважають С. Брайат та Р. Джойс, сутність даного підходу полягає в тому, що "зростання вартості або підвищення ефективності використання ресурсів повинні дозволяти скорочення загальних витрат, зростання якості послуг або надання нових видів послуг" [1, с. 47]. Даний підхід націлений, в першу чергу на те, що має зменшуватись обсяг державних витрат, але об'єм послуг та їх якість повинні зберігатись на тому самому рівні, або збільшуватись за рахунок підвищення продуктивності. З точки зору практики, це було зафіксовано в політиці Р. Рейгана. "Постановою А-76 передбачалось підвищення ефективності шляхом відкритої конкуренції державних установ та приватних організацій. В постанові чітко було зафіксоване положення, відповідно до якого, якщо державна організація спроможна виконати на відповідному рівні роботу, то дана робота залишається за цією організацією, якщо ж ні, то контракт підписується із зовнішньою приватною організацією"[12, с. 462].

Очікувані темпи зростання ефективності не відбулись, оскільки хибність даної теорії полягала в її базисних положення — підвищення продуктивності не можна підвищити шляхом постійного скорочення витрат. С. Кодль відмічала: "керівник повинен мати бюджетні стимули або надбавки за перевищення встановленого рівня ефективності своєї діяльності; тим самим аби заохочувалось зростання продуктивності в плані ефективності, якості та строків виконання робіт" [2, с. 39].

Подальше дослідження підходів виміру ефективності вказує на те, що основною тезою стало перенесення "всіх сподівань на підвищення рівня ефективності органів державного управління слід покладати на бюрократію"12, с. 463].

Але поряд виникає цілий спектр проблем пов'язаний з оцінкою ефективності діяльності управлінських органів. Важливо врахувати, що більшість показників державних економічних витрат та результатів, товарів та послуг відображають рівень державної діяльності лише в тій мірі, в якій вона знаходить пряме відображення в державному бюджеті у вигляді доходів та витрат. Як справедливо зазначав П. Сєрф: "у будь-які кон-

цепції ефективності державного управління повинні враховуватись непрямі соціальні витрати та вигоди, пов'язані з реалізацією державної програми" [10]. Складність виникає в тому, що таких непрямих наслідків виникає множина, але відсутні чітко розроблені принципи, які могли б звести їх в струнку систему обрахунку.

Виходячи з цього, Д. Брюммерхофф пропонує використовувати для оцінки державної діяльності відносні показники. Можна використовувати також структурні показники, які відображають частку державних службовців у загальній кількості зайнятих. Але недолік даних показників міститься в тому, що при їх застосуванні можна отримати різні величини. В той же час вони впливають на інформативність державних економічних показників.

Розглядають також інші відносні показники, наприклад, державні витрати на душу населення. На думку Д.Брюммеркоффа, при розрахунку та оцінці державно-економічних структурних показників мова йде в першу чергу про розмежування частин, наприклад, державних витрат та загального обсягу (наприклад, ВВП). Так, можна визначити відношення сукупних витрат держави до ВВП (загальна частка держави) або відношення до ВВП тільки частини державних витрат (наприклад, витрати на оборону).

Тому, як правило, розраховують тільки державні витрати, до яких дорівнюють державні послуги. Це викликає неефективну поведінку органів виконавчої влади і заважає встановленню успішного контролю за державною діяльністю.

Якщо використовувати показники державного споживання, то слід зазначити, що споживання ресурсів органами виконавчої влади не є показовою для оцінки виробництва та ефективності надання благ. Як зазначає Ф. Шамхалов: "Діяльність організації вважається ефективною, якщо за допомогою засобів та ресурсів, якими вона розпоряджається, забезпечується більш високий рівень продуктивності, або якщо ті самі результати діяльності досягаються при вкладанні меншого обсягу ресурсів"[12, с. 468].

Важливо врахувати й те, що більшість організацій, як правило, складають закриті системи. Відповідно в силу взаємодії з навколишнім середовищем засоби та цілі організації підлягають зміні. Внутрішні та зовнішні фактори роблять організацію системою рухомою. І відповідно до змінної ситуації вимагають розробки нових підходів та стратегій. Якщо організація прагне бути ефективною, то вона повинна бути орієнтованою на досягнення високого значення даного показника, забезпечення конструктивних установок персоналу та здатностями пристосовуватись до змінних процесів. Вона повинна бути гнучкою та здатною контролювати зовнішнє оточення, щоб гарантувати достатній рівень коштів [3].

У розглядуваному контексті інтерес представляє позиція Г. Даунса та П. Ларкі, які продовжували розвиток започаткованих теорій. Суть цієї позиції полягає в тому, що автори провели більш чітку лінію розмежування між поняттями управлінської ефективності (managerial efficiency) та поняттям економічної ефективності (economic efficiency). Управлінська ефективність передбачає порівняння співвідношення витрат та випуску в будь-якій організації, на різних видах підприємств або стосовно до певного органу державного управління, або ж до всієї системи державного управління, а також може бути використане в теоретичних дослідженнях проблем управління.

Економічна ефективність — представляє собою оцінку результатів діяльності (випуску) організації. В той же час це поняття трактує, що раціонально організована державна економічна програма має досить важливе значення для вдосконалення та покращення стану суспільства в цілому. Значимість цього поняття полягає також і в тому, що воно виходить з постулату, відповідно до якого ринок, який взятий сам по собі, без участі держави не здатний відповідним чином розподіляти інвестиційний капітал. Більш того в забезпеченні багатства, благоустрою та здоров'я суспільства велика роль належить суспільству.

У сучасних умовах їх дослідження набули нового аспекту і досить часто в середовищі державних службовців поняття "управлінська ефективність" використовується як синонім поняття "технічна ефективність" ("effectiveness") при оцінці результатів діяльності органів державного управління або конкретних галузей виробництва [4]. Якщо під технічною ефективністю розуміють досягнення поставлених цілей державних служб, то економічна ефективність оцінюється з точки зору відношення виконаних витрат до фінансових результатів. Тут мова йде в основному про рівень послуг, який можна забезпечити за даних ресурсів. Вона визначається діяльністю державних служб та надає уявлення про те, чи здатні останні виробляти достатній обсяг товарів та послуг на кожну вкладену грошову одиницю.

Економічна ефективність діяльності державних служб пов'язана з внутрішнім положенням справ, зі своєю власною діяльністю та дає зрозуміти, чи достатній об'єм послуг відбувся на кожну вкладену грошову одиницю. Технічна ж ефективність залежить від зовнішніх, які мають більший або менший вплив як на діяльність державних служб, так і на характер послуг, які надаються такими службами, на стан суспільства.

При оцінці ефективності показник об'єму виконаної роботи для вчених став більш вживаним. Оцінка результатів діяльності організації значно спростилась з введенням методу аналізу економічної політики, який став загально визнаною частиною процесу прийняття рішень та планування в організаціях. Поступово стало очевидно, що важливим показником розвитку національної економіки служить обсяг ВНП, який дає більш менш правильне уявлення про величину всього, що виробляється країною за рік за допомогою наявних коштів та ресурсів.

Сучасні напрями теорії державного управління акцентують на зміщені понятійного розкриття ефективності державного управління у площину державного програмування, оскільки застаріла та нездатна до високої продуктивності програма бути змінена на більш ефективну. З цим тісно пов'язане цілепокладання, яке, на думку Пітерса та Райта, полягає в наступному:

— специфіка державних цілей;

— зіставлення в програмах державних дій з цими цілями;

— надання інформації про те, яким чином використовуються ресурси в теперішній момент, про ступінь досягнення поставлених цілей;

— розробка альтернатив та впливів найбільш ефективної з них (аналіз "витрат-вигод");

— систематична перевірка планів та програм з точки зору нових розробок, аналіз і т.д. [6, с. 621].

Цей підхід дав поштовх систематичному аналізу цілей та засобів, особливо дослідженню діяльності держави в сфері надання послуг. Така система пояснює можливі межі схеми "цілі-засоби" з багатьма рівнями державних витрат та послуг.

ВИСНОВКИ

Сучасні дослідники та практики державного управління зіштовхуються з аналогічними проблемами у вирішені суті та параметричних значень ефективності державного управління, що і їх попередники.

Проблема ефективності управління є складною і суперечливою. Вона стосується всіх рівнів управління та господарювання. Основою її вирішення є успішне формування національної економіки.

На ефективність управління впливає як держава, місцеві органи влади, так і власне якість менеджменту на кожному його об'єкті. Здійснювані економічні перетворення змінили форми управління та істотно вплинули на методи і підходи до визначення та оцінки ефективності державного управління. Необхідно констатувати, що однозначного підходу до визначення ефективності державного управління не створено економічною наукою. Дотепер немає єдиного трактування поняття ефективності управління на мікро-, мезо- та макрорівнях із врахуванням конкретних характеристик об'єктів, що його складають. Якщо виходити з такого теоретичного положення, тоді ефективність державного управління державним сектором не можна оцінювати за одним її видом чи показником. Тому її слід розглядати як комплексне поняття, яке розкривається через цільову, соціальну, економічну та бюджетну ефективність.

Література:

1. Bryant S. Federal productivity lesson / S. Bryant, R. Joys // The Bureaucrat. — 1984. — Vol. 13. — №1. — P.47

2. Caudle S.L. Productivity politics: Gilding the farthing / S.L. Caudle // Productivity review. — 1985. — Vol. 44. — P. 39.

3. Coulter P. Organizational effectiveness in the public sector: the example of municipal fire protection / P. Coulter // Administrative science quarterly. — 1979. — Vol. 24. — №1.

4. Downs G.W. The Search for government efficiency: from hubris to helplessness / Downs G.W., Larky P.D. — N.Y.: Temple Univ Pr., 1986. — 273 p.

5. Лесечко М.Д. Основи системного підходу: теорія, методологія, практика. — Львів: УАДУ, 2002. — 300 с.

6. Питерс Б.Г. Социальная политика и управление: вчера и сегодня / Новые направления / Б. Питерс, В. Райт. — М.: Политическая наука, 1999. — С. 621.

7. Радыгин А. Собственность и интеграционные процессы в корпоративном секторе (некоторые новые тенденции) // Вопросы экономики. — 2001. — № 5. — С. 26—45.

8. Ryan R. The state of Washington productivity program / Administering state govemment productivity improvement programs. — N.Y. — 1989. — P. 44.

9. Саймон Г.А. Адміністративна поведінка: дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції: Пер. з англ. — К.: АртЕк, 2001. — 392 с.

10. Serf P. Administrative theories and politics / P. Serf. — Toronto, University of Toronto Press. — 1973. — P. 73.

11. Tuckman H.P. Alternative approaches in correcting public sector inefficiency / H.P. Tuckman // American journal of economics and society. — 1985. — vol. 44. — P 55—65.

12. Шамхалов Ф. Теория государственного управления / Ф. Шамхалов. — М: Экономист, 2003. — 638 с.

13. Ясин Е. Бремя государства и экономическая политика / Е. Ясин // Вопросы экономики. — 2002. — № 11. — С. 3—15.

References:

1. Bryant, S. and Joys, R. (1984), "Federal productivity lesson", The Bureaucrat, Vol. 13, No 1, p. 47.

2. Caudle, S.L. (1985), "Productivity politics: Gilding the farthing", Productivity review, vol. 44, p. 39.

3. Coulter, P. (1979), "Organizational effectiveness in the public sector: the example of municipal fire protection", Administrative science quarterly, vol. 24.

4. Downs, G.W. and Larky, P.D. (1986), The Search for government efficiency: from hubris to helplessness, Temple Univ Pr., NY, USA.

5. Lesechko, M.D. (2002), Osnovy systemnoho pidkhodu: teoriia, metodolohiia, praktyka [Based on system approach: teoriya, metodologiya practice], UADU, L'viv Ukraine.

6. Piters, B.G. and Rajt, V. (1999), Social'naja politika i upravlenie: vchera i segodnja [Social policy and management: Yesterday and Today], Politicheskaja nauka, Moscow, Russia.

7. Radygin, A. (2001), "Ownership and integration processes in the corporate sector (some new trends)", Voprosy jekonomiki, vol. 5, pp. 26—45.

8. Ryan, R. (1989), The state of Washington productivity program / Administering state govemment productivity improvement programs , NY, USA.

9. Sajmon, H.A. (2001), Administratyvna povedinka: doslidzhennia protsesiv pryjniattia rishen' v orhanizatsiiakh, scho vykonuiut' administratyvni funktsii [Administrative Behavior: A study of decision making in organizations that perform administrative functions], ArtEk, Kyiv, Ukraine.

10. Serf, P. (1973), Administrative theories and politics, University of Toronto Press, Toronto, Canada.

11. Tuckman, H.P. (1985), "Alternative approaches in correcting public sector inefficiency", American journal of economics and society, vol. 44, pp. 55—65.

12. Shamhalov, F. (2003), Teorija gosudarstvennogo upravlenija [Theory of Public Administration], Jekonomist, Moscow, Russia.

13. Jasin, E. (2002), "The burden of the state and economic policy", Voprosy jekonomiki, vol. 11, pp. 3—15.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2015 р.

УДК 657:658.155

Исмаилов Ниязи Муса оглы,
доктор философии по экономике, доцент кафедры "Экономический анализ и аудит",
декан учетно-экономического факультета, Азербайджанский Государственный Экономический Университет

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ БАЗЫ АНАЛИЗА РЕЗУЛЬТАТОВ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ДЕЛОВОЙ АКТИВНОСТИ

Ismailov Niyazi Musa,
PhD in Economics, Associate Professor of "Economic analysis and audit" Department,
Dean of the Faculty of Accounting and Economics, Azerbaijan State Economic University

IMPROVING THE INFORMATION BASE ANALYSIS OF RESULTS OF OPERATIONS AND BUSINESS ACTIVITY

В статье рассматривается механизм информационного обеспечения деловой активности компаний. Осуществлена группировка системы показателей анализа результатов их деятельности. Представлены направления расширения информационных возможностей финансовой отчетности.

The article deals the mechanism of information security business companies. Performed group scorecard analysis of the results of their activities. Presents the directions of expansion of information capabilities of financial statements.

Ключевые слова: прибыль, финансовый учет, финансовая отчетность, учет финансовых результатов, отчет о прибылях и убытках, бухгалтерский баланс.

Key words: income, financial accounting, financial reporting, accounting of financial results, the profit and loss account, balance sheet.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ

Объективная необходимость поддержания высокого динамизма развития отечественной экономики в условиях глобализации и усиления конкуренции на мировых и национальных рынках предъявляет постоянно возрастающие требования к уровню информационно-аналитического обеспечения управленческих решений финансового и инвестиционного характера. Между тем, современный финансовый анализ и его сердцевина "анализ финансовых результатов" не всегда успевают адекватно реагировать на происходящие изменения в области международных стандартов финансовой отчетности (МСФО) и национальных стандартов бухгалтерского учета (НСБУ). По мнению автора, внедрение МСФО во всем мире сталкивается с целым рядом трудностей, поскольку в результате происходит нарушение интересов традиционных пользователей бухгалтерской отчетности — государства, менеджмента, кредиторов, работников — в пользу интересов относительно узкой группы пользователей-инвесторов и рыночных аналитиков. Современные тенденции в мировой экономике требуют от финансовой отчетности расширения ее информационных возможностей. Пользователи рыночно ориентированной бухгалтерской отчетности заинтересованы в информации, необходимой для принятия решений финансового и инвестиционного характера. Без преувеличения можно сказать, что ключевым показателем бухгалтерской отчетности является "финансовый результат", который позволяет оценить эффективность производственной и коммерческой деятельности хозяйствующих субъектов, прогнозировать результаты деятельности компаний и принимать решения о распределении дивидендов. Устранение недостатков в методах и организации анализа и прогнозирования финансовых показателей требует развития методологии блока "анализа финансовых результатов".

ИЗЛОЖЕНИЕ ОСНОВНОГО МАТЕРИАЛА ИССЛЕДОВАНИЯ

Известно, что эффективность менеджмента в значительной степени определяется уровнем его организации и качеством информационного обеспечения. Полнота и достоверность аналитической информации, в свою очередь, зависят от состояния бухгалтерского учета и экономического анализа, требования к которым особенно возрастают в современных условиях. Проведение в стране реформы, изменение архитектуры бухгалтерского учета и структуры финансовой отчетности вызывают необходимость обеспечения высокого уровня организации анализа результатов деятельности и деловой активности компаний. Необходимая информация для анализа результатов деятельности, его структура и содержание во многом определяются планом счетов бухгалтерского учета для коммерческих организаций [2], финансовой отчетностью, бизнес-планом и прогнозами, среди которых особое значение имеют бухгалтерские данные, а также различные маркетинговые информации и внеучетные сведения.

Бухгалтерская отчетность компаний о результатах деятельности содержит громадный аналитический потенциал и может быть использована в процессе принятия управленческих решений, как перспективного, так и текущего характера. В связи с этим существенно расширяется круг пользователей информации финансовой отчетности, поскольку умение читать и анализировать основные параметры отчета "О прибылях и убытках" необходимо не только профессиональным бухгалтерам, но и руководителям компаний, акционерам, собственникам, инвесторам, налоговым инспекторам, финансовым и банковским работникам. По мнению А.Н. Хорина, "умелое и грамотное проведение специальных аналитических расчетов предполагает системное знание формата, структуры и содержания существующей отчетности, а также логических и инфор-

мационных взаимосвязей между отдельными формами бухгалтерской отчетности" [17, с. 50]. Очевидно, что состав выполняемых аналитических процедур, используемые приемы и способы экономического анализа зависят от многих факторов объективного и субъективного порядка, в частности, от интеллектуальных способностей и практических возможностей бухгалтера-аналитика.

Оценка и интерпретация отчетных документов, являющихся основой информационного обеспечения менеджмента, базируются на применении различных методов, способов и приемов экономического анализа, которые могут предъявлять требования к учету в целях повышения его оперативности и аналитичности. В данном случае учет и анализ как инструменты менеджмента предъявляют к информации ряд требований такие, как полнота данных, их достоверность, оперативность, сравнимость, пригодность, непрерывность и перспективность. Думается, что отражение хозяйственных операций в учетных регистрах еще не является достаточным для анализа результатов деятельности компаний, которые нуждаются в их предварительной группировке и другой обработке. Эта особенность нашла отражение в системе аналитических и синтетических счетов бухгалтерского учета, с помощью которых делаются записи по затратам и результатам операционной, инвестиционной и финансовой деятельности компаний.

Известно, что качество подготовки, принятия и интерпретации управленческих решений во многом зависят от объективности и реальности данных о технико-экономических, финансовых и социальных факторов, которые в бухгалтерском учете отражаются недостаточно системно и комплексно. В этих условиях совершенствование формата, структуры и содержания отчетности, разработка новой методики бухгалтерского учета, отвечающей современным требованиям и целям анализа результатов деятельности, приобретает первостепенное научно-практическое значение. В данном деле особую роль играет полнота учета всех составляющих операционной, инвестиционной и финансовой деятельности компаний, когда результаты деловой активности и расходы у производителя и потребителя изменяются в противоположных направлениях. В таком случае достоверность информации и их полезность для оценки и анализа результатов деятельности и деловой активности компаний обеспечивается применением способов и методов ее контроля, счетными проверками и периодическими аудитами.

По утверждению А.Н. Хорина, "в основе существенности и достоверности информации финансовой отчетности лежат научно-обоснованная методика расчета и анализа абсолютных показателей и относительных коэффициентов, соблюдение установленной корреспонденции и правил системы "затраты-выпуск-результаты" по аналитическим и синтетическим счетам" [18, с. 40]. Можно предположить, что в этих условиях финансовая отчетность компаний, как объект анализа, в основу которого положены приемы экономической диагностики, должна содержать необходимую и полезную информацию для анализа и оценки результатов деятельности и деловой активности. Поскольку форматы финансовой отчетности утверждаются государством, простота и доступность для понимания статей отчета "О прибылях и убытках" не могут регулироваться бухгалтером-аналитиком. Но постоянная корректировка состава, содержания, структуры и формата бухгалтерского отчета в сторону повышения его аналитичности в большей степени отвечают бухгалтерским требованиям и запросам менеджмента.

Согласно мнению А.Н. Хорина, "данные финансовой отчетности должны соответствовать прогнозной, нормативной и учетной информации, так как выбор методов экономического анализа результатов деятельности и деловой активности зависит от состава и порядка формирования его сводных показателей...Несмотря на это, действующая форма бухгалтерской отчетности "О прибылях и убытках" и ее информационные возможности существенно отстают от запросов современной методики факторного анализа прибыли" [17, с. 51, 52]. В свою очередь М.А. Севрук полагает, что "в данном случае факторный анализ прибыли и рентабельности должен приобретать характер экспрессанализа финансовой отчетности" [16, с. 99].

Как видно, успешная деятельность компаний во многом зависит от правильного построения системы бухгалтерского учета и экономического анализа. В этих условиях бухгалтерский учет и экономический анализ, как функция менеджмента, призваны не только правильно определять конечные результаты производственной и коммерческой деятельности, но и оказывать положительное влияние на деловую активность компаний. Думается, что недооценка важности правильной постановки бухгалтерского учета и отчетности, отсутствие наличия полезной информации, неумение ее анализировать отрицательно влияют на получение "взрывного эффекта" от их деятельности на внутреннем и внешнем рынках. Отсутствие реального практического опыта организации бухгалтерского учета в соответствии с международными и национальными стандартам приводит к неправильному составлению финансовой отчетности, что, как правило, снижает возможность и действенность экономического анализа. В этих условиях проведение комплексного экономического анализа требует налаженного механизма информационного обеспечения, основными элементами которого являются система документации и документооборота, а также систематическое поступление информации от учетных служб компаний.

Мы разделяем точку зрения А.Д. Шеремета и Е.В. Негашева, согласно которой "обработка экономической и финансовой информации и ее системный анализ должны позволить коммерческой организации оперативно реагировать на изменение рыночной ситуации. По результатам анализа производится контроль над показателями операционной, инвестиционной и финансовой деятельности компаний и при необходимости вносятся коррективы в финансовую отчетность" [20, с. 25]. Действительно, с позиции менеджмента финансовая отчетность компаний должна содержать данные, необходимые для принятия решений в области инвестиционной и дивидендной политики, а также для оценки динамики результатов деятельности и деловой активности.

Развивая доминирующую идею в экономической литературе, аналогичную позицию занимает С.М. Сабзалиев, по мнению которого "необходимо изменить действующую систему формирования показателей отчета "О прибылях и убытках" и конкретизироваться с учетом требований и правил МСФО, в результате форматизации открывается возможность проведения сравнительного анализа результатов деятельности и деловой активности компаний с помощью выбранных параметров" [9, с. 116]. Г.А. Аббасова считает, что "в настоящее время бухгалтерские службы компаний часто испытывают трудности при решении тех или иных вопросов организации учета, отчетности и экономического анализа" [3, с. 9]. Это связано с тем, что не завершено формирование правовой базы бухгалтерского учета и финансовой отчетности, а также действующие "Национальные стандарты бухгалтерского учета для коммерческих организаций" [1] имеют определенные недостатки теоретического и практического характера. Существенно затрудняет организацию бухгалтерского учета и экономического анализа ведение двойной, а в отдельных случаях и тройной бухгалтерии, а также инфляция и глобальный финансовый кризис. Представляется, что данное положение не только затрудняет организацию бухгалтерского учета, финансовой отчетности и экономического анализа, но и снижает заинтересованность местных предпринимателей и иностранных бизнесменов в создании совместных компаний. Главной причиной такого несоответствия является использование при организации бухгалтерского учета, финансовой отчетности и экономического анализа разных методик классификации и

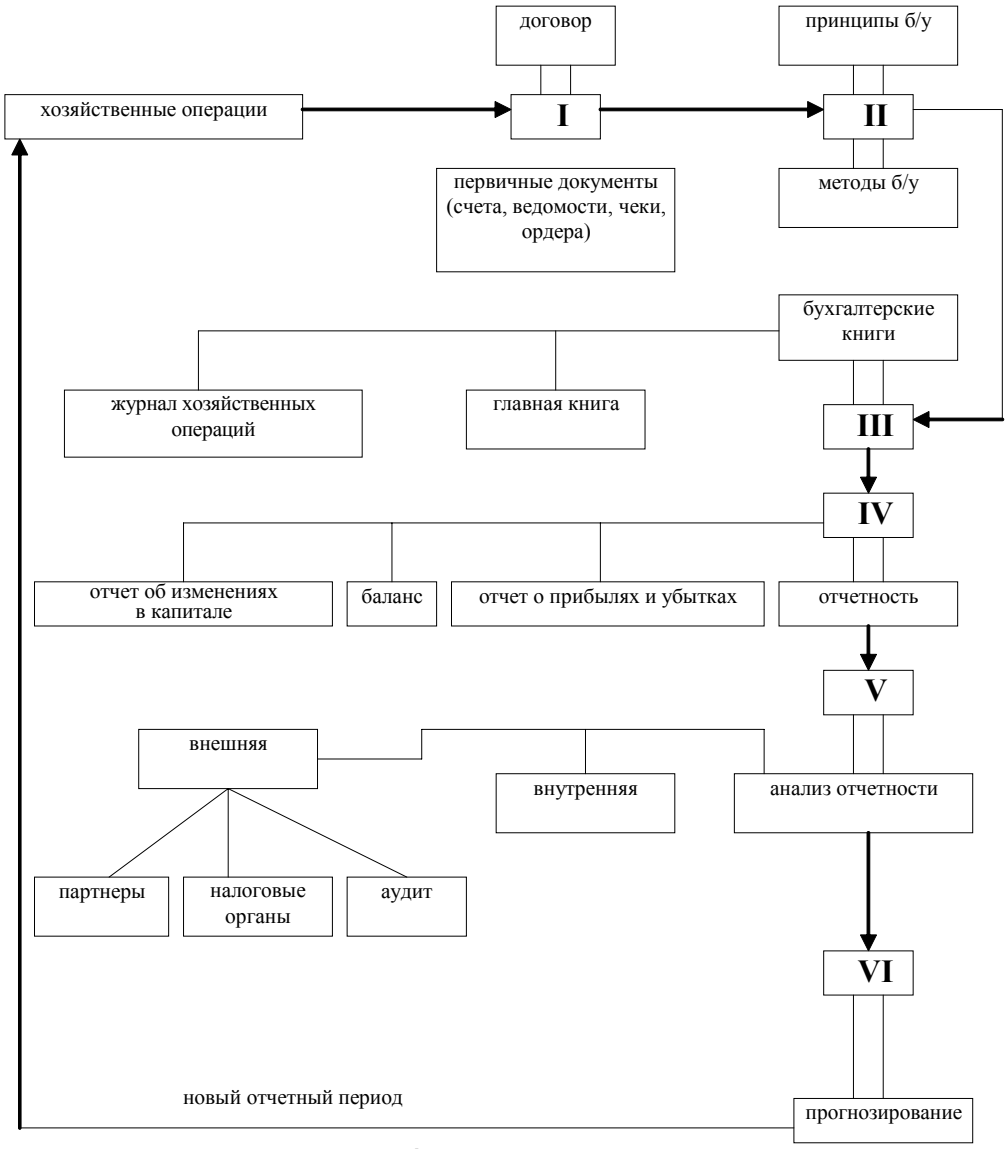

Рис. 1. Формирование бухгалтерской информации компаний

оценки капитала. По мнению С.М. Касумова, "неприспособленность учета к оперативной выдаче информации о финансовом результате на промежуточные даты также затрудняет проведение экономического анализа деловой активности компаний и снижает его возможности" [6, с.12—13].

Нам представляется, что "методика анализа финансовых результатов компаний слабо связана с менеджментом, выводы по результатам анализа часто теряют оперативность и во многих случаях становятся менее полезными для практического использования" [10, с. 485]. Думается, что слабое применение методики факторного анализа в управленческой деятельности, поверхностность выводов и предложений по результатам аналитических работ, прежде всего, связано с отсутствием полезной информации, которая в свою очередь, отрицательно влияет на механизм действия отечественной модели менеджмента "учет — анализ — прогноз".

По этому поводу Г.А. Аббасов отмечает, что "в настоящие время многие сведения об источниках формирования финансовых результатов, будущих размерах прибылей, ценах и методах управления финансами, маркетинге и производстве составляют коммерческую тайну... В последние годы наблюдается тенденция к постоянному упрощению формата и структуры отчетных форм, как в количественном, так и в содержательном аспектах" [4, с. 9,10]. Однако практика свидетельствует, что не всякое упрощение и сокращение форм финансовой отчетности, отражающих и оценивающих результаты деятельности и деловой активности компаний, целесообразно и полезно. По мнению Ю.П. Маркина, "если такое сокращение позволяет в некоторой степени сэкономить время заполнения форм финансовой отчетности и их проверку внешней аудиторской компанией, то оно препятствует раскрытию неиспользованных резервов текущего и перспективного характера, а также ликвидации потерь и непроизводительных расходов" [14, с. 387]. Действительно, практически любое сокращение набора статей бухгалтерского баланса и отчета "О прибылях и убытках" всегда связано с потерей некоторой полезной информации. Несмотря на существенное сокращение состава отчетных показателей, бухгалтерский баланс, отчет "Об изменениях в капитале" и отчет "О прибылях и убытках" все же имеют значительные аналитические и информационные возможности. Нам представляется, что действующие формы финансовой отчетности, их формат, структура и содержание в большей степени соответствуют идеям диверсификации деятельности компаний и в некотором смысле более понятны для неспециалистов, работающих в различных отраслях экономики. Их применение считается существенным шагом в рамках международной гармонизации бухгалтерского учета и экономического анализа.

Используемый в отечественной учетноаналитической практике отчет "О прибылях и убытках" в значительной мере отражает требования международных и национальных стандартов финансовой отчетности, и в него включены совершенно новые статьи и показатели монетарного и немонетарного харак-

тера. Мы разделяем точку зрения В.Ф. Палий, который считает, что "отсутствие некоторых традиционных показателей и статей, появление совершенно новых параметров монетарного и немонетарного характера в отчете "О прибылях и убытках", безусловно, вызывают трудности при построении методики факторного анализа результатов деятельности и деловой активности" [15, с. 3]. По мнению Н.П. Кондракова, "умение читать и анализировать новую финансовую отчетность компаний помогает внешним и внутренним пользователям принимать решения о целесообразности размещения в ней своего капитала и определить стратегии развития производственной и коммерческой деятельности" [12, с. 14]. На наш взгляд, "современные тенденции в учете, изменение формата, структуры и содержания отчетности, применение наиболее распространенных методов анализа в учетно-аналитической практике компаний выдвигают требования существенного повышения культуры финансово-экономических расчетов" [10, с. 485]. Представляется, что интерпретация оптимальных приемов финансового анализа, апробированных в экономически развитых странах, внедрение общепризнанных в мировой практике методик анализа результатов деятельности и деловой активности, а также устранение концептуальных, методологических и практических недостатков в области МСФО и НСБУ должны соответствовать функциям отечественной и континентальной модели менеджмента "учет — анализ — прогноз".

Как видно, переход к национальным и международным стандартам бухгалтерского учета требует разработки новых методик анализа деловой активности, эффективность которых в значительной мере зависит от формата, структуры и содержания отчета "О прибылях и убытках". При этом информационное содержание отчета "О прибылях и убытках" и его аналитическая возможность определяются количеством экономических параметров и составом обобщающих и специфических показателей результативности, а также рядом других условий. Как правильно полагает А.Д. Шеремет, "формирование системы экономических параметров представляет собой процесс целенаправленного подбора соответствующих аналитических показателей, которые складываются за счет внешних и внутренних источников информации. При этом вся совокупность показателей, включаемых в систему экономических параметров, требует проведения предварительной их классификации" [19, с. 8]. По мнению С.Я. Муслимова и Р.Н. Кязимова, "неопределенное количество и состав анализируемых показателей результативности и деловой активности предприятий, утрата своего значения в действующих методиках основных моментов комплексного анализа и переориентация ее на исследование совершенно новых явлений, опирающихся на МСФО и национальные стандарты бухгалтерского учета вызывает необходимость принципиально иного подхода к изучению проблемы формирования системы стоимостных параметров анализа прибыли и рентабельности" [7, с. 16].

Известно, что показатели анализа прибыли и рентабельности, формируемые из внешних источников информации, делятся на три основные группы: 1) индикаторы, характеризующие общеэкономическое развитие страны; 2) показатели, характеризующие конъюнктуру рынка; 3) параметры, характеризующие деятельность предприятий и их конкурентов. Система стоимостных параметров этой группы служит основой проведения анализа и прогнозирования величины показателей финансовых результатов компаний, а также для принятия стратегических и тактических решений в области формирования дивидендной, налоговой и ценовой политики, привлечения капитала из внешних источников и некоторых других аспектов управления показателей деловой активности. На наш взгляд, основные трудности при этом возникают в процессе включения в модель исследования монетарных и немонетарных показателей. Сложный и комплексный характер последних порождает необходимость придания различным элементам методики анализа прибыли и рентабельности особого статуса и целевой направленности. В методическом и практическом плане экономический анализ, в силу его специфичности имеет определенные особенности, которые, в свою очередь, формируют общенаучные подходы и принципы исследования результатов деятельности и деловой активности компаний. Мы разделяем точку зрения ряда ученых, что "для этого необходимо развивать не только процедуры и правила углубленного анализа финансового состояния и финансовых результатов компаний, но и методику экспрессанализа финансовой отчетности, позволяющий своевременно представлять пользователю необходимую информацию о параметрах модифицируемой продукции, ее цене и возможном объеме выпуска, а также итоговых показателях рентабельности" [13, с. 81—82; 16, с. 98]. Думается, что подобный подход обусловлен спецификой решаемых вопросов, связанных с проблемами методов углубленного и сокращенного финансового анализа, без которых невозможно системно и комплексно оценить результаты деятельности и деловой активности компаний в современных условиях.

Теория и практика показывают, что в настоящее время система показателей анализа результатов деятельности и деловой активности компаний, формируемых из внутренних источников информации, группируются и классифицируются в следующей последовательности: 1) показатели финансового учета; 2) данные управленческого учета; 3) нормативно-справочные показатели. В рамках этой системы эффективность и полезность методики анализа результатов деятельности и деловой активности во многом зависит от правильной постановки задач финансового и управленческого учета. По этому поводу В.Э. Керимов пишет: "Сложившаяся в стране практика финансового и управленческого учета во многом обнаруживает свое несовершенство" [11, с. 3]. Дело в том, что для максимального приближения правил и принципов организации финансовой отчетности в нашей стране к международным и национальным стандартам рыночная экономика требует крупных изменений в методологии бухгалтерского учета. Однако, как показало исследование, вся система бухгалтерского учета в стране организована традиционно. Поэтому, по мнению В.Э. Керимова, "выход из создавшейся ситуации заключается в необходимости постановки всей системы бухгалтерского учета на обе "чаши весов", т.е. наряду с бухгалтерским финансовым учетом вести и управленческий учет" [11, с. 6]. Действительно, в настоящее время отечественные компании, функционируя в условиях конкуренции, испытывают необходимость в организации реальной и действенной системы финансового и управленческого учета.

Система показателей, формируемых из внутренних источников информации, составляет основу текущего управления прибылью и рентабельностью, с помощью которого производится обобщенный итоговый анализ и прогнозирование результатов деятельности. Преимуществом показателей данной группы является их унифицированность, высокая степень надежности и регулярности формирования. Они базируются на общепринятых и международно признанных правилах и принципах финансового учета, предоставляются внешним пользователям информации и подлежат внешнему аудиту. Вместе с тем информационная база, формируемая на основе финансового учета имеет и определенные недостатки, существенными из которых являются: 1) обобщенное отражение информативных показателей; 2) низкая периодичность разработки; 3) использование только стоимостных показателей.

Как считает В.Э. Керимов, "в отличие от финансового, управленческий учет субъективен и конфиденциален, но именно он несет основную нагрузку по обеспечению принятия решений управленческого характера. Управленческий учет предназначается для решения внутренних задач менеджмента и является ее "ноухау". Этот вид учета получает развитие в связи с переходом компаний к общепринятой в международной практике системе бухгалтерского учета, который позволяет суще-

ственно дополнить учет финансовый. Он представляет собой систему учета всех необходимых показателей, формирующих информационную базу управленческих решений" [11, с. 3—4].

В сравнении с финансовым управленческий учет обладает преимуществами: 1) он отражает не только монетарные, но и немонетарные показателей; 2) может быть структурирован в любом разрезе по центрам ответственности и видам деятельности; 3) результаты являются коммерческой тайной и не должны представляться внешним пользователям; 4) он может отражать капитал, а также отдельные элементы активов и обязательств с учетом стоимости денег во времени и темпов инфляции; 5) позволяет формировать группы показателей, отражающих объемы деятельности, сумму затрат и величины получаемых доходов; 6) соответствует задачам информационного обеспечения менеджмента;

В отечественных компаниях многие главные бухгалтера занимаются традиционным бухгалтерским и налоговым учетом. Управленческий учет в большинстве компаний не ведется или развит слабо, многие его элементы входят в наше традиционное понятие бухгалтерского и налогового учета. По оценкам экспертов, в экономически развитых странах компании 90% рабочего времени и ресурсов в области бухгалтерского учета тратят на постановку задач управленческого учета, в то время на традиционный финансовый учет уходит только оставшаяся часть. Как отмечают С.М. Сабзалиев и В.М. Кулиев, "в отечественных компаниях это соотношение выглядит с точностью наоборот" [8, с. 9]. Как нам представляется, такое положение, в основном, можно объяснить отсутствием методических и практических рекомендаций по организации управленческого учета в отдельных отраслях экономики, а также периодом его становления и развития в отечественной учетной практике.

Важным средством мобилизации резервов повышения эффективности производства является разработка единого перечня всех видов непроизводительных расходов. По мнению Г.А. Аббасова, "действующая ныне система управленческого учета и отчетности не позволяет получить необходимую информацию об их наличии" [5, с. 32]. Действительно, все виды непроизводительных расходов разбросаны по многочисленным формам бухгалтерской отчетности или имеющаяся информация является недостаточно оперативной и достоверной. В формах бухгалтерской отчетности также отсутствуют информации, связанные с проведением организационных мероприятий по ликвидации непроизводительных расходов по составным элементам и разрезам статей, или приводятся данные в обобщенном виде, что, в свою очередь, не позволяет анализировать экономический эффект по всем направлениям формирования прибыли компаний.

Известно, что сотрудничества в области научно-технического прогресса и производства конкурентоспособной на мировом рынке продукции привели к созданию и развитию компаний с привлечением иностранного капитала. В отличие от специализации на уровне международного разделения труда развитие совместных компаний связано с объединением капитала и собственности. Совместное хозяйствование в области разработки новых месторождений нефти и газа, привлечение в отечественную экономику в течение 20 лет более 132 млрд долл. инвестиций стимулируют и обязывают каждого из партнеров на получение максимальных размеров прибыли. Стремление к получению высокой прибыли, в свою очередь, требует внедрения новейших технологий, освоения новых производств и использования современных методов менеджмента. Именно поэтому данная форма экономических отношений в стране потребовала углубления научной проработки вопросов, связанных с управленческим учетом и анализом. По мнению С.М. Касумова, "в отличие от отечественных компаний уровень разработки методической основы управленческого учета и анализа на предприятиях с привлечением иностранного капитала является достаточно высоким" [6, с. 15]. Полагаем, что отсутствие целостной системы управленческого учета и анализа в отечественных компаниях снижают контрольные функции названных элементов менеджмента, основной целью которых является информационно-аналитическое обеспечение менеджеров для принятия ими эффективных управленческих решений стратегического и тактического характера.

Известно, что процессы фиксации первичной информации о хозяйственных операциях и группировка данных по строго определенным признакам, направлениям и периодам составляют внутреннее содержание и сущность управленческого учета и анализа. С помощью аналитического и информационного арсенала управленческого учета субъект менеджмента получает возможность иметь реальные картины об имеющихся ресурсах и показателях результативности, а также параметрах деловой активности. По утверждению Г.А. Аббасова, "медленное решение названных проблем управленческого учета не позволяет в оперативном порядке контролировать соответствие фактических затрат стандартным в разрезе центров ответственности" [5, с. 16]. Дело в том, что сумма прибыли зависит от некоторых технико-экономических факторов, и правильное определение их влияния носит чисто методический и принципиальный характер. Согласно позиции ряда ученых-экономистов, существенное влияние на прибыль оказывает реконструкция компаний: около половины инвестиционных вложений приходится на новую технику и прогрессивную технологию. Однако математическим способом определить их значение в повышение эффективности производства является практически невозможным [6, с. 125; 10, с. 494; 14, с. 392]. Действительно, в бухгалтерии отечественных компаний отсутствует отчетность об основных параметрах реконструируемых объектов. Кроме того, названный индикатор не учитывается при прогнозировании уровня показателей результативности и деловой активности. В этих условиях разработка унифицированных и стандартных форм учетных регистров, позволяющих выделить доходы и расходы, связанные с повышением технического уровня и качества продукции, является одним из основных направлений совершенствования методики организации управленческого учета. Думается, что в роли такого унифицированного документа может выступать калькуляционный лист в виде расшифровок по соответствующим статьям затрат. Как известно, организация учета и отчетности в этом направлении дает возможность использовать различные отклонения фактических затрат от стандартных при оценке эффективности работ финансовых менеджеров компаний. Следует особо отметить, что управленческий учет не ограничивается учетными процедурами: его данные содержат коммерческую тайну и в отличие от финансового учета применяются исключительно внутри организации. В системе управленческого учета используется также информация финансовой отчетности, предназначенная для внутрихозяйственного управления. Только в рамках управленческого учета удается рассчитать себестоимость продаж, рентабельность отдельных видов продукции и выявлять резервы повышения эффективности операционной деятельности компаний.

Третьим блоком индикаторов управления прибылью и рентабельностью, формируемых из внутренних источников информации, являются нормативно-справочные показатели. Основу этой системы параметров составляют различные нормы и нормативы, разработанные в рамках отечественных компаний. Названная система индикаторов дополняется различными справочно-нормативными показателями, действующими в целом по стране или отрасли. Основными параметрами этой группы показателей считаются нормы амортизационных отчислений, ставки налогов, сборов и других обязательных платежей, сроки уплаты налогов, страховых сборов, процентов, размер установленных государством минимальной заработной платы и социальных льгот. Нормативно-справочные показатели формируются обычно в разрезе следующих блоков: 1) по операционной деятельности; 2) по инвестиционной деятель-

ности; 3) по финансовой деятельности; 4) по общим вопросам функционирования компаний. Использование всех представляющих интерес показателей, формируемых из внешних и внутренних источников информации, позволит, на наш взгляд, создать в каждой отечественной компании целенаправленную систему учета, анализа и отчетности, которая будет ориентирована на принятие решений стратегического и тактического характера.

ВЫВОДЫ

Таким образом, переход к национальным и международным стандартам бухгалтерского учета требует разработки новых методик анализа деловой активности. При этом важное значение приобретают количество экономических параметров и состав обобщающих и специфических показателей результативности, а также ряд других условий. Система стоимостных параметров этой группы служит основой проведения анализа и прогнозирования величины показателей финансовых результатов компаний, а также для принятия стратегических и тактических решений в области формирования дивидендной, налоговой и ценовой политики, привлечения капитала из внешних источников.

Литература:

1. Национальные Стандарты Бухгалтерского учета для коммерческих организаций. — Баку: Министерство финансов Азербайджанской Республики, 2008. — 455 с.
2. План счетов бухгалтерского учета для коммерческих организаций. — Баку: Министерство финансов Азербайджанской Республики, 2006.
3. Аббасов Г.А. Теория бухгалтерского учета. — Баку: Игтисад Университети, 2009. — 381 с.
4. Аббасов Г.А. Бухгалтерский учет финансовых результатов // Финансы и учет. — 1999. — № 5—6. — С. 3—12.
5. Аббасов Г.А. Организационные принципы управленческого учета. — Баку: Элм, 2006. — 275 с.
6. Касумов С.М. Проблемы управленческого учета и анализа в нефтегазо-добывающей промышленности. — Баку: Адилоглы, 2008. — 276 с.
7. Муслимов С.Я., Кязимов Р.Н. Финансовый анализ. — Баку: Азернешр, 2011. — 312 с.
8. Сабзалиев С.М., Кулиев В.М. Управленческий учет. — Баку: Элм ва тахсил, 2014. — 524 с.
9. Сабзалиев С.М. Финансовая отчетность: проблемы формирования и совершенствования. — Баку: Элм, 2003. — 240 с.
10. Исмаилов Н.М. Формирование финансовых результатов: учетно-аналитические аспекты. — Баку: Элм, 2012. — 560 с.
11. Керимов В.Э. Управленческий учет на производственных предприятиях потребительской кооперации: Автореф. дис. на соискание ученой степени доктора экономических наук. — Москва: МГУ, 2001. — 50 с.
12. Кондраков Н.П. Основы финансового анализа. — Москва: Главбух, 1998. — 112 с.
13. Крылов Э.И., Власова В.М., Журавкова И.В. Анализ финансовых результатов, рентабельности и себестоимости продукции. — Москва: Финансы и статистика, 2005. — 720 с.
14. Маркин Ю.П. Экономический анализ. — Москва: Омега-Л,2011. — 450 с.
15. Палий В.Ф. Новая бухгалтерская отчетность: содержание и методика анализа. — Москва: Контроллинг, 1991. — 91 с.
16. Севрук М.А. Экономический анализ в условиях самостоятельности предприятий. — Москва: Финансы и статистика, 1989. — 188 с.
17. Хорин А.Н. Принципы формирования бухгалтерской отчетности // Бухгалтерский учет. — 2006. — № 23. — С. 50—52.
18. Хорин А.Н. Рыночно ориентированная финансовая отчетность: баланс корпоративного капитала // Бухгалтерский учет, 2006, №15. — С. 39—44.
19. Шеремет А.Д. Комплексный анализ хозяйственной деятельности. — Москва: ИНФРА-М, 2008. — 416 с.
20. Шеремет А.Д., Негашев Е.В. Методика финансового анализа. — Москва: ИНФРА-М, 1999. — 208 с.

References:

1. Ministry of Finance of Azerbaijan Republic (2008), Nacional'nye Standarty Buhgalterskogo ucheta dlja kommercheskih organizacij [National Accounting Standards for Commercial Organizations], Baku, Azerbaijan.
2. Ministry of Finance of Azerbaijan Republic (2006), Plan schetov buhgalterskogo ucheta dlja kommercheskih organizacij [Chart of Accounts for Commercial Organizations], Baku, Azerbaijan.
3. Abbasov, G.A. (2009), Teorija buhgalterskogo ucheta [Accounting Theory], Iqtisad Universiteti, Baku, Azerbaijan.
4. Abbasov, G.A. (1999), "Accounting financial results", Finansy i uchet, 1999, vol. 5—6, pp. 3—12.
5. Abbasov, G.A. (2006), Organizacionnye principy upravlencheskogo ucheta [Organizational principles of management accounting], Elm, Baku, Azerbaijan.
6. Kasumov, S.M. (2008), Problemy upravlencheskogo ucheta i analiza v neftegazo-dobyvajushhej promyshlennosti [Problems of management accounting and analysis in the oil and gas industry], Adilogly, Baku, Azerbaijan.
7. Muslimov, S.Ja. and Kjazimov, R.N. (2011), Finansovyj analiz [Financial analysis], Azerneshr, Baku, Azerbaijan.
8. Sabzaliev, S.M. and Kuliev, V.M. (2014), Upravlencheskij uchet [Management Accounting], Jelm i tahsil, Baku, Azerbaijan.
9. Sabzaliev, S.M. (2003), Finansovaja otchetnost': problemy formirovanija i sovershenstvovanija. Elm, Baku, Azerbaijan.
10. Ismailov, N.M. (2012), Formirovanie finansovyh rezul'tatov: uchetno-analiticheskie aspekty [Formation of financial results: accounting and analytical aspects], Elm, Baku, Azerbaijan.
11. Kerimov, V.E. (2001), "Management accounting in manufacturing plants of Consumer Cooperatives", Doctor of Economy Thesis, Accounting and Statistics, Moscow State University, Moscow, Russia.
12. Kondrakov, N.P. (1998), Osnovy finansovogo analiza [Fundamentals of Financial Analysis], Glavbuh, Moskva, Russia.
13. Krylov, Je.I. Vlasova, V.M. and Zhuravkova, I.V. (2005), Analiz finansovyh rezul'tatov, rentabel'nosti i sebestoimosti produkcii [Analysis of financial results, profitability and production costs], Finansy i statistika, Moskva, Russia.
14. Markin, Ju.P. (2011), Jekonomicheskij analiz [Economic Analysis], Omega-L, Moskva, Russia.
15. Palij, V.F. (1991), Novaja buhgalterskaja otchetnost': soderzhanie i metodika analiza [New accounting statements: the content and method of analysis], Kontrolling, Moskva, Russia.
16. Sevruk, M.A. (1989), Jekonomicheskij analiz v uslovijah samostojatel'nosti predprijatij [Economic analysis in terms of autonomy of enterprises], Finansy i statistika, Moskva, Russia.
17. Chorin, A.N. (2006), "Principles of formation of the financial statements", Buhgalterskij uchet, vol. 23, pp. 50—52.
18. Chorin, A.N. (2006), "Market-oriented financial statements: the balance of corporate capital", Buhgalterskij uchet, vol. 15, pp. 39—44.
19. Sheremet, A.D. (2008), Kompleksnyj analiz hozjajstvennoj dejatel'nosti [Comprehensive analysis of the economic activity], INFRA-M, Moskva, Russia.
20. Sheremet, A.D. and Negashev, E.V. (1999), Metodika finansovogo analiza [The technique of the financial analysis], INFRA-M, Moskva, Russia.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2015 р.

УДК 330.342.146

Салахов Рашад Мамедалиоглы,
докторант, Азербайджанский Государственный Экономический Университет

ПРОБЛЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СФЕРЫ УСЛУГ

SalahovRashadMamedali,
doctoral studentof Azerbaijan State Economic University

PROBLEMS OF INCREASING THE EFFICIENCY OF THE ECONOMIC MECHANISM FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SERVICES

В статье рассматриваются проблемы регулирования отраслей сферы услуг, исследуются применяемые в республике механизмы государственного регулирования сферы услуг. В работе отмечается, что только при условии поддержания конкуренции и невмешательства в рыночные процессы возможно устойчивое развитие этой сферы.

This article discusses the regulation of service industries. The purpose of the article is the research of mechanisms of state regulation applied in the republic and the market self-control in a services sector and the development of the offers on their improvement. The paper notes that a sustainable development of this sector is possible only with a steady competition and non-interference in market processes.

Ключевые слова: сфера услуг, государственное регулирование, рыночные процессы, государственная программа, экономический механизм, устойчивое развитие.
Key words: services sector, state regulation, market processes, state program, economic mechanism, sustainable development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ

Одной из особенностей современной азербайджанской экономики, соответствующей общемировым тенденциям, является ускоренное развитие сферы услуг, где ныне производится значительная часть ВВП республики и сосредоточено около половины занятых в народном хозяйстве страны работников. В этой связи государственное регулирование данной сферы приобретает особое значение.

В последние годы занятость и производство добавленной стоимости в отраслях связи, транспорта, торговли, финансовых, деловых и бытовых услуг увеличивались существенно быстрее, чем в других сегментах экономики. Значительно возросли направляемые сюда государственные инвестиции, что во многом определило улучшение инвестиционного климата и устойчивое развитие экономики. Вместе с тем по своей конкурентоспособности сфера услуг в Азербайджане пока не соответствует требованиям мирового рынка и задачам перевода экономики от сырьевой к инновационной модели развития. Существующие в настоящее время диспропорции в обеспечении населения услугами воспринимаются обществом как нарушение принципов социальной справедливости. Наиболее проблемная ситуация складывается в регионах республики, где рынок услуг, по сути, находится на стадии начального

формирования. В городах же актуализируется проблема доступноти услуг необходимого разнообразия и качества, экспансии крупных торговых сетей, приводящей к неоправданному росту цен на ряд продуктов и услуг.

В условиях недостаточности работ, рассматривающих вопросы развития и регулирования рынков услуг, возрастает потребность в углубленном исследовании связанных с этим проблем и разработке новых форм и методов, дающих возможность обеспечить решение назревших задач в этой области.

В связи с этим проблема повышения эффективности механизмов регулирования рынка услуг приоритетно актуальна.

АНАЛИЗ ПОСЛЕДНИХ ИССЛЕДОВАНИЙ И ПУБЛИКАЦИЙ

Общие проблемы развития сферы услуг, проблемы ее регулирования, особенности маркетинга услуг исследовались многими зарубежными учеными. Среди них следует выделить работы таких авторов, как: Дж. Гелбрэйт, Д. Белл, А. Тоффлер, К. Кларк, С. Кузнец, М. Седлак, А. Фишер, К. Випперман, М. Скотт, В. Бирюкова, М. Виноградова, Л. Демидова, В. Дмитриев, Е. Егорова, Е. Жильцов, И. Журавлев, В. Иванов, Б. Кныш, В. Комаров, Т. Корягина, Л. Кухтинова, В. Куценко,В. Леонов, О. Моргулец, А. Петров, Е. Романенко, В. Рутгайзер, Ю. Соловьев, М. Солодков, В. Тамбовцев, В. Улановская, Р. Шнипер, В. Шопенко, В. Юхименко, Л. Якобсон и др.

Исследованиям отдельных проблем функционирования сферы услуг Азербайджана посвящены работы А. Алиева, А. Алирзаева, А. Бабаева, Т. Гулиева, Ш. Мурадова, Ф. Муршудли, В. Новрузова, Х. Раджабли, Ф. Рахманова, З. Самедзаде, А. Шакаралиева и др.

Однако эти исследования были проведены, в основном, в условиях начального этапа реформ и не затрагивали ряд важных аспектов развития рынка услуг в республике.Кроме того, несмотря на значительное число публикаций, посвященных указанным проблемам, следует отметить, что в них недостаточно представлены и разработаны базовые и методологические проблемы, связанные с возможностью эффективного регулирования развития рынка услуг с учетом значительных изменений в структуре отраслей услуг в современных условиях.

Сложность изучаемой проблемы, наличие дискуссионных вопросов, необходимость их объективного научного анализа свидетельствуют о важности активизации научных изысканий по этому актуальному направлению исследований.

ЦЕЛЬ СТАТЬИ

Цель статьи заключается в исследовании применяемых в республике механизмов государственного регулирования и рыночной саморегуляции в сфере услуг и разработка предложений по их совершенствованию.

ОБЪЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ

Объектом исследования является сфера услуг Азербайджанской Республики.

ИЗЛОЖЕНИЕ ОСНОВНОГО МАТЕРИАЛА ИССЛЕДОВАНИЯ

Социально-экономические процессы, протекающие в сфере услуг, прежде всего, подчиняются базовым законам рыночной экономики — спроса и предложения, стоимости, конкуренции. Однако в практике хозяйственной жизни часто имеет место ситуация, при которой рыночные механизмы не обеспечивают бескризисного развития экономики, полноценного удовлетворения потребностей различных слоев населения. В последнее десятилетие многие зарубежные и отечественные ученые все чаще отмечают слабость механизмов рыночной саморегуляции при решении большинства социальных проблем, в т.ч. в сфере услуг, что обусловливает необходимость их регулирования.

Специалисты отмечают следующие причины, обусловливающие необходимость государственного регулирования сферы услуг [4]:

Во-первых, объективное различие в степени развития рыночных отношений в разных отраслях сферы услуг. В таких секторах, как ресторанный, туристический, гостиничный, рекламный бизнес, торговля, шоу-бизнес, рыночные отношения получили широкое развитие и создали эффективный механизм удовлетворения потребностей, получения прибылей. В других отраслях сферы услуг (образование, медицинское обслуживание, услуги учреждений культуры), рыночные отношения проявляются в определенных границах, поскольку перевод таких услуг исключительно на рыночные принципы затрудняет доступ к ним значительной части населения. В отношении такого рода услуг государство, как правило, занимает активную позицию, играет доминирующую или значительную роль.

Во-вторых, необходимость вмешательства государства. Это объективно обусловлено тем, что в ряде отраслей сферы услуг (жилищно-коммунальное хозяйство, почтовая связь, таможенная деятельность, лицензирование и др.) именно государство выступает естественным монополистом.

В современной экономической литературе выделяют следующие виды регулирования рынков, в том числе и рынка услуг: саморегулирование на основе базовых законов рыночной экономики; государственное регулирование; общественное регулирование; корпоративное регулирование.

Экономический механизм регулирования устойчивого развития сферы услуг представляет собой способ организации расширенного воспроизводства услуг с помощью таких форм, методов и рычагов, которые гарантируют наиболее полное удовлетворение потребностей населения страны в соответствующих услугах (см. рис. 1).

Так как на рынке услуг четко выделяются два условных макроагрегата — спросовые виды услуг, потребление которых формируется по рыночному механизму, и регламентированные услуги (транспортные, жилищно-коммунальные и др.), то в полной мере регулирование механизма рыночной самоорганизации сферы услуг невозможно. Кроме того, для формирования эффективного экономического механизма устойчивого развития данной сферы требуется создать ряд необходимых предпосылок:

Рис. 1. Экономический механизм регулирования сферы услуг

— особая социально-культурная среда в виде атмосферы обновления и подъёма отраслей услуг;

— мобилизация эффективных движущих сил для подъёма экономики сферы услуг;

— гибкое реагирование структурных, технологических и социальных источников повышения эффективности сферы услуг на изменения внешних условий;

— повышенное начальное внимание государства к трансформации сферы услуг с целью дачи импульса внутренним факторам развития системы.

Вопрос об эффективном регулировании в рыночной экономике такой значимой сферы деятельности, как сфера услуг, имеет особо важное значение для государства, поскольку частные предприниматели осваивают, в основном, те секторы рынка, которые нацелены на обслуживание высокодоходных слоев населения [1—3; 5; 6; 11].

В экономической теории сущность и необходимость государственного регулирования рыночных процессов трактуются по-разному. В настоящее время нет единого мнения по этому вопросу, а в рамках известных научных школ сформировалось несколько базовых теорий государственного вмешательства в экономику, которые по-разному определяют цели, задачи, формы и методы государственного воздействия на функционирование развития рыночных процессов в сфере услуг.

Общепризнано, что наиболее эффективной для сферы услуг концепцией регулирования является теория, разработанная Дж.М. Кейнсом, который первым признал необходимость государственного регулирования экономики, обобщая опыт антикризисной экономической политики в США и странах Европы. С тех пор его концепция претерпела множество изменений.

В работах Дж. Гелбрейта, Д. Белла, Д. Норта и других ученых развито институциональное направление экономической теории. Продуктивными для государственного регулирования сферы услуг являются следующие особенности институциональной теории [9; 12; 16]:

— переход от неоклассических ортодоксальных представлений к анализу неравновесий, обусловленных историческими особенностями и традициями страны;

— признание необходимости реформ, преобразующих индустриальное общество в постиндустриальное на основе активной государственной политики;

— рассмотрение в качестве экономического субъекта не абстрактного индивида, а действующей в исторических условиях совокупности социально-экономических правил, над которыми индивиды и их группы не властны.

Под регулированием развития сферы услуг мы понимаем комплекс мер, инструментов и рычагов, воздействующих на экономические процессы и поведение агентов хозяйственной деятельности, предпринимаемых органами государственной власти и управления в тесном взаимодействии с общественными организациями потребителей в целях обеспечения сбалансированного и устойчивого развития этой сферы, ее адаптации к изменяющимся условиям. Это регулирование реали-

Рис. 2. Механизм регулирования развития сферы услуг (функциональное содержание)

зуется посредством законов, указов главы государства, нормативных актов правительства, государственных целевых программ, текущих оперативных распоряжений и решений государственных органов (рис. 2).

Государство прямо или косвенно финансирует ряд отраслей услуг. Масштабы государственного финансирования во многом определяют состояние материально-технической базы и интенсификацию производства в учреждениях образования и здравоохранения, организациях, связанных с охраной окружающей среды, и др.

Через прямое финансирование, налоговую и патентную политику правительство влияет на характер научных исследований и обеспечивает должный уровень исследований межотраслевого и фундаментального направлений. Преимущественно государственное финансирование имеют отрасли инфраструктуры: автодорожное строительство, основные виды коммунального обслуживания, строительство каналов и портовых сооружений, почтовая служба, оборона, внутренний правопорядок, государственное управление [15, с. 32—37].

По мнению автора, среди важнейших целей государственного регулирования социально-экономических процессов в сфере услуг можно выделить: обеспечение прогрессивных сдвигов в отраслевой структуре и темпах их развития; создание условий для добросовестной конкуренции; стимулирование развития предпринимательства в сфере услуг, в том числе малого бизнеса; обеспечение оптимального соотношения частного и общественного секторов в производстве и предоставлении услуг; наращивание экспортного потенциала услуг.

Д. Стиглиц в своей работе "Экономическая роль государства" писал: "Принимая решение о государственном вмешательстве, необходимо решить следующие альтернативы: а) государственное производство или государственное обеспечение с использованием частных производителей; б) прямой контроль (связанный с государственным производством) или косвенный контроль (через регулирование или конкуренцию со стороны госпредприятий)" [21, с. 41].

Для услуговых видов деятельности, в которых всегда выделяются три блока (услуги как чисто общественные блага; услуги естественных монополий; услуги как частные блага), обусловливающие специфику государственного регулирования, указанные Д. Стиглицем альтернативы особенно значимы. Их взвешенный выбор во многом определяет уровень социально-экономической эффективности национального хозяйства.

Отметим, что, хотя основные направления государственного воздействия на функционирование и развитие сферы услуг одни и те же для разных стран, его задачи, масштабы и возможности различаются в зависимости, во-первых, от конкретно-исторических условий, во-вторых, от фазы экономического цикла, в-третьих, от степени развития той или иной страны и ее экономической модели.

Во многих экономически развитых странах эффективно действуют контрактные системы, важным объектом которых являются услуговые виды деятельности. Примером выступает Федеральная контрактная система (ФСК) США, которая постоянно совершенствуется [19, с. 289; 20].

Государство выступает производителем и регулятором масштабов общественных благ. По мнению Ж.Н. Карфантана, сегодня гораздо больше, чем когда бы то ни было, государство должно обеспечивать развитие коллективных услуг, способствующих повышению качества социальной среды, являющейся фактором динамизма и эффективности. Развитие образования и профессиональной подготовки, обеспечение коллективной безопасности, оснащение территорий, социальная защита, крупные работы по развитию инфраструктуры —

все это относится к сфере государственных забот и сопровождает процесс модернизации. При этом важную роль играют меры воздействия государства на величину спроса и предложения услуг с помощью субсидирования -потребителей на целевой основе и производителей услуг [22, с. 147].

Участие государства в обеспечении граждан общественными благами, какподчеркивают специалисты, не сводится к непосредственному производству указанных благ. Компенсация рыночного недопроизводства общественных благ может осуществляться также посредством дотирования из государственного бюджета как потребителей, так и частных производителей общественных благ.

Практически для всех стран проблема производства социально значимых благ весьма остра и пока до конца не решена, так как чрезмерное расширение или сокращение государственного производства таких благ вызывает снижение социально-экономической эффективности и имеет долгосрочные негативные последствия. В результате актуализируется проблема государственного предпринимательства, в том числе в услуговых видах деятельности, поскольку оно в настоящее время является одной из важнейших форм воздействия государства на экономику и результативность ее функционирования. В то же время опыт развитых стран показывает, что даже общественный характер благ не является достаточным основанием для того, чтобы обязанности по его производству брало на себя государство: оно может финансировать их производство, но не участвовать в нем непосредственно [14, с. 9—10;17,18].

В основе мер регулирования внутреннего рынка услуг лежат политические, экономические и социальные интересы страны. Среди них: занятость собственной рабочей силы, поддержка местных предпринимателей в ключевых сферах услуг, стимулирование роста внутренних капиталовложений и сохранение национальных культурных ценностей. Правительство страны стимулирует также повышение конкурентоспособности на внутреннем и внешнем рынке национальных отраслей услуг посредством предоставления субсидий, льготных кредитов, льготного налогообложения.

Все большее значение в современной экономике приобретает корпоративное регулирование рыночных процессов. Рост масштабов общественного производства, глобализация рынка привели к созданию мощных корпораций, контролирующих колоссальные объемы продаж различного вида услуг. Фирменные сети таких компаний, как McDonalds, Bazarstore, IKEA, Hilton, Adidas и др., имеются практически во всех странах мира. В странах с развитой экономикой крупнейшие компании сконцентрировали в своих руках до 40% объемов продаж потребительских товаров и услуг. Их удельный вес в инвестициях на развитие материально-технической базы сферы услуг достигает 50%.

В настоящее время важное место среди форм рыночного регулирования сектора услуг занимает стратегический маркетинг, который включает не только маркетинг предприятий, но и макромаркетинг, в т.ч. государственный маркетинг, базирующийся на государственной контрактной системе, управлении государственными и муниципальными заказами. За последние годы вышел ряд зарубежных монографий по теории и технологии стратегического маркетинга услуг, особенностям отношений агентов и клиентов в этом секторе, методам исследования спроса и предложения услуг, в т.ч. публичных услуг, контролируемых государством. В них исследуется новая парадигма маркетинга на базе современных информационных технологий, позволяющих с помощью государства и новых методов анализа данных прогнозировать сдвиги в поведении потребителей, устойчивости клиентской базы и развитии техники.

Функцией маркетинга становится не только изучение, формирование и развитие спроса в условиях постоянно меняющихся запросов различных групп покупателей, но и анализ внешней среды деятельности предприятия, согласование производственных программ участников сети, анализ потенциальных возможностей развития производства, структуры спроса потребителей, планирования и организации стимулирования товародвижения и сбыта, ценообразования, а также соблюдения технологических и экологических норм при производстве, распределении и потреблении товара [13].

Современные информационные технологии и развитие гибких компьютеризированных систем, используемых для производства и управления в самых различных отраслях, расширяет диапазон осязаемых услуг. Маркетинг услуг при этом направлен на создание спроса, т.е. на то, чтобы предлагаемая продукция стала известной потенциальным клиентам, вызвала у них интерес путем разъяснения преимуществ, которые они могут получить от использования услуги.

Опыт государственного регулирования был различным, но общим являются его составляющие: субъекты и объекты регулирования, цели, средства и наличие определенно отличных этапов для разных уровней развития государственной экономической политики и рыночных отношений. Так, к субъектам государственного регулирования на рынке услуг можно отнести различные по доходам социальные группы населения, а также производителей услуг, дифференцированных по формам собственности. Исполнителем является государство и три ветви его власти — центральная, региональная и местная.

К объектам регулирования относятся социально-экономические процессы, отрасли сферы услуг, структура услуг, их воспроизводственный цикл, условия инвестирования, цены и тарифы на услуги, уровень государственных компенсаций и дотаций, социальных пособий, налогообложения и др.

Средства государственного регулирования могут быть самыми различными, и их выбор зависит от конкретной ситуации на рынке услуг. Опыт развитых стран показывает высокую эффективность прямого государственного регулирования производства услуг средствами государственного бюджета. Хорошо зарекомендовали себя в этой области государственный заказ, регулирование налогов, льготы для развития предпринимательства, регулирование ценообразования и стимулирующие меры. Нельзя не сказать также о необходимо-

Таблица 1. Классификация методов и механизмов регулирования в отраслях услуг органами государственной власти и местного самоуправления

Прямое регулирование	Косвенное регулирование
Бюджетно-финансовое	
▪ Предоставление бюджетного кредита ▪ Предоставление субсидий и субвенций из местного бюджета и внебюджетных фондов ▪ Разработка, утверждение и финансирование инвестиционных проектов ▪ Размещение на конкурсной основе бюджетных средств для финансирования инвестиционных проектов ▪ Предоставление муниципальных грантов ▪ Формирование и размещение муниципальных заказов ▪ Выпуск и размещение муниципальных займов	▪ Льготы по уплате местных налогов ▪ Кредитные льготы ▪ Учетная ставка и сроки ▪ Налоговые кредиты отсрочки и рассрочки по уплате налогов иных обязательных платежей в местные бюджеты ▪ Лишение льгот ▪ Гарантии по поручительствам и займам ▪ Инициирование процедуры банкротства
Имущественное	
▪ Продажа или сдача в аренду помещений или строений ▪ Расторжение договора аренды ▪ Вовлечение в инвестиционный процесс временно приостановленных и законсервированных строек и объектов, находящихся в муниципальной собственности ▪ Предоставление в пользование природных ресурсов ▪ Разрешение на отвод (изъятие) земельного участка ▪ Выдача (отзыв) актов на право пользования земельным участком	▪ Предоставление льготных условий пользования землей и другими природными ресурсами, находящимися в муниципальной собственности ▪ Создание местных зон хозяйственного освоения ▪ Контроль через муниципальные отделы торговли, строительства, архитектуры ▪ Устранение ограничений на хозяйственную деятельность в случаях, предусмотренных законодательством ▪ Обращение в прокуратуру
Организационно-правовое	
▪ Проведение экспертизы инвестиционных проектов ▪ Предоставление гарантий ▪ Координация деятельности контролирующих органов ▪ Инициирование экологической экспертизы объектов хозяйственной деятельности	▪ Мероприятия по рекламе местных производств ▪ Оказание помощи профессиональной подготовке, обучение кадров ▪ Контроль наличия лицензий у хозяйствующих субъектов

сти координации усилий производителей услуг посредством государственного программирования.

Государственный заказ-форма прямого государственного регулирования хозяйственных связей. Выгодность государственного заказа для производителя услуг обеспечивается: договорной ценой; материальными ресурсами в пределах номенклатуры продукции, по которой размещаются государственные заказы, в объемах, определенных генеральным соглашением; льготами по налогу на прибыль [14, с. 23—24].

Регулирование развития рынков услуг следует рассматривать как систему взаимодействий на этих рынках трех субъектов регулирования: государства, общественных объединений, предпринимателей и потребителей в целях обеспечения сбалансированного и устойчивого развития системы рынков и ее адаптации к изменяющимся условиям. В этой системе двум последним субъектам регулирования, помимо решения ими проблем достижения собственных целей на современном этапе, могут быть предназначены функции содействия государству в создании благоприятных условий в сфере услуг, в частности, делегированы некоторые государственные регулирующие функции. Так, сообщества предпринимателей в сфере услуг могут способствовать выработке правил поведения на рынке с целью предупреждения его дезорганизации; решению вопросов координации отдельных сфер деятельности частного бизнеса; изучению характера сферы услуг, его конъюнктуры и возможностей привлечения новых покупателей; контролю за добросовестностью конкуренции, особенно корпораций-производителей, повышению профессионального уровня предпринимателей и др.

Для общественных объединений потребителей важными направлениями деятельности становятся следующие: контроль за качеством оказываемых населению услуг; удовлетворение потребностей основных социальных групп населения (в том числе малоимущих) в дешевых, но жизненно важных для них услугах; обеспечение занятости граждан посредством использования возможностей сферы услуг; анализ и учет при размещении предприятий сферы услуг мест расселения и приложения труда [7; 8; 10].

Очевидно, что масштабы деятельности указанных субъектов регулирования различны в связи с неодинаковыми экономическими, в том числе финансовыми, ресурсными, правовыми возможностями каждого из них. Наибольшим потенциалом, естественно, располагает государство, но как бы то ни было, включение в процесс регулирования новых субъектов — общественных организаций предпринимателей и потребителей — может внести качественные изменения в функционирование рынка услуг.

Современная практика показывает, что регулирование рыночных процессов, в том числе на рынке услуг, в сущности означает управление интересами производителей и потребителей услуг, и именно через их интересы. Однако, если интересы производителей в общих чертах одинаковы, то интересы потребителей, связанные, прежде всего, с качеством услуг, их ассортиментом и ценой, существенно различаются.

Научно-технический прогресс, информатизация, развитие новых технологий, социальная дифференциация общества ведут к углублению различий в интересах различных слоев и групп населения, отдельных личностей. Общественный прогресс делает спектр интересов экономических агентов несравнимо более широким, чем раньше, усложняет достижение равновесия между ними. В этих условиях государственное регулирование как механизм балансировки и приведения интересов экономических агентов к общему знаменателю нужда-

ется в дополнении новыми общественными институтами, оказывающими регулирующее воздействие на рынок услуг в целях обеспечения согласования интересов всех участников рынка: государства, производителей услуг и их потребителей (табл. 1).

Часто то или иное государство разрабатывает целую систему специальных мер по регулированию фундаментальных для национальной экономики отраслей сферы услуг. Например, типичным является установление определенных рамок для деятельности иностранных компаний на внутреннем рынке услуг. Во многих странах практика прямого ограничения или запрета на импорт определенных услуг имеет широкое распространение. Немало государств, в которых законодательство запрещает создание филиалов банков, трастовых, страховых и иных иностранных сервисных структур. В тех случаях, когда создавать филиалы иностранным производителям услуг не запрещено, национальное законодательство может существенно ограничить перечень услуг, которые могут быть оказаны местным потребителям.

В большинстве государств популярно законодательное требование, суть которого в том, что все импортные грузы должны страховаться только местными страховыми компаниями. Излишний протекционизм отечественных производителей услуг почти всегда ведет к завышению тарифов, которое, в конечном счете, всегда перекладывается на потребителей. Тем не менее, государственное вмешательство властей в сферу услуг должно осуществляться через стимулирование развития данной сферы, эффективное использование бюджетно-финансовых механизмов регулирования, создание благоприятных институциональных и воспроизводственных условий для проявления частной инициативы, ответственности и предпринимательства во всех отраслях сферы услуг, осуществление социальных инвестиций, регламентацию бюджетных процессов. Следует также отметить, что государство, в лице центральных и местных органов власти является самым крупным потребителем услуг, необходимых для отправления производительных (экономических) и социальных функций.

В заключении необходимо сказать, что в силу природы услуг третичный сектор экономики развивается, в первую очередь, за счет мелких и средних сервисных структур. Возникновение на отраслевых и территориальных рынках крупного производителя услуг — довольно редкое событие. Оно чаще происходит там, где функционирует разнообразное и многочисленное корпоративное сообщество, в рамках которого благодаря ожесточенной конкуренции накапливается опыт, создаются стандарты мирового уровня, разрабатывается широкий спектр услуг. Следовательно, только при условии, что создание новых фирм облегчено и желательно, а поддержание конкуренции и невмешательство в рыночные процессы сферы услуг является устойчивой государственной политикой, возможно успешное развитие этой сферы.

Сфера услуг — самая сегментированная область экономики. Она имеет наибольшее количество технологических и территориальных ниш. Если государственное регулирование сдерживает внедрение новой техники и технологий, замедляет развитие или блокирует возникновение новых видов услуг, возводит барьеры для консолидации отдельных, самостоятельных проявлений сервиса в общенациональные отрасли и рынки, подавляет конкуренцию с иностранными поставщиками услуг, то это, в итоге, наносит ущерб не только сфере услуг, но и всей экономике в целом.

Практика показывает, что запретительные методы государственного регулирования — самые несложные и спокойные, но не перспективные и, в конечном счете, не выгодные. Лишь в той среде, где можно действовать гибко и оперативно, путем эволюции возможно производство конкурентоспособных услуг.

ВЫВОДЫ

Таким образом, можно заключить, что государство, даже в экономически высокоразвитых странах, неспособно самостоятельно регулировать и управлять гетерогенной сферой услуг. Широко признается неэффективность государственных учреждений, функционирующих в этой сфере. В число отраслей сферы услуг, где частная инициатива должна быть наиболее широко распространена, входят жилищно-коммунальное хозяйство, связь, бытовое обслуживание. Частная инициатива способна не только улучшить обслуживание, снизить стоимость услуг, повысить их качество, но и содействовать интернационализации сферы услуг. Кроме того, необходимо иметь в виду, что,если в стране ведущая роль в развитии сферы услуг принадлежит государству, то она рискует попасть в число аутсайдеров и в лучшем случае займет скромное место на международном рынке. При этом населению придется довольствоваться услугами не самого высокого качества.

Литература:

1. Материалы научнопрактической конференции "Модернизация национальной экономики: современное положение и перспективы". — Баку: Институт экономики НАНА, 2011.

2. Мурадов Ш.М. Человеческий потенциал:основные тенденции, реалии, проблемы. — Баку: Елм, 2004. — 660 с.

3. Рахманов Ф.П. Проблемы регулирования социальной инфраструктуры. — Баку: Гянджлик, 2004. — 304 с.

4. Васильев Д.В. Концептуальные положения регулирования рынка услуг // Вестник Чувашского университета. Гуманитарные науки. — 2009. — № 4.

5. Васильев Д.В., Смирнов А.Ю. Повышение эффективности государственного регулирования предприятий сферы услуг. — Санкт-Петербург: СПбГУКиТ, 2009.

6. Горбунова М.Ю., Щетинина Е.Б. Социальные технологии и инновации в социальных сервисах. — Саратов: СГТУ, 2004.

7. Капицына И. В. Зарубежный и российский опыт формирования механизма государственной поддержки некоммерческого сектора сферы услуг. — Санкт-Петербург: СПбГУЭФ, 2007. — 231 с.

8. Кулибанова В.В. Маркетинг сервисных услуг: руководство по повышению конкурентоспособности. — Санкт-Петербург: Вектор, 2006.

9. Курочкина А.Ю. Управление качеством в организациях сферы услуг. — Санкт-Петербург: СПбГУЭФ, 2009. — 200 с.

10. Моисеев В.В. Социальная политика России: монография. — Орел: АПЛИТ, 2010. — 347 с.

11. Найденков В.И. Прогнозирование и моделирование национальной экономики. — Москва: Приор, 2004.

12. Национальная экономика в условиях глобализации. — Москва: Магистр, 2007. — 429 с.

13. Пациорковский В. Рынок потребительских услуг. — Москва: ИСЭПН РАН, 2006. — 91 с.

14. Песоцкая Е.В. Маркетинг услуг. — Санкт-Петербург: Питер, 2000. — 160 с.

15. Петренко В.А. Государственная поддержка становления малого предпринимательства на региональном уровне // Вопросы экономики. — 2005. — № 2.

16. Повышение эффективности бюджетных расходов. — Москва: Дело, 2009. — 517 с.

17. Римашевская. Н.М. Человек и реформы: Секреты выживания. — Москва: РИЦ ИСЭПН, 2003. — 392 с.

18. Чапек В.Н. Экономика микробизнеса: Состояние. Резервы. Стратегия развития. — Ростов-на-Дону: РГЭУ, 2004.

19. Янченко В.Ф. Управление качеством в сфере услуг. Системно-логистический подход. — Санкт-Петербург: РГПУ им. А.И. Герцена, 2001. — 352 с.

20. Berry L.L., Parasuraman A. Marketing Services. — New York: Free Press, 1991.

21. Stiglitz J.E. On the economic role of the state. — Oxford, UK Cambridge, Massachusetts, USA: Wiley-Blackwell,1989.

22. Бгане Ю.К. Социальная значимость и экономическая эффективность реализации инвестиционного потенциала сферы потребительских услуг в современной России. — Москва: АТИСО, 2012. — 139 с.

References:

1. Materialy nauchno-prakticheskoj konferencii [Proceedings of the Scientific and Practical Conference] (2011), "Modernizacija nacional'noj jekonomiki: sovremennoe polozhenie i perspektivy" ["Modernization of the national economy: current situation and prospects]. Institute of Economics of NASA, Baku, Azerbaijan.

2. Muradov, Sh.M. (2004), Chelovecheskij potencial: osnovnye tendencii, realii, problemy [Human potential: the main trends, realities, problems], Elm, Baku, Azerbaijan, 660 p.

3. Rahmanov, F.P. (2004), Problemy regulirovanija social'noj infrastruktury. [Problems of regulation of social infrastructure], Gjandzhlik, Baku, Azerbaijan, 304 p.

4. Vasil'ev, D.V. (2009), "Conceptual Positions of Regulation of the Market of Services", Vestnik Chuvashskogo universiteta. Gumanitarnye nauki, vol. 4, pp. 377—381.

5. Vasil'ev, D.V. Smirnov, A.Ju. (2009), Povyshenie jeffektivnosti gosudarstvennogo regulirovanija predprijatij sfery uslug [Improving the efficiency of state regulation of service industries], SPbGUKiT, Sankt-Peterburg, Russia.

6. Gorbunova, M.Ju. Shhetinina, E.B. (2004), Social'nye tehnologii i innovacii v social'nyh servisah [Social technologies and innovations in social services], SGTU, Saratov, Russia.

7. Kapicyna, I. V. (2007), Zarubezhnyj i rossijskij opyt formirovanija mehanizma gosudarstvennoj podderzhki nekommercheskogo sektora sfery uslug [Russian and foreign experience of formation mechanism of state support for non-commercial service sector], SPbGUJeF, Sankt-Peterburg, Russia, 231 p.

8. Kulibanova, V.V. (2006), Marketing servisnyh uslug: rukovodstvo po povysheniju konkurentosposobnosti [Marketing services: a guide to improve competitiveness], Vektor, Sankt-Peterburg, Russia.

9. Kurochkina, A.Ju. (2009), Upravlenie kachestvom v organizacijah sfery uslug [Quality management in service organizations], SPbGUJeF, Sankt-Peterburg, Russia, 200 p.

10. Moiseev, V.V. (2010), Social'naja politika Rossii: monografija [Social Policy in Russia: Monograph], APLIT, Orel,Russia, 347 p.

11. Najdenkov, V.I. (2004), Prognozirovanie i modelirovanie nacional'noj jekonomiki [Forecasting and modeling of the national economy], Prior, Moskva, Russia.

12. Nacional'naja jekonomika v uslovijah globalizacii (2007), [The national economy in the context of globalization], Magistr, Moskva, Russia, 429 p.

13. Paciorkovskij, V. (2006), Rynok potrebitel'skih uslug [Market of consumer services], ISJePN RAN, Moskva, Russia, 91 p.

14. Pesockaja, E.V. (2000), Marketing uslug [Marketing of services], Piter, Sankt-Peterburg, Russia, 2000, 160 p.

15. Petrenko, V.A. (2005), "State support for the formation of small businesses at the regional level", Voprosy jekonomiki, vol. 2.

16. Povyshenie jeffektivnosti bjudzhetnyh rashodov (2009), [Improving the efficiency of budget spending], Delo, Moskva, Russia, 517 p.

17. Rimashevskaja, N.M. (2003), Chelovek i reformy: Sekrety vyzhivanija [Man and reform: secrets of survival], RIC ISJePN, Moskva, Russia, 392 p.

18. Chapek, V.N. (2004), Jekonomika mikrobiznesa: Sostojanie. Rezervy. Strategija razvitija [Economics of Microbusiness: State. Reserves. Development strategy], RGJeU, Rostov-na-Donu, Russia.

19. Janchenko, V.F. (2001), Upravlenie kachestvom v sfere uslug. Sistemno-logisticheskij podhod [Quality management in the service sector. System-logistic approach.], RGPU im. A.I. Gercena, Sankt-Peterburg, Russia, 352 p.

20. Berry, L.L. Parasuraman, A. (1991), Marketing Services Free Press, New York, USA.

21. Stiglitz, J.E. (1989), On the economic role of the state, Wiley-Blackwell, Oxford, UK Cambridge, Massachusetts, USA.

22. Bgane, Ju.K. (2012), Social'naja znachimost' i jekonomicheskaja jeffektivnost' realizacii investicionnogo potenciala sfery potrebitel'skih uslug v sovremennoj Rossii [Social significance and economic efficiency of the implementation of the investment potential of the sphere of consumer services in modern Russia], ATISO, Moskva, Russia, 139 p.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2015 р.

УДК 336.144

А. Ю. Баскаков,
здобувач кафедри фінансів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ БЮДЖЕТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ЄС

A. Baskakov,
External Doctorate Student, Department of Finance, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

FEATURES OF FUNCTIONING OF THE SYSTEM OF BUDGETARY MANAGEMENT IN EU

У статті розглядаються особливості бюджетного менеджменту в ЄС. Визначено, що оскільки Україна підтримує євроінтеграційний напрям розвитку, вивчення особливостей використання інструментів бюджетного менеджменту в країнах ЄС є надзвичайно актуальним і необхідним з огляду на нагальність адаптації вітчизняної бюджетної системи до європейських стандартів. Наведено основні передумови управління формуванням та використання бюджетних ресурсів об'єднання. Наведено основні принципи, які лежать в основі бюджетної політики ЄС. Надано характеристику та розкрито зміст принципів побудови бюджетного менеджменту в країнах ЄС. У статті стверджується, що процеси функціонування системи бюджетного менеджменту в країнах ЄС постійно удосконалюються, особливо в умовах фінансової нестабільності та зростання кількості зовнішніх загроз для економічної та фінансової безпеки об'єднання. Проаналізовано основні аспекти бюджетної дисципліни як основи бюджетного менеджменту в країнах ЄС. Виділено роль бюджетного процесу та бюджетного контролю в управлінні бюджетом країн ЄС в умовах світової фінансової кризи. У статті зроблено висновок, що особливістю бюджетного менеджменту ЄС є розробка "Багаторічних фінансових рамок", які є лімітом витрачання бюджетних коштів на попередньо визначені цілі. Дотримання принципів фінансування пріоритетних програм, а також контроль за їх виконанням є передумовою ефективності бюджетного менеджменту в ЄС.

The features of budgetary management in EU are examined in the article. Certainly, that as Ukraine supports eurointegration direction of development, study of features of the use of instruments of budgetary management in the countries of EU is extraordinarily actual and necessary taking into account urgency of adaptation of the home budgetary system to the European standards. Basic pre-conditions of management of forming and use of budgetary resources of association were brought. Basic principles, that are the basis of fiscal policy of EU, were brought. Description is given and maintenance of principles of construction of budgetary management in the countries of EU was exposed. The processes of functioning of the system of budgetary management in the countries of EU improve constantly, especially in the conditions of financial instability and increase of amount of external threats for economic and financial security of association, were established in the article. The basic aspects of budgetary discipline as bases of budgetary management in the countries of EU were analysed. The role of budgetary process and budgetary control in the management of budget of countries of EU in the conditions of world financial crisis was distinguished. In the article was done conclusion, that the feature of budgetary management of EU is development of the "MFF" that are the limit of expense of budgetary facilities on preliminary certain goals. Observance of principles of financing of the foreground programs, and also control after their implementation is pre-condition of efficiency of budgetary management in EU.

Ключові слова: бюджет, бюджетна система, бюджетний менеджмент, бюджетна політика, бюджетний процес, бюджетна процедура, фінансовий регламент.

Key words: budget, budgetary system, budgetary management, fiscal policy, budgetary process, budgetary procedure, financial regulation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Бюджети та бюджетна система формуються у державі для виконання апаратом управління держави декількох необхідних країні функцій. А саме: бюджети є інструментом фінансового забезпечення умов діяльності для самого апарату управління, оскільки кожна діяльність потребує певних витрат, і в першу чергу, в грошовому еквіваленті. По-друге, через систему бюджетів країни фінансуються ті напрями діяльності і сегменти економіки, які є пріоритетними лише з боку держави. По-третє, система бюджетів дер-

жави фінансово підтримує галузі, що є пріоритетними для соціально-економічного розвитку, а також бере участь у вирішенні завдань міждержавних економічних відносин. По-четверте, бюджет виконує регуляторну функцію, підтримуючи інноваційний шлях розвитку країни. Оскільки Україна підтримує євроінтеграційний напрямок розвитку, вивчення особливостей використання інструментів бюджетного менеджменту в країнах ЄС є надзвичайно актуальним і необхідним з огляду на нагальність адаптації вітчизняної бюджетної системи до європейських стандартів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, ДЕ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ, ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧЕНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідженню проблем адаптації зарубіжного досвіду функціонування державних фінансів та бюджетної системи зокрема присвячено праці як вітчизняних, так і зарубіжних учених, серед яких відзначимо: А. Білоус, Ш. Бланкарт, С. Боринець, І. Боярко, В. Гуменюк, О. Дейнека, Н. Дехтяр, К. Зарембо, В. Козюк, С. Косенко, І. Лютий, В. Макогон, Н.Савчук, О. Снісаренко, Дж. Стігліц, В. Чужиков та інших. Науковці здебільшого приділяють увагу проблемам організації бюджетному процесу в країнах Європейського Союзу, проте поза увагою залишились важливі питання, що стосуються систематизації визначальних особливостей бюджетного менеджменту в країнах ЄС.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — розглянути основні аспекти функціонування системи бюджетного менеджменту в країнах ЄС та виділити його характерні особливості.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Варто зазначити, що бюджетна політика держав різного рівня економічного розвитку має свої особливості, пріоритети та різні моделі розвитку. Так, держави, що належать до групи країн з розвиненою економікою (США, Канада, країни Західної Європи) будують свою бюджетну політику на пріоритетах розвитку науки та освіти, поліпшення якості та обсягів соціального забезпечення, підвищення якості життя населення. А країни з перехідною економікою зосереджують увагу більше на розвитку інфраструктури та на програмах активізації інноваційної діяльності [1, с. 5].

Вагомим кроком для збалансування бюджетної системи в європейських країнах стало підписання 7 лютого 1992 р. Маастрихтського договору. Згідно з його нормами країни-члени ЄС внесли значні зміни у механізм бюджетного регулювання, що сприяло підвищенню рівня збалансованості бюджетної системи країн та значному скороченню дефіцитів державних бюджетів, особливо в 1994—1997 рр. Маастрихтським договором передбачено, що в державах-членах, які погодилися перейти до єдиної валюти, рівень дефіциту державного бюджету не повинен перевищувати 3 %, а загальний державний борг — 60 % валового внутрішнього продукту [2, с. 38]. У процесі контролю за розвитком бюджетної системи та дотриманням бюджетної дисципліни у цих країнах Європейська Комісія зауважувала на критерії співвідношення дефіциту державного бюджету з державними капітальними витратами.

Основними завданнями бюджетної політики держав-членів Європейського Союзу в 90-х роках XIX ст. були збалансованість бюджетної системи, стимулювання інновацій, підтримка становлення інформаційного суспільства і створення сприятливого для ініціативи і розвитку малого та середнього бізнесу середовища. Серед основних пріоритетів фінансової політики на сучасному етапі слід віднести: стримування збільшення державних витрат; зменшення податкового навантаження; переорієнтація державних витрат на інвестиції в розвиток інфраструктури; розвиток людського потенціалу; підвищення ефективності державних послуг; забезпечення певних заходів для того, щоб скорочення загального податкового тягаря не створювало передумов для зростання дефіциту державного бюджету [2, с. 39].

Основним нормативно-правовим документом, що регулює процес реалізації бюджетної політики в країнах ЄС, є Регламент Ради щодо фінансового регламенту, який застосовується до Європейської спільноти, прийнятий 25 червня 2002 р. [3, с. 46]. З урахуванням його положень, починаючи з 2003 р., весь бюджетний менеджмент на рівні країн ЄС здійснюється за єдиною методологією розробки, ухвалення й виконання бюджетів, яка передбачає використання середньострокового бюджетного планування. Такий підхід є доволі виваженим і раціональним, оскільки надає можливість бюджетного фінансування цільових програм, реалізація яких виходить за межі фінансового року, а також дозволяє планувати витрати в розрізі окремих інституцій ЄС та стратегічних і тактичних цілей розвитку.

Зокрема Регламентом Ради визначено загальні принципи бюджетної системи ЄС, які є рекомендованими до застосування країнам-членам об'єднання з метою забезпечення єдності підходів щодо реалізації бюджетного менеджменту в частині формування обсягів та визначення структури державних видатків (табл. 1).

Як бачимо з таблиці 1, принципи функціонування бюджетних систем країн ЄС є зваженими і враховують специфіку бюджетного менеджменту в усіх країнах-членах об'єднання. Витратна частина бюджету ЄС спрямована на виконання положень засновницьких договорів Європейських спільнот і Договору про Європейський Союз. Вона включає витрати на реалізацію всіх секторальних політик ЄС, витрати на спільну зовнішню й політику безпеки, поліційну та судову співпрацю та інші. При цьому у бюджеті ЄС витрати групуються за інституціями, які в бюджетному процесі прийнято називати секціями з поділом на глави, розділи, статті та пункти. Глави і розділи виділяються відповідно до стратегічних і тактичних цілей соціально-економічного розвитку ЄС, а статті та пункти виділяються залежно від можливих форм і видів бюджетних видатків [3, с. 47].

Аналогічно до того, як бюджетний менеджмент забезпечує ефективне функціонування бюджетної системи в цілому, бюджетна процедура покликана забезпечити прийняття й виконання бюджету — ключового компонента бюджетної системи. Бюджетна процедура в ЄС складається з декількох етапів (рис. 1). Головними специфічними характеристиками бюджетної процедури Європейського Союзу є особливий статус і функції його інституцій та існування інституту багаторічного фінансового планування (фінансових перспектив).

Розглянемо усі етапи бюджетного менеджменту в ЄС. Згідно з принципом щорічності головним періодом бюджетного планування в ЄС є фінансовий рік, який збігається з календарним. Однак, починаючи з 1988 р., прийняттю річних бюджетів Спільноти передує затвердження фінансової перспективи (ФП), що охоплює період 5—7 років. Таким чином, серед чинників, що визначають розмір, структуру й динаміку річного бюджету ЄС формується фінансова перспектива [6]. Такий підхід доцільно застосовувати у

Таблиця 1. Принципи бюджетної системи ЄС: вибрані статті Регламенту

№ з/п	Принцип	Тлумачення
1	Єдності та бюджетної точності «principles of unity and of budget accuracy» (стаття 5 Регламенту)	Витратна частина є невід'ємною складовою бюджету та відображається разом з дохідною в одному документі; витрати, що перевищують бюджетні обсяги або не включені до бюджетного документу, не допускаються
2	Щорічності «principle of annuality» (стаття 6-9 Регламенту)	Бюджетні витрати санкціонуються лише на один фінансовий рік, який триває з 1 січня по 31 грудня
3	Розрахункової одиниці «principle of unit of account» (стаття 15-16 Регламенту)	Використання єдиної валюти ЄС – євро для виконання всіх бюджетних розрахунків і ведення бухгалтерської звітності
4	Рівноваги «principle of equilibrium» (статті 14 Регламенту)	Збалансованість бюджетних доходів і платіжних асигнувань, оскільки, відповідно до чинних нормативних положень, європейські спільноти не можуть брати позики для погашення своїх витрат
5	Універсальності «principle of universality» (стаття 17 Регламенту)	Погашення всіх бюджетних витрат відбувається в цілому за рахунок бюджетних доходів; неприпустиме коригування витрат відповідно до доходів і навпаки; неприпустима прив'язка конкретних статей витрат до конкретних статей доходів їх відшкодування
6	Специфікації «principle of specification» (стаття 21-23 Регламенту)	Кожне асигнування приписується до конкретної цілі й на конкретний захід
7	Регіонального фінансового менеджменту «principle of sound financial management» (стаття 27 Регламенту)	Поєднує три основні принципи фіскальної культури: 1) економія (economy) – фінансові ресурси, які використовуються державними інституціями для виконання своїх функцій, повинні надходити вчасно, у потрібних обсягах, необхідної якості та за найнижчою ціною; 2) ефективність (efficiency) – пошук найкращого співвідношення між очікуваним результатом і обсягом виділених державних асигнувань; 3) дієвість (effectiveness) – оцінка доцільності державних витрат передбачає встановлення чітких кількісних та якісних індикаторів, що підтверджують рівень досягнення цілей фінансування
8	Прозорості «principle of transparency» (стаття 28 Регламенту)	Має забезпечувати прозорість процедур формування й виконання бюджету, а також процедури представлення фінансової звітності

Джерело: [4, с. 15; 5].

вітчизняних умовах, оскільки це дасть змогу краще управляти витратами і доходами майбутніх періодів.

Розгляд і затвердження проекту бюджету відбувається в Раді ЄС і Європейському Парламенті (ЄП). Після отримання попереднього проекту бюджету від Комісії Рада зобов'язана прийняти рішення щодо нього й надіслати проект бюджету на розгляд Парламенту не пізніше ніж до 1 жовтня року, що передує тому, у якому бюджет підлягає виконанню. При цьому Парламенту надається обгрунтування змін, внесених Радою до попереднього проекту бюджету. Рішення приймається кваліфікованою більшістю [7].

На прийняття рішення щодо проекту бюджету, схваленого Радою, Парламенту надається сорок два дні (ст. 314 (4) Договору про функціонування ЄС). Якщо протягом цього періоду він схвалює проект бюджету або не зміг прийняти рішення більшістю складу своїх членів, бюджет вважається прийнятим. Якщо ж ЄП приймає поправки до проекту бюджету, він надсилається знову на розгляд Ради й для ознайомлення Комісії. У такому випадку Голова ЄП за згодою Голови Ради повинен негайно скликати зустріч Погоджувального комітету. Однак, якщо протягом десяти днів із часу надсилання їй проекту бюджету з поправками Рада їх схвалює, Погоджувальний комітет не проводить своїх засідань.

Відповідальність за виконання видаткової й дохідної частин бюджету ЄС покладена на Європейську комісію. Вона здійснює цю діяльність у співпраці з державами — членами Союзу відповідно до норм і процедур, прописаних у ст. 48-87 Фінансового регламенту (ФР) та ст. 31-115 Правил виконання ФР, у межах затверджених видатків і на основі принципу ефективного фінансового менеджменту. Статтею 53 ФР передбачаються три методи (способи) виконання бюджету Комісією [7]:

— на централізованій основі;

— за допомогою спільного чи децентралізованого менеджменту;

— через об'єднаний менеджмент із міжнародними організаціями.

По закінченню фінансового року в бюджетній процедурі настає етап кінцевої звітності й звільнення виконавчого органу від зобов'язань. Річна фінансова звітність у ЄС складається з чотирьох базових компонентів: фінансові звіти інституцій та інших структур ЄС, підготовлений Комісією консолідований фінансовий звіт усіх інституцій і структур разом, звіти інституцій та інших структур ЄС щодо виконання бюджету й підготовлений Комісією узагальнений (консолідований) звіт інституцій та інших структур ЄС щодо виконання бюджету в цілому (ст. 121 ФР). Два останні прямо стосуються бюджетної процедури й звільнення Комісії від зобов'язань [6]. Цей підхід є також цінним для України, оскільки системність звіту про залучені та витрачені кошти дозволяє краще аналізувати проблемні сфери в бюджетному менеджменті та формувати рішення для їх вирішення.

Процеси функціонування системи бюджетного менеджменту в країнах ЄС постійно удосконалюються, особливо в умовах фінансової нестабільності та зростання кількості зовнішніх загроз для економічної та фінансової безпеки об'єднання. Відповідно до фінансової перспективи ЄС на 2014—2018 рр. пріоритетними галузями для бюджетного фінансування повинні бути [8, с.13]:

1. Сталий розвиток і робочі місця, прагнення змін у напрямі ресурсоощадної економіки знань через розвиток досліджень, навичок і конкурентоспроможності за допомогою інновацій.

2. Клімат та енергетика, підтримка технологічного прогресу для забезпечення енергоефективності та надійності постачання енергоресурсів.

3. Глобальна Європа, сприяння підвищенню безпеки, процвітання та солідарності у світі з наголосом на боротьбі з бідністю, регулюванні міграції та посиленні співпраці з європейськими сусідами.

Ефективна бюджетна політика ЄС стала одним із чинників стабілізації економіки країн-членів після світової фінансової кризи 2008—2010 рр. За оцінками, здійсненими на основі змін у бюджетних балансах держав-членів, сукупні обсяги державної підтримки економіки ЄС у 2009—2010 рр., включаючи механізми автоматичної стабілізації (ринкові інтервенції, виплати служб зайнятості тощо), сягнули 5 % ВВП (4,5 % — у зоні євро). Це при тому, що у 2008 р. Європейським планом економічного відновлення планувався мінімальний рівень фіскального стимулювання обсягом 1,5 % ВВП. Фіскальні заходи, проведені ЄС та його державами-членами у 2009 і 2010 рр., спричинили додаткове зростання ВВП ЄС, відповідно, на 0,5—1 % і 0,3—0,6 % [9, с. 74].

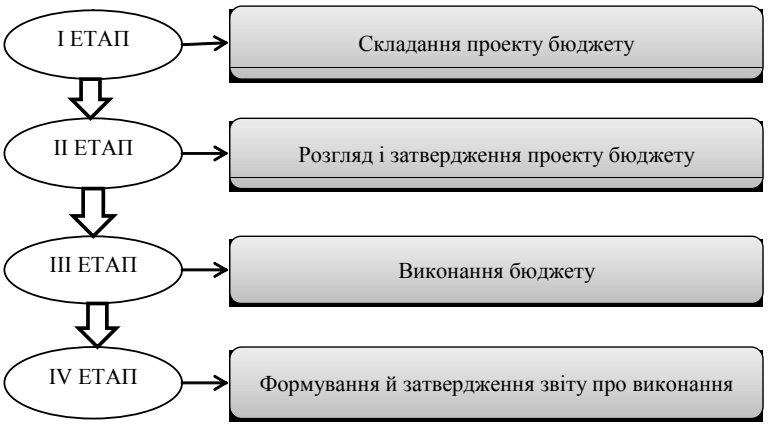

Рис. 1. Етапи бюджетної процедури в ЄС

Джерело: [5].

Визначальними заходами ЄС та країн-членів об'єднання у 2008—2010 рр., спрямованими на стабілізацію та відновлення економіки, були наступні:

— термінове надання Європейським інвестиційним банком (ЄІБ) додаткових кредитів малому та середньому бізнесу на суму 30 млрд євро через комерційні банки (15 млрд — 2009 р. і 15 млрд — 2010 р.);

— прискорення фінансування ЄІБ проектів, спрямованих на боротьбу з глобальними змінами клімату, забезпечення енергетичної безпеки, розбудову інфраструктури, зокрема у транскордонному вимірі. Цьому сприяло дострокове, у 2010 р., збільшення статутного капіталу банку на 60 млрд євро;

— посилення ролі Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) у реформуванні фінансового сектору та приватного підприємництва в нових країнах-членах ЄС шляхом збільшення ним щорічних обсягів фінансування проектів на 800 млн євро;

— інвестиційне спрямування проектів у рамках політики згуртування та реструктуризація схем їх фінансування в результаті перенесення виплат з бюджету ЄС на більш ранній період. Зокрема, у 2009—2010 рр. через структурні фонди ЄС було позапланово, наперед, профінансовано проектів і заходів на суму близько 11 млрд євро. У цілому на 2007—2013 рр. на їх реалізацію було заплановано понад 350 млрд євро;

— пошук додаткових джерел фінансування інфраструктурних проектів, що включають розбудову транспортних, енергетичних і високотехнологічних мереж;

— стимулювання розвитку енергозберігаючих і екологічно безпечних технологій, зокрема у будівництві й автомобілебудівній промисловості, що позитивно впливатиме на конкурентоспроможність європейських підприємств і досягнення екологічних цілей ЄС;

— підвищення попиту на енергозберігаючі товари та послуги (зниження їх оподаткування та прийняття інших фіскальних заходів, спрямованих на досягнення цієї мети);

— підтримка існуючих і створення нових експортних можливостей підприємств ЄС (включаючи малі та середні) завдяки активній політиці доступу на ринки третіх країн;

— підвищення ефективності функціонування єдиного ринку ЄС (реалізація національних і комунітарної політик конкуренції та захист прав споживачів) [9, с. 75].

У рамках бюджетного менеджменту відбувається управління бюджетними фондами ЄС. Кінцева відповідальність за розподіл бюджету лежить на Європейській Комісії. Тим не менш, національні уряди країн-членів об'єднання управляють близько 80 % коштів ЄС. У випадку, якщо кошти були витрачені не за цільовим призначенням, Європейська Комісія працює з країнами ЄС (реципієнтами), що повинні повернути нераціонально витрачені кошти. Для забезпечення прозорості, організації та компанії, які отримують фінансування ЄС роблять публічні звіти. Бюджет ЄС, як правило, використовується для фінансування близько 6 груп витрат [10].

Особливістю бюджетного менеджменту ЄС є те, що один раз на 7 років ЄС приймає так звані "Багаторічні фінансові рамки" (MFF) для бюджету. Таким чином, встановлюються максимальні суми, які ЄС може витрачати щороку на різні категорії витрат. Ці рамки також містять угоди про джерела фінансових ресурсів та їх цільове використання. Щорічний бюджет ЄС не повинен перевищувати ліміт, який визначено в MFF, а також не дозволяється допускати дефіцит бюджету. Щодо оцінки використання бюджетних коштів, то щороку Європейський суд аудиторів робить свій висновок про достовірність рахунків ЄС, законність і правильність основних операцій. 8 лютого 2013 р. Європейська Рада погодила нові "Багаторічні фінансові рамки" для бюджету ЄС на період 2014—2020 рр., в яких визначено:

1. Сукупні видатки бюджету ЄС не повинні перевищити 34 млрд євро.

2. Пріоритетними галузями для фінансування на зміну сільського господарства стала галузь науки та інновацій.

У нових "Багаторічних фінансових рамках" ЄС на 2014—2020 рр. визначено наступні цілі витрачання бюджетних коштів [11]:

1. Забезпечення робочих місць.

Громадяни, що шукають роботу, можуть розраховувати на підтримку з боку майбутнього бюджету ЄС, яка забезпечує значний внесок у створення робочих місць у рамках Європейського соціального фонду (ESF) та Європейського фонду регіонального розвитку. Принаймні, 70 млрд євро (в межах 10 млрд євро на рік) будуть доступні для забезпечення громадян робочими місцями, доповнюючи дії країн-членів ЄС в сфері подолання безробіття.

2. Розширення можливостей для молоді щодо навчання за кордоном.

Нова програма ЄС "Erasmus+" спрямована на розвиток навичок і можливостей працевлаштування. Бюджет даної програми складає 15 млрд євро. Більш як 4 млн лю-

дей отримають можливість навчання, стажування та роботи за кордоном. Дві третини бюджету даної програми виділяється для навчання за кордоном осіб, в рамках ЄС і за його межами. Інша частина направлена на підтримку партнерських відносин між освітніми установами, молодіжними організаціями, підприємствами, місцевими та регіональними органами влади, а також на реформування освіти та професійної підготовки та заохочення інновацій, підприємництва та працевлаштування.

3. Підтримка культури.

У рамках програми "Творча Європа" буде виділено кошти в розмірі 1,5 млрд євро для забезпечення розвитку культурних і творчих галузей та створення нових робочих місць.

4. Подолання розриву між наукою і національними економіками.

У межах досягнення цієї цілі виділено 80 млрд євро на фінансування програми "Horizon 2020", яка передбачає збільшення досліджень та інтенсифікацію інноваційного процесу з метою поліпшення якості життя європейців та підвищення глобальної конкурентоспроможності ЄС. Важливим аспектом даної програми є також посилення міжнародного співробітництва. Це дозволить ЄС підтримати більш як 65000 дослідників. Європейський інститут інновацій та технологій (EIT) в 2014—2020 рр. отримає 2,7 млрд євро для зміцнення зв'язків між вищими навчальними закладами, науково-дослідними інституціями і бізнесом.

5. Підтримка та заохочення підприємницької культури.

Малі та середні підприємства є основою економіки країн ЄС. Саме тому, завдяки новій програмі "Косме", вони можуть отримати 2,3 млрд євро для підтримки їх конкурентоспроможності та прискорення зростання, а також створення нових робочих місць.

6. Розвиток інфраструктури.

33,3 млрд євро буде виділено для розвитку інфраструктури, а саме: 26,3 млрд — на розвиток транспорту; 5,9 млрд євро — на розвиток енергосистем, 1,1 млрд євро — на розвиток інформаційних технологій. Розвиток інфраструктури сприятиме розвитку бізнесу та створить передумови для кращого функціонування всієї економіки ЄС.

7. Енергоощадна економіка.

Близько 20 % від усього бюджету ЄС будуть спрямовані на проекти і, пов'язані з охороною природи та зменшенням витрат природних ресурсів суб'єктами підприємницької діяльності.

8. Задоволення потреб сільського господарства.

Реформування спільної сільськогосподарської політики (САР) передбачає підтримку розвитку сільськогосподарських галузей країн-членів. На ці цілі на 2014—2020 рр. виділено 312,7 млрд євро.

9. Відкрита і безпечна Європа для європейців.

Майбутні бюджетні витрати допоможуть стимулювати економічний, культурний і соціальний розвиток в умовах стабільності та безпеки.

10. Допомога найбіднішим країнам світу.

ЄС залишатиметься впливовим і ефективним партнером в підтриманні миру та демократії в світі, допомагатиме неспроможним і бідним країнам, працюватиме для розвитку регіону в цілому.

Розглянемо особливості бюджетного менеджменту на прикладі Нідерландів. Отже, Міністерства фінансів держав-членів ЄС спільно відповідають за управління та контроль над ресурсами ЄС, в рамках політики аудиту центрального уряду. Міністерство також координує внесок країни в фінансове управління бюджетом ЄС; управління ЄС грантовими коштами в Нідерландах. Щороку міністр фінансів країни подає національну декларацію про функціонування бюджетного менеджменту в Європейську комісію від імені уряду Нідерландів. Крім того, Міністерство фінансів оформляє щорічні звіти для Європейської Комісії. Це обов'язковий звіт, в якому визначено усі витрати бюджетних коштів та їх законність у рамках спільного управління бюджетом ЄС [12].

З метою забезпечення дотримання принципу розумного фінансового менеджменту в ЄС функціонують системи внутрішнього і зовнішнього контролю. Функції внутрішнього контролю виконують спеціальні служби внутрішнього аудиту, створені у структурі кожної з інституцій Спільноти та очолювані внутрішнім аудитором [13]. Зовнішній контроль забезпечується Рахунковою палатою, Групою з фінансових розрахунків та Європейським відомством щодо боротьби з шахрайством (OLAF).

Уповноважений розпорядник за делегуванням несе відповідальність за надійний та ефективний фінансовий менеджмент, формування адекватної й ефективної системи контролю, спрямованої на забезпечення законності та стабільності фінансування діяльності очолюваного ним підрозділу, звітність [14].

Внутрішній аудитор несе відповідальність перед інституцією за верифікацію (підтвердження) належного виконання нею бюджету та дотримання бюджетних процедур. Внутрішній аудитор уповноважений проводити незалежні перевірки якості бюджетного менеджменту й контролю, надавати уповноваженим розпорядникам і головному бухгалтеру рекомендації щодо покращення умов виконання фінансових операцій (політик, програм, заходів) і дотримання принципу ефективного бюджетного менеджменту [15].

Принцип прозорості має забезпечувати прозорість процедур формування й виконання бюджету, а також процедури представлення фінансової звітності. Один зі способів забезпечення дотримання цього принципу — публікування бюджету та поправок до нього в Офіційному вісникуЄС. Опублікування бюджету здійснюється протягом трьох місяців із дати проголошення його прийнятим Головою Європейського парламенту. У Віснику також публікуються зведені бухгалтерські звіти й звіти з бюджетного та фінансового менеджменту кожної з інституцій ЄС [7, ст. 29].

Отже, важливі функції контролю за дотриманням бюджетно-фінансових принципів і бюджетного законодавства під час виконання бюджету ЄС здійснюють Європейське управління із боротьби із шахрайством (OLAF), Управління з дисциплінарних розслідувань Комісії та деякі інші підпорядковані Комісії структури. Зовнішній аудит забезпечується Європейською палатою аудиторів.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗРОБОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

Таким чином, в основі функціонування фінансової системи ЄС лежать загальні та спеціальні принципи. Перші притаманні усім сферам європейської інтеграції, а другі — лише бюджетно-фінансовій сфері Спільноти. Усі вони зафіксовані в правових актах ЄС. Серед спеціальних принципів слід виділити: принципи єдності і бюджетної точності, принцип щорічності, принцип рівноваги, принцип розрахункової одиниці, принцип універсальності, принцип специфікації, принцип розумного фінансового менеджменту та принцип прозорості. Бюджетна політика країн ЄС формується під впливом історичних і національних особливостей, соціально-економічної та політичної ситуації, стратегії соціально-економічного розвитку країни і обумовлює різний ступінь і рівень перерозподілу ВВП через бюджет, пріоритетність напрямків бюджетного фінансування, додержання принципів

збалансованості бюджетних доходів і видатків. Визначальною є також особливість участі країн-членів у розподілі бюджету ЄС. На прикладі Нідерландів бачимо, що поряд з відповідальністю покладеною на виконання бюджету перед ЄС, країна має достатньо прав і може вільно розпоряджатися власними фінансовими активами.

Отже, особливістю бюджетного менеджменту ЄС є розробка "Багаторічних фінансових рамок", які є лімітом витрачання бюджетних коштів на попередньо визначені цілі. Дотримання принципів фінансування пріоритетних програм, а також контроль за їх виконанням є передумовою ефективності бюджетного менеджменту в ЄС.

Література:

1. Снісаренко О.Б. Розвиток та використання бюджетного інвестиційно-інноваційного потенціалу / О.Б. Снісаренко, С.В. Косенко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.sworld.com.ua/simpoz2/60.pdf

2. Макогон В. Бюджетна політика у країнах ЄС / В. Макогон // Вісник КНТЕУ. — 2011. — № 6. — С. 36—45.

3. Дехтяр Н.А. Порівняльна характеристика принципів реалізації бюджетної політики країн ЄС та України в частині формування державних видатків / Н.А. Дехтяр, І.М. Боярко, О.В. Дейнека // Бізнесінформ. — 2013. — № 8. — С. 45—50.

4. Практичний порадник державного службовця з організації регіонального співробітництва / Уклад. Л.Л. Прокопенко, О.М. Рудік, І.Д. Шумляєва. — Д.: ДРІДУ НАДУ, 2007. — Вип. 3: Регіональна політика Європеського Союзу. — 60 с.

5. Алгоритм бюджетної процедури в Європейському Союзі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.researchgate.net/.../0046352362a9e024cd00000

6. Financial regulations — European Commission: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: ec.europa.eu/budget/biblio/documents/regulations/ regulations_en.cfm?

7. Council Regulation (EC, Euratom) No 1605/2002 of 25 June 2002 on the Financial Regulation applicable to the general budget of the European Communities // OJ. — 2002 (16.09). — L 248. — P. 29 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi! celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=Regulation&an_doc=2002&nu_doc=1605

8. Гуменюк В. Фінансова перспектива ЄС на 2014—2018 роки: способи впливу / В. Гуменюк, К. Зарембо, А. Білоус [Електронний ресурс]. — Режим доступу: icps.com.ua/pub/files/55/95/MAFF_Ukr.pdf

9. Чужиков В. Антикризовий бюджетний менеджмент в ЄС / В. Чужиков, А. Бояр // Економіка України. — 2012. — № 1. — С. 69—78.

10. How is the EU budget spent? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://europa.eu/about-eu/basic-information/money/expenditure /index_en.htm

11. Multiannual financial framework 2014-2020 and EU budget 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://bookshop.europa.eu/en/multiannual-financial-framework-2014-2020-and-eu-budget-2014-pbKV0413055/?CatalogCategoryID =mpgKABstFogAAAEjbIUY4e5K

12. European Union budget [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.government.nl/issues/european-union/european-union-budget

13. European Union Public Finance. Fourth edition / European Commission. — Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008. — P. 350 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/budget/library/publications/financial_pub/EU_pub_fin_en.pdf

14. Governance Statement of the European Commission. — Brussels, 30 May 2007 [Electronic resource]. — Access mode: http://ec.europa.eu/atwork/synthesis/doc/governance_statement_en.pdf

15. Internal Audit Service [Electronic resource]. — Access mode: http://ec.europa.eu/dgs/internal_audit/index_en.htm

References:

1. Snisarenko, O. B. and Kosenko, S. V. (2013), "The development and use of budgetary investment and innovation potential", available at: www.sworld.com.ua/simpoz2/60.pdf (Accessed 26 Jan 2015).

2. Makohon, V. (2011), "Fiscal policy in the EU", Visnyk KNTEU, vol. 6, pp. 36—45.

3. Dekhtiar, N. A. Boiarko, I. M. and Dejneka, O. V. (2013), "Comparative characteristics of the implementation of the principles of fiscal policies in the EU and Ukraine in the formation of public expenditure", Biznesinform, vol. 8, pp. 45—50.

4. Prokopenko, L.L. Rudik, O.M. and Shumliaieva, I.D. (2007), "Practical guide was a civil servant for the organization of regional cooperation", Rehional'na polityka Yevropes'koho Soiuzu, vol. 3.

5. Researchgate (2013), "Algorithm budgetary procedure in the European Union", available at: www.researchgate.net/.../0046352362a9e024cd00000 (Accessed 26 Jan 2015).

6. European Commission (2015), "Financial regulations", available at: ec.europa.eu/budget/biblio/documents/regulations/ regulations_en.cfm? (Accessed 26 Jan 2015).

7. Council Regulation (EC, Euratom) (2002), "Financial Regulation applicable to the general budget of the European Communities", available at: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=Regulation&an_doc=2002&nu_doc=1605 (Accessed 26 Jan 2015).

8. Humeniuk, V. Zarembo, K. and Bilous, A. (2010), Finansova perspektyva YeS na 2014—2018 roky : sposoby vplyvu [EU Financial Perspective for 2014—2018 years: how to influence], nternational Centre for Policy Studies, available at: icps.com.ua/pub/files/55/95/MAFF_Ukr.pdf (Accessed 26 Jan 2015).

9. Chuzhykov, and Boiar, A. (2012), "Anticrisis budget management in the EU", Ekonomika Ukrainy, vol. 1, pp. 69—78.

10. EU (2015), "How is the EU budget spent?", available at: http://europa.eu/about-eu/basic-information/money/expenditure/index_en.htm (Accessed 26 Jan 2015).

11. European Commission (2013), Multiannual financial framework 2014—2020 and EU budget 2014, available at: http://bookshop.europa.eu/en/multiannual-financial-framework-2014-2020-and-eu-budget-2014-pbKV0413055/?CatalogCategoryID =mpgKABstFogAAAEjbIUY4e5K (Accessed 26 Jan 2015).

12. EU (2015), "European Union budget" available at: http://www.government.nl/issues/european-union/european-union-budget (Accessed 26 Jan 2015).

13. European Commission (2008), European Union Public Finance. Fourth edition, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

14. EU (2007), "Governance Statement of the European Commission", available at: http://ec.europa.eu/atwork/synthesis/doc/governance_statement_en.pdf (Accessed 26 Jan 2015).

15. EU (2015), "Internal Audit Service", available at: http://ec.europa.eu/dgs/internal_audit/index_en.htm (Accessed 26 Jan 2015).

Стаття надійшла до редакції 06.02.2015 р.

УДК 650.012.7

О. О. Королович,
ст. викладач кафедри обліку та фінансів, Мукачівський державний університет

ОЦІНКА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ

O. Korolovich,
The senior teacher of The Department of Records and Finance, Mukachev State University

EVALUATION OF ORGANIZATIONAL MAINTENANCE OF INTERNAL FINANCIAL CONTROL IN ENTERPRISES WITH FOREIGN INVESTMENT

У статті здійснено оцінку організаційного забезпечення внутрішнього фінансового контролю на підприємствах з іноземними інвестиціями, а саме: 1) ідентифіковано загальноприйнятну термінологію діагностики форм та методів організації внутрішнього фінансового контролю; 2) визначено базові структурні (як впорядкована сукупність взаємопов'язаних елементів, які знаходяться у стійких взаємостосунках, забезпечуваних за допомогою горизонтальних та вертикальних зв'язків) та функціональні частини (як інтегральна складова, яка на основі функціональних регламентів узагальнює різні форми організації такої системи) організаційного забезпечення внутрішнього фінансового контролю; 3) здійснено оцінку структурних та функціональних характеристик організаційного забезпечення підприємств.

Виділений організаційний базис створює основу для формування оптимальної моделі внутрішнього фінансового контролю на підприємствах з іноземними інвестиціями за структурними та функціональними напрямами.

The organizational support of internal financial control in enterprises with foreign investments has been assessed in the article, namely: 1) generally accepted terminology of the forms and methods of internal financial control has been identified; 2) the basic structural (as an ordered set of interrelated elements that are in stable relationships, provided by means of horizontal and vertical links) and functional parts (as an integral component, which is based on functional regulations summarizes the various forms of such a system) of organizational support of internal financial control have been determined; 3) the structural and functional characteristics of organizational support of businesses have been estimated.

This organizational base provides a basis for forming an optimal model of internal financial control on enterprises with foreign investments in structural and functional areas.

Ключові слова: оцінка, іноземні інвестиції, діагностика, внутрішній фінансовий контроль, корпоративне підприємство.

Key words: evaluation, foreign investment, diagnostics, internal financial control, corporate enterprise.

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проведення діагностики ефективності організації внутрішнього фінансового контролю на підприємствах з іноземними інвестиціями передбачає встановлення діагнозу (висновку, щодо сутності проблеми та стану об'єкту діагностики [1]). Це доцільне у межах диференційованої оцінки проблем (у межах загальноприйнятої термінології). Під поняттям "оцінка" розуміємо засіб

чисельного виразу стану об'єкту дослідження, в залежності від наближення його окремих параметрів оптимального стану, за якого забезпечується позитивний ефект у сфері корпоративних фінансів. Ураховуючи площину встановлення діагнозу, загальним об'єктам дослідження є: 1) форми організації внутрішнього фінансового контролю на підприємствах з іноземними інвестиціями, а саме: встановлені зразки та шаблони, що документально забезпечують організацію контрольного процесу; 2) методи організації внутрішнього фінансового контролю на підприємствах з іноземними інвестиціями, а саме: систематизована сукупність технологічних кроків та дій, які необхідно реалізувати з метою організації контрольного процесу.

Результатом оцінки є розпізнання певних проблем та ідентифікація діагнозу, у наступних площинах: 1) узагальнений результат оцінки, що визначає відповідність стан об'єкта діагностування встановленим вимогам; 2) узагальнений висновок щодо причин невідповідності стану об'єкта дослідження встановленим вимогам; 3) конкретні заходи, які необхідно вжити для виправлення становища.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у розвиток наукової думки щодо внутрішнього контролю підприємств належить таким вченим, як Сопко В., Завгородній В. та ін. Констатуємо, що окремі положення з ідентифікації загальноприйнятної термінології діагностики форм та методів організації внутрішнього фінансового контролю, а саме: конкретизація сутності організаційного забезпечення визначеної площини висвітлювали такі учені: Марченко Д.М., Ярвенко Г.М. [2; 3] та ін. Разом з тим, до сьогоднішнього дня спостерігається недостатня кількість фундаментальних наукових праць, присвячених саме питанням оцінки організаційного забезпечення внутрішнього фінансового контролю на підприємствах з іноземними інвестиціями.

МЕТА СТАТТІ

Відповідно до наведених положень, метою статті є оцінка саме організаційного забезпечення внутрішнього фінансового контролю на підприємствах з іноземними інвестиціями. Окреслена мета актуалізує такі дослідницькі завдання: 1) ідентифікація загальноприйнятної термінології діагностики форм та методів організації внутрішнього фінансового контролю; 2) визначення базових структурних та функціональних частин організаційного забезпечення внутрішнього фінансового контролю; 3) оцінка структурних та функціональних характеристик організаційного забезпечення внутрішнього фінансового контролю підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У межах ідентифікації загальноприйнятної термінології діагностики форм та методів організації внутрішнього фінансового контролю важливою є сутність організаційного забезпечення. Разом з тим, єдиного підходу до створення комплексного організаційного забезпечення, у визначеній площині контрольної діяльності, не вироблено. Це пов'язане із відсутністю консенсусу у розумінні цього поняття, яке розглядається у розрізі різних підходів, а саме: структурного; нормативно-методичного; процесного.

Так, структурний підхід ідентифікує "організаційне забезпечення" як: 1) сукупність документів, які визначають організацію як структуру, з характерними правами та обов'язками контролерів та експлуатаційного персоналу (Моїсеєнко Е.В., Лаврушиною Е.Г. [4—5]); 2) положення, інструкції, накази, кваліфікаційні вимоги та інші документи, що регламентують організаційну структуру роботи системи, і їх взаємодію з комплексом засобів автоматизації (Андрєєва В.І. [5]). Відтак, у межах підходу: 1) організаційне забезпечення внутрішнього фінансового контролю підприємства може визначатися через перерахування його складових таких, як: сукупність документів, що регламентують функціонування організаційної структури; 2) основний акцент спрямовано на групування контрольних робіт за виконавцями та посадами контролерів у межах відносин "керування-підпорядкування".

Окреслений підхід не забезпечує погляду на організаційне забезпечення внутрішнього фінансового контролю як на гучку систему.

Нормативно-методичний підхід, сформульований Ковальчуком В.В. та Поліщуком Т.О. [2]. Автори розглядають "організаційне забезпечення" — як сформульовані норми, які відображені у певних нормативно-методичних документах [2]. Фактично, підхід ідентифікує визначене поняття, щодо внутрішнього фінансового контролю — як сукупність контрольних норм, виражених у межах документів потрібних для регулювання внутрішньої контрольної діяльності та створення сприятливих умов для її розвитку. Однак основні акценти зосереджені на комплексі методичного забезпечення з організаційної контрольної роботи підприємства [6]. Так, ідеальною є ситуація, за якої для кожної посади створено комплекс документів, що охоплює всі робочі ситуації. В практичній площині це забезпечити складно.

Процесний підхід реалізовано Кардашевським В.В., який ідентифікує "організаційне забезпечення" як сукупність організованих у відповідності до діючого законодавства заходів щодо реалізації прийнятого управлінського рішення, в умовах конкретної оперативної обстановки [7]. Окреслений підхід найбільш прийнятний, адже він ураховує, що сучасне середовище підприємства постійно змінюється та потребує від нього швидкої реакції на зміни.

Ураховуючи наведені положення, найбільш доцільною є ідентифікація організаційного забезпечення внутрішнього фінансового контролю підприємства як гнучкої мережі взаємодіючих контрольних процесів, що виникають у межах організаційної структури управління підприємством та підтримують значну кількість завдань, а відповідно і значний перелік цілей (що залежать від етапу розвитку підприємства). Разом з тим, на всіх етапах розвитку важливим є покращення фінансового становища корпоративного підприємства. Слід відмітити, що у випадку застосування даного підходу, є можливість акцентування уваги контролю на послідовності лише тих

Таблиця 1. Функції організаційного забезпечення внутрішнього фінансового контролю підприємства у межах комплексного підходу

Базові функції	Особливості реалізації функцій організаційного забезпечення		Специфічні функції	Особливості реалізації функцій
	Індивідуальні	Загальні		
підвищення ефективності контролю	на основі одночасного вирішення кількох контрольних завдань	Між цілями, завданнями, змістом, методами та формами контролю формуються взаємозалежності, а саме: організаційне забезпечення характеризується тим, що враховує ці взаємозалежності	Спрямування контрольних впливів. Органічне поєднання взаємного контролю і самоконтролю. Єдність та координація контрольного впливу	Контрольний вплив буде визначатися, як ряд дій контролера, який вносить зміни у: 1) дії інших контролерів або структурних підрозділів; 2) організаційні процеси, операції та розподіл повноважень щодо їх виконання; 3) результативні та проміжні параметри процесу
гармонійний розвиток контролю	на основі забезпечення єдності та взаємозв'язку всіх елементів організаційного забезпечення			
всебічний розвиток контролю	на основі сприяння всебічному розвитку форм і методів контролю			
орієнтація на організаційну цілісність контролю	на основі орієнтування на побудову цілісної системи контролю			

його етапів, котрі легко передбачити. Це обмежує базову функцію організаційного забезпечення сферою підвищення ефективності внутрішнього фінансового контролю.

Можна констатувати недосконалість процесного, нормативно-правового та структурного підходів. Закономірно, необхідним є забезпечення цілісності організаційного забезпечення внутрішнього фінансового контролю на підприємствах з іноземними інвестиціями, що може бути реалізоване на основі комплексного підходу. Це пов'язано з тим, що такий підхід грунтується на принципах [2; 6]:

— цілісності контролю, що, забезпечується на основі: 1) організаційної єдності цілей, завдань, змісту; 2) взаємодії методів і форм контролю. Це дозволяє сформувати систему неформальних комунікацій, що приводитимуть до координації праці контролерів (формування системи взаємного узгодження) та забезпечення контролю однієї особи за своєчасним виконанням контрольних завдань, які є результатом поділу праці, і координації роботи (формування системи прямого контролю). Окреслене змушує організаційне забезпечення виконувати ряд базових функцій (таких як: підвищення ефективності контролю та його гармонійний розвиток; всебічний розвиток контролю; орієнтація на організаційну цілісність);

— системного підходу, що, забезпечується на основі: 1) всебічної ідентифікації причинних залежностей організаційних процесів внутрішнього фінансового контролю; 2) формування системи вхідних параметрів функціонально-структурної ієрархічної будови системи внутрішнього фінансового контролю, ураховуючи специфіку її зміни у межах досліджуваного об'єкту у просторі і часі (це наявні в організації процеси, операції та розподіл повноважень щодо їх виконання); 3) результативних та проміжних параметрів конкретного процесу. Такі елементи організаційного забезпечення дозволять досягнути досконалої взаємодії складових елементів та, фактично, побудувати систему із стандартизованими характеристиками контрольного процесу, типових контрольних операцій та кваліфікацій. У площині внутрішнього фінансового контролю це змушує організаційне забезпечення виконувати ряд специфічних функцій, щодо: спрямування контрольних впливів; органічного поєднання різних видів взаємного контролю і самоконтролю; єдності та координації контрольного впливу усіх структурних підрозділів та посадових осіб, які займаються фінансовою роботою.

Так, функції організаційного забезпечення внутрішнього фінансового контролю підприємства у межах комплексного підходу охарактеризовані у таблиці 1.

Відтак, організаційне забезпечення внутрішнього фінансового контролю підприємства з іноземними інвестиціями — це комплекс взаємозалежних та взаємодіючих структурних елементів (у межах організаційної структури) і правил, що функціонують як система та формують умови для нормальної течії контрольних процесів та операцій, що можуть виникати у такій системі.

Так, комплексне організаційне забезпечення внутрішнього фінансового контролю буде набувати функціональних та структурних характеристик.

Структурні характеристики організаційного забезпечення формуються в межах ієрархічної структури внутрішнього фінансового контролю як впорядкованої сукупності взаємопов'язаних елементів, які знаходяться між собою у стійких взаємостосунках забезпечуваних за допомогою горизонтальних та вертикальних зв'язків. Ці зв'язки обумовлюють функціонування і розвиток елементів структури внутрішнього фінансового контролю — як єдиного цілого (за допомогою комбінування ряду координаційних механізмів таких як, взаємне узгодження; прямий контроль; стандартизація контрольних процесів та типових контрольних операцій; стандартизація кваліфікацій) [9].

Згідно з дослідженнями Г. Мінцберга [8] щодо організації контрольної діяльності підприємства з іноземними інвестиціями, можна запропонувати кілька структурних регламентів: 1) положення щодо групування посадових позицій і організаційних одиниць — це структурний регламент, за допомогою якого в систему внутрішнього фінансового контролю вводяться координаційні механізми прямого контролю та взаємного узгодження; 2) приписи щодо розмірів організаційних одиниць, що є елементами системи внутрішнього фінансового контролю — це структур-

Таблиця 2. Оцінка структурних характеристик організаційного забезпечення внутрішнього фінансового контролю підприємств з іноземними інвестиціями

Об'єкт оцінки	Наявність структурних регламентів системи внутрішнього фінансового контролю щодо												Стаціть зв'язків функціонування і розвитку базових структурних частин організаційного забезпечення
	групування посадових позицій і організаційних одиниць			розмірів організаційних одиниць			організації контрольного процесу посадових осіб та підрозділів			взаємодій посад та підрозділів			
	Наявність/відсутність [2]	Маркер проблеми [1]	Можливість усунення проблеми [3]	Наявність / відсутність	Маркер проблеми	Можливість усунення проблеми	Наявність / відсутність	Маркер проблеми	Можливість усунення проблеми	Наявність/ відсутність	Маркер проблеми	Можливість усунення проблеми	
Підприємства ПАТ Систем Капитал Менеджмент	-	1,2,3	+	-	5	+	+/-[2]	7,9	+	-	10	+	Низький
ПАТ «Рефма»	-	1,3		-	6		-	7,8		-	10,11		Низький
ПАТ «Лінос»	-	1,3,4		-	6		-	7,8		-	10,11		Низький
ПрАТ Слобожанська будівельна кераміка	-	1,2, 3,4		-	6		+/-	7,9		-	10,11		Низький
ЗАТ "Екопрод А.Т.	-	1,2,4		-	5		-	7,8,9		-	12		Низький
Прогнозний оптимізаційний ефект від впровадження, %			100			100			100			100	-

Примітка:

1 маркери проблем: (1) слаба система загального контролю над посадовими позиціями і організаційними одиницями; (2) відсутність загальних показників діяльності системи; (3) нерозвиненість системи неформальних комунікацій (внутрішня неузгодженість); (4) конфлікти при використанні ресурсів посадових позицій і організаційних одиниць; (5) мала норма керованості, в результаті чого керівники мають здійснювати жорсткий контроль за діяльністю підлеглих; (6) велика кількість працівників підпорядкованих найвищій чи середній посадовій позиції контролера-оператора; (7) відсутність регулювання загальних результатів; 8) відсутність регулювання конкретних дій, в результаті чого неможлива латеральна формалізація робочої поведінки; (9) невідомі "точки перетину" систем планування та контролю, в результаті чого не можна встановити, які контрольні дії забезпечать той чи інший контрольний результат; (10) прямого контролю та взаємного узгодження недостатньо, деякі підрозділи потребують широких внутрішніх взаємодій; (11) неформальне узгодження призводить до частих відмов контролерам у консультаціях; (12) відсутність можливостей, щодо вирішення спільних проблем на інституціональному рівні.

2 +/- часткова наявність; (+) наявність; (-) відсутність структурного регламенту на підприємстві.

3 оцінка можливості (+) / не можливості (-) усунення проблеми, при розробці регламенту.

ний регламент, за допомогою якого в систему внутрішнього фінансового контролю вводяться норми керованості (ці норми слід ідентифікувати як нормативну кількість співробітників, що повинна підпорядковуватись керівникам всіх рівнів за заздалегідь визначених організаційно-технічних умов роботи); 3) структурний стандарт контрольного процесу посадових осіб та підрозділів системи внутрішнього фінансового контролю — повинен формуватися як структурний регламент, за допомогою якого у відповідну систему контролю, вводяться латеральні зв'язки для розширення меж прямого контролю (ці зв'язки визначають технологічні взаємодії з приводу: реалізації окремих контрольних операцій та їх сукупності або технологічних фаз); 4) положення щодо взаємодій посад та підрозділів — це структурний регламент, за допомогою якого у систему внутрішнього фінансового контролю вводяться інтегратори з розширення ступеня взаємного узгодження.

Можна констатувати важливість структурних регламентів, що обумовлюють сталість зв'язків для функціонування і розвитку елементів структури внутрішнього фінансового контролю. Відповідно до наведених вище положень, ними виділені умови

Таблиця 3. Характеристика основних функціональних регламентів внутрішнього фінансового аудиту

Регламент	Опис змісту	Структура регламенту
1	2	3
Положення про службу внутрішнього аудиту	опис структурних одиниць, що реалізують внутрішній фінансовий аудит та визначення організаційного статусу такої служби	- загальні положення; - організація служби внутрішнього аудиту; - компетенції підрозділів
Положення про підрозділи служби внутрішнього аудиту та посадові інструкції	питання, для вирішення яких формуються підрозділи; системи цілей служби та функції, необхідні для їх досягнення; схеми взаємовідносин	завдання та обов'язки аудитора; вимоги до спеціальних знань для виконання відповідних типових завдань та обов'язків; кваліфікаційні вимоги відповідно до певної посади
Кодекс етики	норми професійної поведінки аудитора та додаткові умови поведінки у неробочій час	норми ділового спілкування; підтримка ділової репутації та іміджу підприємства; конфіденційність отриманої інформації та ін.
Стандарти внутрішнього аудиту	загальні правила та інструкції щодо аудиторської перевірки	сутність основних термінів та загальні стандарти внутрішнього аудиту (планування; звітування, моніторингу ін.)

Джерело: розроблено на основі [9].

Таблиця 4. Оцінка функціональних характеристик організаційного забезпечення внутрішнього фінансового аудиту підприємств з іноземними інвестиціями

Об'єкт оцінки / функціональний регламент	Проблеми організації**																			
	Ролі та межі діяльності, а саме: визначення					Маркер наявності регламенту (+;-)	незалежність та функціональна взаємодія, а саме:			Маркер наявності регламенту (+;-)	відображення результатів діяльності служби та розробки керівництв з організації внутрішнього аудиту, щодо:								Маркер наявності регламенту (+;-)	Кількість проблемних зон у функціональній зоні
	кола питань служби	цілей служби	функцій, необхідних для досягнення цілей	структурних одиниць служби	схем взаємовідносин		організаційний статус служби	інтеграція з іншими ланками структури управління	незалежності аудиту		процедурою аудиторської перевірки	проведення перевірок	документальне оформлення перевірки	планування перевірки	періодичності перевірок	незалежність аудиторів	етика поведінки аудитора	результатів перевірки		
	1						2				3									
Підприємства ПАТ Систем Капитал Менеджмент	-	-	+	-	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	-	+	-	-	-	10
ПАТ «Лінос»	-	-	+	+	+	-	+	-	-	+	-	-	+	+	-	+	-	-	-	9
ПАТ «Рефма»	+	+	+	+	+/-	+	+	-	-	+	-	-	+	+	-	+	-	-	-	8
ПАТ Слобожанська будівельна кераміка	-	-	+	-	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-	11
ЗАТ "Екопрод А.Т.	-	-	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	-	-	-	-	-	8
Індивідуальний % прояву проблеми	20	20	0	60	90	80	0	100	20	100	0	20	0	0	0	60	0	0	0	
Загальний % прояву проблеми	33					-	16,7			-	51								-	-

Примітка:
* (1) посадові інструкції, положення про підрозділи служби внутрішнього аудиту; (2) Положення про службу внутрішнього аудиту; (3) Внутрішні стандарти і кодекс етики, тематичні керівництва.
** проблеми організації: (-) відсутність проблеми; (+) наявність проблеми; (+/-) проблема наявна частково).

досконалості структурних характеристик організаційного забезпечення у визначеній площині (еталон), відповідно до яких можливою є оцінка організаційного забезпечення внутрішнього фінансового контролю на вітчизняних підприємствах з іноземними інвестиціями. Результати оцінки виділені у таблиці 2.

На основі наведених даних, виділено проблеми та основні напрямки оптимізації структурних характеристик організаційного забезпечення внутрішнього фінансового контролю підприємств з іноземними інвестиціями. А саме: проблеми, що усуваються на основі розробки:

1) положення щодо групування посадових позицій і організаційних одиниць (це забезпечує механізми координації прямого контролю та взаємне узгодження); 2) припису щодо розмірів організаційних одиниць (це дозволяє визначити норми керованості); 3) стандарту контрольного процесу посадових осіб та підрозділів (це розширює межі прямого контролю); 4) положення щодо взаємодії посад та підрозділів (це розширює ступень взаємного узгодження).

Характеристики організаційного забезпечення формуються в межах функціональної структури внутрішнього фінансового контролю — як інтегральної складової, яка на основі функціональних регламентів уза-

Таблиця 5. Основні функціональні регламенти внутрішньогосподарського фінансового контролю

Регламент	Опис змісту	Структура регламенту
Положення про внутрішньогосподарський фінансовий контроль, посадові інструкції	Забезпечує окреслення ролей та меж контрольної діяльності	1) загальні положення, щодо найменування служб що здійснюють контроль, їх цілей та завдань; 2) організація контролю (структура підрозділів, їх завдання, функції)
Положення про документообіг, наказ про облікову політику	Специфіка організації руху та зберігання об'єктів організації процесу контролю	загальні положення (поняття, мета створення); перелік об'єктів організації контрольного процесу; організація документообігу у межах контролю; зберігання документів сфери внутрішньогосподарського контролю
Стандарти внутрішньогосподарського контролю, кодекс етики	Загальні правила формування процедури контролю	1) загальні положення, щодо визначення основних термінів; 2) стандарти внутрішньогосподарського фінансового контролю

Джерело: розроблено на основі [9; 10].

Таблиця 6. Оцінка функціональних характеристик організаційного забезпечення внутрішньогосподарського контролю підприємств з іноземними інвестиціями

Об'єкт оцінки / функціональний регламент	Проблеми організації: (–) відсутність проблеми; (+) наявність проблеми; (+/-) проблема наявна частково щодо визначення																
	ролей та меж контрольної діяльності				організації руху та об'єктів організації процесу контролю					правил внутрішньогосподарського фінансового контролю та керівництв з його організації							
	структурних одиниць	організаційного статусу	відповідальності у розрізі підсистем	Маркер наявності регламенту (+;-)	носіїв інформації	порядку документообігу	порядку зберігання документів	номенклатур контролю	Маркер наявності регламенту (+;-)	основних термінів	компетентності та працівників підрозділів	напрямків контролю та контрольних крапок	порядку планування контролю	порядку та параметрів контрольного процесу	етика поведінки контролера	Маркер наявності регламенту (+;-)	Кількість проблемних зон
	1				2					3							
Підприємства ПАТ Систем Капитал Менеджмент	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	8
ПАТ «Лінос»	+	-	-	+	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	*10*
ПАТ «Рефма»	+	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	11
ПАТ Слобожанська будівельна кераміка	+	-	-	+	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	11
ЗАТ "Екопрод А.Т.	+	+	-	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	10
Індивідуальний % прояву проблеми	0	60	100	0	0	80	60	80	80	100	100	100	80	80	80	100	-
Загальний % прояву проблеми	16,6			-	33,4				-	50						-	-

Примітка:

* (1) Положення: про внутрішньогосподарський фінансовий контроль; про проведення внутрішньої контрольно-ревізійної роботи в системі внутрішньогосподарського контролю; посадові інструкції контролерів; (2) Положення про документообіг у сфері внутрішньогосподарського контролю, положення наказу про облікову політику; (3) Стандарти внутрішньогосподарського фінансового контролю та кодекс етики контролера.

гальнює різні форми організації такої системи або сукупність діяльностей та ролей, що розкривають спосіб дії елементів відповідної структури, спрямованих на її збереження і розвиток [2; 9]. При цьому функціональні регламенти — це комплексні документи інструктивного характеру, що встановлюють єдині правила дій у межах процесу внутрішнього фінансового контролю на підприємствах. Можна виділити такі напрями регламентації системи внутрішнього фінансового контролю [9; 10]:

1. У сфері внутрішнього фінансового аудиту, доцільним є виділення таких функціональних регламентів, як: положення про службу внутрішнього аудиту; положення про підрозділи служби внутрішнього аудиту; посадові інструкції; кодекс етики аудитора; стандарти внутрішнього аудиту (табл. 3).

Так, можливо провести оцінку функціональних характеристик організаційного забезпечення внутрішнього фінансового аудиту підприємств з іноземними інвестиціями (табл. 4).

Досліджувані підприємства з іноземними інвестиціями формують функціональні регламенти, які не забезпечують оптимального алгоритму дій у межах процесу внутрішнього фінансового контролю.

2. У сфері внутрішньогосподарського контролю, доцільним є виділення наступних функціональних регламентів: положення про внутрішньогосподарський фінансовий контроль; посадові інструкції контролерів; положення про документообіг; наказ про облікову політику; стандарти внутрішньогосподарського контролю та кодекс етики контролера (табл. 5).

Так, виділено ряд проблем функціональної організації внутрішньогосподарського фінансового контролю на підприємствах з іноземними інвестиціями (табл. 6).

Так, досліджувані корпоративні підприємства з іноземними інвестиціями формують функціональні регламенти, які за змістовим наповненням не забезпечують оптимального алгоритму дій. Найбільша кількість проблем наявна у площині загальних правил внутрішньогосподарського фінансового контролю та керівництв з його організації.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Наведені вище положення дозволяють констатувати, що:

1. Організаційне забезпечення внутрішнього фінансового контролю підприємства з іноземними інвестиціями — це комплекс взаємозалежних та взаємодіючих структурних елементів і правил, що функціонують як система та формують умови для нормальної течії контрольних процесів та операцій, що можуть виникати у такій системі. Закономірно, комплексне організаційне забезпечення внутрішнього фінансового контролю буде набувати як функціональних, так і структурних характеристик.

2. Структурні характеристики організаційного забезпечення формуються у межах ієрархічної організаційної структури внутрішнього фінансового контролю як впорядкованої сукупності взаємопов'язаних елементів, які знаходяться у стійких взаємостосунках, забезпечуваних за допомогою горизонтальних та вертикальних зв'язків.

3. Характеристики організаційного забезпечення формуються в межах функціональної структури внутрішнього фінансового контролю — як інтегральної складової, яка на основі функціональних регламентів узагальнює різні форми організації такої системи (або сукупність діяльностей та ролей, що розкривають спосіб дії елементів відповідної структури, спрямованих на її збереження і розвиток). При цьому функціональні регламенти — це комплексні документи інструктивного характеру, що мають встановлювати на підприємствах єдині правила дій (у межах процесу внутрішнього фінансового контролю).

Виділений організаційний базис створює основу для формування оптимальної моделі внутрішнього фінансового контролю на підприємствах з іноземними інвестиціями за структурними та функціональними напрямами.

Література:

1. Бобко Н.А. Сутність економічної діагностики діяльності підприємства / Н.А. Бобко, Ю.О. Коваль [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_5_083.pdf

2. Марченко Д.М. Вдосконалення організації внутрішнього фінансового контролю підприємств / Д.М. Марченко, Г.М. Яровенко // Актуальні питання економіки. — 2005. — №12. — С. 163—171.

3. Яровенко Г.М. Застосування теорії ігор при побудові моделі фінансового контролю / Г.М. Яровенко // Актуальні питання економіки. — 2004. — №11. — С. 156—163.

4. Моисеенко Е.В. Информационные технологии в экономике / Е.В. Моисеенко, Е.Г. Лаврушина [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://abc.vvsu.ru/Books/up_inform_tehnol_v_ekon/page0009.asp

5. Андреева В.И. Организационное обеспечение работы с кадровой документацией / В.И. Андреева [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ippnou.ru/print/008122/

6. Островерхова Г.В. Сутність і структура організаційного забезпечення інноваційної діяльності / Г.В. Островерхова // Технічний прогрес та ефективність виробництва [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/vestnik/Технічний%20прогрес%20та%20ефективність%20виробництва/2012/6/9Ostrov.pdf

7. Гриньова В.М. Організаційні проблеми інноваційної діяльності на підприємствах: монографія / В.М. Гриньова, В.В. Власенко.— Х.: ВД "ІНЖЕК", 2005. — 200 с.

8. Минцберг Г. Структура в кулаке: создание эффективной организации / Г. Минцберг // Пер. с англ. под ред. Ю.Н. Каптуревского. — СПб.: Питер, 2004. — 512 с.

9. Сопко В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: підручн. / В. Сопко, В. Завгородній. — К.: КНЕУ, 2000. — 260 с.

10. Соколов Б.Н. Системы внутреннего контроля (организация, методики, практика) / Б.Н. Соколов, В.В. Рукин. — М.: ЗАО "Издательство "Экономика", 2007. — 442 с.

References:

1. Bobko, N.A. and Koval', Yu.O. (2013), "The essence of economic diagnostics of the company", available at: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_5_083.pdf (Accessed 26 Jan 2015).

2. Marchenko, D.M. and Yarovenko, H.M. (2005), "Improvement of internal financial control of enterprises", Aktual'ni pytannia ekonomiky, vol.12, pp. 163—171.

3. Yarovenko, H.M. (2004), "Application of game theory in the model audit", Aktual'ni pytannia ekonomiky, vol.11, pp. 156—163.

4. Moyseenko, E.V. and Lavrushyna, E.H. (2004), Ynformatsyonnye tekhnolohyy v ekonomyke [Information technology in the economy], VHUES, Vladyvostok, Russia.

5. Andreeva, V.Y. (2010), "Organizational support for the work with the personnel records", available at: http://www.ippnou.ru/print/008122/ (Accessed 26 Jan 2015).

6. Ostroverkhova, H.V. (2010), "The essence and structure of organizational support innovation", Tekhnichnyj prohres ta efektyvnist' vyrobnytstva, vol.6, available at: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Naukova_periodyka/vestnik/Tekhnichnyj%20prohres%20ta%20efektyvnist'%20vyrobnytstva/2012/6/9Ostrov.pdf (Accessed 26 Jan 2015).

7. Hryn'ova, V.M. and Vlasenko, V.V. (2005), Orhanizatsijni problemy innovatsijnoi diial'nosti na pidpryiemstvakh [Organizational problems of of innovation activities in enterprises], VD "INZhEK", Kharkiv, Ukraine.

8. Myntsberh, H. (2004), Struktura v kulake: sozdanye effektyvnoj orhanyzatsyy [The structure on the fist: the creation of an effective organization], Pyter, St.Pitersburg, Russia.

9. Sopko, V. and Zavhorodnij, V. (2000), Orhanizatsiia bukhhalters'koho obliku, ekonomichnoho kontroliu ta analizu [Accounting organization, economic monitoring and analysis], KNEU, Kyiv, Ukraine.

10. Sokolov, B.N. and Rukyn, V.V. (2007), Systemy vnutrenneho kontrolia (orhanyzatsyia, metodyky, praktyka) [Internal control system (organization, methodology, practice)], Ekonomyka, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2015 р.

УДК 332.63

Б. Б. Заячківська,
аспірант кафедри земельного кадастру,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ВРАХУВАННЯ КАРСТУ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОЦІНКИ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК

B. Zayachkivska,
graduate student of Department of Land Cadastre,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

CONSIDERATION OF THE KARST AT ASSESS OF LAND LOTS

Екзогенно-геологічний процес карст має значний вплив на якість земель ареалу його поширення, і, зрештою, впливає на їх вартість. Загалом, земельна ділянка може використовуватись як джерело продовольства та сировини, головний засіб виробництва і предмет праці в сільському та лісовому господарстві, промисловості тощо, а також як базис розміщення. В межах Придністровського Покуття земля в основному використовується для сільськогосподарських потреб та для розміщення будівництва. Тому в статті розглянуто вплив карстових процесів на грошову оцінку земель населених пунктів та сільськогосподарських земель. На земельних ділянках закарстованих територій, передбачених для будівництва, необхідно проводити інженерно-геологічні вишукування, а на їх основі проектувати протикарстові заходи. Витрати на освоєння та облаштування земельної ділянки повинні бути виправданими і підтверджувати доцільність відведення закарстованих територій під будівництво. Здійснено також аналіз проведення культуртехнічних робіт на сільськогосподарських землях Придністровського Покуття і їх ефективність.

Exogenous-geological process karst has a significant impact on the quality of their distribution range land, and ultimately affect their value. In general, land can be used as a source of food and raw materials, the main means of production and labor in agriculture and forestry, industry, etc., as well as placement basis. Within the Prydnistrovske Pokuttya land is mainly used for agricultural purposes and to accommodate construction. Therefore, in article considered the influence of karst processes on monetary valuation of settlements land and agricultural land. On land plots of karst territories, provided for construction, it is necessary to conduct geological engineering, and on their base to design measures of against karst. The costs of development and improvement of land lot must be justified and to confirm the feasibility of allotment of karsts territories for construction. Done well as analysis of cultural-technical works on agricultural lands of Prydnistrovske Pokuttya and their efficiency.

Ключові слова: карст, якість земель, закарстовані території, грошова оцінка, протикарстові заходи.
Key words: karst, quality of land, karst territory, monetary valuation, against karst measures.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах прискореного темпу розвитку сучасного суспільства критерій "якість" набуває все вагомішого значення. Через надмірне використання людством ресурсів, що дані природою в обмеженій кількості, постає питання їх оцінювання з метою збереження, раціонального використання та відтворення.

Внаслідок карстоутворення, що характерне для Городенківського району, велика площа земель стає непридатною до використання або ж потребує виконання культуртехнічних робіт. Карст суттєво впливає на умови вирощування сільськогосподарських культур, будівництво, прокладання інженерних комунікацій, водозабезпечення, та, зрештою, безпеку проживання людей.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ, У ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ

Питання формування теоретико-методологічних положень здійснення оцінки землі та нерухомого майна вирішуються у роботах вітчизняних і зарубіжних вчених: С. Сивец, Л. Баширової, Д. Еккерта та ін. Над розробкою методичних основ грошової оцінки земель в Україні працювати вітчизняні науковці Дехтяренко

поля розвитку карстових лійок

ділянки інтенсивного розвитку карстових лійок

Рис. 1. Поля розвитку карстових лійок на території Придністровського Покуття

Ю.Ф., Лихогруд М.Г., Манцевич Ю.М., Палеха Ю.М. [1]. Однак через значну строкатість природних умов території нашої держави, необхідне врахуванням особливостей земельних ділянок при їх оцінюванні.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Провести аналіз та визначити особливості здійснення нормативної грошової оцінки земель закарстованих територій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Оцінюючи земельну ділянку потрібно виходити з того, що вона може бути джерелом продовольства та сировини, головним засобом виробництва і предметом праці в сільському та лісовому господарстві, промисловості, тощо, а також базисом розміщення. Тобто можна використовувати природну продуктивність землі (надра, вилучаючи корисні копалини, та верхній родючий шар, вирощуючи сільськогосподарську продукцію) або використовувати земельні ділянки під розміщення житлової, громадської, промислової забудови, прокладання інженерних комунікацій, об'єктів транспортної інфраструктури тощо. Але будь-який серйозний господарський захід у районі інтенсивної закарстованості необхідно здійснювати тільки після всебічного детального вивчення карсту. Ігнорування цього правила не раз приводило до тяжких наслідків.

Під карстом розуміється сукупність природних геологічних і інженерно-геологічних (техногенних чи антропогенних) процесів, спричинених розчиненням гірських порід, у результаті чого в земній корі відбувається утворення порожнин, змінюється структура і стан гірських порід та пов'язані з ними деформації земної поверхні (провали, осідання, корозійні воронки і т.п.), а також створюється особливий режим підземних вод і гідрографічної сітки [6, ст. 6]. Земельні ділянки, поверхня яких порушується внаслідок карстоутворення, стають деградованими.

Перш за все найцінніша земельна ділянка та, що містить у своїх надрах корисні копалини. Проте, після видобування ділянка практично втрачає в подальшому свій природний потенціал і для відновлення потребує значних капітальних вкладень. Тому при відведенні необхідно прорахувати доцільність використання даного джерела, врахувавши витрати на повернення у вихідний стан.

Часто карст погіршує добування корисних копалин на рівні карстуючих порід і нижче них. Якщо водоносний масив закарстованих порід вміщує або перекриває поклади корисних копалин, то карстові води являються джерелом обводнення гірничих видобувань і карст сильно ускладнює добування. Якщо ж закарстовані породи з обмеженими ресурсами вод підстилають товщу водоносних порід з малою водовіддачею і низькою несучою здатністю, то карст відіграє позитивну роль. Висока водопроникність і водовіддача карстуючих порід сприяє розміщенню в них дренажних систем.

Розробка родовищ корисних копалин шахтним способом на закарстованих територіях спричинює активізацію карсту на глибині від 100 до 800 м, яка супроводжується ростом потужності зони інтенсивного водообміну та зниженням базису ерозії.

За даними багаторічних моніторингових спостережень, на територіях промислово-міських агломерацій активізація карстового процесу за рахунок техногенної складової пов'язана з забрудненням карстових вод, зниженням їх рівнів, опрісненням внаслідок збільшення водовідбору та інших видів господарської діяльності [4].

У межах Городенківського району, що є складовою історико-етнографічної території під назвою При-

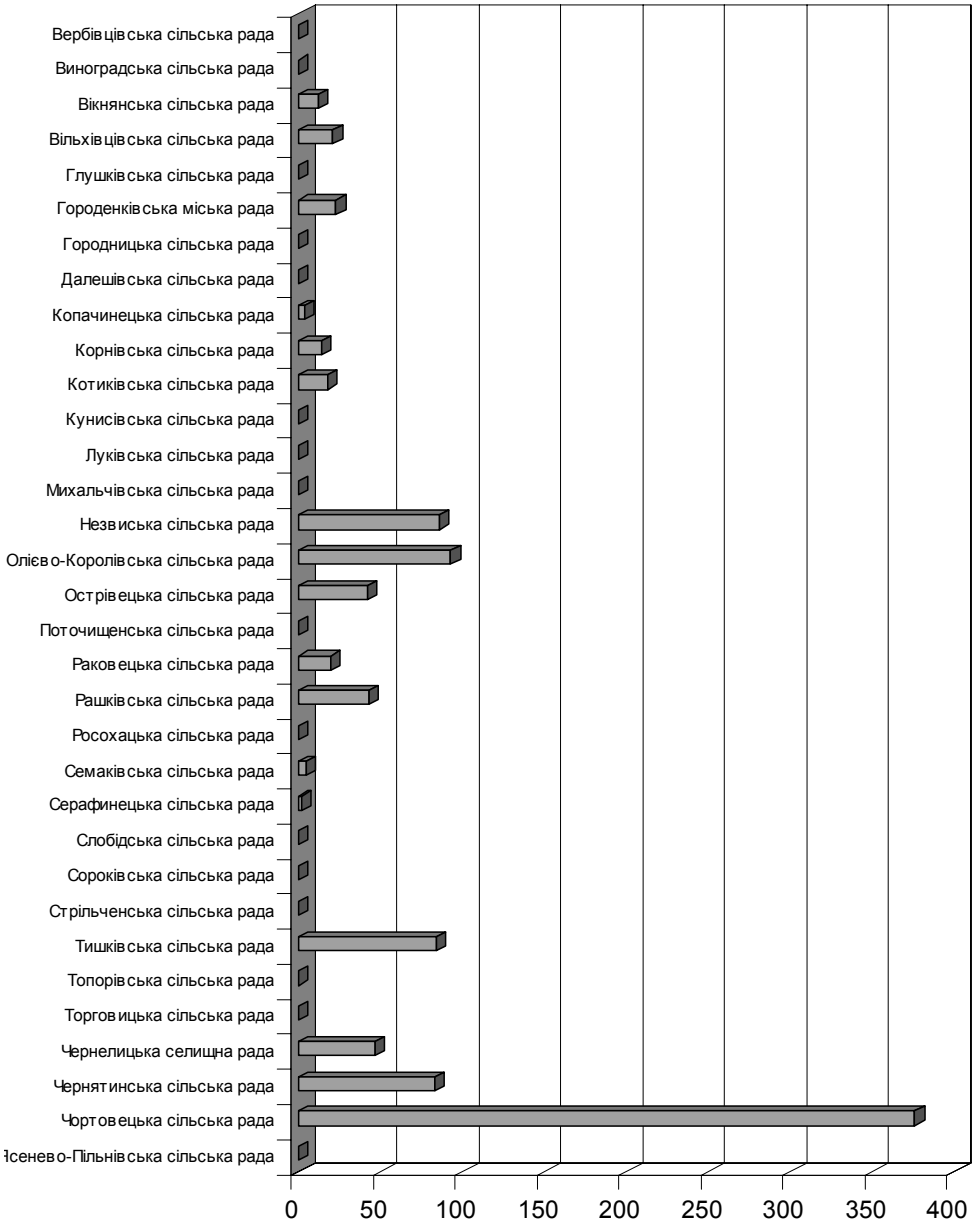

Рис. 2. Поверхневі карстопрояви в розрізі адміністративних одиниць Городенківського району

дністровське Покуття, виділені поля розвитку та інтенсивного розвитку карсту (рис. 1). Земля в основному використовується для сільськогосподарських потреб та для розміщення будівництва, тому зупинимось більш детально на питанні впливу карстових процесів на грошову оцінку земель населених пунктів та сільськогосподарських земель.

Поверхневі карстопрояви сконцентровані в основному в центрі Городенківського району, а на окраїнах практично відсутні (рис. 2).

Найбільше поверхневих карстопроявів на території Чортовецької, Олієво-Королівської, Незвиської, Тишківської і Чернятинської сільських рад. Для території Чортовецької сільської ради характерно 7—8 карстопроявів на кв. км, для Олієво-Королівської, Незвиської, Тишківської і Чернятинської, — в середньому 3.

При оцінюванні земельної ділянки як базису розташування нерухомих об'єктів в межах закарстованих територій необхідно враховувати:

— тип карсту;

— глибину розташування підземних порожнин;

— можливі осідання поверхні землі, відстань до поверхневого карстопрояву;

— можливість активізації карсту;

— водозабезпеченість та ін.

Деформації, що виникають у зв'язку з господарським освоєнням закарстованих територій (провали, осідання тощо), супроводжуються руйнуванням будівель і споруд, розривами підземних комунікаційних мереж, ускладненням експлуатації гірничих виробок, втратами водних ресурсів з водосховищ і каналів, зменшенням площ орних земель тощо [4].

Нормативна грошова оцінка земель населених пунктів визначається за формулою:

$$Цн = \frac{В \times Нп}{Нк} \times Кф \times Км ,$$

де Цн — нормативна грошова оцінка квадратного метра земельної ділянки (у гривнях);

Рис. 3. Поверхневий карстовий об'єкт на території Тишківської сільської ради Городенківського району Івано-Франківської області

В — витрати на освоєння та облаштування території в розрахунку на квадратний метр (у гривнях);

Нп — норма прибутку (6%);

Нк — норма капіталізації (3%);

Кф — коефіцієнт, який характеризує функціональне використання земельної ділянки (під житлову та громадську забудову, для промисловості, транспорту тощо);

Км — коефіцієнт, який характеризує місцерозташування земельної ділянки.

На закарстованих землях витрати на освоєння та облаштування включають витрати на здійснення протикарстових заходів. Під протикарстовими заходами розуміються спеціальні інженерні заходи планувального, конструктивного, геотехнічного, гідрогеологічного, будівельно-технологічного і експлуатаційного характеру, направленого на запобігання чи зменшення негативних наслідків карстового процесу, пов'язаного з утворенням в основі споруд тих чи інших карстопроявів. Протикарстові заходи повинні забезпечувати виконання двох умов:

1) запобігання чи зведення до мінімуму можливості катастрофічних руйнувань і забезпечення достатнього ступеню безпеки людей (необхідна умова);

2) забезпечення рентабельності будівництва з урахуванням можливого збитку від карстових явищ і витрат на спеціальні вишукування і протикарстові заходи (достатня умова).

У залежності від принципів проектування захисту протикарстові заходи поділяються на три класи:

1. Заходи, направлені на зміну в потрібному напрямі природного розвитку карстових процесів (створення фільтраційних завіс і водонепроникних покриттів, регулювання поверхневого стоку, заповнення карстових порожнин різними матеріалами, закріплення грунту, що заповняє поховані карстові порожнини тощо [3, с. 259]).

2. Заходи, направлені на захист споруд і забезпечення безпеки людей без впливу на природний розвиток карстового процесу (шляхом раціонального розміщення об'єктів будівництва, трасування лінійних споруд, застосування статичних схем, конструктивних рішень і спеціальних конструкцій фундаментів [3, с. 259]).

3. Заходи, направлені на зменшення шкідливого впливу господарської діяльності людини на карстові процеси шляхом зменшення водообміну і агресивності вод у карстових порожнинах [3, с. 259].

Для вирахування витрат на освоєння та облаштування території необхідно:

— здійснити детальний аналіз основних особливостей об'єктів, що захищаються (ступінь відповідальності, розрахунковий термін служби, конструктивні рішення, розміри активної зони основи, навантаження, технологічний режим, умови будівництва та експлуатації і т.п.) та інженерно-геологічних обставин, виявлених в результаті інженерних вишуків (наявність чи відсутність підземних карстових форм в активній зоні основи чи за її межами, тип і розміри можливих карстових деформацій з урахуванням впливу на нього можливих техногенних впливів і т.п.);

— за результатами інженерно-геологічної рекогносцировки і зйомки відповідних організацій вибрати клас, тип, підтип і вид проектування протикарстового захисту;

— у проекті протикарстового захисту порівняти варіанти протикарстового захисту з оцінкою інженерно-геологічної ефективності кожного з них;

— на основі даних досліджень вирахувати витрати на освоєння та облаштування земельної ділянки закарстованих територій, призначеної для забудови.

Процес освоєння закарстованих земель дуже важкий і малоефективний. Тому при використанні земель для територіального розвитку населених пунктів не варто відводити закарстовані землі безпосередньо під забудову. Інколи, через ускладнення і дорожнечу боротьби з карстовими явищами, доводиться переносити споруди з закарстованих ділянок на ділянки з більш сприятливими інженерно-геологічними умовами. Для цього на карстонебезпечних землях в межах населених пунктів потрібно провести детальні вишукування і скласти карту діючих карстів і тих, що затухли, з відповідною оцінкою їх можливого використання [5, с. 117].

Районам, що попадають у зону активних карстових процесів, необхідна нормативна база з чітко прописаними в ній методиками інженерно-геологічних вишуків. Світовий досвід показує, що затрати на інженерно-геологічні вишуки, проведені на передпроектному етапі будівництва, набагато менші від втрат, спричинені раптовим карстоутворенням.

Рис. 4. Вихід на поверхню уламків породи, 2014 р.

Для відведення земельних ділянок під забудову повинні бути розроблені Генеральні плани населених пунктів, плани зонування або детальні плани територій з урахуванням карстових особливостей території. Необхідним також є моніторинг карстових об'єктів і процесів з метою прогнозування і планування землекористування.

Грошова оцінка враховує функціональне використання земельної ділянки, що також залежить від інженерно-геологічних умов території та рівня закарстованості. Однак, навіть якщо на рівень використання земельної ділянки карст не впливає, при розрахунку грошової оцінки він закладений у коефіцієнті $К_м$:

$$К_м = К_{м1} x К_{м2} x К_{м3},$$

де $К_{м1}$ — коефіцієнт, який характеризує регіональні фактори місцеположення земельної ділянки;

$К_{м2}$ — коефіцієнт, який характеризує зональні фактори місцеположення земельної ділянки в межах населених пунктів;

$К_{м3}$ — коефіцієнт, який характеризує локальні фактори місцеположення земельної ділянки за територіально-планувальними, інженерно-геологічними, історико-культурними, природно-ландшафтними, санітарно-гігієнічними умовами та рівнем облаштування території.

Однією з груп локальних факторів є інженерно-геологічні фактори. У зоні небезпечних геологічних процесів, серед яких і карст, значення коефіцієнта приймається 0,75—0,90. Місцезнаходження земельної ділянки в зоні прояву того чи іншого інженерно-геологічного фактору визначається на підставі залучення картографічного матеріалу. Вибір значення локального коефіцієнту залежить від важливості прояву фактору в даному населеному пункті [1, с. 239].

На оцінку земельної ділянки як джерела продовольства чи сировини карстові процеси мають такі фактори впливу:

— кількість карстопроявів на 1 кв.км;

— площі, конфігурація і щільність розташування карстових об'єктів;

— локальні осідання щодо.

Грошова оцінка сільськогосподарських земель розрахована за рентним доходом при виробництві зернових культур на різних грунтах і визначається за даними економічної оцінки земель, проведеної в 1980 році та матеріалами бонітування грунтів в 1995 році.

Рентний дохід залежить від виробничих затрат та урожайності зернових в розрахунку на гектар. Карст впливає на їх значення так як впливає на рельєф та водний режим грунту. В основному на земельні ресурси мають вплив поверхневі карстопрояви, навколо яких формуються локальні пониження. Вони поглинають поверхневий стік та переводять його в підземний.

На рисунку 3 зображено карстову воронку овальної форми, глибина якої 9 м та периметр 100 м. Зліва від неї бачимо, що землекористувач правильно прийняв господарське рішення, частину ділянки залишивши під сінокосами. Адже він не одержував очікуваного урожаю так як на схилі урожайність була низькою через недостатню кількість вологи в грунті, а в пониженні, — через надмірну. Для зручності даний господар залишив вузьку смугу ділянки для проїзду.

Справа від нього інший землекористувач, на земельній ділянці якого розміщена карстова воронка, обробляє всю ділянку і вирощує сільськогосподарську продукцію для власного споживання. У даного землекористувача одна земельна ділянка, а тому він максимально використовує наявні земельні ресурси. Обробіток грунту здійснює якнайближче до карстового об'єкту. На це є дві об'єктивні причини. Перша — більша площа ріллі, друга — менша кількість бур'янів та заростей.

З економічної точки зору обробіток навколо карстового об'єкту збільшує кількість технологічних операцій по обробітку грунту, а, відповідно, і кількість паливно-мастильних матеріалів. Затрати на виробництво звідси зростають. У розрахунку на 1 га урожайність також буде нижчою.

У 1989 році на закарстованих землях Тишківської сільської ради виконувались робочі проекти культуртехнічних робіт по первинному окультуренню земель та збиранню каміння вручну. Метою першого проекту було шляхом засипки карстових воронок на орних землях

створити кращі умови для використання сільськогосподарської техніки при вирощуванні сільськогосподарських культур. Метою другого проекту було поліпшення умов виконання механізованих робіт з метою підвищення продуктивності ріллі шляхом збирання каміння.

Роботи по засипці карстових ям включали: 1) на прилеглій до ділянки № 1 ділянці непридатних до сільськогосподарського використання кам'янистих земель провести розробку кам'янистого грунту (до 30—40 % каміння) з підгортанням; 2) навантаження землі в транспортні засоби (тракторні причепи) і перевезення його до карстової ями; 3) загортання перевезеного грунту з переміщення в карстову яму; 4) відгортання робочого шару грунту (I групи) товщиною 40 см навколо карстових ям з переміщенням; 5) розробка грунту (II групи) навколо карстових ям товщиною 40 см з переміщенням його в карстові ями; 6) повернення родючого шару грунту, включаючи і поверхню засипаних ям; 7) планування поверхні грунту на площі навколо засипаних карстових ям і на місці колишніх карстових ям в два сліди; 8) дискування грунту в два сліди навколо і на місці колишніх карстових ям.

У зв'язку з відсутністю механізмів для збирання каміння, роботи по очищенню відібраних ділянок від каміння проводилось силами колективного сільського господарства в два прийоми: весною і в літньо-осінній період. Збирання проводилось вручну на купи з послідуючою загрузкою на транспортні засоби або одночасно з збиранням. Вивезення каміння здійснювалось парокінними підводами на віддаль до 1 км у визначені місця — карстові ями.

На місці засипаного карстового об'єкту досі відбувається вихід уламків породи на денну поверхню, що підлягає збиранню вручну. Тому можна зробити висновок, що затрати на дані роботи значні та малоефективні (рис. 4).

ВИСНОВКИ

Наявність карсту (відкритого чи покритого) негативно впливає на якість земельної ділянки. Поверхневі карстопрояви не тільки значно зменшують площу ріллі, але і формують ерозійно-карстовий рельєф з сфероподібними пониженнями. Западинко-хвилястий рельєф, сформований в результаті впливу карсту на земельні ресурси, дуже ускладнює обробіток грунту та зменшує урожайність сільськогосподарських культур [2, с. 16].

Найбільшого негативного впливу карсту зазнають забудовані території. Не тільки відкритий карст, але і локальні осідання земної поверхні, внаслідок руйнування покрівель підземних порожнин, мають значний вплив на будівлі та споруди. Їх дія проявляється у тріщинах і деформації фундаментів та стін нерухомих об'єктів чи їх руйнуванні, пошкодженні комунікацій, втрат води, тощо.

Негативний вплив карсту враховується при оцінюванні земельних ділянок закарстованих територій. Такі ділянки потребують проведення інженерно-геологічних вишуків та моніторингу з метою дослідження стану і змін перебігу карстових процесів. Ділянки, в межах яких має місце карст, певною мірою втрачають свій природний потенціал, бо повноцінно не забезпечують природної родючості та не є надійним базисом розміщення.

Заходи, проведені на території Тишківської сільської ради Городенківського району Івано-Франківської області з метою поліпшення умов виконання механізованих робіт, виявились трудомісткими та малоефективними.

Література:

1. Методичні основи грошової оцінки земель в Україні: навчальний посібник // Дехтяренко Ю.Ф., Лихогруд М.Г., Манчевич Ю.М., Палеха Ю.М. — К: Профі, 2007. — 624 ст., 8 іл.

2. Грунти Івано-Франківської області (Складено на основі узагальнення даних обслідування грунтів 1957—1966 років) / За ред. М.Г. Михальського, Р.С. Падучака, Г.О. Андрущенка. — Ужгород: видавництво "Карпати", 1969. — 79 с.

3. Шилова Т.О. Міське комунальне господарство: Навчальний посібник. — К.: КНУБА, 2006. — 272 с.

4. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2012 році / Державна служба України з надзвичайних ситуацій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mns.gov.ua/content/nasdopovid2012.html (від 20.01 2015).

5. Управління земельними ресурсами: підручник / В.В. Горлачук, В.Г. В'юн, А.Я. Сохнич та ін.; Під заг. ред. В.В. Горлачука. — 2-е вид., випр. і перероб. — Львів: Магнолія плюс, 2006. — 443 с.

6. Толмачев В.В. и др. Инженерно-строительное освоение закарстованных территорий / В.В. Толмачев, Г.М. Троицкий, В.П. Хоменко; Под ред. Е.А. Сорочана. — М.: Стройиздат, 1986. — 176 с.

References:

1. Dekhtiarenko, Yu.F. Lykhohrud, M.H., Manchevych, Yu.M. and Palekha, Yu.M. (2007), Metodychni osnovy hroshovoi otsinky zemel' v Ukraini [Methodological foundations of monetary valuation of land in Ukraine], Profi, Kyiv, Ukraine.

2. Edited by Mykhal's'kyj, M.H. Paduchak, R.S. Andruschenko, H.O. (1969), Hrunty Ivano-Frankivs'koi oblasti (Skladeno na osnovi uzahal'nennia danykh obsliduvannia hruntiv 1957—1966 rokiv) [Soils of Ivano-Frankivsk region (Compiled from data generalization soil surveys 1957—1966 years)], "Karpaty", Uzhhorod, Ukraine.

3. Shylova, T.O. (2006), Mis'ke komunal'ne hospodarstvo [The city communal management], Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv, Ukraine.

4. State Emergency Service of Ukraine (2012), Natsional'na dopovid' pro stan tekhnohennoi ta pryrodnoi bezpeky v Ukraini u 2012 rotsi [National Report on the condition of technological and natural safety in Ukraine in 2012, available at: http://www.mns.gov.ua/content/nasdopovid2012.html (Accessed 20 January 2015).

5. Horlachuk, V.V. V'iun, V.H. Sokhnych, A.Ya. etc. (2006), Upravlinnia zemel'nymy resursamy [Land Management], Mahnoliia plius, Lviv, Ukraine.

6. Tolmachev, V.V. Troickij, G.M. and Homenko, V.P. (1986), Inzhenerno-stroitel'noe osvoenie zakarstovannyhterritorij [Engineering — Construction development of karst areas], Strojizdat, Moscow, OOO Russian Federation.

Стаття надійшла до редакції 08.02.2015 р.

УДК 368

Д. С. Нестерова,
аспірант кафедри страхування та ризик-менеджменту,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

D. Nesterova,
postgraduate student of the Department of Insurance and risk-management,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE CONCEPTUAL MODEL OF THE INVESTMENT POLICY OF THE INSURANCE COMPANY

У статті запропоновано методичні підходи оцінки інвестиційної діяльності страхових організацій. На основі системно-факторного підходу розроблено стратегію інвестиційної політики страховика, що включає модель їх інвестиційної діяльності з урахуванням стратегічних і тактичних індикаторів, реалізація якої дозволить ефективно використовувати інвестиційний потенціал страхового ринку у розвитку економіки України.

Визначено структурні елементи концептуальної моделі формування інвестиційної політики, а саме: правове державне регулювання інвестиційної діяльності страхової компанії; фінансові ресурси, які є джерелом інвестиційного доходу страхової компанії; правила інвестування для страхової компанії; інвестиційний портфель, його сутність, види, особливості побудови і обмеження; методи інвестування; варіанти побудови інвестиційного портфеля; методика ситуаційного аналізу за допомогою системи показників для оцінки обраного варіанту інвестування; вибір варіанту управління інвестиційною діяльністю страхової компанії

Розроблено методичні рекомендації для ситуаційного аналізу та оцінки варіантів інвестування на основі системи таких показників, як: платоспроможність, ліквідність, фінансова ефективність, ділова активність, інвестиційна привабливість.

In the article the methodological approaches for assessing the investment activity of insurance companies are proposed. The strategy of the investment policy of the insurer that is based on system-factor approach is determined. This strategy of the insurance company includes the investment model which is based on strategic and tactical indicators, implementation of which will effectively use the investment potential of the insurance market in Ukraine's economy.

The structural elements of the conceptual model of investment policy are: the legal state regulation of the investment activity of insurance company; financial resources, which are the sources of income of insurance company; investment rules for the insurance company; investment portfolio, its nature, types, design features and limitations; methods of investment activity of insurance company; variants of the investment portfolio; situational analysis method that using a system of indicators to assess the chosen options of investments; selecting of investment activity of the insurance company.

In the article the guidelines for situation analysis are determined and the evaluation of investment options on the basis of indicators such as solvency, liquidity, financial performance, business activity, investment attractiveness are defined.

Ключові слова: інвестиційна політика страхової компанії, системний підхід до формування інвестиційної політики, інвестиційний портфель, інвестиційна діяльність, інвестиційний дохід страхової компанії.

Key words: investment policy of the insurance company, systematic approach to the formation of the investment policy, investment portfolio, investment activities, investment income of the insurance company.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах питання активізації інвестиційної діяльності учасників вітчизняного фінансового ринку, в цілому, і страхових компаній, зокрема, є одними з найбільш важливих. Це зумовлено спадом у вітчизняній економіці, недостатнім рівнем

Рис. 1. Модель формування інвестиційної політики страхових організацій

Джерело: складено автором на основі [4, с. 143—145].

розвитку фінансового ринку України, правових, економічних інструментів інвестування, а також методичних підходів до аналізу інвестиційного потенціалу страхових компаній та рівня його реалізації.

Страховий ринок мінімізує ризики, пов'язані з діяльністю економіки в масштабах усієї країни, а також дозволяє акумулювати і капіталізувати власні кошти страховика і страхові резерви. У розвинених країнах страхові організації є крупними інвесторами на фінансовому ринку, тому на сьогоднішній день актуальним завданням є оптимізація процесу управління інвестиційним потенціалом страхових компаній в Україні за рахунок розробки концептуальної моделі формування інвестиційної політики страхової організації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні та практичні аспекти інвестиційної діяльності страхових організацій на макроекономічному і мікроекономічному рівні розглядалися в працях таких відомих вітчизняних вчених як: Александрова М.М., Базилевич В. Д., Василенко А. В., Внукова Н. М., Пікус Р.В., Супрун А.А., Ткаченко Н.В., а також таких зарубіжних вчених як: Березіна С.В., Гордон Дж., Нємцова Ю.В., Нікуліна Н.М., Рейтман Л.І., Чернова Г.В., Шарп У.Ф.

Враховуючи вагомі результати досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів, слід зазначити необхідність подальшого вивчення теоретичних і методичних аспектів здійснення інвестиційної діяльності страхових організацій, зокрема у проблемі формування інвестиційної політики страхової компанії на основі системного підходу.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є обгрунтування теоретичних основ та розробка методичних прийомів оцінки ефективного управління інвестиційною діяльністю страхових організацій, що сприятимуть задоволенню потреб національної економіки в інвестиційних ресурсах та вирішенню стратегічних завдань розвитку страхового бізнесу.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань: обгрунтувати методичні підходи до формування інвестиційної політики страхової організації, а також визначити елементи системного підходу у процесі формування концептуальної моделі інвестиційної політики страхової компанії.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сутність інвестиційної політики полягає у виборі і реалізації найбільш ефективних шляхів розширення та оновлення активів підприємства з метою забезпечення його економічного розвитку. На кожному рівні управління є певні особливості у процесі розробки інвестиційної політики.

Інвестиційна політика страхової компанії — це сукупність заходів організаційного та економічного впливу органів управління страхової компанії, що спрямовуються на створення оптимальних умов для інвестиційних процесів. Під інвестиційною діяльністю страхових організацій слід розуміти складно-системну сукупність заходів, що пов'язані з плануванням, формуванням та оцінкою ефективності активів. При формуванні цілей інвестиційної політики страхові організації повинні враховувати обсяг фінансових ресурсів, інвестиційний потенціал та інвестиційні пріоритети країни [7, с. 43].

При формуванні інвестиційної політики фахівці страхової компанії використовують елементи системного підходу [2, с. 227].

Саме з цієї позиції представлена концептуальна модель формування інвестиційної політики страховика, що складається із взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів.

1. Правове державне регулювання інвестиційної діяльності страхової компанії.

Кожна страхова організація має в розпорядженні фінансові ресурси, а державні органи регламентують їх обсяг, умови інвестування та правила розміщення. В Україні законодавчою базою регулювання процесу інвестування страхових резервів та інших засобів страхових компаній є ст. 31 Закону України "Про страхування". Також з метою забезпечення фінансової стійкості гарантій страхових виплат та забезпечення платоспроможності, інвестиційна діяльність страхових компаній регламентується Правилами формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування іншими, ніж страхування життя, затвердженими Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 17 грудня 2004 року № 3104 і Правилами розміщення страхових резервів із страхування життя, затвердженими розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 26 листопада 2004 року № 2875 (з 23 листопада 2011 року даним органом є Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг) [5].

2. Фінансові ресурси, які є джерелом інвестиційного доходу страхової компанії.

У практиці страхової діяльності застосовують поняття "інвестиційні можливості фінансових ресурсів" з виділенням їх характеристик і специфічних умов інвестування, що сприяє ефективному формуванню інвестиційної політики страхової компанії, створення збалансованого інвестиційного портфеля, який максимально відповідає специфіці фінансів та сприяє досягненню максимальної стандартизації процесу інвестування та спрощенню процесу управління інвестиційною діяльністю страховика (рис. 1).

Системний підхід до формування інвестиційної політики передбачає дотримання страховими організаціями умов інвестування. Умова диверсифікації (принцип розсіювання) є основою розподілу інвестиційних ризиків з різних видів вкладень та сприяє більшій стійкості інвестиційного портфеля страхової компанії. Згідно з цією умовою не повинно допускатися значне переважання будь-якого виду вкладень над іншими, тобто структура активів не повинна бути однобокою. Умова зворотності (або принцип гарантованості) повною мірою поширюється на всі активи страховика, у тому числі на вільні. Дана умова передбачає максимально надійне розміщення активів, що забезпечує їх повернення у повному обсязі. Умовою прибутковості вкладень (принцип рентабельності) передбачається, що активи повинні приносити постійний дохід. Страхова компанія повинна забезпечити достатній рівень рентабельності власних фінансових ресурсів. Умовою ліквідності передбачається, що структура вкладень страхової компанії повинна бути така, щоб у будь-який час у страховика були в наявності ліквідні кошти або капітальні вкладення, які легко перевести у ліквідні кошти [3, с. 325].

3. Правила інвестування для страхової компанії, які є інструментом страхового менеджменту при виборі варіантів інвестування фінансових ресурсів страховика.

Вкладати кошти доцільно якщо:

— чистий прибуток від вкладення активів перевищує чистий прибуток від їх розміщення на банківському депозиті;

— рентабельність інвестицій вище рівня інфляції [6, с. 105].

4. Інвестиційний портфель, його сутність, види, особливості побудови, обмеження.

Головна мета формування інвестиційного портфеля страхової компанії — досягнення оптимального поєднання "ризик — дохідність". При формуванні інвестиційного портфеля менеджери страхової компанії повинні прийняти такі рішення:

— обрати один з видів інвестиційного портфеля — портфель, який переважно орієнтований на отримання доходів за рахунок відсотків і дивідендів, або портфель, що спрямований переважно на приріст курсової вартості інвестиційних активів;

— оцінити структуру інвестиційного портфеля за співвідношенням "ризик — дохідність", визначити в портфелі питому вагу вкладень з різними рівнями ризику і прибутковості;

— визначити характер портфеля за ступенем ризику — агресивний (високий ступінь ризику), консервативний (низький ступінь ризику), змішаний та ін.;

— оцінити зовнішні і внутрішні чинники, обмеження, що впливають на збалансованість портфеля [2, с. 232].

5. Методи інвестування, особливості їхнього обгрунтування.

Кожен метод дає можливість страховій компанії розглянути окремі характеристики проекту як складові інвестиційної політики, тому доцільно комплексно застосовувати основні методи аналізу кожного варіанту інвестиційного портфеля.

6. Варіанти побудови інвестиційного портфеля.

У страховій організації з часом може змінюватися інвестиційна політика, це передбачає зміну структури інвестиційного портфеля та визначення співвідношення дохідності та ризику інвестицій, що входять до нього.

Основна мета менеджменту страхової компанії в процесі інвестиційної діяльності — досягти оптимізації інвестиційного портфеля, сформувати портфель за обраними критеріями з урахуванням співвідношення рівня прибутковості, ризику та ліквідності інвестиційних ресурсів. У зв'язку з коливаннями на фондовому та фінансовому ринках необхідно періодично переглядати склад інвестиційного портфеля, щоб змінити обрані співвідношення інвестиційних активів. Структуру інвестиційного портфеля слід переглядати залежно від результатів аналізу фінансової ситуації на ринках та очікуваних змін попиту і пропозиції [1, с. 59].

7. Методика ситуаційного аналізу за допомогою системи показників для оцінки обраного варіанту інвестування.

Методика оцінки ефективності підприємницької діяльності, у тому числі страхової діяльності, включає такі послідовні етапи як: вибір системи показників; оцінку кожного показника; визначення питомої ваги значень кожного показника та групи показників, вплив показників на фінансовий стан компанії; зведену оцінку діяльності; розробку заходів щодо вдосконалення формування інвестиційної політики.

Система оціночних показників складається з п'яти основних груп:

— платоспроможності;

— ліквідності;

— фінансової ефективності;

— ділової активності;

— інвестиційної привабливості [4, с. 149].

Дані показники відображають результати інвестиційної діяльності і характеризують дотримання умов інвестування, що закріплені законодавством.

8. Вибір варіанту управління інвестиційною діяльністю страхової компанії в залежності від структури організації, вимог власників, переваг менеджменту.

Концептуальна модель, яка побудована на основі системного підходу, дозволяє провести глибокий аналіз усіх елементів формування інвестиційної політики страхової організації, їх підпорядкованості стратегії розвитку страхової діяльності, інтересам акціонерів та менеджерів страхової компанії.

Вивчення проблем управління інвестиційною діяльністю страхової організації дозволяє зробити висновок: вибір найбільш прийнятного варіанту повинен здійснюватися з урахуванням інвестиційних можливостей фінансових ресурсів і результату оцінки стану інвестиційної політики страхової компанії.

ВИСНОВКИ

Таким чином, дослідження показали, що інвестиційну політику страхових організацій необхідно формувати на основі системного підходу за допомогою концептуальної моделі, яка забезпечує:

— структурування фінансових ресурсів з урахуванням інвестиційних можливостей та умов їх інвестування;

— дотримання правил інвестування з метою досягнення головної мети інвестиційної діяльності — отримання інвестиційного доходу та забезпечення фінансової платоспроможності страховика;

— розробку і використання алгоритму побудови інвестиційного портфеля страхової компанії;

— побудову концепції балансу інтересів суб'єктів інвестиційної діяльності;

— впровадження методики ситуаційного аналізу з використанням системи оціночних показників.

Література:

1. Немцева Ю.В. Управление инвестиционным портфелем страховика: проблемы формирования, оценка эффективности / Ю.В. Немцева // Вестник НГУЭУ, 2013. — №3. — С. 58—66.

2. Никулина Н.Н. Финансовый менеджмент страховой организации: учеб. пособие для студ. вузов / Н.Н. Никулина, С.В. Березина. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2013. — 431 с.

3. Нікуліна Н.М. Інвестиційна політика в страхових організаціях. Теорія і практика: навч. посіб.для студентів вузів / Н.Н. Нікуліна, С.В. Березіна. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2013. — 511 с.

4. Окорокова О.А. Формирование и оценка инвестиционной деятельности страхових организаций: дис... канд. эк. наук: 08.00.10 / Окорокова Ольга Алексеевна. — Краснодар, 2012. — 208 с.

5. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: законодавство, що регулює діяльність страхового ринку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nfp.gov.ua/docs/?d=2

6. Ткаченко Н.В. Фінансова стійкість страхових компаній: теоретичні підходи / Н.В. Ткаченко // Фінанси України. — 2009. — № 6. — С. 104—121.

7. Чернова Г. В. Основы экономики страховой организации по рисковым видам страхования. — СПб.: Питер, 2005 — 240 с.

References:

1. Nemceva, Ju.V. (2013), "The investment portfolio management of insurer: problems of formation, performance evaluation", Vestnik NGUJeU, vol. 3, pp. 58—66.

2. Nikulina, N.N. and Berezina, S.V. (2013), Finansovyj menedzhment strahovoj organizacii: ucheb. posobie dlja stud. vuzov [Financial management of the insurance company: a textbook for university students], JuNITI-DANA, Moscow, Russian Federation.

3. Nikulina, N.N. (2013), Investytsijna polityka v strakhovykh orhanizatsiiakh. Teoriia i praktyka: navch. posib. dlia studentiv vuziv [The investment policy of insurance organizations. Theory and practice: a textbook for university students], JuNITI-DANA, Moscow, Russian Federation.

4. Okorokova, O.A. (2012), "Formation and evaluation of the investment activity of insurance companies", Abstract of Ph.D. dissertation, Finance, Monetary circulation and credit, Kuban State University, Krasnodar, Russian Federation.

5. The official site of the National Commission for State Regulation of Financial Services Markets (2015), "Legislation that regulates the insurance market of Ukraine", available at: http://nfp.gov.ua/docs/?d=2 (Accessed 3 February 2015).

6. Tkachenko, N. V. (2009), "The financial stability of insurance companies: theoretical approaches", Finansy Ukrainy, vol. 6, pp. 104—121.

7. Chernova, G. V. (2005), Osnovy jekonomiki strahovoj organizacii po riskovym vidam strahovanija [Fundamentals of Economics of the insurance organization on risk insurance], Piter, Saint Petersburg, Russian Federation.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2015 р.

УДК 330.3:633.2

С. Ю. Дьяконова,
аспірант, Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"

МЕТОДИКА РОЗРАХУНКУ ТА АНАЛІЗ ДОДАТКОВИХ ПОКАЗНИКІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ У КОРМОВИРОБНИЦТВО НА МАКРОРІВНІ

S. Dyakonova,
Phd student. 'Institute of Agrarian Economics' National Scientific Centre

THE METHOD OF CALCULATION AND ANALYSIS OF ADDITIONAL INDICATORS OF ECONOMIC EFFICIENCY INVESTMENTS IN FODDER PRODUCTION AT THE MACRO LEVEL

У статті розглянуто систему додаткових показників оцінки економічної ефективності інвестицій у кормовиробництво, який дає змогу повніше виявляти резерви її підвищення та збільшити інвестиційну привабливість галузі. До системи додаткових показників економічної ефективності їх інвестицій пропонується включити показники загального доходу, чистого прибутку, грошового потоку, повного ефекту з розрахунку на 1 га сільськогосподарських кормових угідь, середньорічного працівника, гривню функціонуючого капіталу. Особливого значення набуває підвищення економічної ефективності інвестицій у кормовиробництві в умовах ринкових відносин, коли кінцева оцінка діяльності того чи іншого підприємства здійснюється на ринку відповідного товару, бо в умовах конкуренції виграє той товаровиробник, який має нижчу собівартість продукції та високу її якість.

In the article the system of additional indicators to measure the economic efficiency of investments in fodder production, which enables better detect increasing its reserves and attractive to investors. The system of additional indicators of economic efficiency of investment is proposed to include indicators of total income, net income, cash flow, full effect per 1 hectares of agricultural grasslands, the average worker hryvnia functioning capital. Of particular importance is increasing the economic efficiency of investments in fodder production in market conditions, when the final assessment of the performance of an enterprise carried on each commodity, because in a competitive wins commodity that has a lower cost of production and high quality.

Ключові слова: інвестиції, ефективність, показники ефективності, загальний дохід, чистий прибуток, грошовий потік, повний ефект.
Key words: investment, efficiency, total revenue, net income, cash flow, the full effect.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Питання ефективності інвестицій є ключовими для виду економічної діяльності, зокрема й з виробництва кормів. Невизначеність майбутніх умов виробництва та їх постійна зміна, наявність значних ризиків, необхідність залучення різноманітних ресурсів, а також конкурентна боротьба та інші чинники, зумовлюють складність питань ефективності вкладень для вивчення. Проте розглядати їх необхідно у всіх випадках, оскільки відсутність ефективності може призвести до повної або часткової втрати бізнесу. У зв'язку із зазначеним, на практиці доцільно використовувати різноманітні методи та підходи до визначення ефективності інвестицій, що враховують, зокрема, особливості сільськогосподарського виробництва та галузі кормовиробництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питаннями інвестицій та інвестиційного процесу займалися як зарубіжні так і вітчизняні вчені, зокрема В. Беренс, Л. Гітман, П. Самуельсон, Я. Хонко, І.А. Бланк, А.Д. Діброва, І.Й. Дорош, М.І. Кісіль, М.Ю. Коденська, І.В. Ліпсіц, О.В. Мертенс, А.А. Пересада, Г.М. Підлісецький, П.С. Рогожин, П.Т. Саблук, В.П. Савчук, О.Ю. Старіков, Т.С. Хачатуров, В.М. Хобта, В.Я. Шевчук та інші. Однак, незважаючи на багатоаспектність наукових до-

сліджень, питання, пов'язані з методикою розрахунку та аналізу додаткових показників економічної ефективності інвестицій у кормовиробництво залишаються недостатньо вивченими.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є висвітлення методики розрахунку та аналізу визначення додаткових показників економічної ефективності інвестицій у кормовиробництві та узагальнення на результатах діяльності на макрорівні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У процесі оцінок вигод і витрат діяльності вимагає застосовування критерій економічної ефективності загальноекономічного підходу. Під ефектом діяльності слід розуміти всі прямі, сукупні й непрямі вигоди, які одержують суб'єкти підприємницької діяльності. До складу витрат входять усі витрати, а також важливим є інвестиції, що здійснюються у процесі діяльності підприємств.

У світовий практиці проектного аналізу застосовують різноманітні методи оцінки ефективності інвестицій, які останніми роками набули поширення і в Україні. Для застосування їх у практиці сільськогосподарських підприємств, зокрема й по виробництву кормів і тваринницької продукції їх можна поділити на три групи:

— перша — традиційні методи оцінки ефективності інвестицій за допомогою співвідношення грошових надходжень з витратами;

— друга — методи оцінки ефективності інвестицій за бухгалтерською звітністю;

— третя — методи оцінки ефективності інвестицій, що грунтуються на теорії вартості грошей у часі.

Завдяки цим методам здійснюється інвестиційний аналіз проектів, тобто оцінюється і зіставляється їх інвестиційна привабливість. Головною метою такого аналізу є виявлення і використання можливостей підвищення їх ефективності [2].

Економічна ефективність інвестицій у кормовиробництві відіграє важливе значення, адже її підвищення означає, що на кожну одиницю витрат і ресурсів одержують більше кормів і доходу. Це має велике значення як для всього народного господарства, так і для кожного сільськогосподарського підприємства та населення країни [3].

По-перше, чим менше праці і ресурсів витрачається на одиницю продукції, тим більший результат можна одержати при тих же засобах, що дає можливість знизити ціни. Підвищення ефективності сприяє збільшенню виробництва кормів і повнішому задоволенню потреб тваринництва.

По-друге, ефективність інвестицій впливає на рівень роздрібних цін на деякі продукти харчування, виготовлені із продукції тваринництва (м'ясо-молочні продукти, яйця, вовна, шкіра). Рівень цін завжди пов'язаний із суспільно необхідними витратами на виробництво цієї продукції.

По-третє, підвищення ефективності впливає на збільшення доходів та рентабельність сільськогосподарських підприємств. Чим більше вони виробляють і продають кормів, чим дешевше їм обходяться корми власного виробництва, тим вищі їх доходи, тим більше засобів можуть вони виділити для розвитку сільськогосподарського виробництва, підвищення оплати праці та поліпшення соціальних умов. Це є важливою умовою вільного підприємництва, що передбачає розвиток сільськогосподарських підприємств в основному за рахунок результатів власної діяльності.

Також важливим є підвищення економічної ефективності інвестицій у кормовиробництві в умовах ринкових відносин, коли кінцева оцінка діяльності того чи іншого підприємства здійснюється на ринку відповідного товару, бо в умовах конкуренції виграє той товаровиробник, який має нижчу собівартість продукції та високу її якість [4; 5].

Кормовиробництво, як і інші сфери економіки, розглядають ефективність в органічному зв'язку з досягненням соціальних результатів, соціального ефекту. Будь-які заходи, спрямовані на підвищення ефективності кормовиробництва та тваринництва, необхідно оцінювати не тільки з економічних позицій, а й з урахуванням соціального результату (поліпшення умов праці, соціально-культурного обслуговування на селі, підвищення оплати праці тощо). Також важливо забезпечити й екологічний ефект, дотримання рівноваги в природі, що особливо важливо в зв'язку з прискоренням науково-технічного прогресу [6].

З метою стимулювання виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції держава може надати товаровиробникам певні пільги через податкові, кредитні, амортизаційні, митні та інші механізми для забезпечення соціального ефекту. Ці пільги збільшують вигоди, які одержують суб'єкти підприємницької діяльності, але у макроекономічному аспекті є витратами суспільства. Зазначені та інші аналогічні випадки слід враховувати при визначенні відповідно ефекту і витрат.

В оцінках ефективності вкладень можна застосовувати різні системи виміру витрат. Залежно від домінуючих у суспільстві економічних теорій і рівня дефіцитності ресурсів у світовій практиці застосовують наступні системи виміру ресурсів або витрат у натуральних, вартісних, трудових і енергетичних одиницях. У разі визнання одиниці певного виду ресурсів стандартною, в оцінках їх ефективності використовують натуральні показники площі земельних угідь, кількості або розміру об'єктів, поголів'я продуктивної та робочої худоби, чисельності працюючих тощо. При цьому ефективність визначається показниками розміру ефекту з розрахунку на одиницю ресурсів, виражених у натуральній формі. Важливим показником, що відображає сукупність майнового комплексу чи окремого об'єкта та використовується у світовій і вітчизняній практиці, є виробнича потужність, наприклад, ферми, цеху, продуктивність землі, тварин тощо. Коефіцієнт використання виробничої потужності характеризує рівень ефективність менеджменту по здійсненню агробізнесу з використанням наявної потужності.

Через неспівпадання вигод і витрат у часі критерій економічної ефективності вкладень у сільськогосподарське виробництво вимагає врахування минулих, теперішніх і майбутніх витрат і вигод. Тому економічний результат і витрати слід привести до теперішньої або майбутньої вартості.

Таблиця 1. Додаткові показники економічної ефективності інвестицій у кормовиробництво

Показник	Формула розрахунку абсолютних значень показників за:		Зміна показника в періоді, що аналізується проти попереднього періоду (гр.3 – гр.2)
	попередній період	період, що аналізується	
Одержано на 1 га сільськогосподарських кормових угідь, грн.			
Загального доходу (або чистого прибутку)	(ЗД1 [або ЧП1] / З1) х 1000	(ЗД2 [або ЧП2] / З2) х 1000	(+) збільшення, (-) зменшення
Грошового потоку	ГП1 / З1 х 1000	ГП2 / З2 х 1000	(+) збільшення, (-) зменшення
Повного ефекту	ПЕ1 / З1 х 1000	ПЕ2 / З2 х 1000	(+) збільшення, (-) зменшення
Одержано на 1 грн капіталу, грн.			
Загального доходу (або чистого прибутку)	(ЗД1 [абоЧП1] / Ф1) х 1000	(ЗД2 [або ЧП2] / Ф2) х 1000	(+) збільшення, (-) зменшення
Грошового потоку	ГП1 / Ф1 х 1000	ГП2 / Ф2 х 1000	(+) збільшення, (-) зменшення
Повного ефекту	ПЕ1 / Ф1 х 1000	ПЕ2 / Ф2 х 1000	(+) збільшення, (-) зменшення
Одержано на 1 середньорічного працівника, грн.			
Загального доходу (або чистого прибутку)	(ЗД1 [або ЧП1] / Р1) х 1000	(ЗД2 [або ЧП2] / Р2) х 1000	(+) збільшення, (-) зменшення
Грошового потоку	ГП1 / Р1 х 1000	ГП2 / Р2 х 1000	(+) збільшення, (-) зменшення
Повного ефекту	ПЕ1 / Р1 х 1000	ПЕ2 / Р2 х 1000	(+) збільшення, (-) зменшення

Також система показників має відображатися рівень ефективності використання усіх складових кормовиробництва. При цьому частина показників повинна відображати загальногалузеві ознаки, а інші — натуральний, умовно-натуральний (базисно-натуральний) і вартісний аспекти економічної ефективності кормовиробництва.

Окрім того, групи показників мають відображати загальний рівень економічної ефективності кормовиробництва, ефективність використання окремих видів ресурсів чи витрат, а також екологічну та енергетичну ефективності кормовиробництва.

Запропоновану систему додаткових показників загальної економічної ефективності інвестицій у кормовиробництво наведено в таблиці 1.

Система додаткових показників свідчить, про ефективність окремих напрямів складових витрат чи ресурсів.

Поглиблений аналіз економічної ефективності інвестицій у кормовиробництво дає змогу повніше виявляти резерви її підвищення, тому одночасно з основними показниками запропоновано до системи показників економічної ефективності їх інвестицій включити показники загального доходу, чистого прибутку, грошового

Таблиця 2. Додаткові показники економічної ефективності інвестицій у кормовиробництво на макрорівні

№ з/	Показник	Рік				Приріст у 2013 р. до 2012 р.
		2010	2011	2012	2013	
Одержано на 1 га сільськогосподарських кормових угідь, тис. грн.						
1	Загального доходу	5,0	6,8	7,8	9,3	1,6
2	Грошового потоку	5,2	7,0	8,0	9,6	1,6
3	Повного ефекту	5,5	7,6	8,8	10,3	1,5
Одержано на 1 грн капіталу, грн.						
4	Загального доходу	1,1	1,0	0,9	0,9	-
5	Грошового потоку	1,1	1,1	0,9	0,9	-
6	Повного ефекту	1,2	1,2	1,0	1,0	-
Одержано на 1 середньорічного працівника, тис. грн.						
7	Загального доходу	119,8	139,4	163,2	181,9	18,7
8	Грошового потоку	123,7	143,7	169,1	187,2	18,1
9	Повного ефекту	132,2	155,6	186,0	200,8	14,8

Джерело: складено автором за даними [7].

потоку, повного ефекту з розрахунку на 1 га сільськогосподарських кормових угідь, середньорічного працівника, гривню функціонуючого капіталу.

На основі даної методики проаналізуємо також додаткові показники загальної економічної ефективності інвестицій у кормовиробництво на макрорівні (табл. 2).

Дані таблиці 2. свідчать, що у кормовиробництві на макрорівні спостерігається зменшення показників ефективності інвестицій. На кожну вкладену в кормовиробництво гривну отримується все менший економічний ефект. Даний фактор є досить негативним для економіки та не зменшує інвестиційну привабливість галузі.

Враховуючи складність взаємодії чинників формування ефективності кормовиробництва та їх впливу на ефективність галузі, досить важко оцінити стан та перспективи її розвитку на основі якогось одного критерію неможливо. Тому система показників дає змогу вірно оцінити та співставити основні результати й витрати, а також обгрунтувати висновки щодо напрямів та резервів підвищення економічної ефективності кормовиробництва за різними критеріями.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Грунтуючись на загальному для всіх форм підприємницької діяльності критерії економічної ефективності інвестицій у виробництво сільськогосподарської продукції, зокрема й кормів, доцільно застосовувати показники економічного ефекту й ефективності, які найбільше враховують особливості конкретних форм підприємництва і відносин власності, а також інтереси зацікавлених сторін, а також забезпечити ці інтереси по видах виробництва.

Важливим є використання запропонованої системи додаткових показників загальної економічної ефективності інвестицій у кормовиробництві, що дає змогу здійснити всебічну оцінку результатів інвестиційної діяльності підприємств, а також обирати для реалізації такі інвестиційні проекти і заходи у кормовиробництві, що забезпечують вищий рівень ефективності порівняно з відповідним показником по господарству, або визначити черговість здійснення проектів залежно від рівня їх окупності. У макроекономічних оцінках ефективності інвестицій сільськогосподарських підприємств слід застосовувати показник його "соціального ефекту", який визначається розміром сукупних витрат підприємства на досягнення соціальних вигод його учасників і членів їх сімей, а також розроблену у процесі досліджень систему показників: основних — зміни обсягів валового доходу, чистого прибутку, чистого грошового потоку, повного ефекту, соціально-економічного ефекту на 1 грн. інвестицій; додаткових — зміни показників валового доходу, чистого прибутку, традиційного грошового потоку, повного ефекту, соціально-економічного ефекту з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, на одного працівника, на 1 грн. капіталу, досягнуті і в звітному періоді порівняно з базовим.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі грунтуються на особливості визначення ефективності інвестицій зумовлені, насамперед існуванням різних форм господарювання.

Кожна форма підприємницької діяльності та господарювання має свої особливості формування потоку доходів і витрат та економічні інтереси (пріоритети) співвласників. У зв'язку з цим в подальшому важливо також об'єктивно оцінити економічну ефективність інвестиційної діяльності, виходячи з інтересів співвласників капіталу, завдань аналізу та із застосуванням найбільш придатних для конкретної форми підприємницької діяльності методів і показників аналізу.

Література:

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник. — 2-ге вид., доп. і перероблене / В.Г. Андрійчук. — К.: КНЕУ, 2002. — 624 с.
2. Гойко А.Ф. Методи оцінки ефективності інвестицій та пріоритетні напрями їх реалізації. — Київ: ВІРА-Р, 1999. — 320 с.
3. Голубєва Т.С., Колос І.В. Методологічні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства // Актуальні проблеми економіки. — №5 (59), 2006.
4. Кісіль М.І. Інвестиційне забезпечення розвитку аграрного виробництва та сільських територій / М.І. Кісіль // Менеджмент: Збірник наукових праць. — К., 2009. — № 11. — 225 с.
5. Кісіль М.І. Ефективність інвестицій сільськогосподарських виробничих кооперативів / Кісіль М.І., Ролінський О.В. — Київ: ННЦ "ІАЕ", 2006. — 228 с.
6. Месель-Веселяк В.Я. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва / В.Я. Месель-Веселяк. — Економіка АПК. — 2005. — № 6. — С. 17—26.
7. Статистична інформація. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: //www.ukrstat.gov.ua/

References:

1. Andrijchuk, V.H. (2002), Ekonomika ahrarnykh pidpryiemstv [Economics of agricultural enterprises], 2nd ed., KNEU, Kyiv, Ukraine.
2. Hojko, A.F. (1999), Metody otsinky efektyvnosti investytsij ta pryoritetni napriamy ikh realizatsii [Methods for evaluating the effectiveness of investments and priorities for their implementation], VIRA-R, Kyiv, Ukraine.
3. Holubieva, T.S. and Kolos, I.V. (2006), Methodological approaches to evaluating the effectiveness of the company, Aktual'ni problemy ekonomiky, vol. 5 (59).
4. Kisil', M.I. (2009), "The investment ensuring the development of agricultural production and rural territories", Menedzhment: Zbirnyk naukovykh prats', vol. 11. pp. 225.
5. Kisil', M.I. (2006), Efektyvnist' investytsij sil's'kohospodars'kykh vyrobnychykh kooperatyviv [The effectiveness of investments of agricultural production cooperatives], NNTs "IAE", Kyiv, Ukraine.
6. Mesel-Veselyak, V.J. (2005), "Improving the efficiency of agricultural production", Ekonomika APK, vol. 6, pp. 17—26.
7. State Statistics Committee of Ukraine (2014), Statistical information, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/ (Accessed 28 September 2014).

Стаття надійшла до редакції 10.02.2015 р.

УДК 330:57

О. А. Чала,
аспірант, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

АНАЛІЗ ЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В РОЗРІЗІ РЕСУРСНИХ, ЕКОНОМІЧНИХ ТА ТЕХНОГЕННИХ АСПЕКТІВ

O. Chala,
graduate student of Classic Private University, Zaporizhia

ANALYSIS OF UKRAINE'S ENVIRONMENTAL DEVELOPMENT IN TERMS OF RESOURCE, ECONOMICAL AND TECHNOGENIC ASPECTS

У статті розглянуто суть поняття екологічного розвитку. На цій підставі здійснено оцінювання екологічного розвитку України на основі дослідження показників таких аспектів, як ресурсний, економіки природокористування та техногенний. Для формування загальної оцінки екологічного розвитку України розраховано індексні показники розвитку ресурсних, техногенних та економіки природокористування груп на основі застосування інтегрального оцінювання, в результаті чого виявлено явну стабілізацію екологічного розвитку після 2011 року за всіма напрямами, окрім індексних показників водних ресурсів та скидів у водні басейни. Загалом індексні показники мають тенденцію поступового зростання, проте діапазон їх значень знаходиться в межах від 0,11 до 0,84. В результаті здійснення оцінювання стверджено, що екологічна тенденція розвитку України в останні три досліджувані роки поступово формує стійко зростаючий тренд.

The article offers an in-depth analysis of defining environmental development. Based on that, the author provides an assessment of Ukraine's environmental development on the grounds of studying the indices of such aspects as resources, environmental economics and technogenic activity. To form the overall assessment of Ukraine's environmental development the author applied integral estimates to calculate the indices of groups including resources, environmental economics and technogenic activity, which revealed a marked stabilization of environmental development since 2011 in all areas except indices of water resources and discharge into watercourses. In general, indices tend to rise gradually, although their values range within 0.11—0.84. As a result of the evaluation, it is stated that for the past three years under investigation environmental tendency in Ukraine's development has been forming a steady growing trend.

Ключові слова: екологічний розвиток, ресурси, економіка природокористування, техногенне навантаження, оцінювання, індекс.

Key words: environmental development, resources, environmental economics, technogenic load, assessment, index.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Загострення суспільно-політичних та фінансово-економічних аспектів розвитку України обумовили системність кризових явищ в усіх підсистемах держави. На першочерговий план вийшли відмінні від декларованих пріоритети розвитку України, що, загалом, націлені не на розвиток, а на виживання. Проте, незважаючи на складність поточної ситуації, не можна відкладати на потім питання екологічного розвитку України та її регіонів, оскільки вкрай складна екологічна ситуація окремих регіонів та способів життя потребує системності у питаннях її покращення в бік екологічності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Екологічну складову та її ролі у соціально-економічному розвитку держави досліджували О. Веклич, Б. Балацький, В. Геєць, Б. Данилишин, С. Ілляшенко, Г. Фоменко, А. Шаповалов та інші. Проте залишається актуальним питання систематичного моніторингу екологічного розвитку держави.

Таблиця 1. Показники водних ресурсів України

Найменування показника	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Забрано води з природних водних об'єктів, млн куб. м	15327	16352	15729	14478	14846	14651	14651	13625
Спожито свіжої води, млн куб. м	10245	10995	10265	9513	9817	10086	10507	10092
Загальне відведення зворотних вод, млн куб. м у тому числі	8824	8917	8655	7692	8141	8044	8081	7722
забруднених усього	3891	3854	2728	1766	1744	1612	1521	1717
з них без очищення	1427	1506	616	270	312	309	292	266
нормативно-очищених	1304	1245	1357	1711	1760	1763	1800	1452
Потужність очисних споруд, млн куб. м	8104	7768	7518	7581	7425	7687	7577	7592

Джерело: узагальнено автором самостійно за матеріалами [1].

МЕТОЮ СТАТТІ

Метою статті є здійснення аналізу екологічного розвитку України на основі дослідження таких аспектів як ресурсний, економічний та техногенне навантаження.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Суть поняття екологічного розвитку можна трактувати як процес переходу системи взаємодії живих організмів із навколишнім середовищем в якісно новий стан. Аналіз окремих екологічних або економічних показників не дасть уявлення про систему взаємодії суб'єктів екологічного розвитку. Тому досліджувати екологічний розвиток доцільно шляхом відстеження саме стану взаємодії живих систем із системою навколишнього природного середовища у тенденції, що повинно бути відображено у показниках. Аналіз екологічного розвитку України пропонується здійснити на основі дослідження компонентного складу кортежу:

$$ECO_r = < R_{eco}, EN_{eco}, TH_{eco}, T_r > \quad (1),$$

де *ECOr* — скінчення множина функціональних взаємозв'язаних елементів, що виокремлено з соціально-економічного середовища з відповідною метою за певний період часу; R_{eco} — компонент, що характеризує природні ресурси; EN_{eco} — компонент, що характеризує економіку природокористування; TH_{eco} — компонент, що характеризує техногенне навантаження. *Tr* — період часу, який досліджується.

Такий підхід відповідатиме суті поняття екологічного розвитку, оскільки характеризує взаємовплив живих систем та навколишнього природного середовища через дослідження природного капіталу, особливостей моделі природокористування та фінансування, тенденцій техногенного навантаження. У підсумку кожний із зазначених вище компонентів кортежу екологічного розвитку (1) характеризується, в свою чергу, відповідним компонентним складом кортежу, що характеризуватиметься певним набором показників, зокрема компонент, що характеризує природні ресурси:

$$R_{eco} = < V_r, L_r, Z_r, D_r, RT_r > \quad (2),$$

де *Vr* — компонент, що характеризується набором показників водних ресурсів; *Lr* — компонент, що характеризується набором показників лісових ресурсів; *Zr* — компонент, що характеризується набором показників земельних ресурсів; *Dr* — компонент, що характеризується набором показників добування корисних копалин; *RTr* — компонент, що характеризується набором показників рослинно-тваринного світу. Компонент, що характеризує економіку природокористування:

$$EN_{eco} = < KI_{en}, VT_{en}, EP_{en} > \quad (3),$$

де *KIen* — компонент, що характеризується набором показників капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища; *VTen* — компонент, що характеризується набором показників витрат на охорону навколишнього природного середовища; *EPen* — компонент, що характеризується набором показників екологічних платежів. Компонент, що характеризує техногенне навантаження:

$$TN_{eco} = < ZA_{TN}, ZV_{TN}, VD_{TN} > \quad (4),$$

де ZA_{TN} — компонент, що характеризується набором показників забруднення шкідливими речовинами атмосферного повітря; ZV_{TN} — компонент, що характеризується набором показників забруднення шкідливими речовинами вод-

Таблиця 2. Показники лісових ресурсів України

Найменування показника	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Обсяги продукції, робіт та послуг лісового господарства (у фактичних цінах), млн грн.	2451,1	2956,3	3382,7	3138,1	4097,7	5674,8	5911,6	6363,9
Заготівля деревини, тис. куб. м	17759,8	19013,9	7687,5	15876,5	18064,6	19746,2	19763,6	20340,6
у т.ч. від рубок головного користування	7330,9	7616,3	7528,2	7211,8	7767,4	8647,5	8433,2	8484
Відтворення лісів, тис. га	66,7	73,6	80,2	80,9	70,1	72,4	70,1	67,7
Загибель лісових насаджень, всього	12795	29897	18242	13469	20864	16414	20187	-//-

Джерело: узагальнено автором самостійно за матеріалами [1].

Таблиця 3. Показники земельних ресурсів України, тис. га

Найменування показника	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Земель загалом	60354,8	60354,8	60354,8	60354,8	60354,8	60354,9	60354,9	60354,9
Сільгоспугіддя загалом	42942,6	41650	42844,8	42813,7	42792,8	42776,9	42756	42744,5
Ліси та інші лісо вкриті площі,	10539,9	10556,3	10570,1	10591,9	10601,1	10611,3	10621,4	10624,4
Забудовані землі	2470,2	2476,6	2489	2499,1	2512,5	2523,2	2535,2	2542,6
Відкриті заболочені землі	972,4	975,8	978	979,4	979,9	980,1	980,1	981,6
Поверхневі води суходолу	2418,7	2421,6	2422,5	2423,2	2423,5	2422,8	2423	2422,9
Інші землі	-//-	-//-	1050,4	1047,5	1045	1040,6	1039,2	1038,9

Джерело: узагальнено автором самостійно за матеріалами [1].

них басейнів; VD_{TN} — компонент, що характеризується набором показників поводження з відходами.

Звісно, зазначені показники лише частково відображають багатоаспектне поняття екологічного розвитку держави, проте дасть можливість відобразити його основну тенденцію. Для наочного представлення узагальненої картини екологічного розвитку в Україні, буде розраховано індексні показники розвитку ресурсних, техногенних та економіки природокористування груп за наступною формулою (5):

$$I_{ecoK} = \frac{1}{n+m}\left(\left(\left(\sum_{i=1}^{n} x^{1}_{ecoij} + \right)\left(\sum_{i=n+1}^{m} x^{2}_{ecoij}\right)\right)\right), I_{ecoK} \in [0;1] \quad (5),$$

де I_{ecoK} — індекс розвитку К-го напряму екологічного розвитку; x^{1}_{ecoij} — стандартизований і-й показник-стимулятор екологічного розвитку j-го напряму; x^{2}_{ecoij} — стандартизований і-й показник-дестимулятор екологічного розвитку j-го напряму; n — кількість показників-стимуляторів, i=1,... n; m-n — кількість показників-дестимуляторів, i =n+1,... m.

Розглянемо складові групи природних ресурсів. До групи водних ресурсів віднесено наступні показники, динаміка яких представлена у таблиці 1 за період 2006—2013 роки.

За даними таблиці 1 спостерігається стійка тенденція до зниження темпів росту показника забраної води з природних водних об'єктів з рівня 107% у 2007 році до 93% у 2013 році. Загалом показник знизився на 1702 млн куб. м. за досліджуваний період. До групи лісових ресурсів віднесено наступні показники, динаміка яких представлена у таблиці 2 за період 2006—2013 роки.

Рівень показника обсягів продукції, робіт та послуг лісового господарства зріс за досліджуваний період на 3912 млн грн. Тепи росту показника відтворення лісів демонструють низхідну тенденцію з рівня 110% у 2007 році до рівня 96 у 2013 році. Рівень показника підвищився за досліджуваний період на 1 тис. га. Нестабільну тенденцію демонструють темпи росту показника загибелі лісових насаджень, рівень яких коливається від 60% до 233%. До групи земельних ресурсів віднесено наступні показники, динаміка яких представлена у таблиці 1 за період 2006—2013 роки.

Темпи росту показника земельних ресурсів незмінні на протязі досліджуваного періоду. Абсолютний приріст показника за досліджуваний період склав 0,1 тис. га. Абсолютний показник поверхневих вод суходолу змінився за досліджуваний період на 4,3 тис. га. Темпи росту показника інших земель за період 2008 — 2013 роки демонструють несуттєве зниження. Розглянемо динаміку показників обсягів добування корисних копалин в Україні, яку представлено у таблиці 4.

За даними табл. 4 темпи росту показника сирої нафти поступово знижуються до рівня 95% у 2013 році. Темпи росту показника газу природного стабільні, проте дещо знизилися у 2012 році до рівня 99%. Темпи росту показника газового конденсату нестабільні, знижуються у 2007 р., 2010 р. та у 2013 р. до рівня 80—90%. Проте у 2012 році темп росту показника становить 122%. Тенденція показників ка-

Таблиця 4. Показники добування корисних копалин в Україні

Найменування показника	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Нафта сира, млн.т.	3,3	3,3	3,2	2,9	2,6	2,4	2,3	2,2
Газ природний, млрд. куб. м.	20,1	20,2	20,6	20,8	19,9	20,7	20,5	21,3
Газовий конденсат, млн т	1,2	1,1	1,1	1,1	1,0	0,9	1,1	0,9
Вугілля кам'яне, млн т	61,7	58,9	59,5	55,0	55,0	62,7	65,7	64,2
Руди залізні, млн т	125,4	133	120,6	110,5	125,9	130,9	131,7	138

Джерело: узагальнено автором самостійно за матеріалами [1].

Таблиця 5. Показники чисельності мисливських тварин України, тис. голів

Найменування показника	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Копитних тварин	197,1	208	218,1	232,2	239	244,4	239,6	238,3
Хутрових звірів	2290,4	2224,7	2278,3	2245,6	2249,6	2189,2	2070,8	1944,2
Пернатої дичини	9753,8	9647,1	10139,7	10015,2	10672,9	10592	10523,5	10202,9
Кількість заповідників, національних природних парків	38	38	39	43	45	50	63	64
Заповідники, національні природні парки площа, тис га	1104,3	1107	1146,8	1225,7	1310,5	1382,8	1565,2	1676,1
Площа мисливських угідь, тис. га	47242,1	47252,2	46931	46484,1	46745,7	46491,7	44565	42685,9

Джерело: узагальнено автором самостійно за матеріалами [1].

Таблиця 6. Показники поводження з відходами в Україні

Найменування показника	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Утворено відходів I-IV класів небезпеки	2370,9	2585,2	2301,2	1230,3	419191,8	447641,2	450726,8	448118
Отримано зі сторони	156,1	129,9	204,6	64,9	30019,2	74485,4	233344,2	171038,5
у тому числі з інших країн	2	1,3	1,5	0,5	4,1	40,6	113,3	169,6
Утилізовано, оброблено, перероблено	910	1070,8	951,1	841,7	145710,7	153687,4	143453,5	448118
у тому числі спалено	62,1	39,6	32,2	15,8	1058,6	1054,5	1215,9	918,7
передано на сторону	1879,6	1329,3	648,4	557,6	42104,2	93511,6	320972,5	155122,8
у тому числі іншим країнам	14,2	20	5,9	4,1	281,3	85,8	556,6	318,7
Видалено у спеціально відведені місця чи об'єкти	1057	990,6	1066,3	333,2	336955,1	277106,8	289627,4	288121
Видалено у місця неорганізованого зберігання	1,9	1,4	4,8	0,8	860,9	331,4	100	111,6
Втрачено (випаровування, витікання, пожежі тощо)	12,7	24,2	0,5	0,5	1367,6	433,9	519,9	373,9
Наявність відходів на кінець року, млн т	20,1	20,1	21	20,9	13267,5	14422,4	14910,1	15167369
у розрахунку на 1 км^2, т	35,3	33,4	34,8	34,6	21984,2	23897,9	24706	25132,3
Утворення відходів, всього	2370,9	2585,2	2301,2	1230,3	419191,8	447641,2	450726,8	448117,6
Наявність відходів, всього, тис. т	20121,5	20131,8	21017,2	20852,3	13267455	14422372	14910105	15167369

Джерело: узагальнено автором самостійно за матеріалами [1].

м'яного вугілля мають подібну тенденцію до показників газового конденсату. Темпи росту показників руди залізної поступово зростають після 2010 року та у 2013 році темп росту показника склав 104%. До групи рослинно-тваринних ресурсів віднесено наступні показники, динаміка яких представлена у таблиці 5 за період 2006—2013 роки.

Загальна динаміка темпів росту показників чисельності мисливських тварин України характеризується зниженням у 2011—2013 роках, проте абсолютний приріст копитних тварин склав 41,2 тис. голів, пернатої дичини — 449,1 тис. од., кількість заповідників зросла на 26 одиниць, а їх площа — на 571,8 тис. га.

Таблиця 7. Показники викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря України

Найменування показника	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Викиди забруднюючих речовин та діоксиду вуглецю в атмосферне повітря, всього, тис. т	7027,6	7380	7210,3	6442,9	6678	6877,3	6821,1	6719,8
у тому числі стаціонарними джерелами забруднення та автотранспорту, тис. т	4822,2	4813,3	4524,9	3928,1	4131,6	4374,6	4335,3	4295,1
у тому числі пересувними джерелами за видами транспорту, з них автомобільними транспортом, тис. т	2097	2294,4	2420,3	2285	2313,7	2255,2	2249	2424,7
Викиди діоксиду сірки	1347,2	1342,6	1320,6	1262,7	1235,2	1363,4	1430,3	1413,3
у тому числі стаціонарними джерелами	1333	1313,1	1290,6	1235,2	1206,3	1333,1	1399,2	1381,8
у тому числі пересувними джерелами	14,2	29,5	30	27,5	28,9	30,3	31,1	31,5
Викиди оксидів азоту	515,1	641,9	642	562,1	603,7	663	634,6	633,4
у тому числі стаціонарними джерелами	325,8	336,6	330,9	279,2	310,5	333	332,5	333,3
у тому числі пересувними джерелами	189,3	305,3	311,1	282,9	293,2	300	302,1	300,1
Викиди на одну особу діоксиду сірки, кг/особу	28,8	28,9	28,5	27,4	26,9	29,8	31,4	31,1
Викиди на одну особу оксидів азоту, кг/особу	11	13,8	13,9	12,2	13,2	14,5	13,9	13,9
Викиди на одиницю площі діоксиду сірки, т/км²	2,2	2,2	2,2	2,1	2	2,3	2,4	2,3
Викиди на одиницю площі оксидів азоту, т/км²	0,9	1,1	1,1	0,9	1	1,1	1,1	1

Джерело: узагальнено автором самостійно за матеріалами [1].

Таблиця 8. Показники скидів шкідливих речовин у водні басейни України

Найменування показника	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Скидання забруднених зворотних вод у природні поверхневі водні об'єкти усього, млн $м^3$	3854	2728	1766	1744	1612	1521	1717
у тому числі без очищення млн $м^3$	1506	616	270	312	309	292	265
у тому числі недостатньо очищених млн $м^3$	2348	2112	1496	1432	1303	1229	1452
Частка у загальному обсязі скидання зворотних вод, відсотків	43,2	31,5	23	21,4	20	18,8	22,2

Джерело: узагальнено автором самостійно за матеріалами [1].

Розглянемо показники групи техногенного навантаження. До даної групи віднесено наступні показники поводження з відходами, динаміка яких представлена у таблиці 6 за період 2006—2013 роки.

За даними таблиці 6 спостерігається нестабільна тенденція в системі поводження з відходами, зокрема: простежується явне зниження рівня досліджуваних показників у 2009 році та їх кількаразове зростання у 2010 році.

Таблиця 9. Показники капітальних інвестицій та поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища

Найменування показника	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Капітальні інвестиції, всього, у тому числі з	2194,2	3080,7	3731,4	3040,7	2761,5	6451	6589,3	6038,8
Державного бюджету,	186,2	297,9	707,8	276,4	240,5	285	89,5	78,7
з нього із Державного фонду охорони навколишнього природного середовища	38,9	47,5	106,6	68,4	165	63,8	50,2	22,4
місцевих бюджетів	358,4	357,5	569,9	346,7	261,3	347,6	371,5	350,2
з них із місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища	99,9	125,5	190,6	264,9	209	259,5	262,1	236,2
власних коштів підприємств, організацій	1584,4	2291,5	2269	2325,9	2145,1	4297,6	3893	3593,5
інших джерел фінансування	65,2	133,8	184,7	91,7	114,6	1520,8	2235,3	2016,4
у т.ч. витрати на капітальний ремонт основних засобів природоохоронного призначення, всього, у тому числі з	354,7	517	809,4	554,2	498	843,6	635	662,1
Державного бюджету	60,4	109	298,5	168,9	50,5	69,8	20,3	17,0
з нього із Державного фонду охорони навколишнього природного середовища	6,7	14,1	30,6	25,7	23,5	10,4	5	14,5
місцевих бюджетів	11,1	15,4	35	41,3	28,2	47,7	54,8	72,1
з них із місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища	5,3	10,8	16,9	34,2	14	22,7	37,7	52,3
власних коштів підприємств, організацій	280,7	335,6	454,4	341,5	410,9	723,4	555,9	550,5
інших джерел фінансування	2,5	57	21,5	2,5	8,4	2,7	4	22,5
Поточні витрати на основні природоохоронні заходи, всього, у тому числі	5172,4	6610,3	8444,6	8032,7	10366,6	12039,4	13924,7	14339,1
Державного бюджету	78,9	146	200,9	250,4	280,2	314,3	343,2	375,8
з нього із Державного фонду охорони навколишнього природного середовища	4,7	41	11,8	15	9,6	19,2	7,5	18,7
місцевих бюджетів	25,5	58,1	68,6	75,5	93,2	113	116,1	137,5
з них із місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища	3,6	11,3	19,6	23,1	25	40,2	40,2	49,6
власних коштів підприємств, організацій	5044,4	6386,6	8144,5	7699,3	9983,1	11598,8	13452,4	13815,5
інших джерел фінансування	23,6	19,6	30,6	7,5	10,1	13,3	13	10,3

Джерело: узагальнено автором самостійно за матеріалами [1].

Таблиця 10. Динаміка показників екологічних платежів

Найменування показника	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Екологічні платежі	863,5	955,7	1065,3	1198,7	1361,2	1990	2028,6	3094,974
Пред'явлено екологічний податок за:	501,9	558,7	627,1	702,2	795,9	1438,1	1386,8	3050,6
викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин	453,5	501,5	563,1	634,6	716,8	1256,4	1271,9	2159,7
стаціонарними джерелами забруднення	48,4	57,2	64	67,6	79,1	181,7	114,8	2046
пересувними джерелами забруднення	69,8	75	69,7	88	93,7	60,3	74,3	113,7
скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти	291,8	322	368,5	408,5	471,6	491,6	567,5	117,1
розміщення відходів у спеціально відведених місцях чи на об'єктах крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини	7,9	24,6	6,1	10,9	147,5	132,8	19,3	773,8
Пред'явлено штрафні санкції за правопорушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища	85,4	102,7	97,8	92,4	90,3	91,7	95,2	44,4
Частка фактично сплаченого екологічного податку до загальної суми пред'явлено, відсотків	85,4	102,7	97,8	92,4	90,3	91,7	95,2	88,8

Джерело: узагальнено автором самостійно за матеріалами [1, 2].

В 2013 році спостерігається суттєве зниження темпів росту показників, окрім отриманих зі сторони, утилізованих, наявних, видалених у місця неорганізованого зберігання відходів. Динаміка показників викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря представлена у таблиці 7 за період 2006—2013 роки.

Загалом, за темпами росту показників викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря характеризується суттєвим зниженням у 2009 році, зростанням у 2010—2011 роках та черговим зниженням у 2012—2013 роках. Абсолютні показники забруднюючих речовин та діоксиду вуглецю в атмосферне повітря змінилися за досліджуваний період на 811,20 тис. т, за рахунок стаціонарних джерел — 335,7 тис. т та пересувних — 475,5 тис. т показник викидів діоксиду сірки змінився за досліджуваний період на 428,5 тис. т, зокрема за рахунок стаціонарних джерел, вклад яких становить 405,2 тис. т показник викидів оксидів азоту змінився за досліджуваний період на 192,8 тис. т. Основні тенденції показників скидів шкідливих речовин у водні басейни України представлено у таблиці 8 за період 2006—2013 роки.

За даними таблиці 8 спостерігаємо суттєве зменшення показників скидів шкідливих речовин у водні басейни України за досліджуваний період як за абсолютними, так і за відносними показниками. Проте, низькі темпи росту показників до 2010 року поступово зростають та вже у 2013 році фіксується приріст за показником скидання забруднених зворотних вод у природні поверхневі водні

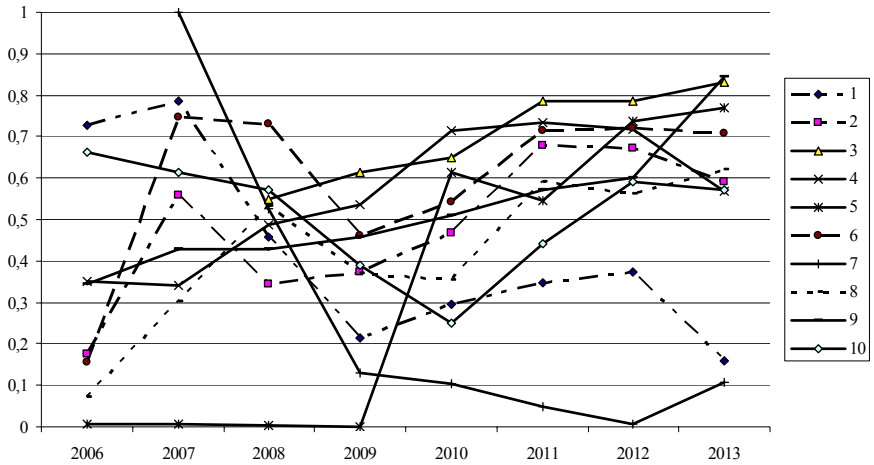

1 — Індексний показник водних ресурсів, 2 — Індексний показник лісових ресурсів, 3 — Індексний показник земельних ресурсів, 4 — Індексний показник тваринних ресурсів, 5 — Індексний показник поводження з відходами, 6 — Індексний показник викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, 7 — Індексний показник скидів у водні басейни, 8 — Індексний показник капітальних інвестицій та поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища, 9 — Індексний показник екологічних платежів, 10 — Індексний показник добування корисних копалин.

Рис. 1. Динаміка індексних показників екологічного розвитку України за окремими напрямами

Джерело: розраховано автором за даними [1; 2].

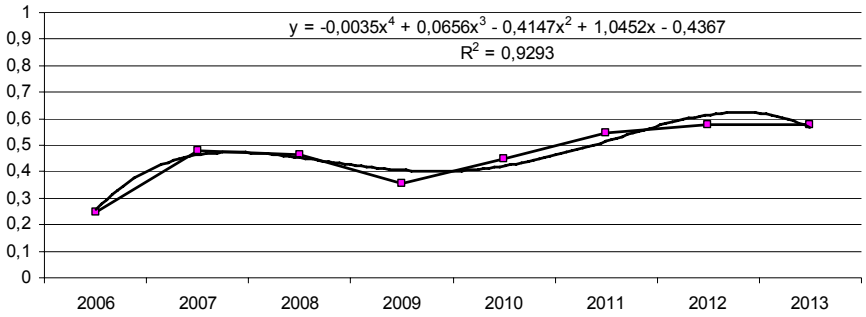

Рис. 2. Динаміка комплексного індексу екологічного розвитку України за 2006—2013 роки

Джерело: розрахунки автора.

об'єкти рівнем у 12%, недостатньо очищених вод та частка у загальному обсязі скидання зворотних вод до рівня 18%. Розглянемо показники групи економіки природокористування. Динаміка показників капітальних інвестицій та поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища представлена у таблиці 9 за період 2006—2013 роки.

За даними таблиці 9 зафіксовано зростання показника капітальних інвестицій на 4395,1 млн грн. за досліджуваний період. Темпи росту зазначеного показника різко знизилися у 2009 році до рівня 81%, проте вже у 2011 році темп росту показника збільшився у два рази. Абсолютний приріст показника витрат на капітальний ремонт основних засобів природоохоронного призначення за досліджуваний період становить 280,3 млн грн. Темпи приросту показника становлять 45—69%, проте зафіксоване зниження його рівня до 68% у 2009 році, 89% у 2010 році та 75% у 2012 році. Абсолютний приріст показника поточних витрат на основні природоохоронні заходи становить за досліджуваний період 8752,3 млн грн. Темпи росту показника стабільно зростають в межах приросту 29—15%. Основні тенденції показників екологічних платежів в Україні представлено у таблиці 10 за період 2006—2013 роки.

Динаміка екологічних платежів за досліджуваний період характеризується абсолютним приростом у 2866, 174 млн грн. темпи росту показника стійко зростають. Загалом, обсяг екологічних платежів сформовано за рахунок екологічних платежів стаціонарних джерел забруднення, абсолютний показник росту яких становить 2033, 5 млн грн., що складає 69% від показника абсолютного приросту пред'явлених екологічних платежів. Абсолютний прорість показника викидів забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення складає всього 83,8 млн грн. За досліджуваний період показники скидів забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти змінилися на 43,5 млн грн. Динаміка показників розміщення відходів у спеціально відведених місцях чи на об'єктах крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини за досліджуваний період характеризована зростанням на 768,2 млн грн., що складає 27% від абсолютного приросту показника пред'явлених екологічних платежів.

Для формування загальної картини екологічного розвитку України здійснимо узагальнену оцінку за формулою 1. У результаті розрахунків отримано наступну динаміку індексів екологічного розвитку України за період 2006—2013 роки (рис. 1).

За даними рис. 1. спостерігається явна стабілізація екологічного розвитку після 2011 року за всіма напрямами, окрім індексних показників водних ресурсів та скидів у водні басейни. Загалом індексні показники мають тенденцію поступового зростання, проте діапазон їх значень знаходиться в межах від 0,11 до 0,84. Максимального значення у 2013 році набув індекс екологічних платежів рівнем 0,84, а мінімального значення — індекс скидів у водні басейни. Зауважимо, що найкращі показники індексів приближені до 1, найгірші — до нуля. Розглянемо динаміку комплексного індексу екологічного розвитку Україні за 2006—2013 роки (рис. 2). Рівень комплексного індекса екологічного розвитку України коливається в межах від 0,25 до 0,58, тобто екологічні аспекти розвитку держави потребує більш якісного та ефективного впливу на пріоритетні параметри.

Загальна тенденція комплексного індекса екологічного розвитку характеризується зростанням до рівня 0, 48 у 2007 році, зниженням до 0,35 у 2009 році та стійким зростанням до рівня 0,58 за період 2011—2013 роках. У підсумку зазначимо, екологічний розвиток України характеризується поліноміальним трендом 4 ступеня, що підкреслює значну мінливість показника та складність його прогнозування.

ВИСНОВКИ

Аналіз екологічного розвитку України здійснено на основі дослідження показників таких аспектів як ресурсний, економіки природокористування та техногенний. Для формування загальної оцінки екологічного розвитку України розраховано індексні показники розвитку ресурсних, техногенних та економіки природокористування груп, в результаті чого виявлено, що спостерігається явна стабілізація екологічного розвитку після 2011 року за всіма напрямами, окрім індексних показників водних ресурсів та скидів у водні басейни. Загалом індексні показники мають тенденцію поступового зростання, проте діапазон їх значень знаходиться в межах від 0,11 до 0,84. У результаті здійснення оцінювання стверджено, що екологічна тенденція розвитку України в останні три досліджувані роки поступово формує стійко зростаючий тренд. Рівень комплексного індекса екологічного розвитку України коливається в межах від 0,25 до 0,58, що обумовлює потребує більш якісного та ефективного впливу на пріоритетні параметри. Тенденція екологічного розвитку України характеризується поліноміальним трендом 4 ступеня, що підкреслює значну мінливість показника та складність його прогнозування.

Література:

1. Офіційний сайт публікації документів Державної Служби Статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukrstat.org/uk

References:

1. The official website for the publication of documents of the State Statistics Service of Ukraine (2013), available at: http://ukrstat.org/uk (Accessed January 2014).

Стаття надійшла до редакції 12.02.2015 р.

УДК 355.588:347.132.15

П. Б. Волянський,
д. держ. упр., доцент, в.о. начальника,
Інститут державного управління у сфері цивільного захисту, м. Київ

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЧНОГО РЕАГУВАННЯ НА ТРАНСПОРТНІ КАТАСТРОФИ

P. Volyanskiy,
doctor of sciences in public administration, docent, acting head,
Institute of public administration in the sphere of civil protection, Kyiv

IMPROVING MECHANISMS OF THE STATE REGULATION OF MEDICAL RESPONSE TO CAR ACCIDENTS

Статистика виникнення надзвичайних ситуацій в Україні за останні роки свідчить про зниження загальної кількості надзвичайних ситуацій, що є результатом ефективності організаційних та практичних запобіжних заходів єдиної державної системи цивільного захисту.

У той же час, найбільша кількість надзвичайних ситуацій, особливо із загибеллю людей, припадає на транспорт, що підтверджує його високу потенційну небезпечність як галузі господарства. Щорічно в Україні транспортом загального користування перевозиться понад 900 мільйонів тонн вантажів (у тому числі велика кількість небезпечних), понад 3 мільярди пасажирів. На залізничний транспорт припадає близько 60% вантажних перевезень, автомобільний — 26%, річковий і морський — 14%.

У науковій статті розглянуто причини виникнення транспортних аварій, розкрито їх небезпечні передумови, проведено аналіз стану надання медичної допомоги постраждалим у дорожньо-транспортних пригодах на догоспітальному етапі, досліджено механізми державного регулювання реагуванням медичних закладів на дорожньо-транспортні пригоди з великою кількістю постраждалих.

Recent years the statistic of emergencies in Ukraine shows a decline of the total number of emergencies as a result of efficiency organizational and practical precautions of unified public system of civil protection.

At the same time, the largest number of emergencies, especially with the loss of life, concerns the transport, which confirms its high potential danger as an industry sector. Every year in Ukraine by public transport carry over more than 900 million tons of cargo (including a large number of dangerous), over 3 billion passengers. In rail transport account for about 60% of freight traffic, the car — 26%, river and sea — 14%.

The scientific article examines causes of traffic accidents, their dangerous preconditions, analyzes the medical care to victims of road accidents in the prehospital phase. Also, investigated mechanisms of the state regulation of a reaction of medical facilities to traffic accidents with many victims.

Ключові слова: державне регулювання, надзвичайна ситуація, дорожньо-транспортна пригода, екстрена медична допомога, потерпілі.

Key words: government regulation, emergency, road accident, emergency medical care, victims.

Останніми роками на дорогах України щороку відбуваються десятки тисяч автомобільних аварій і катастроф, внаслідок яких зазнають поранень велика кількість людей. Значна частина потерпілих гине від несвоєчасного надання екстреної медичної допомоги (далі — ЕМД), хоча отримані травми не завжди є смертельними.

Розглядаючи причини виникнення транспортних катастроф, слід зауважити, що між небезпечними передумовами, аваріями та катастрофами існує прямий кореляційний зв'язок, в якому людському фактору належить провідна роль (помилкові дії членів транспортних екіпажів та диспетчерів, заколисування під час руху, хвороба, вживання алкоголю, наркотичних засобів, зниження працездатності тощо).

Значною мірою рівень транспортного травматизму залежить від погодних умов та видимості на шляхах, а також незадовільна організація дорожнього руху, несправність або конструктивні недоліки транспортних засобів, низька дисципліна учасників дорожнього руху (перевищення швидкості, виїзд на зустрічну смугу тощо).

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

З початку XX століття особливого значення набуває проблема травматизму, яка обумовлена розвитком технічного прогресу. Травматизм посів провідне місце у структурі причин смерті населення як розвинених країн, так і країн, що розвиваються. Важливою проблемою для громадського здоров'я стає дорожньо-транспортний травматизм, який складає до 36% серед усіх видів травм і займає перше місце серед причин смертності від механічних пошкоджень, а також є однією з основних причин отримання інвалідності людей працездатного віку [1].

В Україні кожного року в дорожньо-транспортних пригодах (далі — ДТП) гине до 8 тис. осіб і більш ніж 40 тис. осіб отримують травми різного ступеня тяжкості. Збитки від ДТП в Україні складають 1—4% ВВП.

Аналіз стану надання медичної допомоги постраждалим у ДТП на догоспітальному етапі медичним персоналом швидкої допомоги виявив характерні недоліки, які умовно можна об'єднати в три групи: прибуття бригади швидкої медичної допомоги до міста події з запізненням — 31,4%; затримка з госпіталізацією постраждалих, особливо при множинних та комбінованих травмах — 17,4%; порушення правил транспортування постраждалих — 2,1%. Ці фактори можуть негативно вплинути на результати лікування та реабілітації постраждалих і стати однією з основних причин їх загибелі. Летальність при ДТП у всі роки спостереження залишається достатньо високою і дорівнює 6,0—7,1% [2, 3].

Велику увагу привертає недостатнє клініко-організаційне забезпечення догоспітального етапу надання медичної допомоги відносно часу доїзду бригади швидкої медичної допомоги. Лише 85,2% постраждалих внаслідок ДТП доставляється до лікувально-профілактичного закладу бригадами швидкої медичної допомоги, ще 5% — іншим санітарним транспортом, а решта 9,8% — немедичним транспортом. Вкрай негативна тенденція склалася в сільській місцевості, де в деяких регіонах 40% постраждалих внаслідок ДТП доставляються до лікувально-профілактичного закладу немедичним транспортом.

На підставі вищевикладеного виявлено протиріччя між зростаючою часткою дорожньо-транспортних пригод у загальній кількості надзвичайних ситуацій та їх тяжкими наслідками з однієї сторони і існуючими недоліками у функціонуванні механізмів державного регулювання реагуванням медичних закладів на ДТП з великою кількістю постраждалих — з іншої. Тому наразі актуальним питанням є пошук шляхів удосконалення підготовки учасників дорожнього руху до надання домедичної допомоги та дії медичних закладів до реагування на ДТП з великою кількістю постраждалих.

Дослідження виконано в межах Програми наукової та науково-технічної діяльності Інституту державного управління у сфері цивільного захисту (п.7, пп. 5.2 пріоритетних напрямів наукових досліджень — науково-методологічні підходи до вивчення проблем державного управління у сфері цивільного захисту) та тісно пов'язано з Загальнодержавною цільовою програмою захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на 2013—2017 роки (Закон України від 7 червня 2012 року № 4909-VI).

Дослідженням загальних питань теорії управління займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як В.П. Авер'янов, Г.П. Атаманчук, В.Д. Бакуменко, Н.Р. Нижник, Ю.П. Сурмін та інші. Питанням профілактики безпеки дорожнього руху займалися такі українські вчені, як В. Новиков та М.І. Попов. Дослідженню проблеми організації медичної допомоги постраждалим внаслідок ДТП значну увагу в своїх роботах приділили В.В. Бичков, С.О. Гур'єв, С.П. Сацик, П.В. Танасієнко.

О.М. Люлько у наукових працях на прикладі діяльності територіальної державної служби медицини катастроф у Харківській області провів аналіз особливостей надання швидкої медичної допомоги у разі виникнення транспортних пригод за період 2005—2008 років, визначив необхідний мінімум знань та навичок для посадових осіб районних лікарень в залежності від їхньої базової підготовки, запропонував оптимальну організацію функціонування служби медицини катастроф Харківської області та алгоритм її діяльності у разі ймовірності виникнення транспортних пригод, розробив новий формат проведення показового навчально-тренувального заняття шляхом залучення всіх аварійно-рятувальних підрозділів району, що беруть участь у ліквідації наслідків залізничної катастрофи [4—6].

Крім того, автором висвітлено базові методичні підходи до реагування на виникнення медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій, досліджено принципи організації медичного забезпечення постраждалих внаслідок їх виникнення [7].

У той же час, на жаль, проблема державного регулювання комплексної підготовки закладів охорони здоров'я щодо їх реагування на ДТП з великою кількістю постраждалих залишилося поза увагою та вимагає окремого наукового дослідження з урахуванням значної суспільної ваги цього питання. Процеси взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, медичних установ і волонтерських організацій щодо підвищення рівня адекватності та своєчасності надання медичної допомоги при ДТП з великою кількістю постраждалих є мало дослідженими та недосконалими.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

На підставі результатів попередніх наукових праць дослідити сучасний стан та проаналізувати механізми державного регулювання реагуванням медичних закладів на ДТП з великою кількістю постраждалих.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Вирішення проблеми підвищення рівня доступності та адекватності медичної допомоги при ДТП з великою кількістю постраждалих є складним та комплексним завданням. При його вирішенні проведемо дослідження двох складових, а саме: систему підготовки учасників дорожнього руху та систему реагування медичних закладів на виникнення ДТП з великою кількістю постраждалих. Окремою ланкою системи підготовки учасників дорожнього руху є набуття навичок з надання домедичної допомоги при ДТП з великою кількістю постраждалих.

Законом України "Про екстрену медичну допомогу" поняття "домедична допомога" визначено як невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, що здійснюється на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, та, відповідно до закону, зобов'язані здійснювати дії та заходи [8].

Стаття 12 вказаного Закону містить перелік осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу, а саме: рятувальники аварійно-рятувальних служб, працівники державної пожежної охорони, працівники органів та підрозділів міліції, фармацевтичні працівники, провідники пасажирських вагонів, бортпровідники, інші особи, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти практичними навичками домедичної допомоги. До пункту "інші особи, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти практичними

навичками домедичної допомоги" відносяться водії, оскільки у ст. 34 Закону України "Про автомобільний транспорт" вказано, що автомобільні перевізники повинні організовувати проведення періодичного навчання водіїв методам надання домедичної допомоги постраждалим від ДТП [9].

Крім того, ст. 48 Закону України "Про дорожній рух" чітко визначає, що водії транспортних засобів зобов'язані володіти практичними навичками з надання домедичної допомоги потерпілим внаслідок дорожньо-транспортних пригод, періодично проходити відповідну підготовку за програмами, що затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я [10].

Діяльність, пов'язана з навчанням водіїв згідно із згаданою програмою, регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 21.11.2012 р. № 1115 "Про затвердження Порядку підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу" [11], наказами МОЗ України від 02.03.2009 р. № 132 "Про організацію навчання окремих категорій працівникам навичкам надання першої невідкладної допомоги" та від 19.11.2009 р. № 833 "Про вдосконалення системи підготовки з надання першої невідкладної медичної допомоги" [12; 13].

Розглянемо стан системи реагування медичних закладів на виникнення ДТП з великою кількістю постраждалих.

Досліджено, що на догоспітальному етапі в 5% випадків постраждалим надають допомогу медики, в 12% — на місце пригоди першими прибувають працівники ДАІ, а в інших випадках (83%) — водії та пасажири інших автомобілів. Бригада екстреної (швидкої) медичної допомоги, навіть в умовах міста, прибуває, в середньому, через 15—20 хв. Цей проміжок часу може стати трагічним для постраждалого. Раптовість та несподіваність ДТП викликає у непідготовлених водіїв страх і розгубленість [14].

Своєчасність надання ЕМД переважно залежить від місця автокатастрофи. Якщо вона сталася в місті (селищі) або поблизу нього, представники ДАІ мають можливість у короткі терміни викликати бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги.

При автошляховій пригоді далеко від населених пунктів час надання ЕМД, як правило, подовжується і, у більшості випадків, залежить від відстані до лікувального закладу, готовності бригади ЕМД до негайного виїзду. У фазі ізоляції (до прибуття медичних працівників) основою врятування життя людей, які потрапили в автокатастрофу, є домедична допомога, що надається у вигляді само- і взаємодопомоги, а також організація транспортування постраждалих у найближчий лікувальний заклад.

Оповіщення лікувального закладу про автошляхову пригоду здійснюється, як правило, працівниками ДАІ, рідше — свідками пригоди. Час виїзду бригади ЕМД на місце пригоди і добре організована робота збільшують шанси постраждалих на виживання. Відомо, що смертність серед тих, хто отримав травму, підвищується на 0,5% за кожну годину відстрочення хірургічного втручання. У зв'язку з цим кількість виїзних бригад, які направляються на місце пригоди, повинна бути із розрахунку одна бригада на 1—2 постраждалих. Лікарі бригад ЕМД повинні добре орієнтуватися в проведенні медичного сортування і медичної евакуації постраждалих, у питаннях екстреної діагностики різних видів ураження, в техніці і послідовності надання ЕМД [15].

Таким чином, досліджено, що складовою системи реагування медичних закладів на виникнення ДТП з великою кількістю постраждалих є підготовка медичних закладів до дій у надзвичайних ситуаціях, пов'язаних із ДТП.

Однією з форм підготовки медичних закладів, включених до системи медичного захисту при надзвичайних ситуаціях техногенного характеру є навчання з реагування підрозділів ЕМД та стаціонарних закладів охорони здоров'я на масштабні ДТП з великою кількістю постраждалих на автомобільних (залізничних) магістралях, з відпрацюванням питань організації взаємодії між ними в процесі ліквідації наслідків масштабної ДТП, медичного сортування та надання екстреної медичної допомоги, починаючи з місця трагедії до закладів охорони здоров'я включно.

Розглянемо більш детально алгоритм проведення навчань, що пропонується, це:

— окреслення теми та мети навчань;

— підготовка плануючих документів (плани підготовки та проведення навчання, сценарій навчання тощо);

— підготовка тренінгів (відповідно до типових ситуацій), засобів імітації, муляжів;

— залучення слухачів до занять.

Зазначимо, що навчання надають можливість персоналу територіальних центрів ЕМД та медицини катастроф (далі — ТЦ ЕМД та МК) і його підрозділів, закладів охорони здоров'я та їх підрозділів практично відпрацювати організацію виконання спільних та узгоджених дій з реагування на ДТП на транспортних магістралях з великою кількістю постраждалих і визначити ступінь їх готовності до виконання завдань за призначенням.

Крім того, навчання плануються на основі єдиної концепції і можуть проводитися послідовно або одночасно, у комплексі або за елементами, із залученням бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги ТЦ ЕМД та МК та усього персоналу закладу охорони здоров'я або певної його частини.

Вищезазначені навчання проводяться без відриву від повсякденної діяльності як територіального центру екстреної медичної допомоги, так і закладу охорони здоров'я. Для досягнення поставленої перед навчаннями мети, моделюються ситуації, які реально можуть виникнути внаслідок ДТП (катастроф) на автомобільних (залізничних) магістралях.

Доцільно навчання проводити у суворій відповідності до сценарію та плану його проведення. Під час проведення заходу навчання осіб питанням організації та надання ЕМД здійснюється відповідно до займаних посад та їх посадових обов'язків, згідно з планами та інструкціями щодо реагування на надзвичайні ситуації, а також відповідно до обстановки, що створена за сценарієм.

Керівництво та посередники моделюють обстановку, здійснюють спостереження і оцінюють дії учасників, хронометрують час, фіксують помилки і недоліки, вживають заходи щодо найбільш ефективного відпрацювання навчальних питань. Особлива увага приділяється здатності до спільних і злагоджених дій підрозділів та чіткої взаємодії учасників навчання. Оцінюється як кожен учасник навчання окремо, так і весь колектив підрозділу ТЦ ЕМД та МК (закладу) вцілому, водночас віддаючи пріоритет спільним діям.

Після закінчення навчання підводяться попередні підсумки, на яких керівник навчань, його заступник і посередники висловлюють перші враження про ступінь досягнення намічених цілей, вказують на позитивні сторони та недоліки, а також роблять попередні висновки і пропозиції.

ВИСНОВКИ

Виявлено характерні недоліки в наданні медичної допомоги постраждалим в ДТП на догоспітальному етапі медичним персоналом швидкої допомоги, а саме: прибуття бригади швидкої медичної допомоги до міста події із запізненням, затримка з госпіталізацією постраждалих, порушення правил їх транспортування.

Виокремлено проблему, що полягає у доступності та адекватності медичної допомоги при ДТП з великою кількістю постраждалих. Вирішення даної проблеми пропонується здійснити за рахунок удосконалення системи підготовки учасників дорожнього руху та системи реагування медичних закладів на виникнення ДТП.

Удосконалення системи підготовки учасників дорожнього руху пропонується досягнути шляхом набуття ними навичок з надання домедичної допомоги при ДТП з великою кількістю постраждалих.

Систему реагування медичних закладів на виникнення ДТП з великою кількістю постраждалих пропонується удосконалити шляхом їх практичної підготовки до дій у надзвичайних ситуаціях у ході навчань з реагування підрозділів ЕМД та стаціонарних закладів охорони здоров'я та відпрацюванням питань організації взаємодії між ними, медичного сортування та надання екстреної медичної допомоги.

Подальшим напрямом наукових досліджень з вищезазначеної наукової проблеми вбачається у розробленні комплексної моделі організації взаємодії органів управління та сил цивільного захисту з органами військового управління щодо надання екстреної медичної допомоги постраждалому населенню внаслідок надзвичайних ситуаціях воєнного характеру.

Література:

1. Гур'єв С.О., Сацик С.П. Проблеми надання медичної допомоги постраждалим внаслідок дорожньо-транспортних пригод // Травма. — 2012. — Т. 13. — № 2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mif-ua.com/archive/article/310201

2. Бичков В.В. Основні напрямки оптимізації надання медичної допомоги постраждалим в дорожньо-транспортних пригодах // Травма. — 2010. — Т. 4. — № 9 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mif-ua.com/archive/article/20240

3. Люлько О.М., Антонов І.О. Медико-тактичне забезпечення населення при транспортних пригодах // Актуальные проблемы транспортной медицины. — № 4 (14). — 2008 г.

4. Люлько О.М., Медушевський С.Б. Наукове та економічне обгрунтування впровадження удосконаленої організації роботи обласної служби медицини катастроф при реагуванні на транспортні пригоди // Медицина катастроф. — № 3. — 2010. — С. 82—84.

5. Люлько О.М. Обгрунтування нового формату проведення показових тренувань обласної служби медицини катастроф при реагуванні на транспортні події // Актуальные проблемы транспортной медицины. — № 4 (34). — 2013 г.

6. Волянський П.Б. Деякі питання проблеми медичного реагування на виникнення надзвичайних ситуацій мирного часу // Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток". — № 2. — 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=591

7. Про екстрену медичну допомогу: Закон України від 5 липня 2012, поточна редакція — Редакція від 20.04.2014 // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 5081-VI.

8. Про автомобільний транспорт: Закон України від 05.04.2001, поточна редакція — Редакція від 06.11.2014 // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 2344-III.

9. Про дорожній рух: Закон України від 30.06.1993, поточна редакція — Редакція від 06.11.2014 // Відомості Верховної Ради України — 1993. — № 3353-XII.

10. Про Порядок підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2012 // Відомості Верховної Ради України — 2012. — № 1115.

11. Про організацію навчання окремих категорій працівникам навичкам надання першої невідкладної допомоги: Наказ МОЗ від 02.03.2009 // Відомості Верховної Ради України — 2009. — № 132.

12. Про вдосконалення системи підготовки з надання першої невідкладної медичної допомоги: Наказ МОЗ України від 19.11.2009 // Відомості Верховної Ради України — 2009. — № 833.

13. Товстуха С. Застосування європейського досвіду державного управління безпекою дорожнього руху в Україні // Державне управління та місцеве самоврядування. — 2011. — №2 (9) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02%-289%29/index.html

14. Бичков В.В. Медико-соціальне обгрунтування надання екстреної медичної допомоги на до госпітальному етапі постраждалим у дорожньо-транспортних пригодах в умовах великого міста: автореф. дис... на здобуття наук, ступеня канд. мед. наук: спец. 14.02.03 "соціальна медицина" / В.В. Бичков. — К., 2011. — 20 с.

References:

1. Hur'iev, S.O. and Satsyk, S.P. (2012), "The problems of medical care to road accidents victims", Travma, vol. 13, [online], available at: http://www.mif-ua.com/archive/article/310201 (Accessed 4 February 2015).

2. Bychkov, V.V. (2010), "The main ways of optimization of medical care to road traffic accidents victims", Travma, vol. 4, no. 9, [Online], available at: http://www.mif-ua.com/archive/article/20240 (Accessed 4 February 2015).

3. Liul'ko, O.M. and Antonov, I.O. (2008),"Medical and tactical providing of the population at traffic accidents", Aktual'nye problemy transportnoj medytsyny, vol. 4 (14).

4. Liul'ko, O.M. and Medushevs'kyj, S.B. (2010), "Scientific and economic substantiation of implementation of the improved organization of work of Regional Disaster Medicine Service in responding to traffic accidents", Medytsyna katastrof, vol. 3, pp. 82—84.

5. Liul'ko, O.M. (2013)," Substantiation of a new format of demonstration of training of the regional disaster medicine in responding to traffic accidents // Aktual'nye of problemy transportnoy mediciny", Aktual'nye problemy transportnoj medytsyny, vol. 4 (34).

6. Volians'kyj, P.B. (2013), "Some questions of problems of medical responding to emergencies in peacetime", "Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok", vol. 2, [Online], available at: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=591 (Accessed 4 February 2015).

7. Verkhovna Rada of Ukraine (2012), Law of Ukraine "On emergency medical care", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 5081-VI.

8. Verkhovna Rada of Ukraine (1993), Law of Ukraine "On Automobile Transport", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 2344-III.

9. Verkhovna Rada of Ukraine (1993), Law of Ukraine "On Road Traffic", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 3353-XII.

10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012), "On the procedure of preparation and training of persons who are required to provide pre-medicine care", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 1115.

11. MOH of Ukraine (2009), "On the training of certain categories of workers skills in providing first aid", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 132.

12. MOH of Ukraine (2009), "On improvement of training of first medical emergency", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 833.

13. Tovstukha, S. (2011)," Application of European experience in public administration of road safety in Ukraine", Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia, vol. 2(9), [Online], available at: http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02%289%29/index.html (Accessed 4 February 2015).

14. Bychkov, V.V. (2011), "Medical and social substination of giving emergency medical care on the pre-hospital phase to victims in road accidents in big cities", Ph.D dissertation, Health, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2015 р.

УДК 351.824.1

В. М. Ємельянов,
д. держ. упр., доцент, директор Інституту державного управління Чорноморського державного університету ім. Петра Могили, м. Миколаїв

КЛАСТЕРНИЙ МЕХАНІЗМ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

V. Emelianov,
doctor of sciences is from administration associate professor,
director of the Institute of Public of the Peter Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv

CLUSTER MECHANISM OF ORGANIZATION OF INDUSTRIAL PRODUCTION

Встановлено, що в даний час орієнтація розвитку промисловості регіону на зовнішній ринок може бути виправдана за умови: організації сумісних виробництв (робота на ліцензійній основі) із зарубіжними партнерами, що зарекомендували себе на світовому ринку, займають певну його нішу (зокрема використання торгових марок, технологій та інше); розвитку, реорганізації і реконструкції виробництв, що активно працювали на потреби світового ринку в умовах старої економічної системи при дотриманні вимог міжнародних стандартів у частині, яка стосується як самих підприємств, так і продукції, що випускається ними; випуску ексклюзивної продукції наукоємних галузей (на базі новітніх науково-технічних розробок, які не мають аналогів за кордоном).

Визначено необхідність створення промислових кластерів, де у якості управлінської установи процесом взаємодії підприємств виступає обласна державна адміністрація з функціями дослідження, аналізу і контролю. При кластерному аналізі передбачається, що кожна конкретна галузь повинна розвиватися усередині кластера вертикально і горизонтально взаємозв'язано. Визначено, що становлення базової галузі ініціює розвиток галузей-постачальників і галузей-споживачів, а також сегментів послуг, що належать до кластера.

It is established that currently the orientation of regional industry's development towards foreign markets may be justified under the following conditions: the organization of compatible production (work on license basis) with foreign partners who have proven themselves in the global market, occupy its certain niche (including the use of trademarks, technology, etc.); the development, reorganization and reconstruction of productions that worked actively for the needs of the global market in the conditions of the old economic system in compliance with international standards in the part concerning both the companies and the products they produce; the release of the exclusive products of the knowledge based industries (based on the latest scientific and technological developments, which have no analogues abroad).

The necessity of creation of industrial clusters, where regional state administration with the functions of research, analysis and control acts as a management agency of the process of interaction between enterprises is determined in the article. The cluster analysis assumes that each specific industry must develop within a cluster interconnected both vertically and horizontally. It is defined that the formation of basic industry initiates the development of supply sectors and consumer sectors as well as the segments of services belonging to the cluster.

Ключові слова: промислові кластери, управлінська установа, процес взаємодії підприємств, обласна державна адміністрація.

Key words: industrial clusters, administrative institution, process of interaction between enterprises, regional state administration.

ВСТУП

Перспективність тих або інших секторів промислового виробництва можна розглядати з декількох точок зору. Для адміністрації того або іншого регіону перспективність тих або інших підприємстві полягає в можливості організувати додаткову кількість робочих місць і збільшити відрахування до бюджету регіону.

Проблеми формування та реалізації державної промислової політики в економічній літературі опрацьовано досить широко у працях О. Алимова, М. Бутка, В. Геєця, О. Кондрашова, М. Корецького, В. Новицького, А. Никифорова та ін.; проблеми регіональної промислової політики досліджено у працях О. Амоші, З. Варналія, М. Долішнього, С. Ішук, М. Чумаченка та ін. Теоретичні засади та практичні реко-

мендації щодо удосконалення системи управління промисловістю на регіональному рівні розроблені такими зарубіжними вченими, як І. Ансофф, В. Александров, П. Друкер, М. Кондратьєв, І.А. Родіонова, Ф. Котлер, Р. Коулз.

Однак, не дивлячись на певну увагу до проблем розвитку промисловості на регіональному рівні, рівень дослідження проблем формування та реалізації регіональної промислової політики в сучасній вітчизняній науці державного управління є недостатнім практичне значення цієї проблеми.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Визначити необхідність створення промислових кластерів. Застосувати кластерний аналіз до конкретної галузі.

РЕЗУЛЬТАТИ

Для держави перспективність підприємства пов'язана з реалізацією його загальнодержавних (соціальних, оборонних і ін.) функцій і зростанням відрахувань до державного бюджету [1, с. 119]. Для фінансово-кредитних структур перспективність підприємства характеризується його інвестиційною привабливістю, тобто можливістю для інвестора одержати максимальний прибуток на вкладений капітал. Якщо говорити про інвестиційну привабливість як критерій перспективності, то найпривабливішими в Миколаєвській області є галузі переробної промисловості, машинобудування, транспорту, легкої промисловості. Висока норма прибутку на капітал, яка діє в даний час пояснюється низькою залишковою вартістю основних засобів.

Що ж до інтересів держави, то вони багато в чому розходяться з інтересами приватних інвесторів. Життєво важливим є нормальне функціонування харчової промисловості. Але не менш важливим є розвиток машинобудування, оскільки його продукція зрештою впливає на розвиток всіх галузей промисловості. Реалізація державної промислової політики проводиться за допомогою ряду заходів, які сприяють підвищенню інвестиційної привабливості галузей для приватних інвесторів.

Умови світового і українського ринків, істотно розрізняються з погляду можливостей впровадження перспектив реалізації товарів, які виробляються, українськими підприємствами. Відмінності ці в основному торкаються підготовленості, сприйнятливості ринків до прийняття товарів вітчизняного виробництва.

Серед найважливіших характеристик зовнішнього ринку можна виділити:

1. Розподіл сфер впливу між провідними виробниками.
2. Гостру конкурентну боротьбу (цінову і нецінову).
3. Швидке оновлення асортименту товарів, які виготовляються і реалізуються, як основу конкурентоспроможності виробників.
4. Сталу структуру господарських зв'язків по поставках продукція.
5. Зростання обсягів товарної маси, яка надходить на ринок з країн, які швидко розвиваються (Китаю, Кореї, Сінгапура і т.д.) [2, с. 147].

Світовий ринок у значній мірі освоєний і контролюється вузькими групами підприємств-лідерів за окремими видами товарів (галузям) на різних сегментах. Таке положення і циклічність зміни показників прибутковості (рентабельності) продукції (галузей), їх рейтингу істотно обмежує доцільність використання даних оцінок при визначенні перспектив розвитку промисловості як в Україні, так і в Миколаївськівй області.

У переважній більшості випадків самостійний вихід на світовий ринок (навіть за наявності вільної ринкової ніші) або надзвичайно важкий і вимагає довгого часу і великих довгострокових вкладень, або зовсім неможливий. Отже, в даний час орієнтація розвитку промислового потенціалу Миколаївській області на зовнішній ринок може бути виправдана при умові:

— організації сумісних виробництв (робота на ліцензійній основі) із зарубіжними партнерами, які зарекомендували себе на світовому ринку, займають певну його нішу (зокрема використання торгових марок, технологій й інше);

— розвитку, реорганізації і реконструкції виробництв, що активно працювали на потреби світового ринку в умовах старої економічної системи при дотриманні вимог міжнародних стандартів в частині, що стосується як самих підприємств, так і продукції, яку вони випускають;

— випуску ексклюзивної продукції наукоємних галузей (на базі новітніх науково-технічних розробок, які не мають аналогів за кордоном).

Орієнтація розвитку виробництва, на потреби вітчизняного ринку також пов'язана з необхідністю рішення проблем конкурентоспроможності підприємств Миколаївської області в порівнянні з недорогими і якісними імпортними товарами. Місткість українського ринку як товарів народного споживання, так і продукції виробничо-технічного призначення надзвичайно велика. Робота на ньому може забезпечити високу прибутковість.

Орієнтація підприємств на регіональні цілі може бути пов'язана з розвитком виробництв, з простою технологією і коротким виробничим циклом виготовлення товарів, призначених для забезпечення першочергових потреб населення (в основному харчової і легкої промисловості).

Разом з тим, слід зазначити, що великі підприємства, як правило, працюють на всі три види ринків одночасно. У міру розвитку підприємства росте ступінь його маркетингової експансії, збільшується частка експорту при відповідному відносному зниженні обсягів випуску продукції, яка надходить до регіонального або українського ринків.

Розвиток підприємств в умовах глобалізації економіки пов'язаний з небезпекою зіткнення із слабо передбаченими циклічними кризами у виробництві і збуті товарів. При відносному вирівнюванні прибутковості різних видів виробництв (зокрема орієнтованих на випуск продукції для різних типів ринків) широка диверсифікація виробництв і підприємств. Це вказує на необхідність комплексного розвитку промисловості регіону з урахуванням його національних, історичних і економічних традицій та умов; формування у підприємств здібностей і структурної адаптації до динамічного зовнішнього середовища. Основу даного процесу може забезпечити пріоритетний розвиток наукоємких виробництв, приладобудування (з урахуванням взаємодії із зарубіжними партнерами). Таким чином, відбувається трансформація традиційної задачі вибору ефективних областей діяльності в задачу створення комплексів адаптивних, конкурентоздатних виробничих організацій.

Зрештою основною метою структурної перебудови промисловості Миколаївської області є підвищення її конкурентоздатності на внутрішньому і зовнішньому ринках. У рамках стратегії зміцнення конкурентоздатних промислових виробництв можуть бути виділені наступні позиції: сприяння розширенню попиту на продукцію підприємств регіону; сприяння розвитку внутрішньорегіональної кооперації як засобів зниження витрат; підвищення технічного і технологічного рівня виробництва. Сумісні дії регіону і підприємств необхідні в цілях завоювання промисловістю нових регіональних і експортних ринків.

З точки зору періоду досягнення основної мети (підвищення конкурентоспроможності), збільшення зайнятості і формування прибуткової частини бюджету можна виділити наступні групи підприємств:

— підприємства, здатні реалізувати всі поставлені цілі (конкурентоспроможності, зайнятості і наповнення бюджету) в короткостроковому періоді. До них відносяться

підприємства з коротким циклом обороту капіталу, які працюють на кінцевого споживача на внутрішньому ринку, та конкурентні переваги [3, с. 20]. До цих галузей можна віднести харчову, деревообробну та легку промисловість;

— підприємства, здатні реалізувати вказані цілі в середньостроковому (3—4 роки) періоді. До них можна віднести підприємства з коротким циклом обороту капіталу, які працюють на перспективних ринках в умовах конкурентного середовища;

— підприємства, здатні реалізувати вказані цілі в довгостроковому (5—7 років) періоді — підприємства з тривалим циклом обороту капіталу, високим науково-технічним потенціалом, що забезпечує їх конкурентоспроможність. У майбутньому ці підприємства можуть забезпечити зайнятість і збільшення доходів бюджету. До стратегічної групи віднесені газотурбування, суднобудування, а також кооперативні з ним галузі. Не можна сказати, що пріоритетність тих або інших галузей говорить про необхідність підтримувати ці галузі в повному обсязі. В кожній галузі є як ефективні, так і збиткові підприємства, які за певних умов можливо навіть ліквідовувати.

На базі виявлених надалі ключових підприємств можна побудувати так звані кластери промисловості, під якими розуміються групи підприємств (організацій) від науково-дослідних до збутових, які зв'язані тісною кооперацією і замкнуті на ключове підприємство (підприємства), що задовольняють кінцеві потреби.

Відомі приклади (у світовій і вітчизняній практиці), коли галузь або група пов'язаних галузей ставали конкурентоздатними в глобальному масштабі. Те ж саме можна сказати і про конкурентоспроможність підприємств Миколаївської області, які володіють високим промисловим потенціалом, висококваліфікованими трудовими ресурсами, вигідним географічним положенням, інтелектуальним потенціалом, можуть ефективно брати участь в українському і міжнародному розподілі праці. Українська промисловість за час реформ помітно поступилася позиціями сфері послуг. Проте, очевидно, що ефективна і конкурентоздатна сфера послуг (зростання якої спостерігається в даний час як відносно, так і абсолютно) може формуватися на основі могутньої і конкурентоздатної промисловості, а не навпаки. Тому майбутній соціально-економічний розвиток регіону значною мірою залежатиме від зростання обсягу промислового виробництва, експорту споживчих товарів і високотехнологічних продуктів.

У формуванні та роботі кластеру активну роль відіграє управлінська установа для управління процесом взаємодії підприємств. В її ролі повинні виступити обласна державна адміністрація (на початкових стадіях кластерного розвитку) [4, с. 23].

Попит на продукцію визначає діяльність ефективно функціонуючого кластера. Тому одним з ключових обов'язків обласної державної адміністрації є створення відповідного ринкового середовища, а саме: постійна діагностика і сегментація ринку за територіальним розташуванням, споживачами, продуктами, аналіз місцевої економіки — існуючих каналів збуту і створення нових, визначення місцевих кластерів, якщо такі є, якщо ні — представлення доцільності кластерного підходу. Стосовно проведення кластером промислової політики доцільно звернути уваги на такі заходи: розробка середньо- та довгострокових планів модернізації існуючих технологій даної галузі, спільна діяльність з іноземними партнерами, вивчення передових світових технологій виробництва промислової продукції, та ін.

В обов'язки обласної державної адміністрації також входять вивчення поточної ситуації кластера, визначення основних питань по діяльності кластера, організація членів кластера до спільної діяльності, розробка довгострокового плану дій із обов'язковим зазначенням короткострокових цілей кластера, а саме до інформаційної, маркетингової, виробничої, збутової діяльності, спільного навчання. Обласна державна адміністрація не дає гарантії розвитку кластера. Саме наявність довіри між членами кластера дає можливість їм брати на себе спільні обов'язки, хоча неформальні зв'язки повинні бути все ж таки мінімізовані. Коли кластер розширюється і стає зрілим, повинна сформуватися формальна структура, тому що до кластеру залучаються інвестиційні проекти зі значними фінансовими потоками. Функція обласної державної адміністрації полягає у налагодженні комунікаційних каналів між кластером та іншими установами регіону, а звідси — у сприянні співробітництву між підприємствами. Слід звернути увагу на ще один ключовий момент — це популяризація кластеру та його продукції серед підприємців, навчальних та науково-дослідницьких закладів, населення з метою зміцнення іміджу сформованої структури [4, с. 24].

Крім цього, економічними заходами обласної державної адміністрації в кластерному розвитку можна вважати, по-перше, фінансову підтримку інноваційної діяльності (новим членам кластера), по-друге, забезпечення ресурсами (кадровими, матеріальними та ін.), по-третє, інвестування в науково-дослідні роботи кластера (регулювання інноваційних процесів, страхування ризиків та ін.), по-четверте, податкове регулювання підприємств у кластері.

На даний момент, якщо говорити про структуру українського експорту, виробничих кластерів, конкурентоспроможних у глобальному масштабі, практично немає. При цьому їхня поява виступає умовою знаходження Україною довгострокової конкурентоспроможності. Отже, стимулювання виникнення економічних кластерів повинно відноситися до числа пріоритетів державної промислової політики. Крім того, територіальні виробничі кластери повинні стати формою інтеграції та підтримки малого і середнього бізнесу. Тобто традиційні макроекономічні і галузеві підходи до розвитку малого і середнього бізнесу необхідно доповнити регіональним, що проявляється у формуванні територіальних виробничих кластерів.

Автором зроблена спроба описати структуру потенційних кластерів Миколаївської області і виділити ключові чинники їх конкурентоспроможності.

У моделі "Даймонд", розробленій відомим американським економістом М. Портером [5], яка описує і систематизує чинники, які визначають здатність конкретних суб'єктів аналізу формувати, підтримувати, розвивати і використовувати конкурентні переваги, виділяються чотири основні джерела конкурентоспроможності:

— умови, що визначаються як потенціал регіону, який включає в себе в якості приватниого потенціалу: географічний, природно-кліматичний, демографічний, виробничий, науковий та ін.

— сукупний попит, що складається з локального (місцевого, регіонального) і зовнішнього, який є необхідним джерелом формування конкурентоздатного кластера.

— ступінь зв'язаності з іншими галузями, який відображає рівень кооперації і інтеграції у сфері виробництва товарів і послуг, що є джерелом конкурентоспроможності за рахунок підвищення ефективності виробництва в результаті спеціалізації. Розвинена система субконтрактінгу і аутсорсингу в регіоні дозволяє розробляти, виробляти і реалізовувати комплексні складні продукти, систему їх післяпродажного і сервісного обслуговування з мінімально можливими витратами і, таким чином, є джерелом конкурентоспроможності. Наявність місцевих постачальників і субконтракторів дозволяє компаніям, що використовують імпортні компоненти і устаткування, уникнути втрат від можливого збільшення імпортних тарифів, зміни цін на світових ринках. Високий ступінь інтеграції дозволяє завлікати підприє-

мства до сумісного рішення всього комплексу питань, пов'язаних з підвищенням якості кінцевої продукції.

— структура фірми, загальні і функціональні стратегії, рівень конкурентної боротьби в даному регіоні роблять більш інтенсивнішим їх розвиток, стимулюють впровадження нових технологій, зростання продуктивності праці і зниження витрат, що є джерелом конкуретоспроможності.

Необхідними елементами моделі Портера також є:

— сприятливі можливості; в даному випадку маються на увазі випадковості, пов'язані з різкими позитивними змінами на світових фінансових ринках, змінами котирувань валют, раптовим зростанням попиту, а також іншими форс-мажорними обставинами;

— вплив уряду через політику, що проводиться ним, без безпосереднього втручання в господарську діяльність суб'єктів господарювання, що визначає ефективність роботи економічних систем різних рівнів управління [5, с. 287].

Найважливішими чинниками конкурентоспроможності підприємств, загальними практично для будь-якої галузі на сучасному етапі економічного розвитку, є наступні:

— накопичений промисловий і технологічний потенціал;

— накопичені конструктивні рішення і промислові зразки;

— високий рівень освітніх послуг;

— розвинена інженерна і транспортна інфрастуктура;

— вигідне географічне положення.

Основними негативними чинниками, певного ступеня залежними від діяльності місцевих органів управління і тими, що знижують конкурентоспроможність підприємств регіону, є:

— низька ефективність витрачання бюджетних коштів;

— відсутність єдиної стратегії розвитку базових і інфраструктурних галузей;

— відсутність чіткої бізнес-стратегії у підприємств;

— неефективна система менеджменту підприємств;

— не завжди обгрунтована інтеграція підприємств і їх взаємодія.

Як відомо, в кластери можуть входити підприємства різного профілю, державні і місцеві органи управління, науково-дослідні організації, освітні заклади різного рівня. Всі вони, беручи участь у розвитку кластера, сприяють конкретизації зусиль і можливостей, що і є конкурентною перевагою даного кластера і, відповідно, регіону.

При кластерному аналізі передбачається, що кожна конкретна галузь повинна розвиватися усередині кластера вертикально і горизонтально взаємопов'язано. Очевидно, що становлення базової галузі ініціює розвиток галузей-постачальників і галузей-споживачів, а також сегментів послуг, що належать до кластера.

Якщо створення найважливіших промислових кластерів в Україні прогнозується не раніше, ніж до 2015—2020 рр., то регіональні кластери на базі великих промислових регіонів можуть бути створені набагато раніше.

У нашому дослідженні кластери були визначені відповідно до методики М. Портера [5, с. 158]. Основним джерелом інформації були дані Держкомстату України і Управління статистики Миколаївської області. Важливим джерелом інформації стали звітні дані окремих великих підприємств. Остаточне визначення кластерів базувалося на статистичних даних і думці експертів про галузі, які динамічно розвиваються, здатні сформувати кластери в майбутньому (харчова промисловість, машинобудування, суднобудування, легка промисловість, транспортна галузь).

У роботах, присвячених розвитку теорії Портера, виділяють наступні типи кластерів, залежно від ступеня їх самоідентифікації і повноти усередині кластерних взаємозв'язків:

— функціонуючі кластери, в яких накопичена критична маса виробничого потенціалу, професійних знань, персоналу, технологій, ноу-хау і інших ресурсів, які дозволяють одержувати різного роду системні ефекти, що використовуються фірмами кластера для підвищення своєї конкурентоспроможності;

— латентні кластери, в яких накопичена критична маса необхідних ресурсів і пов'язаних галузей, проте відсутні або не розвинені необхідні інформаційні і партнерські зв'язки між ними, які не дозволяють суб'єктам кластера одержувати значні вигоди в порівнянні з конкурентами;

— потенційні кластери, в яких присутні окремі елементи, необхідні для подальшого розвитку, але для досягнення агломераційних ефектів вони повинні бути поглиблені і розширені. Суб'єктам потенційних кластерів так само, як і латентних, не вистачає стійких комунікативних взаємозв'язків;

— створені кластери, які були вибрані урядом для підтримки, але у теперішній момент часу не володіють критичною масою компанії і умов для органічного розвитку;

— бажані кластери, які так само, як і створені користуються цілеспрямованою підтримкою уряду, але не мають не тільки критичної маси чинників і фірм, але і окремих передумов для створення конкурентних переваг.

ВИСНОВКИ

Визначено необхідність створення на регіональному рівні промислових кластерів, де у якості керуючої установи процесом взаємодії підприємств виступає обласна державна адміністрація з функціями дослідження, аналізу і контролю. При кластерному аналізі передбачається, що кожна конкретна галузь повинна розвиватися усередині кластера вертикально і горизонтально взаємозв'язано. Визначено, що становлення базової галузі ініціює розвиток галузей-постачальників і галузей-споживачів, а також сегментів послуг, що належать до кластера.

Література:

1. Гусєв В. Кластерна модель інноваційної реструктуризації регіональної економічної системи / В. Гусєв, В. Горник // Управління сучасним містом. — 2004. — № 10—12. — С. 118—125.

2. Козир З. Кластери як основна форма організації виробництва і виробничих відносин регіонального рівня / З. Козир // Підприємництво, господарство, право. — 2004. — №7. — С. 146—149.

3. Хэйр Пол Дж. Промышленная реструктуризация как средство усиления национальной конкурентоспособности / Пол Дж. Хэйр // Проблемы теории и практики управления. — 2002. — № 4. — С. 18—23.

4. Макаренко І.О. Напрями державної кластерної промислової політики / І.В. Макаренко // Інвестиції: практика та досвід. — 2010. — № 4. — С. 22—25.

5. Портер М. Конкуренция / Пер. с англ. — М., 2000. — 540 с.

References:

1. Husiev, V. and Hornyk, V. (2004), "Clusters of innovative restructuring of the regional economic system", Upravlinnia suchasnym mistom, vol. 10—12, pp. 118—125.

2. Kozyr, Z. (2004), "Clusters as the main form of production and industrial relations at the regional level", Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo, pravo, vol. 7, pp. 146—149.

3. Khejr, Pol Dzh. (2002), "Industrial restructuring as a means of enhancing national competitiveness", Problemy teoryy y praktyky upravlenyia, vol. 4, pp. 18—23.

4. Makarenko, I.O. (2010), "Directions cluster state industrial policy", Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 4, pp. 22—25.

5. Porter, M. (2000), Konkurentsyia [Competition], Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2015 р.

УДК 351.79

А. В. Терент'єва,
доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник, завідувач кафедри державного управління, менеджменту та навчання за міжнародними проектами, Інститут державного управління у сфері цивільного захисту

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА АДЕКВАТНІСТЬ УПРАВЛІНСЬКИХ ЗАХОДІВ З ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

A. Terentieva,
Doctor of science of public administration, senior researcher, head of department of public service, management and learning under international projects, Institute of public administration in sphere of civil protection

ANALYSIS OF FACTORS INFLUENCING THE ADEQUACY OF MANAGEMENT MEASURES IN THE CONSEQUENCES OF EMERGENCIES

Виникнення надзвичайних ситуацій (НС) викликає необхідність мобілізувати для роботи з ліквідації наслідків значні матеріальні, фінансові та кадрові ресурси. Причому найбільш гостро постає питання оптимального, оперативного та адекватного використання ресурсів. За вищенаведених причин не викликає ніяких сумнівів важливість питання прийняття адекватних та ефективних управлінських рішень. Масштабність та складність цих завдань вимагають підвищувати ефективність функціонування органів державного управління до рівня, що забезпечує їх виконання.

Проведений аналіз дозволив виявити найбільш суттєві загальні недоліки в підході до вирішення проблеми ідентифікації факторів впливу на адекватність управлінських заходів з ліквідації наслідків НС, це:

— загальна неструктурованість системи ліквідації комплексних наслідків НС, що пов'язано з надшвидким формуванням та недооцінкою загального терміну існування самого явища НС;

— неоднорідність складу отриманих результатів наукових досліджень, їх логічна невпорядкованість та функціональна неповнота;

— недостатнє опрацювання взаємодій підсистем у системі.

Управління в НС полягає у постійному керівництві з боку органу управління та уповноваженого керівника з ліквідації НС залученими службами і силами та в організації виконання завдань з ліквідації НС або її наслідків. Основними завданнями управління є: підтримання високого рівня морально-психологічного стану особового складу та постійної готовності до дій; завчасне планування дій сил; безперервний збір та вивчення даних про обстановку в районі НС; своєчасне прийняття рішень та доведення їх до підлеглих; організація та забезпечення безперервної взаємодії; організований збір та евакуація населення із зони НС; підготовка сил і засобів до проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, пов'язаних з ліквідацією НС; організація всебічного забезпечення сил і засобів; контроль за своєчасним виконанням заходів і завдань підлеглими та надання їм необхідної допомоги. Управління НС має охоплювати весь спектр проблеми, що стосується ліквідації наслідків НС, включаючи етапи прогнозування, попередження і підготовки до функціонування в умовах НС, також безпосередньо процес ліквідації наслідків.

Ґрунтуючись на даних комплексного аналізу результатів ліквідації наслідків НС природного і техногенного характеру визначено фактори, що впливають на механізми взаємодії органів влади під час ліквідації наслідків НС, а саме: політичні (своєчасність та адекватність прийнятих управлінських рішень щодо організації процесу ліквідації наслідків НС і відновлення нормальних умов життєдіяльності постраждалого населення), економічні (достатність та доступність матеріальних ресурсів для матеріально-технічного забезпечення заходів процесу ліквідації наслідків НС), геополітичні (положення країни у світовому співтоваристві), гуманітарні (задоволення нагальних потреб постраждалого населення, можливість отримувати гуманітарну допомогу).

Факторами, що впливають на процес ліквідації наслідків НС можна назвати наступні: політичні, економічні, інстуціональні, соціо-гуманітарні, психологічні, технологічні, інформаційні, організаційні, просторово-часові.

Emergencies (ES) calls for mobilization to work in the aftermath of significant physical, financial and human resources. And the most pressing question of optimal, operational and adequate use of resources. For the above reasons, no doubt the importance of adequate and effective decision-making. The scale and complexity of these tasks require to increase the effective functioning of government to a level that ensures their implementation.

The analysis revealed the most significant shortcomings in the general approach to the problem of identifying factors influencing the adequacy of management measures in the aftermath of the ES are:

— total elimination of unstructured systems integrated effects of ES, which is associated with ultra-rapid formation and underestimation of the total period of existence of the phenomenon of the ES;

— inhomogeneous structure of the results of scientific research, their logical disorder and functional incompleteness;

— insufficient processing sub-system interactions.

Control of the ES is in constant guidance from the governing body and authorized head of rescue techniques involved agencies and forces and organization of tasks to eliminate the ES or its consequences. The main objectives of management are: maintaining a high level of morale of personnel and readiness to action; advance planning forces; continuous data collection and study of the situation in the area of the ES; timely decision-making and bring them to subordinates; organization and ensure continuous interaction; organized collection and evacuation of people from the area of the ES; training capability to conduct rescue and other emergency work associated with the liquidation of the ES; organization of comprehensive support capabilities; monitor the timely implementation of activities and tasks subordinates and provide them with necessary assistance. Office of the ES shall cover the entire spectrum of issues concerning the liquidation of consequences of the ES, including the stages of forecasting, warning and preparation for operation in terms of the ES, also directly effects the process of elimination.

Based on data from a comprehensive analysis of the elimination of consequences of emergency situations of natural and man-made Factors affecting the mechanisms of the government in the aftermath of the ES, namely: political (timeliness and adequacy of management decisions related to the process of liquidation of consequences of the ES and the restoration of normal conditions life of the affected population), economic (the adequacy and availability of financial resources for logistics activities in elimination of consequences of ES), geopolitical (situation of the country in the international community), humanitarian (response to the urgent needs of the affected population able to receive humanitarian aid).

Factors that affect the liquidation of consequences of the ES are the following: political, economic, institutional, socio-humanitarian, psychological, technological, informational, organizational, spatial and temporal.

Ключові слова: надзвичайна ситуація, фактор, ліквідація, управління, наслідки, ресурси.
Key words: emergency, factor, liquidation, management, consequences, resources.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Початок XXI ст. виявився насиченим надзвичайними подіями різноманітного характеру, що спричиняють порушення нормальних умов життєдіяльності, зумовлюють значні матеріальні збитки та збирають сумну данину людськими життями. Згідно з думками експертів тенденція зростання кількості НС та підвищення рівня складності ліквідації їх наслідків буде останнім часом зростати. Проблема адекватності та ефективності управлінських заходів в умовах НС буде й далі лишатися актуальною.

Саме виникнення надзвичайних ситуацій (НС) викликає необхідність мобілізувати для роботи з ліквідації наслідків значні матеріальні, фінансові та кадрові ресурси. Причому найбільш гостро постає питання оптимального, оперативного та адекватного використання ресурсів. За вищенаведених причин не викликає ніяких сумнівів важливість питання прийняття адекватних та ефективних управлінських рішень. Масштабність та складність цих завдань вимагають підвищувати ефективність функціонування органів державного управління до рівня, що забезпечує їх виконання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У сучасних вітчизняних дослідженнях до деяких теоретичних та практичних аспектів цієї проблематики звертаються О. Абросимов, В. Авер'янов, В. Бакуменко, П. Волянський, Б. Данилишин, С. Дубенко, Н. Клименко, В. Князєв, Н. Нижник, С. Потеряйко та інші.

Проведений аналіз дозволив виявити найбільш суттєві загальні недоліки в підході до вирішення проблеми ідентифікації факторів впливу на адекватність управлінських заходів з ліквідації наслідків НС, це:

— загальна неструктурованість системи ліквідації комплексних наслідків НС, що пов'язано з надшвидким формуванням та недооцінкою загального терміну існування самого явища НС;

— неоднорідність складу отриманих результатів наукових досліджень, їх логічна невпорядкованість та функціональна неповнота;

— недостатнє опрацювання взаємодій підсистем у системі.

МЕТА СТАТТІ

Дослідити фактори впливу на адекватність управлінських заходів з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій при швидкій зміні обмежень та граничних умов.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Масштаби впливу аварій і катастроф на сучасне суспільство вже перевищили той рівень, який давав підстави відноситися до них, як до локальних небезпек у функціонуванні суспільних структур. Поріг системної адаптації, який дозволяє суспільству нівелювати відхилення від допустимих параметрів життя і зберігати при цьому свій якісний зміст, сьогодні важко досяжний навіть для високорозвинених країн.

В Україні максимальний очікуваний сукупний матеріальний збиток з урахуванням витрат на ліквідацію наслідків НС може скласти понад 10% валового внутрішнього продукту. Вже зараз внаслідок виникнення НС Україна втрачає 2—2,5% валового внутрішнього продукту, що утруднює поліпшення економічних показників і якості життя населення. Сумна статистика свідчить, що щорічні втрати досягають близько 4,5 тисячі осіб [1, 2].

Синергічний характер НС (одне природне явище спричиняє низку інших), значна концентрація складних інженерних споруд, потенційно небезпечних підприємств, збільшення антропогенного впливу на навколишнє середовище, зниження загального рівня техніки безпеки на території України та інші чинники зумовлюють необхідність вироблення системних підходів. Подолання техногенних, природних, соціальних, економічних та інших видів ризиків безпеки можливе за умов організації наукового моніторингу, прогнозування, здійснення превентивної політики запобігання, запровадження систем управління безпекою на всіх ієрархічних рівнях держави [3; 4].

Проблеми забезпечення ефективності та адекватності заходів цивільного захисту населення, яке постраждало внаслідок НС є одним з актуальних завдань державного управління та цивільного захисту, що зумовлено двома причинними факторами: по-перше, зростанням частоти та важкості НС, по-друге, виникненням нових типів НС, зокрема соціально-політичного характеру, що потребує особливого характеру організації процесу ліквідації наслідків НС.

Пошук і порятунок людей при катастрофах і НС з великою кількістю постраждалих (витоки нафти й особливо небезпечних хімічних речовин, непоодинокі випадки терористичних актів) складають 80% від всієї кількості випадків, тому ліквідація їх наслідків відбувається згідно заздалегідь розроблених принципів й алгоритмів.

Управління в НС полягає у постійному керівництві з боку органу управління та уповноваженого керівника з ліквідації НС залученими службами і силами та в організації виконання завдань з ліквідації НС або її наслідків. Основними завданнями управління є: підтримання високого рівня морально-психологічного стану особового складу та постійної готовності до дій; завчасне планування дій сил; безперервний збір та вивчення даних про обстановку в районі НС; своєчасне прийняття рішень та доведення їх до підлеглих; організація та забезпечення безперервної взаємодії; організований збір та евакуація населення із зони НС; підготовка сил і засобів до проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, пов'язаних з ліквідацією НС; організація всебічного забезпечення сил і засобів; контроль за своєчасним виконанням заходів і завдань підлеглими та надання їм необхідної допомоги. Управління НС має охоплювати весь спектр проблеми, що стосується ліквідації наслідків НС, включаючи етапи прогнозування, попередження і підготовки до функціонування в умовах НС, також безпосередньо процес ліквідації наслідків [5; 6].

Спеціальні засоби безпосереднього управління НС необхідно розглядати з позиції режимів функціонування системи управління: повсякденної діяльності (стаціонарне функціонування); підвищеної готовності (активна підготовка і здійснення превентивних заходів); надзвичайному режимі (дій за умов НС) та після надзвичайного (ліквідація та мінімізація наслідків НС).

Перший режим (повсякденної діяльності) характеризується відсутністю інформації про наявні загрози виникнення НС будь-якого характеру.

Завдання системи управління НС у цих стаціонарних умовах полягає в протиаварійному попереджувальному плануванні. Його основними складовими є збирання інформації для прогнозування можливого розвитку НС та їх наслідків (особливо медико-санітарних); накопичення ресурсів, необхідних для їх ліквідації; розробка спеціальних прогнозів, що дозволяють ефективно реагувати на ймовірні НС, а також паспортизація та категорювання підприємств і регіонів за можливими НС та їх наслідками.

У даному режимі визначаються і створюються нормативні, законодавчі та економічні механізми, спрямовані на мінімізацію ризику і негативних наслідків НС.

Ефективні системи протиаварійного попереджувального планування мають не тільки прогнозувати виникнення можливих НС, а й передбачати відповідні превентивні заходи. До превентивного плану входить посекторний аналіз. Цінність такого плану на момент виникнення НС полягає в тому, що він скорочує до мінімуму час збирання інформації та прийняття необхідних оперативних рішень.

Другий режим (надзвичайний) характеризується обставинами, сукупність яких відповідно до існуючих нормативних актів визначається як НС. Завдання системи управління НС в цьому режимі полягає в оперативних діях щодо захисту об'єктів різного типу (населення, об'єктів суспільно-економічного призначення тощо) від вражаючих факторів, проведення рятувально-пошукових та інших невідкладних робіт. Далі наведемо систему факторів, що впливають на забезпечення медичного захисту населення, постраждалого внаслідок НС. Система управління починає реагувати на виникнення НС проведенням надзвичайних і радикальних заходів. У межах системи здійснюються:

— ідентифікація ситуації, складання необхідних карт, вивчення причин і забезпечення дотримання умов безпеки;

— прогноз розвитку НС, моделювання динаміки її розвитку й оцінка ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових тощо) для ліквідації наслідків НС, оцінка необхідності евакуації населення;

— розробка й аналіз стратегій ліквідації наслідків НС (особливо медико-санітарних), розподіл території на ділянки і зони обслуговування та закріплення за ними відповідальних працівників, визначення числа необхідних оперативних бригад та їхнього складу, розподіл цих бригад, організації евакуації та патрулювання;

— планування та оперативне управління організацією робіт за виділеними напрямками, визначення пріоритетності робіт, призначення відповідальних за їх виконання, розподіл обмежених ресурсів;

— проведення рятувально-пошукових, аварійно-відновлювальних та інших невідкладних робіт за напрямами, виявлення постраждалих, надання екстреної медичної допомоги постраждалим, реалізація протипожежних, протихімічних заходів, організація місць проживання і тимчасової інфраструктури життєзабезпечення, організація побутового забезпечення, роботи засобів транспорту тощо.

Четвертий режим (ліквідації наслідків НС) характеризується відсутністю впливу активних вражаючих факторів НС, необхідністю проведення заходів, спрямованих на відновлення нормального функціонування народногосподарських об'єктів.

Завдання системи управління НС у цьому режимі полягає в оперативному і довгостроковому плануванні дій щодо зменшення або повного ліквідації наслідків НС.

Варто зазначити, що коригування прийнятих довгострокових оперативних планів особливо необхідно у тому випадку, коли ліквідації наслідків НС наближується до завершення.

Щодо практичних процедур управління за умов НС необхідно зазначити, що удосконалення методів (засобів) управління здійснюється не тільки шляхом застосування більш безпечних технологій або формування певних нормативних обмежень (стандартів), але також внаслідок створення й удосконалення управлінських процедур (схем, принципів, рекомендацій, прийомів).

Процес управління НС передбачає попередження виникнення НС, ліквідації або мінімізацію наслідків НС, прийняття стабілізаційних та компенсаційних термінових заходів з метою структурного відновлення старої або створення принципово нової системи.

Структуру управління НС створюють дві групи завдань — управління ймовірністю виникнення НС та управління рівнем захищеності населення та територій.

Систематизація механізмів управління щодо захисту населення і територій, проведена у попередніх частинах дисертації дозволила виділити організаційно-розпорядчі (командно-адміністративні), економічні та соціально-психологічні методи управління за умов НС.

Грунтуючись на даних комплексного аналізу результатів ліквідації наслідків НС природного і техногенного характеру, визначено фактори, що впливають на механізми взаємодії органів влади під час ліквідації наслідків НС, а саме: політичні (своєчасність та адекватність прийнятих управлінських рішень щодо організації процесу ліквідації наслідків НС і відновлення нормальних умов життєдіяльності постраждалого населення), економічні (достатність та доступність матеріальних ресурсів для матеріально-технічного забезпечення заходів процесу ліквідації наслідків НС), геополітичні (положення країни у світовому співтоваристві), гуманітарні (задоволення нагальних потреб постраждалого населення, можливість отримувати гуманітарну допомогу).

Факторами, що впливають на процес ліквідації наслідків НС можна назвати наступні: політичні, економічні, інстуціональні, соціо-гуманітарні, психологічні, технологічні, інформаційні, організаційні, просторово-часові.

Політичні фактори відображають розподіл основних завдань серед органів державної влади центрального і регіонального рівня, а саме: Кабінет Міністрів України, міністерства та територіальні органи управління [7; 8].

Економічними факторами виступають фінансування заходів з ліквідації наслідків НС, відшкодування збитків постраждалим, матеріально-технічне забезпечення заходів цивільного захисту, що в свою чергу є комплексом організаційних, інженерно-технічних, правових та інших заходів, спрямованих на безперервне постачання органів управління і сил цивільного захисту, а також населення, яке постраждало внаслідок НС.

Під інституціональним фактором розумітимемо сукупність інститутів-правил, інститутів-організацій та інституціональних умов, а саме: формування в Україні засад безпечної життєдіяльності, виважена економічна та екологічна політика, виважене природокористування, рекреаційне відновлення територій, створення дієвих органів управління запобіганню НС. Основні засади забезпечення безпеки є шляхами практичного застосування досягнень безпеки життєдіяльності для сталого гармонійного еволюційного розвитку людини та суспільства.

Соціо-гуманітарний фактор розкриває волонтерський рух — інформаційно-просвітницька діяльність, навчання навичкам надання домедичної допомоги, підвищення професійної підготовки волонтерів рятувальників-кінологів, залучення населення до поширення знань з питань виживання в умовах НС різного характеру.

За визначенням, закріпленим Законом України "Про екстрену медичну допомогу", домедична допомога — це невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані, мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, що здійснюються на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками з рятування, збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, та відповідно до Закону України "Про екстрену медичну допомогу" [9] зобов'язані здійснювати такі дії та заходи. Постановою Кабінету Міністрів України від 21.11.2012 № 1115 [10] визначено Порядок підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу.

Відповідно до п. 22 ст. 17, п. 8 ст. 23 Кодексу цивільного захисту України [11] на Державну службу України з надзвичайних ситуацій покладено функції надання екстреної медичної допомоги безпосередньо у зоні надзвичайної ситуації постраждалим та рятувальникам.

Організація навчання працюючого та непрацюючого населення покладається на ДСНС, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування відповідно до п. 3 Порядку навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 № 444 "Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях" [12].

Відповідно до п. 9 Порядку навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 № 444, підготовка працівників до дій у надзвичайних ситуаціях передбачає оволодіння навичками надання першої допомоги постраждалим (домедичної допомоги), користування засобами індивідуального і колективного захисту.

Налагодження роботи щодо встановлення взаємодії та залучення волонтерів і активістів громадського руху для підвищення ефективності попередження та реагування на НС [13], яка є добре налагодженою у багатьох європейських країнах, утворення консультативних центрів з питань цивільного захисту в регіонах буде слугувати меті підготовки населення до дій в умовах НС.

Психологічний фактор — запобігання виникненню панічних настроїв серед постраждалих, психологічна підтримка професійної діяльності аварійно-рятувальних формувань, та як обов'язків елемент — проведення медико-психологічної реабілітації рятувальників та особового складу мобільних медичних формувань.

Інформаційний фактор — застосування сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій для супроводу прийняття управлінських рішень, отримання своєчасної та адекватної інформації про наслідки НС та обстановку в зоні НС, технології OLAP-аналізу та просторового аналізу засобами ГІС-технологій при визначенні зони НС, автоматизовані системи контролю стану гідроспоруд та АЕС.

Організаційний фактор розкриває цілі та завдання Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ) як сукупності органів управління, сил і засобів центральних та місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, виконавчих органів рад, підприємств, установ та організацій, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту.

Просторово-часовий фактор — ЄДСЦЗ функціонує на території всієї України безперервно та постійно. Залежно від масштабу і особливостей надзвичайної ситуації, що прогнозується або виникла, в Україні або в межах конкретної її

території встановлюється один із таких режимів функціонування єдиної державної системи цивільного захисту: повсякденного функціонування; підвищеної готовності; надзвичайної ситуації; надзвичайного стану.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що сукупність економічного і психологічного факторів впливу на процес ліквідації наслідків НС може носити виражений негативний характер. У той же час поєднання інформаційного та соціо-гуманітарного факторів дозволяє оптимізувати прийняття управлінських рішень та наблизити допомогу до постраждалих. Неврахування важливості політичного та економічного фактору, нехтування проблемами адекватного за потребами фінансування заходів цивільного захисту як у період ліквідації наслідків НС, так й при запобіганні виникненню НС, може призвести до зниження рівня природно-техногенної безпеки України.

Література:

1. Реагування на надзвичайні ситуації: навч. пос. — К.: Вид-во "Бланк-Прес", 2014. — 208 с.

2. Волянський П.Б. Організація державного управління при загрозі виникнення та ліквідації надзвичайних ситуацій державного та регіонального рівнів // Економіка та держава. — 2014. — №8. — С. 96 — 99.

3. Волянський П.Б. Деякі питання управління надзвичайними ситуаціями мирного типу "" // Демократичне самоврядування. Науковий вісник. — № 9. — Київ.: 2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/DeVr_2012_9_3.pdf

4. Потеряйко С.П. Організація державного управління у надзвичайних ситуаціях // Інвестиції: практика та досвід. — 2011. — № 2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/2011_2/2_2011_23.pdf/

5. Терент'єва А.В. Особливості створення і функціонування систем управління за умов надзвичайних ситуацій // Економіка та держава. — 2009. — № 11. — С. 165—166.

6. Терент'єва А.В. Організаційні заходи та управлінські рішення в період надзвичайної ситуації та ліквідації її наслідків // Економіка та держава. — 2009. — № 8. — С. 43—44.

7. Методологічні підходи до забезпечення дій сил цивільного захисту під час реагування на надзвичайні ситуації / М.Л. Долгий П.Б. Волянський, А.В. Терент'єва // Мат. II Всеукр. наук.-практ. конф. "Проблеми цивільного захисту: управління, попередження, аварійно-рятувальні та спеціальні роботи" (25 жовт. 2013 р.). — Харків, 2013. — С. 125—130.

8. Деякі питання міжвідомчої координації в процесі подолання медико-санітар-них наслідків надзвичайних ситуацій / Г.Г. Рощін, О.В. Мазуренко, Н.І. Іскра, А.В. Терент'єва // Економіка & держава. — 2010. — № 6. — С. 93—95.

9. Закон України "Про екстрену медичну допомогу" від 05.07.2012 № 5081-VI // Електронний ресурс. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5081-17

10. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2012 № 1115 "Про затвердження Порядку підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1115-2012-%D0%BF

11. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17

12. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 № 444 "Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-%D0%BF

13. Наказ ДСНС України від 30.04.2013 № 210 "Про створення Центру взаємодії ДСНС з волонтерами і волонтерськими організаціями" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.mns.gov.ua/files/2013/5/13/210.pdf

References:

1. Blank-Pres (2014), Reahuvannya na nadzvychayni sytuatsiyi [Emergency Response], Vyd-vo "Blank-Pres", Kyiv, Ukraine.

2. Volyans'kyy, P.B. (2014), "Organization of Public Administration under the threat of disaster management and national and regional levels", Ekonomika ta derzhava, vol. 8, pp. 96—99.

3. Volyans'kyy, P.B. (2012), "Some questions of Emergency Management peaceful time", Demokratychne samovryaduvannya. Naukovyy visnyk, vol. 9, available at: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=-le_name=PDF/DeVr_2012_9_3.pdf (Accessed 19 February 2015).

4. Poteryayko, S.P. (2011), "Organization of Public Administration in Emergency Situations", Investytsiyi: praktyka ta dosvid, vol. 2, available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/2011_2/2_2011_23.pdf/ (Accessed 19 February 2015).

5. Terentieva, A.V. (2009), "Features establishment and operation of control systems for emergency situations", Ekonomika ta derzhava, vol. 11, pp. 165—166.

6. Terentieva, A.V. (2009), "The organization and management decisions during the emergency and emergency response", Ekonomika ta derzhava, vol. 8, pp. 43—44.

7. Dolhyy, M.L. Volyans'kyy, P.B. and Terentieva, A.V. (2013), "Methodological approaches to action civil defense forces during emergency response", Collection. Proceedings of the 2nd All-Ukrainian scientific-practical conf. "Problems of civil protection : management, prevention , emergency rtyauvalni and special work", NUCP, Kharkiv, Ukraine.

8. Roshchin, G.G. Mazurenko, O.V. Iskra, N.I. and Terentieva, A.V. (2010), "Some issues of interagency coordination in the process of overcoming medical and sanitar consequences of emergencies", Ekonomika ta derzhava, vol. 6, pp. 93—95.

9. Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "On emergency medical care", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5081-17 (Accessed 19 February 2015).

10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the training and skills of persons who are required to provide paramedic assistance"", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1115-2012-%D0%BF (Accessed 19 February 2015).

11. Verkhovna Rada of Ukraine (2012), "Code of Civil Protection of Ukraine", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (Accessed 19 February 2015).

12. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the study population actions in emergency situations"", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-%D0%BF (Accessed 19 February 2015).

13. SESU of Ukraine (2013), Order "On the establishment of the SESU Centre interaction with volunteers and voluntary organizations", available at: www.mns.gov.ua/files/2013/5/13/210.pdf (Accessed 19 February 2015).

Стаття надійшла до редакції 17.02.2015 р.

УДК 352

В. С. Колтун,
кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом, Національна академія державного управління при Президентові України

КОМПЛЕМЕНТАРНІСТЬ ЯК ПАРАДИГМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

V. Koltun,
Ph.D. Public Administration, docent, Associate Professor of the Department of Regional Government, Local Government and City Administration National Academy of Public Administration by the President of Ukraine

COMPLEMENTARITY AS A PARADIGM OF LOCAL SELF-GOVERNMENT: METHODOLOGICAL ASPECTS

У результаті проведеного дослідження обгрунтовано комплементарність як парадигму місцевого самоврядування. Сформульовано специфіку інституціональної та функціональної комплементарності системи місцевого самоврядування. Так, інституціональна комплементарність системи місцевого самоврядування передбачає заздалегідь вибудуваний і закріплений у законодавстві спосіб реалізації взаємодії з іншими органами публічного управління як місцевого, так і центрального рівнів. Подібні зв'язки визначено на рівні Конституції України, Законів України. Інституціональна комплементарність свідчить про організаційну іманентну єдність декількох відносно стабільних систем і не відображає їх рух у часі. Натомість, функціональна комплементарність характеризує процес, тобто динаміку, а не статику; може формуватись і використовуватись ситуативно (на основі принципів організаційної і правової автономії) в якості механізму "відповіді" на той чи інший виклик, що постає перед будь-яким елементом системи місцевого самоврядування; на відміну від інституціональної, її ініціаторами і суб'єктами може виступати не тільки легітимізована керуюча підсистема, але і будь-який інший (група інших) елементів системи МС; другою стороною комплементарності може виступати не тільки орган публічного управління, але і інша територіальна громада (наприклад, при реалізації функцій, передбачених Законом України "Про співробітництво територіальних громад") і громадська організація (рух) при реалізації тих чи інших функцій із забезпечення розвитку територій.

The study proved complementarity as a paradigm of local self-government. Formulated the specific institutional and functional complementarity of local government. Thus, institutional complementarity of local government provides pre-built a fixed and a way to implement legislation in cooperation with other bodies of public administration both local and central levels. Such connections is set at the Constitution of Ukraine, Laws of Ukraine. Institutional complementarity indicates the inherent organizational unity of several relatively stable and does not reflect their motion in time. Instead, functional complementarity describes the process that is dynamic, not static; can be formed and used situationally (on the basis of organizational and legal autonomy) as a mechanism for "answers" for a particular challenge facing any element of local government; as opposed to institutional, its initiators and actors can act not only legitimized control subsystem, but also any other (other group) local self-government system elements; the other party complementarity can be not only of public administration, but also other local community (eg, implementation of the functions provided by the Law of Ukraine "On the cooperation of local communities") and NGO (movement) in the implementation of certain functions of the software development areas.

Ключові слова: органи місцевого самоврядування, комплементарність, парадигма.
Key words: local self-governments, complementarity, paradigm.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Галузь науки "Державне управління" є відносно молодою і тому потребує постійного розвитку методологічних підходів. Перелік традиційних методологічних інструментів, що використовуються у цій науці, може і повинен, на наш погляд, доповнюватись шляхом залучення методологічного інструментарію із сучасного апарату суміжних наук. Такий крок видається цілком обгрунтованим, зважаючи на динамічні характеристики

об'єкту і предмету науки "Державне управління". Місцеве самоврядування як предмет відповідної сфери наукових досліджень галузі "Державне управління", також потребує адекватного відображення у когнітивних процесах і, відповідно, розвитку методологічних підходів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Поняття комплементарності останнім часом починає активно використовуватись у різних галузях знань, є складовою багатьох методологічних комплексів як загальнонаукового, так спеціального спрямування: у філософії, фізиці, хімії, генетиці, біології, психології, соціології, праві, економіці і менеджменті. Необхідно вказати праці [1—16], на які далі будемо спиратися у нашому дослідженні. Представники вищенаведених наук впевнено відстоюють необхідність застосування даного поняття у термінологічному апараті своїх досліджень. Однак у науці "державне управління" даний термін достатньою мірою не використовується, що суттєво знижує евристичний потенціал існуючого методологічного комплексу.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою даного дослідження є обгрунтування комплементарності як парадигми місцевого самоврядування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ідея пошуку іманентної цілісності є притаманною онтологічним науковим розвідкам. Так само, як Всесвіт і окрема особистість прагне довершеності у віднайдені своєї повноти (за К.Марксом і В.П.Івановим), кожен суспільний феномен об'єктивно потребує стану комплементарності, будучи потенційно відкритим для взаємодії з іншими динамічними відкритими системами. Тому на когнітивному рівні у межах спеціальних наук комплементарність також виступає окремим предметом досліджень. Зважаючи на статус філософії як "загальної методології науки", почнемо розгляд з неї. Розуміння комплементарності як взаємодоповнення, що має глибинний, іманентний характер, відображено у ряді філософських публікацій як сучасних вчених [2; 13; 14; 15], так і всесвітньовідомих класиків.

У сучасних правових дослідженнях термін комплементарність також застосовується, але вже з іншим змістовним відтінком — як фактор соціальних співрегуляторів (через кореляцію норм права і моралі); як характеристика юрисдикції того чи іншого суду (наприклад, "Принцип комплементарності юрисдикції Міжнародного кримінального суду" описаний Н.В. Дрьоміною [6]).

Зважаючи на очевидну роль керуючої підсистеми суспільства, значну питому вагу функцій якої на місцях реалізує система МС, видається доцільним розглядати категорію комплементарності в якості універсальної і ключової тенденції місцевого самоврядування. Принцип універсальності означає, що місцеве самоврядування, витлумачене і в якості феномену, і в якості системи, завжди є комплементарно відкритим до взаємовпливів з іншорідними системами або їх елементами.

Увагу поняттю комплементарності приділяють дослідники, які працюють у сфері маркетингу та менеджменту, наприклад, І.А. Кораблінова, М.В. Лиходед, А.І. Цапко [7]. Концепція інституціональної комплементарності в економіці розробляється нашим сучасником і співвітчизником В.В.Ліповим. З його точки зору, "Комплементарність грунтується на зв'язках і взаємодіях, які мають впорядкований характер, об'єднаних на постійній основі і таких, що забезпечують цілісність, внутрішню диференціацію, самоідентифікацію і саморозвиток економічних систем у процесі господарювання" [8]. Принагідно зазначимо, що взаємодія як така означає "вплив об'єктів один на одного, їх взаємообумовленість і породження одним об'єктом іншого; універсальна форму руху, розвитку, яка визначає існування і структуру будь-якої матеріальної системи" [10].

Стійкість ряду економічних феноменів давно перебувають у центрі уваги вчених, однак параметр стійкості як характеристика ефективних керуючих підсистем у галузі науки державне управління достатньою мірою не висвітлено. Вважаємо що динамічний стан стійкості, її комплексність забезпечується принциповою комплементарністю відкритої динамічної системи місцевого самоврядування. Водночас, з метою забезпечення когнітивного рівня феноменологічному, видається доцільним зосереджувати увагу не тільки на об'єктивній комплементарності системи місцевого самоврядування (далі — МС) як такої, але і комплементарному характеру чинників-процесів, які забезпечують вказані властивості, і на взаємодоповнюючому характері застосовуваного комплексу методологічних інструментів, які використовуються для аналізу вказаних явищ і процесів.

Для деталізації дослідження варто розмежовувати специфіку стійкості системи МС в широкому розумінні слова, за яким вона передбачає комплекс явищ, об'єктів і процесів, та систему органів місцевого самоврядування (далі — ОМС) того чи іншого населеного пункту, що пов'язана також із стійкістю окремого елементу. Якщо оцінювати відповідність параметру стійкості всієї системи МС цілком, або навіть системи ОМС окремого населеного пункту, то є досить складним завданням забезпечити об'єктивність оціночних суджень, зважаючи на відсутність верифікованої системи критеріїв. Водночас стійкість до зовнішніх впливів окремого ОМС може бути витлумачена як результат ефективного менеджменту. Зазначимо, що стійкість окремого ОМС характеризується через динамічний аспект, адже управлінські рішення щодо специфіки стійкості приймаються перманентно в якості реакції на постійно оновлювану інформацію, яка надходить з ендогенного і екзогенного середовищ.

Однак, як показує проведений аналіз, стійкість і окремого елементу системи МС і системи в цілому, забезпечується через домірність процесів ендогенного середовища до симетричних процесів екзогенного середовища. Тому варто розглядати феномен стійкості через динамічну характеристику організації — процес, який має бути синхронним до комплексу процесів екзогенних середовищ. Вказану синхронність вбачається можливим досягнути шляхом вбудовування компле-

ментарних процесів до керованої структури (організації чи процесу).

Варто зауважити, що сучасна методологія ряду наук користується, крім терміна комплементарність, деякими його синонімами — "Принцип додатковості"; "Копенгагенська інтерпретація" квантової теорії; "Принцип комплементарності Нільса Бора" тощо. На думку сучасників, "саме поняття додатковості дозволяє примирити, здавалося б, непримиренне: адже електрон проявляє себе в різних експериментах то як частинка, то як хвиля. Частинка-хвиля — дві додаткові сторони єдиної сутності. Не можна підкреслювати одну з цих сторін на шкоду іншій. Квантова механіка здійснює синтез цих понять, оскільки вона дозволяє передбачити результат будь-якого досвіду, в якому проявляються як корпускулярні, так і хвильові властивості частинок. Ідею додатковості Нільс Бор ілюстрував і застосовував у багатьох областях" [9, с. 262]. Саме тому вбачається доцільним використовувати термін комплементарність для позначення мультифакторної і поліваріантної взаємодії феномену місцевого самоврядування. Адже, як буде доведено далі, традиційне розуміння категорії комплементарності описує також поліваріантні види дихотомій — від протилежності до взаємодоповнення. Таким чином, обраний нами підхід забезпечить достатню об'єктивність щодо широкого спектру розумінь іманентного зв'язку феноменів місцевого самоврядування і державності.

Відомий методолог науки С.В.Фатєєва зазначає, що "особливого значення у сучасній економічній культурі набула ідея комплементарності, взаємодії на противагу жорстким уявленням щодо антиномій класових різниць..." [13]. На наше переконання, виглядає слушною думка щодо розповсюдження такого своєрідного "толерантного", тобто без вимоги взаємовиключення, підходу до інших, позаекономічних сфер суспільного буття.

Видатний дослідник проблем державного управління Г.В. Атаманчук пише: "При аналізі управління через управлінську діяльність припускаються однієї великої помилки, яка полягає у тому, що управлінська діяльність будь-якого суб'єкту влади (органу державної влади або органу місцевого самоврядування...) розглядається ізольовано від управлінської діяльності інших суб'єктів влади, як дещо автономне і самостійне. До розгляду майже не приймається той очевидний факт, що всі суб'єкти влади взаємопов'язані і взаємозалежні..." — (переклад наш — В.К.) [1, с. 35]. "...тому у реальній дійсності між суб'єктами влади ...іде постійна взаємодія...тільки майстерність узгодження керуючих впливів з іншими суб'єктами влади дає можливість раціонально і глибоко впливати...не керовані об'єкти" [1, с. 35]. На наше переконання, застосування терміну "комплементарність" для визначення специфіки характеру взаємодії між ОМС і МОВВ ті іншими суб'єктами територіального розвитку цілком вирішує названу вченим проблему. "Реальна проблема полягає у чіткому, обгрунтованому визначенні місця і ролі кожного суб'єкту управління і системному узгодженні їх керуючих впливів" [1]. Побудова системи місцевого самоврядування на феноменальному рівні з урахуванням запропонованих у даному дослідженні підходів дозволить уникнути вказаних вченим ускладнень.

Сучасний вітчизняний вчений В.В. Ліпов вдало використовує методологічний потенціал комплементарності для аналізу взаємодії ринку і держави [8]. Дослідник у цитованій статті розглядає вплив ринкових інститутів на формування інститутів державного устрою. При цьому вченим використовується поняття інституціональної комплементарності, яка відображає якість інтегративної цілісності соціально-економічних систем.

Здійснена нами екстраполяція подібних інструментів на досліджувану сферу дозволяє сформулювати специфіку інституціональної та функціональної комплементарності, властивих системі МС. Так, інституціональна комплементарність системи МС передбачає заздалегідь вибудуваний і закріплений у законодавстві спосіб реалізації взаємодії з іншими органами публічного управління як місцевого, так і центрального рівнів. Подібні зв'язки визначено на рівні Конституції України, Законів України (у першу чергу — у Законах України "Про місцеве самоврядування в Україні" та "Про місцеві державні адміністрації"). Інституціональна комплементарність свідчить про організаційну іманентну єдність декількох відносно стабільних систем і не відображає їх рух у часі. Натомість функціональна комплементарність системи МС, як доводять результати проведених досліджень, суттєво відрізняється від інституціональної. Її специфічними рисами є наступні: вона характеризує процес, тобто динаміку, а не статику, тому описується через "синхронізацію динамічних аспектів"; може формуватись і використовуватись ситуативно (на основі принципів організаційної і правової автономії) в якості механізму "відповіді" на той чи інший виклик, що постає перед будь-яким елементом системи МС; на відміну від інституціональної, її ініціаторами і суб'єктами може виступати не тільки легітимізована керуюча підсистема (наприклад, місцева рада), але і будь-який інший (група інших) елементів системи МС; другою стороною комплементарності може виступати не тільки орган публічного управління, але і інша ТГ (наприклад, при реалізації функцій, передбачених Законом України "Про співробітництво територіальних громад") і громадська організація (рух) при реалізації тих чи інших функцій із забезпечення розвитку територій (наприклад, моніторингу і контролю).

Комплементарний ефект у економічно обгрунтованій діяльності підприємств досліджується В.В. Струніним. Так, він описує сутність цього такого підходу у наступний спосіб: "Проведені теоретичні дослідження кореляційного зв'язку... що базуються на останніх тенденціях світових ринків ... з метою досягнення комплементарного ефекту, враховуючи прагнення максимізувати прибуток, при загальній вимозі до якості, екологічної чистоти та безпечності продукції" [12]. На наш погляд, ключовим є поняття "кореляційного зв'язку", яке вибудовує логічну пов'язаність на когнітивному рівні між декількома об'єктами рівня феноменального. При цьому вважаємо, що кількість об'єктів, які знаходяться у відносинах комплементарності є формально не обмеженою, адже, якщо виходити з розуміння необхідності постійного забезпечення домірності керуючої системи до керованої, система МС повинна постійно знаходитись у різних аспектах стану комплементарності, не

тільки з іншими елементами системи публічного управління, але і з громадськими організаціями/рухами, з підприємницьким сектором, тощо. Вітчизняний дослідник Д.С. Пілевич пише: "якщо говорити про комплементарні процеси, то, насамперед, необхідно виділяти основні та додаткові їх складові. Останні у свою чергу доповнюють, збагачують центральні елементи та частково, вступаючи у зв'язок з ними, створюють синергетичні ефекти для розвитку досліджуваного явища" [11]. Ми переконані, що аналіз специфіки місцевого самоврядування, витлумаченої через поняття комплементарності, виявляє його унікальну рису — постійно реалізовувану здатність, актуалізовану спроможність виступати центром комплементарних зв'язків, головним актором комплементарних процесів.

Згідно з основними положеннями теорії систем, аналіз будь-якої системи феноменів будується на використанні принципу комплементарності — "максимального наближення реального протікання процесу до ідеального. Комплементарність вивчає і вимірює синергетичний ефект, притаманний системам, що самоорганізовуються" [16]. У такому аспекті сучасну систему місцевого самоврядування варто розглядати як таку систему, що самоорганізовується на основі принципу комплементарності. Згідно із сучасними визначеннями, "Комплементарність — це відповідність, взаємодоповнюваність, взаємовідповідність. Комплементарність — у найбільш загальному сенсі — це філософське поняття, за допомогою якого протилежні теорії, концепції, явища і точки зору, які відображають різні погляди на дійсність, можливо представити у вигляді непротиріччливої моделі" [5]. Найбільш ефективним вектором розвитку системи місцевого самоврядування можна вважати реалізацію принципу комплементарності шляхом вільного (на основі принципів організаційної та правової автономії) вибору оптимального комплементора — доцільного та оптимального на певний період часу суб'єкту II, який у певний період часу буде найбільш домірним для суб'єкту I, який представляє систему місцевого самоврядування.

На думку ряду вчених, "концепція комплементарності виходить з того, що множина організацій, або послуг, або теорій, грунтуючись на різних системах відносин, взаємно доповнюють одна одну і можуть бути використані для побудови системи більш високого рівня. Кожна організація має власні системи цінностей, систему теоретичних і методологічних обгрунтувань реалізації власних стратегій. У цьому випадку комплементарність виявляється у внутрішній і зовнішній взаємодоповнюваності і залежності...на основі цього утворюється нова система більш високого рівня, яка забезпечує усіма необхідними параметрами обидві організації, доповнюючи або заміщуючи ті чи інші функції" [5]. Зважаючи на те, що вищенаведена думка дослідників стосується організацій комерційного сектору, для них здійснюється багатовекторність ідеологій, що може утруднювати формування цілісної системи. Водночас застосування подібного підходу для забезпечення принципу комплементарності у системі МС, буде значно простішим, адже процес синхронізації елементів як самої системи МС, так і їх взаємодію з МОВВ буде відбуватись для однотипних (звісно, з урахуванням ряду відмінностей) місцевих органів публічного управління, що реалізовують як державну політику, так і власну діяльність, спрямовані на забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку територій.

Серед сучасних вчених, які займаються проблематикою менеджменту, а саме: управління підприємствами, варто виокремити А.В. Балабаниць і Д.В. Сай, праці яких присвячено актуальному як з методологічної, так і прикладної точки зору питанню — управлінню маркетингом взаємодії підприємств [3]. Вказані дослідники вибудовують технологію планування стратегічних змін в системі управління маркетингом взаємодії підприємств на основі моделі "Калейдоскоп" і матриці комплементарності стратегічних змін. У контексті нашого дослідження є вкрай важливим здобутком цитованих авторів застосування поняття "комплементарних змін", що вони застосовують при характеристиці взаємодії підприємств. Здійснена екстраполяція подібного методологічного інструментарію на сферу місцевого самоврядування дає підстави для використання поняття "комплементарних змін" для характеристики динамічної складової процесу трансформації системи місцевого самоврядування, що здатна призвести до оптимального стану взаємодії системи МС/її елементів з іншими відкритими динамічними системами/їх елементами. Необхідно зазначити, що принцип комплементарності повинен забезпечити синкретичну єдність управлінських процесів, керуючих підсистем та нерозривність управління на територіальному рівні.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження вперше обгрунтовано комплементарність як парадигму місцевого самоврядування. Сформульовано специфіку інституціональної та функціональної комплементарності системи МС: інституціональна комплементарність передбачає закріплений у законодавстві спосіб реалізації взаємодії з іншими органами публічного управління і свідчить про організаційну іманентну єдність декількох відносно стабільних систем, не відображаючи їх рух у часі. Функціональна комплементарність характеризує процес, описується через синхронізацію динамічних аспектів.

Перспективи подальших розвідок пов'язані з визначенням тенденцій комплементарності у розвиткові місцевого самоврядування.

Література:

1. Атаманчук Г.В. Управление: сущность, ценность, эффективность: учебное пособие для вузов. — М.: Академический Проект; Культура, 2006. — 544 с.

2. Афонін Е.А.Велика розтока (глобальні проблеми сучасності: соціально-історичний аналіз) [Текст] / Е.А. Афонін [и др.]; Українське товариство сприяння соціальним інноваціям. Відділ інформаційно-бібліотечного забезпечення Апарату Верховної Ради України. — К.: Видавець "Парапан", 2002. — 352 с.

3. Балабаниць А.В., Сай Д.В. Технологія планування стратегічних змін у системі управління маркетингом взаємодії підприємств // Теория и практика управления. Экономика и управление. — № 1. — 2014. — С. 30—35.

4. Герасимова Е.Б. Аналитический инструментарий самооценки устойчивости банка // Вопросы современной науки и практики. — № 9 (23). — 2009. — С. 124—132.

5. Глухих Л.В., Родин Д.Я., Астахова Е.П. Реализация комплементарной стратегии посредством конкурентного механизма ведения бизнеса//Научный журнал КубГАУ. — № 101 (07). — 2014 года [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ej.kubagro.ru/2014/07/pdf/21.pdf

6. Дрьоміна Н.В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів: дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Дрьоміна Н.В.; Одеська національна юридична академія. — О., 2005. — 240 арк.

7. Кораблинова И.А., Лиходед М.В., Цапко А.И.// Комлементарные формы отношений между компаниями и потребителями в сфере инфокоммуникаций [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/19_TSN_2014/Economics/6_17343-9.doc.htm

8. Липов В.В. Методологические основы исследования комплементарного взаимодействия рынка и государства // Теоретическая экономика. — № 4. — 2011. — С. 76—80.

9. Мигдал А.Б. Пошуки істини. — М., "Молода гвардія", 1983. — С. 47—48.

10. Петухова С.Ф. Теория организаций: учебное пособие// П.В. Шеметов, С.В. Петухова. — М.: Издательство "Омега — Л", 2008. — 282 с.

11. Пілевич Д.С. Сутність комплементарної інвестиційної політики держави// Вісник Чернігівського Національного технологічного університету [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcl&l=ua&j=31&id=16

12. Струнін В.В. Формування комплементарного ефекту при реалізації енергоощадної ресурсної політики підприємств / В.В. Струнін // Наукові праці Національного університету харчових технологій. — К.: НУХТ, 2012. — № 45. — С. 139—142.

13. Фатеева С.В. Комплементарность в экономической культуре: понятие, формы и механизм / С.В. Фатеева // Комплементарность в экономической культуре: понятие, формы и механизм действия: автореф. дис. на соискание научной степени д. филос. н. по специальности 24.00.01. — Ростов-на-Дону, 2006 г. — 48 с.

14. Цофнас А. Комплементарность мировоззрения и миропонимания// Филос. и социол. мысль. —1995. — №1—2. — С. 4—21.

15. Шоркин А.Д. Схемы универсума и генезис научной рациональности // Философская и социологическая мысль. — 1989. — № 3. — С. 22—33.

16. Шухов А. Метрологический факт и общая теория комплементарности. // Философский портал 2012 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://nounivers.narod.ru/

References:

1. Atamanchuk, H.V. (2006), Upravlenye: suschnost', tsennost', effektyvnost' [Management: the nature, value, efficiency], Akademycheskyj Proekt; Kul'tura, Moscow, Russia.

2. Afonin, E.A. (2002), Velyka roztoka (hlobal'ni problemy suchasnosti: sotsial'no-istorychnyj analiz) [Great Rostoka (global issues of our time: the socio-historical analysis)], Ukrains'ke tovarystvo spryiannia sotsial'nym innovatsiiam. Viddil informatsijno-bibliotechnoho zabezpechennia Aparatu Verkhovnoi Rady Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

3. Balabanyts', A.V. and Saj, D.V. (2014), "Technology planning strategic changes in the management of marketing interaction enterprises", Teoryia y praktyka upravlenyia. Ekonomyka y upravlenye, vol. 1, pp. 30—35.

4. Herasymova, E.B. (2009), "Analytical tools of self-sustainability of the bank", Voprosy sovremennoj nauky y praktyky, vol. 9 (23), pp. 124—132.

5. Hlukhykh, L.V. Rodyn, D.Ya. and Astakhova, E. P. (2014), "Implementation of complementary strategies through a competitive mechanism of business", Nauchnyj zhurnal KubHAU, vol. 101 (07), available at: http://ej.kubagro.ru/2014/07/pdf/21.pdf (Accessed 19 February 2015).

6. Dr'omina, N.V. (2005), "The jurisdiction of the international criminal courts and tribunals", Abstract of Ph.D. dissertation, Law, Odes'ka natsional'na iurydychna akademiia, Odesa, Ukraine.

7. Korablynova, Y.A. Lykhoded, M.V. and Tsapko, A.Y. (2014), "Complementary forms of relationships between companies and consumers in the ICT area", available at: http://www.rusnauka.com/19_TSN_2014/Economics/6_173439.doc.htm (Accessed 19 February 2015).

8. Lypov, V.V. (2011), "Methodological bases of research complementary interaction of market and state", Teoretycheskaia ekonomyka, vol. 4, pp. 76—80.

9. Myhdal, A.B. (1983), Poshuky istyny [The search for truth], Moloda hvardiia, Moscow, Russia.

10. Petukhova, S.F. and Shemetov, P.V. (2008), Teoryia orhanyzatsyj [theory of organization], Omeha - L, Moscow, Russia.

11. Pilevych, D.S. (2013), "The essence of complementary investment policy", Visnyk Chernihivs'koho Natsional'noho tekhnolohichnoho universytetu, vol. 16, available at: http://vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcl&l=ua&j=31&id=16 (Accessed 19 February 2015).

12. Strunin, V. V. (2012), "Formation complementary effect of the implementation of energy saving enterprise resource policy", Naukovi pratsi Natsional'noho universytetu kharchovykh tekhnolohij, vol. 45, pp. 139—142.

13. Fateeva, S.V. (2006), "Complementarity in the economic culture: the notion, forms and mechanisms", Ph.D. Thesis, philosophy, Rostov-na-Donu, Russia.

14. Tsofnas, A. (1995), "Complementarity worldview and outlook", Fylos. y sotsyol. mysl', vol. 1—2, pp. 4—21.

15. Shorkyn, A.D. (1989), "Scheme of the universe and the genesis of scientific rationality", Fylosofskaia y sotsyolohycheskaia mysl', vol. 3, pp. 22—33.

16. Shukhov, A. (2012), "Metrological fact and the general theory of complementarity", Fylosofskyj portal, available at: http://nounivers.narod.ru/ (Accessed 19 February 2015).

Стаття надійшла до редакції 07.02.2015 р.

УДК 328.185

К. А. Бабенко,
доктор юридичних наук, професор кафедри університетської та професійної освіти,
Вищий державний навчальний заклад "Університет менеджменту освіти" Національної академії педагогічних наук України
С. Ж. Лазаренко,
доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України,
завідувач кафедри університетської та професійної освіти,
Вищий державний навчальний заклад "Університет менеджменту освіти"
Національної академії педагогічних наук України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ДІЯННЯМ

K. Babenko,
Doctor of Laws, Professor of Department of University and Professional Education, "University of Educational Management" of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
S. Lazarenko,
Doctor of Laws, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Head of Department of University and Professional Education, "University of Educational Management" of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

ORGANISATIONAL AND LEGAL ASPECTS IN COMBATING CORRUPTION

У статті досліджено теоретичні та практичні питання, пов'язані з організаційно-правовими аспектами протидії корупційним діянням. Виділено об'єктивні та суб'єктивні причини поширеності корупції в Україні. Визначено основні методи та заходи запобігання корупції, зокрема попередження корупційних проявів та забезпечення реальної відкритості влади.

In the article the theoretical and practical issues related to organizational and legal aspects of combating corruption have been investigated. The objective and subjective causes of corruption in Ukraine have been dedicated. The basic methods and measures to prevent corruption, in particular prevention of corruption and ensuring transparency of real power, have been determined.

Ключові слова: організаційно-правові аспекти, корупція, причини, методи, заходи, запобігання, відкритість влади.
Key words: organizational and legal aspects, corruption, causes, methods, measures, prevention, open government.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розбудова європейської правової держави та громадянського суспільства в Україні вимагає викорінення негативних соціальних чинників. Серед них криється і корупція, що має досить високий рівень латентності з глибоким корінням. Корупція є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності, вирішення якої є надзвичайно важливою справою. Можна стверджувати, що корупція як антисоціальне явище впливає на темпи розвитку економіки держави, владу та суспільство в цілому. Вона перешкоджає демократичним змінам, зводить нанівець важливі реформаторські починання, міняє природу громадського контролю за діяльністю органів державної влади, завдає чималої шкоди і не сприяє позитивному іміджу України в світових відносинах.

Масштаби й наслідки процесів корумпованості в усіх державах світу вимагають від відповідних державних і міжнародних установ та організацій постійного й поглибленого аналізу її причин з метою нейтралізації та розробки заходів щодо її подолання. Першорядне значення в протидії корупції як пріоритетного завдання державної політики, надається усуненню причин корупції.

Визначення й комплексне дослідження теоретичних і прикладних проблем протидії корупційним діянням створює засади для поглибленого засвоєння норм закону, формування негативного ставлення до проявів корупції.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Безперечно, треба розуміти, що викоренити, ліквідувати корупцію повністю неможливо. Максимум, чого можна досягти у протидії цьому негативному явищу, — зменшити його обсяги; змінити характер корупційних виявів; обмежити вплив корупції на економічні, політичні, правові та інші соціальні процеси; збільшити ризик настання негативних наслідків для особи, яка вступає в корупційні відносини. З огляду на це потрібно визначити і вирішити конкретні організаційно-правові завдання

протидії корупції. І хоч різні аспекти вивчення та розв'язання цієї проблеми висвітлено у працях В. Авер'янова, О. Андрійко, О. Бандурки, Ю. Битяка, Д. Бахраха, А. Гайдука, В. Гаращука, В. Гіжевського, І. Голосніченка, Р. Калюжного, М. Камлика, С. Ківалова, З. Кісіль, В. Колпакова, А. Комзюка, В. Марчука, М. Мельника, Є. Невмержицького, О. Негодченка, О. Остапенка, С. Рогульського, Ю. Тихомирова, М. Хавронюка, Ю. Шемшученка та інших, але комплексних досліджень щодо з'ясування організаційно-правових засад протидії корупційним правопорушенням здійснено ще недостатньо. Саме цим і визначається актуальність проведеного дослідження.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає в дослідженні теоретичних та практичних питань, пов'язаних з організаційно-правовими аспектами протидії корупційним діянням.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Корупція як соціальне явище вкоренилася в різні галузі суспільного життя України.

Подолання корупції, поза сумнівом, — одна з найактуальніших проблем нашої держави. І головне місце в антикорупційній діяльності посідає ставлення до цієї проблеми з боку владних структур, керівництва держави, їхня безпосередня участь в організації рішучої та безкомпромісної протидії корупційним виявам. Щоправда, Україна першою з колишніх республік Союзу РСР прийняла Закон "Про боротьбу з корупцією", першою на пострадянському просторі створила спецпідрозділи з боротьби з корупцією, надавши їм широкі повноваження для викорінення цього небезпечного явища. Рішучість держави в намаганні подолати корупцію демонструють законодавчі акти, спрямовані на її запобігання і протидію.

Однак вжиті за останні роки організаційно-правові заходи не були до кінця ефективні: не вдалось усунути основні соціальні, економічні та інші передумови вияву корупції; боротьба з корупцією ще не стала пріоритетною для багатьох державних органів, їхня діяльність здійснюється без конкретної системи та належної вимогливості, достатнього інформаційного забезпечення, додержання принципу розподілу функцій та відповідальності. Антикорупційні заходи ще не мають належної підтримки в суспільстві, хоч владні органи вживають серйозні заходи.

Корупція — це явище, яке можна пояснити суб'єктивними причинами, через які особи, що за посадою наділені повноваженнями виконувати функції держави, свідомо здійснюють неправомірні діяння, в тому числі зловживають своїм службовим становищем з метою одержання особистих переваг. Корупція може мати різні форми: одержання хабарів, подарунків, розкрадання бюджетних коштів, так звана моральна корупція (зловживання особистим впливом), а також зловживання владою або службовим становищем.

Розглядаючи поняття корупції, слід виходити із такого: корупція — соціальне явище, а не конкретне суспільно небезпечне діяння; це явище характерне для всіх держав світу, невід'ємний атрибут публічної влади. Державний апарат будь-якої країни не може забезпечити свого функціонування без зловживань представників цього апарату. Відмінність різних держав щодо специфіки корупційних діянь полягає не в наявності чи відсутності корупції як такої, а в її масштабах, характері корупційних проявів, впливу корупції на соціальні, економічні та політичні процеси.

У правовому значенні корупція — це комплексне поняття, яке охоплює сукупність (систему) взаємопов'язаних правопорушень, за вчинення яких особи притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності. Корупція, безумовно, негативне явище для будь-якого суспільства, вона стримує інвестиції та уповільнює економічне зростання. Це одна з причин того, чому ця проблема привертає увагу міжнародних інституцій, чому її досліджують міжнародні рейтингові агентства.

З'ясування причин і умов корупції необхідно для розробки засобів і методів протидії корупції. Виходити при цьому потрібно з того, що соціальні передумови корупції існують як у кожній окремій державі, так і в певних типах країн (наприклад, у країнах перехідного типу). Це дозволить, по-перше, позбутися досить поширеного спрощеного підходу до розуміння корупції; по-друге, визначити реальні завдання у сфері протидії корупції; по-третє, визначити дієві заходи щодо запобігання і протидії корупції. Все це повинне базуватися на однозначному розумінні того, що жодна із соціально-політичних і економічних систем не має повного імунітету проти корупції. Отже, ставити питання про повне викоренення корупції (що має місце не лише на рівні політичних заяв, а й міститься в окремих нормативно-правових актах) неправильно.

Аналіз причин поширеності корупції в економічних, політичних, правових, соціально-культурних, моральних і психологічних площинах дозволяє виділити наступні об'єктивні причини поширеності корупції в Україні:

1. Становлення нової державності та руйнування старої системи державного управління. Не досягнуто повної стабільності в кадровому складі державних службовців та структурі органів державної влади. Система центральних органів влади (міністерств та відомств) досить часто піддається реорганізаціям. В умовах нестабільності органів влади ймовірність корупційних діянь значно зростає.

2. Перерозподіл державної власності (передача в оренду трудовим колективам, створення акціонерних товариств, розпродаж і передача в приватну власність). Цей процес супроводжується численними корупційними діяннями, пов'язаними як з оцінкою вартості об'єктів, так і з передачею (продажем) їх новим господарям.

3. Занепад економіки, розгортання економічної кризи (спад виробництва, скорочення обсягів продукції, повільне оновлення основних фондів).

4. Тінізація економіки. З ряду причин частка тіньової економіки в Україні досягла 30—50% реального ВВП. Однією з умов існування тіньової економіки є широкий підкуп державних службовців.

5. Зменшення надходження податків (в результаті приховування доходів до державного бюджету не надходять величезні кошти, що спричиняє соціальну напруженість у суспільстві за рахунок перекриття джерела для виплати заробітної плати працівникам бюджетної сфери).

6. Різке скорочення надходжень до державного бюджету, зменшення асигнувань на утримання бюджетної сфери та заборгованість із виплати працівникам бюджетної сфери заробітної плати.

7. Незавершеність формування правового поля в Україні, суперечливість норм різних законів, та як результат — підбурювання працівників державних органів до корупційних правопорушень.

8. Монополізація державними службами багатьох послуг для населення. Відсутність у населення альтернативи вибору суб'єкта послуг ставить їх у повну залежність від чиновника.

9. Різке зростання в суспільстві злочинності, поширеність особливо тяжких злочинів. У цих умовах, по-перше, у правоохоронних органів не вистачає сил для розкриття справ, пов'язаних з корупцією, оскільки вони важко піддаються розкриттю; по-друге, боротьба з корупцією за важливістю поступається місцем перед необхідністю розкриття таких кримінальних злочинів, як замовні убивства, розбійні напади тощо.

Поряд із зазначеними, існують суб'єктивні причини поширеності корупції, зокрема:

1. Перехідний період у житті суспільства пов'язаний із розпадом старої системи моральних та духовних цінностей. Нова система цінностей ще не утвердилася. Втрата значною частиною населення моральних орієнтирів, духовних опор призводить до стану розгубленості і одночасно до поширення в суспільстві цинізму, аморальності.

2. Новим у житті суспільства стало проголошення політичного, ідеологічного, духовного плюралізму позитивною цінністю. За часів тоталітарного режиму громадяни орієнтувались на єдину для всіх систему духовних цінностей, тоді як за нових умов укорінювалися засади плюралізму, що призвело до роз'єднаності людей в організаціях, байдужості державних службовців до справ колег по роботі, індивідуалізації поведінки особистості на службі, втрати неформального контролю за поведінкою працівника з боку групи.

3. Відсутність чітко проголошеної державою мети, яка здатна об'єднати суспільство, що позбавляє окремого державного службовця високих суспільних орієнтирів та не розвиває почуття патріотизму.

4. Поширення корупції у різних сферах життя, перетворення її на масове явище, що робить її елементом повсякденності, звичаю, традиції. Звиклість до неї населення, особливо в деяких сферах суспільного життя, діє на окрему особистість як культурна норма.

На думку авторів статті, серед основних методів та заходів запобігання корупції можна виділити наступні.

1. Стратегічним напрямом боротьби з корупцією має бути попередження корупційних проявів. Характер профілактичних заходів зумовлюється глибиною з'ясування соціальних передумов корупції, причин та умов корупційних діянь. Одне із основних завдань, які постають у цьому зв'язку, — зробити корупцію справою ризикованою й невигідною. Зокрема правовий і соціальний статус службовця, для якого завжди є спокуса використати надані йому владні або посадові повноваження в особистих інтересах чи інтересах третіх осіб, повинен стимулювати його до законослухняної поведінки.

2. Ефективна протидія корупції неможлива без забезпечення реальної відкритості влади. Діяльність державних структур та їх посадових осіб має стати прозорою для громадян України. Мова йде про висвітлення "темних кутів" діяльності вітчизняного чиновництва, які є сприятливими для процвітання корупції. І хоча останнім часом у нашій країні зроблено величезний крок у напрямі відкритості влади (це зумовлене об'єктивними процесами демократизації суспільства), слід констатувати, що звичка утаємничувати геть усе ще міцно сидить у психології української бюрократії. Забезпечивши відкритість діяльності владних структур, влада зможе вирішувати три надзвичайно важливих для себе і суспільства завдання:

— повернути довіру громадян до офіційної влади;

— створити несприятливі умови для корумпованості суспільства;

— забезпечити реалізацію конституційних прав громадян в інформаційній сфері (статті 32 і 34 Конституції України).

В Україні зроблено дієві кроки щодо встановлення взаємодії інститутів громадянського суспільства та держави, інформування населення про діяльність уряду. Водночас в умовах ринкової економіки органи державної влади та місцевого самоврядування мають звертати увагу на наслідки своїх дій. З одного боку, уряд має відповідальність щодо забезпечення законності, соціальної гармонії, добробуту, з іншого уряд для розвитку та підвищення ефективності економіки має підтримувати розвиток бізнесу.

У встановленні взаємодії інститутів громадянського суспільства та держави щодо ефективної протидії корупції можна виділити наступні принципи:

Принцип відвертості влади перед суспільством — забезпечення відвертості інформації при виробленні і ухваленні управлінських рішень. Це один з основних принципів, має бути дотриманий, оскільки журналісти, систематично стикаються з неможливістю отримати інформацію, що цікавить.

Принцип рівності — забезпечення рівного права на інформацію для всіх ЗМІ. Слід особливо відзначити, що рівне право на здобуття інформації закріплене в ст. 34 Конституції України, і повинно неухильно дотримуватися. За даними моніторингу порушень законних прав і інтересів журналістів, що проводиться Міжнародною асоціацією з захисту свободи слова (IFEX), вибірковість в наданні інформації є одним з найбільш поширених видів даних порушень.

Принцип соціальної орієнтації — забезпечення пріоритету при здійсненні державної підтримки інформаційним проектам соціальної спрямованості.

Принцип законності — формування системи, що забезпечує політичну і ідеологічну свободу думки та слова, незалежність засобів масової інформації. Всі необхідні для цього норми закріплені в чинному законодавстві України.

Принцип системності — інформаційна політика спирається на принцип системності в стосунках адміністрації з усіма ЗМІ. В даному випадку мається на увазі регулярне проведення зустрічей з керівниками ЗМІ, де всі питання та проблеми спільно обговорюються [1].

Нормативно-правову базу ефективної протидії корупції складають такі офіційні державні документи:

Закони України "Про засади запобігання і протидії корупції", "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення", "Про телекомунікації", "Про телебачення і радіомовлення", "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки", "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів", "Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку випуску видавничої продукції на умовах держав-

ного замовлення", "Про захист суспільної моралі", "Про доступ до публічної інформації", "Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації", "Про інформацію", "Про місцеві державні адміністрації" (статті 13, 25);

Наказ Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України і Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 25.11.2002 року №327/225 "Про затвердження Порядку інформаційного наповнення та технічного забезпечення Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади та Порядку функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади";

Постанова Кабінету Міністрів України від 4 січня 2002 р. № 3 "Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернету інформації про діяльність органів виконавчої влади", Положення про НКР "Положення про науково-консультативну раду Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі" від 7 жовтня 2008 року № 4, Постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 року № 106 "Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм", Концепція сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.11.2007 року № 1035-р, Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 року № 996 "Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики", Накази Міністерства економіки України від 04.12.2006 року № 367 "Про методичні рекомендації щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання" та від 04.12.2009 року № 1367 "Про Порядок обміну інформацією між виконавцями державних цільових програм та координації цієї роботи".

Конституція України [2] надає широкі можливості для участі громадськості в діяльності влади, її інститутів, сприяє значній її підзвітності народові, прозорості та відкритості, спрямованості на потреби людини.

Конституція України наголошує:

— "права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність..." (Ст. 3);

— "носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування..." (Ст. 5);

— "держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України" (Ст. 15);

— "Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів...Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах...Громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів..." (Ст. 36);

— "Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування" (Ст. 38);

— "Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, які зобов'язані розглянути звернення і дати обгрунтовану відповідь у встановлений законом строк" (Ст. 40);

— "Права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб..." (Ст. 55);

— "Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії" (Ст. 69).

Закон України "Про інформацію" закріплює право громадян на інформацію та закладає правові основи інформаційної діяльності. В статті 1 під інформацією цей Закон розуміє "документовані або публічно-оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі". Згідно зі ст. 43, "кожний учасник інформаційних відносин для забезпечення його прав, свобод і законних інтересів має право на одержання інформації про:

— діяльність органів державної влади;

— діяльність народних депутатів;

— діяльність органів місцевого і регіонального самоврядування та місцевої адміністрації;

— те, що стосується його особисто".

У ст. 10 право на інформацію забезпечується "обов'язком органів державної влади, а також органів місцевого і регіонального самоврядування інформувати про свою діяльність та прийняті рішення...". Згідно зі ст. 19 цього Закону, "державна статистична інформація підлягає систематичному відкритому публікуванню. Забезпечується відкритий доступ громадян, наукових закладів та інших заінтересованих організацій до неопублікованих статистичних даних, які не підлягають під дію обмежень, встановлених цим Законом...". Надзвичайно важливою є ст. 32, якою громадянам надається можливість направляти інформаційні запити для одержання будь-якого офіційного документу: "Громадяни мають право звернутися до державних органів і вимагати надання будь-якого офіційного документу, незалежно від того, стосується цей документ його особисто чи ні, крім випадків обмеження доступу, передбачених цим Законом.

Під запитом щодо надання письмової або усної інформації у цьому Законі розуміється звернення з вимогою надати письмову або усну інформацію про діяльність органів законодавчої, виконавчої та судової влади України, їх посадових осіб з окремих питань... Органи законодавчої, виконавчої та судової влади України, їх посадові особи зобов'язані надавати інформацію, що стосується їх діяльності, письмово, усно, по телефону чи використовуючи публічні виступи своїх посадових осіб".

У ст. 1 Закону України "Про доступ до публічної інформації" [3] надано визначення й тлумачення публічної інформації, яка "відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформації, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у

володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом".

Закон України "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів" [5] визначені поняття державної підтримки засобів масової інформації як сукупності правових, економічних, соціальних, організаційних та інших заходів державного сприяння зміцненню і розвитку інформаційної галузі, її інфраструктури; державних засобів масової інформації; організації фінансово-економічної та іншої державної підтримки засобів масової інформації.

Не підлягає обов'язковому наданню інформація, що є державною таємницею. Види такої інформації визначені у Законі України "Про державну таємницю" [6]: "Державна таємниця — вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, зовнішніх відносин, державної безпеки і охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди життєво важливим інтересам України і які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею та підлягають охороні з боку держави".

Закон України "Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації" [7] "визначає порядок всебічного та об'єктивного висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування засобами масової інформації і захисту їх від монопольного впливу органів тієї чи іншої гілки державної влади або органів місцевого самоврядування, є складовою частиною законодавства України про інформацію".

Отже, існує необхідність прийняття законодавчих норм, які забезпечували би процедури взаємозв'язку органів державного управління та громадян України у сфері вироблення нової суспільної політики щодо протидії корупції, яка містить дієві механізми стримувань і противаг, а також забезпечує основне право громадянина на інформацію про діяльність владних структур. Вироблення таких норм може бути вагомим кроком на шляху лібералізації та демократизації національного законодавства, ефективної протидії корупційним проявам.

Аналіз чинного законодавства про відповідальність за корупційні правопорушення дає підстави стверджувати, що в Україні створена в цілому достатня законодавча база для ефективної боротьби з корупцією. Вона передбачає цілий комплекс заходів, який дозволяє притягнути до того чи іншого виду відповідальності — кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної.

ВИСНОВКИ

Отже, корупція завдає суспільній свідомості і моралі шкоди, яку важко виміряти, а її наслідки відчуватимуться тривалий час. Корупція є негативним аспектом спроб налагодження взаємовідносин між публічною владою і громадянським суспільством, спроб комунікаційної взаємодії. Корупцію неможливо подолати без готовності до цього владних структур.

До основних методів та заходів запобігання корупції автори відносять попередження корупційних проявів та забезпечення реальної відкритості влади.

Державна політика щодо протидії корупції орієнтована на продукування та спрямування інформаційних потоків, на роз'яснювальну роботу, формування сприятливого комунікативного середовища, покликана вивчати суспільні потреби, громадську думку, сприяти залученню громадськості до публічного діалогу, участі у формуванні, прийнятті та реалізації державно-управлінських рішень, критичному осмисленню населенням державної політики. Відкритість інформації, адекватна поінформованість населення забезпечує характер зворотного зв'язку, сприяє свідомій участі громадян у державному управлінні в цілому, надає можливості для обгрунтованої відповіді та раціонального впливу громадськості на державні рішення.

Література:

1. Забезпечення доступу до інформації про державні органи та діяльність посадових осіб: Нормативно-правові акти / Упор.: Я. Малик, О. Киричук, А. Чемерис. — Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2003. — 91 с.
2. Конституція України // Закони України. — Т. 10. — К.: Основи, 1998. — С. 5—41.
3. Закон України "Про доступ до публічної інформації" від 31.01.2011 № 2939-VI // Інтернет-ресурс Верховної Ради України. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi
4. Романюк Б. В. Законодавство України та зарубіжних країн щодо протидії корупції. Міжнародний досвід боротьби з корупцією:монографія / Б.В. Романюк, О.Ю. Бусол; Рада нац. безпеки і оборони України, Міжвідом. наук.-дослід. центр пробл. боротьби з організованою злочинністю. — К.: ТОВ "Поліграф-Сервіс", 2010. — 627 с.
5. Закон України "Про засади запобігання і протидії корупції" від 07.04.2011 № 3206-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17
6. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення" від 07.04.2011 № 3207-VI. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3207-17

References:

1. Malik, Ya. Kirichuk, A. and Chemeris, A. (2003), "Providing access to information about the activities of state bodies and officials", Normative legal acts. — L'viv, p. 91.
2. The Constitution of Ukraine (1998), " Laws of Ukraine ", vol.10, pp. 5—41.
3. The Law of Ukraine (2011), "About access to Public Information", # 2939-VI, available at: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi. (Accessed October 2014).
4. Romanyuk, B.V. and Busol, O.Yu. (2010), Laws of Ukraine and foreign countries in preventing corruption. Foreign practices in combating corruption, [Monography], Rada of national security and defense of Ukraine, Intergovernmental scientific and research center in combating criminals, Kyiv, Ukraine, p. 627.
5. The Law of Ukraine (2011), "About basis for preventing and combating corruption", # 3206-VI, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17 (Accessed 24 October 2014).
6. The Law of Ukraine (2011), "About changes to Laws of Ukraine in responsibility for corruption offense", #3207-VI, 07.04.2011, available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3207-17 (Accessed 4 November 2014).

Стаття надійшла до редакції 06.12.2014 р.

УДК 351.84

К. В. Дубич,
к. пед. н., доцент, докторант кафедри соціальної і гуманітарної політики,
Національна академія державного управління при Президентові України м. Київ

РОЛЬ НАУКОВО-ПРИКЛАДНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

K. Dubych,
Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor, Post-Doctoral Student of the Social and Humanitarian Policy Faculty,
the National Academy of Public Administration, Office the President of Ukraine, Kyiv

THE ROLE OF RESEARCH AND APPLICATION STATE MANAGEMENT MECHANISM TO IMPROVE THE QUALITY OF SOCIAL SERVICES

У статті розкрито сутність терміну "науково-прикладний механізм державного управління системою соціальних послуг", виокремлено та охарактеризовано ключові аспекти і недоліки підготовки науковців для системи соціального захисту населення з надання соціальних послуг. Охарактеризовано фундаментальні і прикладні наукові дослідження та їх роль у системі соціальних послуг. Проаналізовано сучасний стан науково-прикладних досліджень державного управління системою соціальних послуг.

The article reveals the essence of the concept of "scientific and applied the mechanism of state control in the system of social services," seen and are characterized in key aspects and disadvantages of scientific training for the social security system with the provision of social services. Are characterized in fundamental and applied research and their role in the system of social services. Analyzed sovrevennoe condition applied research governance system of social services.

Ключові слова: науково-прикладний механізм державного управління, система соціального захисту, соціальні послуги, підготовка наукових кадрів.

Key words: scientific and applied the mechanism of public administration, social security system, social services, training of scientific personnel.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Проводячи реформування системи соціального захисту в т.ч. і обслуговування та надання якісних соціальних послуг населенню, актуальною стає проблема переформатування та переорієнтації закладів, установ, організацій, соціальних служб і галузевого Міністерства соціальної політики на інноваційну діяльність, яка грунтується на дослідженні, вивченні та тиражуванні найкращих практик і розробленні нових моделей професійної діяльності з вирішення тих чи інших соціальних проблем, які супроводжують людей в складних життєвих обставинах.

Акцентуючи увагу на науково-прикладному механізмі державного управління системою соціальних послуг доводиться констатувати, що на сьогодні Міністерством освіти і науки не проводиться підготовка науково-педагогічних кадрів з галузі знань 1301 "Соціальне забезпечення". Національною Академією України не визначено окремого наукового напряму з галузі знань 1301 "Соціальне забезпечення", а це все негативно позначається на дослідженні соціальних послуг та розробленні науково-прикладних теорій та методик з їх удосконалення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР

Джерельною базою написання даної статті є наукові праці, публікації вітчизняних та міжнародних вчених і дослідників, які досліджували різні аспекти соціальної роботи та системи соціальних послуг. Питання теорії та практики соціального обслуговування, державного управління і системи соціальних послуг вразливим категоріям населення вивчалися науковцями В. Загорським, А. Михненко, П. Надолішним, Л. Тюптьою, І. Івановою, Л. Скоропадою, І. Звєрєвою, Т. Семигиною, І. Миговичем та ін.

Кращому розумінню понятійно-термінологічного апарату державного управління в системі соціального забезпечення сприяли також роботи таких вітчизняних дослідників і науковців, як М. Головатий, І. Студеняка, Б.Сташківа, Н.Болотіної та ін.

Написанню статті передувало грунтовне вивчення автором вітчизняної системи соціального захисту населення, різні аспекти яких розкриваються в наукових роботах, публікаціях таких вчених і дослідників, як С. Бандур, К. Батигіної, Н. Болотіної, Н. Борецької, К. Ващенко, М. Мокляк, О. Новікова, О. Палій, М. Кравченко, О. Петроє, О. Піщуліна, О. Савченко, Ю. Саєнко, Т. Семигіної, Б. Сташківа, В. Скуратівського, П. Ситніка, В. Трощинського, Н. Ярош та ін.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Незважаючи на існування цілої низки наукових праць і публікацій, в яких розкриваються різні аспекти системи соціального захисту населення, питання науково-прикладного механізму державного управління системою соціальних послуг залишаються не дослідженими. З огляду на викладене вище обгрунтовується вибір автором теми статті та актуалізується потреба в проведенні відповідного дослідження.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є обгрунтування ролі науково-прикладного механізму державного управління системою соціальних послуг.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Реформування системи соціального захисту в період глобальної економічної кризи супроводжується складними та неоднозначними процесами щодо науково-професійної підготовки фахівців здатних виконувати поставлені завдання не зважаючи на негативні внутрішні та зовнішні чинники. Переформатування та переорієнтація структурних підрозділів Міністерства соціальної політики на інноваційну діяльність повинна грунтуватись на вивченні, дослідженні, аналізі та тиражуванні позитивних результатів з вирішення складних життєвих обставин, в яких опинились люди [5].

Дослідження та аналіз ефективних та інноваційних форм професійної діяльності в системі надання соціальних послуг повинен базуватися не на стихійній основі, а носити цілеспрямований характер, який грунтується на теоретичній та науково-прикладній основі і здатний забезпечити подальший розвиток механізмів державного управління системою соціального захисту. Якщо проаналізувати види соціальних послуг: соціально-побутові, психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, реабілітаційні, соціально-економічні, юридичні, інформаційні, послуги з працевлаштування та ін., що вимагає концентрації на собі широкого кола наукових та професійних знань [6].

Перелік вищезазначених послуг потребує багатогранного та скрупульозного науково-прикладного дослідження з визначенням найширшого кола людей яким вони необхідні в складний період їх життя.

Не менш важливим напрямом дослідження системи соціальних послуг є заклади, установи, організації, соціальні служби та їх форми власності і управління.

Згідно зі ст. 12 Закону "Про соціальні послуги" сфера надання соціальних послуг заснована на використанні та розвитку всіх форм власності і складається з державного та недержавного секторів. До державного сектору входять суб'єкти, що надають соціальні послуги і знаходяться в державній власності, управління якими здійснюється центральними органами виконавчої влади.

Комунальний сектор включає установи та заклади комунальної власності, які надають соціальні послуги і знаходяться в підпорядкуванні органів місцевого самоврядування. Управління державним та комунальним секторами здійснюється відповідними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

До недержавного сектору відносяться громадські, благодійні, релігійні організації та фізичні особи, діяльність яких пов'язана з наданням соціальних послуг. Управління сектором здійснюється в порядку, визначеному законодавством та відповідними статутами [6].

Одним із форм, яку необхідно використовувати у процесі державного управління системою соціальних послуг є підготовка фахівців що здатні вирішити поставлені професійні завдання. Особливого значення в цьому процесі набуває науково-прикладний характер системи соціальних послуг, що базується на передовому досвіді [6].

Передовий досвід є одним із найефективніших джерел нових ідей, підходів, технологій, який можна вивчати та досліджувати як в процесі практичної діяльності, так і професійної підготовки.

Передовий досвід — це один із аспектів науково-прикладного механізму державного управління в системі надання соціальних послуг. Науковий аспект механізму державного управління в системі соціальних послуг базується на грунтовному дослідженні та аналізі існуючих практик і виниклих або супровідних проблем, які ускладнюють або не дають можливості отримати бажані результати в наданні соціальних послуг [5].

На сьогодні можна констатувати, що через відсутність виокремленої наукової спеціальності галузі знань 1301 "Соціальне забезпечення" дослідження державного управління в системі соціальних послуг цілеспрямовано не проводяться, і тому немає обгрунтованих методик на вирішення "гострих" соціальних проблем.

Досліджений міжнародний досвід щодо надання соціальних послуг в країнах Євросоюзу з різних галузей знань не дозволяє бездумно копіювати його в українську систему соціальних послуг через багато відмінностей:

— нормативно-правової бази;

— стандартів життя;

— можливостей використання матеріальних та фінансових ресурсів;

— способів фінансування;

— форм та напрямів наукових досліджень;

— тощо [8].

Відповідно до вищезазначеного є нагальна необхідність дослідити та проаналізувати ефективні моделі надання соціальних послуг та рекомендувати ті, що можуть бути імплементовані в систему соціальних послуг України.

Науково-прикладний механізм державного управління системою соціальних послуг можна розглядати у трьох основних аспектах:

— підготовка фахівців з надання соціальних послуг;

— практична діяльність з надання соціальних послуг людям, що опинились в складних життєвих обставинах;

— наукові знання з їх категоріальним апаратом, що грунтується на системі закономірностей, принципів, підходів та забезпечений відповідними методами дослідження [4].

Автором досліджено, що теорія і практика системи соціальних послуг базується на наукових знаннях, результатах досліджень та аналізі практичної діяльності соціальних служб, установ організацій та фахівців, що управляють, планують, організовують та надають соціальні послу-

ги, а саму теорію системи соціальних послуг можна розглядати як сукупність понять, концепцій, що відображають закони, закономірності, принципи та тенденції її розвитку, обгрунтовують моделі практики і форми забезпечення людей, що опинились у складних життєвих обставинах.

Розвиток теорії системи соціальних послуг відбувається на підставі наукових досліджень споріднених наук таких, як: економіка, психологія, соціологія, право, державне управління тощо, осмисленням емпіричного досвіду, створенням нових методик діяльності.

Система соціальних послуг вибудовує свою методологію на здобутих у процесі практичної діяльності доказових знань та аналізі практики. Важливим у цьому аспекті є науково-теоретичні обгрунтування природи соціальних проблем та способи їх розв'язання або усунення і саме на цей аспект спрямована наукова діяльність, яка досліджує та на підставі отриманих результатів, викристалізовує нові знання або моделі вирішення поставлених завдань.

Розглядаючи науково-прикладний механізм державного управління системою соціальних послуг слід зазначити, що на сьогодні не існує чітко вибудованої моделі цього процесу.

На нашу думку, перш ніж продовжити дослідження науково-прикладного механізму державного управління системою соціальних послуг, необхідно витлумачити основні поняття такі, як: фундаментальні та прикладні наукові дослідження, науковий та науково-прикладний результат.

На сьогодні більшість науковців вважають — що фундаментальні наукові дослідження — це науково-теоретична та експериментальна діяльність, спрямована на одержання нових знань про закономірності розвитку природи, суспільства, людини їх взаємозв'язку [3, с. 555].

Прикладні наукові дослідження — наукова і науково-технічна діяльність, спрямована на одержання і використання знань для практичних цілей [3, с. 555].

На підставі проведених фундаментальних та прикладних наукових досліджень ми отримуємо результати, які трактуються як:

— нове знання, одержане в процесі фундаментальних досліджень та зафіксоване на носіях наукової інформації: доповіді, монографічного дослідження тощо;

— нове конструктивне чи технологічне рішення, експериментальний зразок, закінчене випробування, розробка яка може бути впроваджена в суспільну практику [3, с. 555].

Розглядаючи реабілітаційні послуги, як один з видів соціальних послуг, що базується на застосуванні різних технічних засобів реабілітації таких, як автомобілі візки для пересування, слухові апарати, протези різних членів тіла тощо, ми не можемо обійтися без науково-технічної діяльності, що спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технології, а її основними формами (видами) є науково-дослідні, науково-конструкторські, проектно-конструкторські, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції та інші роботи пов'язані з доведенням наукових та науково-технічних знань до стадії практичного їх використання.

Здійснюючи соціальний захист військовослужбовців, учасників АТО, що потребують сьогодні різних видів протезування та соціальних послуг державі необхідно розробити механізм державного управління соціальними послугами, який би забезпечував ці послуги вчасно та в повному обсязі, відповідно до потреб та науково-технічного прогресу. А це розроблення тих інструментів державного регулювання, які дозволять вести технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи з виготовлення дослідних зразків, а в подальшому партій науково-технічної продукції.

Грунтовних науково-прикладних досліджень потребують також ті категорії людей, що перебувають у складних життєвих обставинах, серед яких діти-сироти, інваліди, люди похилого віку.

Досліджуючи науково-прикладний механізм державного управління системою соціальних послуг слід зазначити, що він має кілька напрямів дослідження: нормативно-правовий, організаційно-інформаційний, фінансовий, кадровий та освітній. Не дослідивши бодай однієї з них і не вийшовши на оптимальні моделі функціонування, не можливо забезпечити ефективну діяльність системи соціальних послуг.

Безумовно, ми не можемо не бачити прикладного спрямування наукових досліджень у системі соціальних послуг, яка складається з двох взаємопов'язаних та взаємообумовлених складових: теоретико-методологічної та прикладної.

Науково-прикладне дослідження в системі соціальних послуг — це процес дослідження соціальних, економічних, психологічних та інших явищ і проблем людей, що опинились у складних життєвих обставинах, в якому напрацьовуються теоретико-емпірічні систематизовані знання про форми, методи та засоби соціальної підтримки.

Науково-прикладний механізм державного управління системою соціальних послуг — це наукова діяльність спрямована на дослідження явищ, процесів, складних життєвих обставин в житті людей з метою напрацювання нових знань, форм, методів та засобів для застосування їх в практичній діяльності соціальних служб, закладів, установ, організацій з метою удосконалення управління системою надання соціальних послуг населенню.

Процес соціального забезпечення громадян має складний багатогранний характер і свої складові такі, як: теоретична та практична підготовка і результати науково-дослідної роботи в галузі.

Професійну підготовку фахівців для галузі знань 1301 "Соціальне забезпечення" повинні супроводжувати не тільки результати наукових досліджень, а й науково-дослідна робота магістрантів, викладачів, що проводять професійну підготовку та професіоналів-практиків, що безпосередньо працюють у системі надання соціальних послуг.

На превеликий жаль, розірваність зв'язків у теоретичній та практичній підготовці, не мотивованість професіоналів-практиків щодо передачі практичних знань та позитивного досвіду, а тим більше проведення спільних науково-прикладних досліджень, на сьогодні в глухому куті. Необхідно розробити шкалу мотивації для професіоналів-практиків, яка б за результатами науково-прикладних досліджень та передачі позитивного досвіду забезпечувала б їх кар'єрне зростання, підвищення кваліфікації, матеріальне стимулювання тощо.

Науково-дослідну роботу будь-якої галузі знань неможливо побудувати через відсутність такого наукового напряму в переліку наукових спеціальностей галузі, і саме в цьому і полягає головна проблема відсутності

фундаментальних та прикладних досліджень у галузі знань 1301 "Соціальне забезпечення".

Система професійної підготовки фахівців з галузі знань "Соціальне забезпечення", її наукові засади, проблеми і шляхи формування знань та умінь, методик і технологій надання соціальних послуг людям, що опинились в складних життєвих обставинах потребують розгортання наукових досліджень з окреслених проблем.

Науково-професійна підготовка фахівців для системи надання соціальних послуг повинна носити випереджувальний характер з опануванням новітніх технологій, інноваційних методів роботи як вітчизняних, так і міжнародних позитивних практик, і все це повинно базуватися на результатах фундаментальних та прикладних наукових досліджень галузі знань 1301 "Соціальне забезпечення".

Саме вищезазначені факти дозволяють стверджувати, що галузь знань 1301 "Соціальне забезпечення" повинна базуватися не тільки на професійній підготовці фахівців, а повинна мати своє продовження в окремій галузі науки.

На думку автора, визначену постановою Кабінету Міністрів України в 2007 році галузь знань 1301 "Соціальне забезпечення" на сучасному етапі розвитку системи соціальних послуг необхідно підсилити однойменною галуззю науки, і досліджувати соціальне забезпечення не в розрізі економіки, права, соціології, психології тощо, а як науки, що має вивчати та досліджувати глобальні соціальні проблеми і різні аспекти науково-прикладної діяльності практиків — професіоналів системи соціального захисту населення.

Крім того, підготовка науково-педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах України повинна мати сталі філософські і науково-методологічні засади, що формують фахівців здатних не тільки до повсякденної кропіткої роботи практичного спрямовання, а й готових поглиблювати науково-прикладні основи державного управління системою соціальних послуг у нових умовах євроінтеграції.

Здійснений аналіз наукових джерел та набутий автором емпіричний досвід дали підстави визначити проблеми що супроводжують дослідження науково-прикладного механізму державного управління системою соціальних послуг, серед яких:

— відсутність наукової спеціальності з галузі знань 1301 "Соціальне забезпечення";

— розірвані зв'язки між навчальними закладами та структурними підрозділами міністерства соціальної політики з проведення науково-практичної підготовки;

— відсутність взаємодії міністерства науки і освіти та міністерства соціальної політики, щодо розроблення та імплементації результатів науково-прикладних досліджень в систему надання соціальних послуг;

— не забезпеченість моральної та фінансової мотивації працівників структурних підрозділів міністерства соціальної політики щодо організації та проведення науково-прикладних досліджень.

До перспективних напрямів подальших досліджень слід віднести:

— пошук ефективних науково-прикладних механізмів та інструментів державного управління в системі надання соціальних послуг і імплементація їх в систему соціального захисту населення;

— проведення наукових досліджень з розроблення методик та технологій з ефективного державного управління системою надання соціальних послуг.

Література:

1. Головатий М.Ф. Соціальна політика і соціальна робота: термінологічно-понятійний словник / М.Ф. Головатий, М.Б. Панасик. — К.: МАУП, 2005. — 506 с.

2. Державне управління та державна служба: словник-довідник / Уклад. О.Ю. Оболенський. — К.: КНЕУ, 2005. — 480 с.

3. Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України: головний ред. В.Г. Кремень. — К.:Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.

4. Енциклопедичний словник з державного управління / Уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. — К.: НАДУ, 2010. — 820 с.

5. Іляш О. Щодо перспективних напрямів підвищення якості соціальних послуг в Україні. Аналітична доповідь: Електронний ресурс / О. Іляш // Нац. ін-т стратег. досліджень: веб-сайт. — 2014. — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/763

6. Про соціальні послуги: Закон України від 19 черв. 2003 р. № 966-IV (із змінами, внесен. згідно із 8 Законами в 2004—2012 рр.) // Офіц. вісн. України. — 2003. — 1 серп. (№ 29). — С. 52. — Ст. 1435.

7. Про схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 серп. 2012 р. № 556-р. // Офіц. вісн. України. — 2012. — 20 серп. (№ 61). — С. 71. — Ст. 2482.

8. Сташків Б.І. Соціальне обслуговування у системі соціального забезпечення: правові питання / Б.І. Сташків. — Право України: Юрид. журнал. — 2005. — № 1. — С. 76—79.

References:

1. Holovatyi, M.F (2005), Sotsial'na polityka i sotsial'na robota: Terminolohichno-poniatijnyj slovnyk [Social Policy and Social Work: Terminology-conceptual dictionary], AIDP, Kyiv, Ukraine.

2. Obolenskyy, O. (2005), Derzhavne upravlinnia ta derzhavna sluzhba: slovnyk-dovidnyk [Public administration and public service: dictionary directory], MBK, Kyiv, Ukraine.

3. Kremen, V. (2008), Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.

4. Kovbasiuk, Y.U Troshchinsky, V.P. and Surmina, Y.P. (2010), Entsyklopedychnyj slovnyk z derzhavnoho upravlinnia [Encyclopedic Dictionary of Public Administration], NAPA, Kyiv, Ukraine.

5. Ilyash, O. (2014), "As for promising areas of improving the quality of social services in Ukraine" available at: http://www.niss.gov.ua/articles/763 (Accessed 24 Nov 2014).

6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On social services", Ofitsijnyj visnyk Ukrainy, vol. 29, p. 52.

7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012), "Order "On approval of the Strategy of reforming the social services system"", Ofitsijnyj visnyk Ukrainy, vol. 61, p. 71.

8. Stashko, B.I. (2005), "Social services in the social security system: legal issues", Right Pravo Ukrainy: Yuryd. Zhurnal, vol. 1, pp. 76—79.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2015 р.

УДК 316.772.32

Д. В. Кіслов,
к. політ. н., доцент, докторант,
Національна академія державного управління при Президентові України,
доцент кафедри маркетингу та реклами, Київський національний торговельно-економічний університет

ПІАР В СИСТЕМАХ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

D. Kislov,
PhD in Political Sciences, Associate Professor,
Doctoral Student of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine,
Associate Professor of the Department of marketing and advertising
Kiev National University of Trade and Economics (KNTEU)

PIAR MARKETING COMMUNICATIONS SYSTEMS OF PUBLIC ADMINISTRATION

У статті розглядається місце, роль та значення державного піару як одного з видів системи маркетингових комунікацій органів державної влади, приводяться основні характеристики та відмінні ознаки піару при його використанні у механізмах державного управління.

Неоліберальна ринкова парадигми як домінуюча в глобальному вимірі сьогодення внесло нові якості в механізми державного управління, в тому числі, у використання піару. Імперативні потреби втілення засобів маркетингових комунікацій для поширення впливу громадських організацій вимагає впровадження системи зворотних зв'язків, таким чином, аби грати особливу випереджаючу та демпфіруючу роль у ситуаціях виникнення можливих конфліктів та кризових явищ з приводу деяких особливо чутливих для населення законодавчих ініціатив.

Кожен елемент перетворень або кожна інформаційна трансформація може розглядатися як технологічна операція в умовах впливу та прояву ризиків різної соціальної, політичної, економічної та психологічної природи.

The article discusses the place, role and meaning of the state PR as one of the types of the system of marketing communications of public authorities; basic characteristics and distinguishing features of PR used in the public administration mechanisms are described.

The neo-liberal market paradigm as dominating in the modern global dimension added new qualities to the public administration mechanisms, including PR use. The imperative needs to implement marketing communication means to expand the influence of civil society organizations require introduction of a feedback system in order to play a special proactive and dumping role in situations of potential conflicts and crisis phenomena related to legislative initiatives that are especially sensitive for the population.

Any element of transformations or any information transformation can not be seen as a technological operation in the conditions of influence and manifestation of the risks of various social, political, economic and psychological nature.

Ключові слова: державний піар, державне управління, інформація, комунікації, маркетинг, маркетингові комунікації, органи державної влади, піар, піар-технології.

Key words: State public relations, public administration, information, communication, marketing, marketing communications, public authorities, public relations, PR-technologies.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Піар є одним з основних розповсюджених видів маркетингу взагалі, і системи маркетингових комунікацій органів державної влади зокрема. Хоча вперше вираз "паблік рилейшнз" був оприлюднений американським президентом Т. Джефферсоном ще у 1807 році, в якості терміна він був остаточно запропонований теж американцем Д. Ідоном лише в 1882 році [1, с. 14].

Наприкінці XIX — на початку XX сторіччя у США паблік рилейшнз (піар) вже став одним з видів діяльності, яка спочатку була споріднена з рекламою, що було обумовлено потребами великого бізнесу країни, який опинився перед суттєвим загостренням суспільно-

економічних проблем, які потрібно було терміново розв'язувати [2, с. 5]. Серед таких проблем були й такі, як:

— критика громадськістю великого капіталу;

— необхідність розв'язання чисельних внутрішніх конфліктів;

— популяризація дій уряду стосовно війни (на початку Першої світової війни);

— технічні, соціальні та політичні інновації та необхідність застосування нових прийомів їх популяризації.

Отже, критичні або кризові явища на шляху розвитку суспільства підштовхують до виникнення нових форм професійної діяльності. В процесі подолання кризових явищ, які були викликані Першою світовою війною, піар остаточно відокремився від реклами.

В останні три десятиріччя піар набув таких популярності та розповсюдження, що дискурс навколо проблем його визначення в наш час у світовій практиці вже нараховує більш, ніж 500-от формулювань. Після того, як поряд з оригіналом почав використовуватися переклад цього поняття як "зв'язок з громадськістю", ще більше поширився діапазон його використання у вітчизняному діловому та науковому середовищах.

З наукових позицій про механізми державного управління піар слід розглядати як один із видів державних маркетингових комунікацій, що виконує функцію менеджменту в органах влади — цілеспрямовано й осмислено організовує зворотні зв'язки з населенням, встановлює такі типи ділового спілкування, які б приносили конкретні позитивні результати в управлінській діяльності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ПРОБЛЕМАТИКОЮ ТА ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Наукові визначення практичних технологій зв'язків з громадськістю у різних літературних джерелах отримали різні назви та абревіатури: піар, паблік рилейшнз, ПР (в українській транскрипції), Public Relations, PR тощо. У подальшому будемо використовувати назву цього явища як "піар". Проблематика піару представлена в іноземних дослідженнях значною кількістю публікацій. Це одна з грунтовно досліджених галузей як у сфері державного менеджменту, так і в суміжних сферах (політологія, соціологія, журналістика), де активно проводилися розробки піар-технологій. Водночас дослідження взаємозв'язків і взаємодії піару з різними новими видами маркетингових комунікацій в діяльності органів державної влади мають суттєвий потенціал [3, с. 198]. Основна причина такої ситуації полягає у складності та двоїстості сутності піару в якості одного з видів маркетингових комунікацій саме у системах державного управління.

Серед закордонних дослідників питання політичного маркетингу та піару розглядали такі автори, як: Е. Бернейс, С. Блек, Г. Брум, Т. Вотсон, Дж. Груніг, П. Дойл, Д. Дозієр, С. Катліп, Ф. Котлер, Дж. Макнамара, В. Ліндеманн, П. Нобл, А. Сентер, П. Сміт, Т. Хант, Р. Харлоу, Г. Штромайєр та інші.

У вітчизняній науковий обіг поняття піару було внесено тільки наприкінці XX століття. Але вітчизняна наукова школа піару за два десятиріччя теж збагатилася цілою плеядою багатьох науковців, насамперед таких, як: Н. Алюшина, Е. Афонін, Р. Войтович, Н. Грицяк, І. Ібрагімова, І. Колосовська, С. Колосок, В. Королько, Н. Ларіна, М. Логунова, В. Моісеєв, Ю. Падафет, І. Пантелейчук, Г. Почепцов, Є. Ромат, В. Серьогін, І. Слісаренко, Т. Федорів та інших.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є: представлення сучасної наукової картини взаємозв'язків державного піару та інших видів маркетингових комунікацій в структурах державного управління та перспективи їх розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ТА ЇХ ОБГРУНТУВАННЯ

У 1970 році Ф. Котлер і Н. Лі обгрунтували можливості застосування технологій маркетингових комунікацій для сфер політики, держави, громадських організацій. У перевиданнях їхніх праць висунуті тоді принципи державного маркетингу залишилися незмінними і до нашого часу [4; 5]. Становлення неоліберальної ринкової парадигми як домінуючої в глобальному вимірі внесло нові якості в механізми державного управління, в тому числі, у використання піару як основного інструменту зворотніх звязків влади з громадськістю [6].

За цей час послідовники Ф. Котлера розглянули різні форми використання державного маркетингу від органів місцевої влади до монархічних режимів управління країнами. Але найбільш яскраво основну спрямованість їх поглядів на державу з комерційних позицій висловили в 1992 році Д. Осборн і Т. Геблер у своїй роботі "Повторний винахід держави: як дух підприємництва трансформує державний сектор" [7]. Ці погляди можливо трактувати як маніфест неоліберальної ідеології щодо сутності державного управління у форматі його повного перетворення на комерційні засади. Проте це вже буде не держава в класичному розумінні, а держава-корпорація або корпоративна держава. І такі тенденції існують та розвиваються в деяких країнах, у тому числі, в Україні. Але нами розглядається протилежна тенденція — зростання ваги та значення некомерційних маркетингових комунікацій в системах централізованого державного управління.

Погоджуючись з принциповою думкою Є. Ромата про те, що впровадження засад маркетингу в державне управління значно відрізняється від аналогічних процесів у бізнесі, слід відмітити деякі особливості цих розбіжностей. Головна ціль бізнесу — тільки прибуток, а головна ціль держави — добробут та розвиток. Залежно від конкретної сфери діяльності органів державної влади, слід додати, що ця відмінність може втілюватися через застосування різних видів і типів маркетингових комунікацій [8]. Діапазон таких застосувань знаходиться в межах від "класичної" державної реклами до будь-яких сучасних форм інтегрованих маркетингових комунікацій (лобізм, брендинг тощо) і до таких порівняно новітніх видів маркетингу як воєнно-політичний та історико-політичний маркетинг [9]. Вважаємо також, що не тільки в сфері виконавчої влади, але і в сфері законодавчої влади є достатньо широкі можливості використання деяких видів некомерційного маркетингу. При цьому виникають імперативні потреби втілення засобів маркетингових комунікацій для поширення впливу законотворчих ініціатив як суб'єктів такого права, так і громадських організацій.

Піар як основний засіб державних маркетингових комунікацій в системі зворотних зв'язків, повинен гра-

ти особливу випереджаючу та демпфіруючу роль у ситуаціях виникнення можливих конфліктів та кризових явищ з приводу деяких особливо чутливих для населення законодавчих ініціатив (наприклад, у податковій, демографічній, ціновій, соціальній та інших сферах).

Виникнення елементів протиборства й протистояння державних і протестних комунікацій, кризові ситуації та кризові явища в управлінських структурах вимагають активного пошуку нових складних форм і типів піару як виду соціально-політичного компромісу в умовах невизначеності балансів інтересів різних соціальних, національних, професійних, бізнесових тощо груп населення [10; 11].

Спираючись на світовий досвід упровадження маркетингових комунікацій у сфері державного управління, Т. Федорів, наприклад, стверджує, що "зміст державних маркетингових підходів має стосуватись коригування шляхом інформування і переконання поведінкових моделей, які становлять загрозу для суспільства (наркоманія, тютюнопаління, масове недотримання дорожного руху тощо); впровадження у життя громадян ідей, цінностей, способів поведінки, які на загал сприймають як позитивні (профілактика небезпечних захворювань, просування співчутливого ставлення до старих, інвалідів; підтримка таких цінностей як сім'я, діти, здоровий спосіб життя, запобігання міжнаціональним, расовим та міжконфесійним конфліктам тощо)" [3, с. 203]. Тобто з позицій використання піару як складової репутаційного менеджменту органів державної влади маркетингові комунікації в системах зворотних зв'язків держави і суспільства повинні доносити й втілювати через відповідні канали (телебачення, радіо та інші засоби соціальної комунікації) позитивні соціально-етичні норми та нормативи свідомої взаємодії зі владою, інститутами соціуму та між собою.

В умовах кризових ситуацій, конфліктів та протиборств таких постулатів явно не достатньо. Потрібен значно більший набір маркетингового інструментарію тому, що виникає значна кількість комунікаційних загроз і викликів на всіх етапах інформаційних трансформацій.

Еволюційні процеси сучасного соціально-політичного простору все більше залежать від інформаційно-комунікаційних трансформацій як у зовнішньому середовищі соціуму, так і у внутрішньому середовищі управлінських структур, в яких відбуваються прийняття рішень. Між процесами прийняття управлінських рішень та процесами їх адаптації, розповсюдження та реалізації в соціально-політичному просторі існують складні й неоднозначні зв'язки, які значною мірою обумовлені прямими та зворотними перетвореннями у комунікаційних каналах інформаційних потоків у нові знання.

Кожен елемент перетворень або кожна інформаційна трансформація може розглядатися як технологічна операція в умовах впливу та прояву ризиків різної соціальної, політичної, економічної та психологічної природи. Становлення та формування в країні інформаційного та громадянського суспільств обумовлює появу й вплив все нових і нових джерел такого типу ризиків.

Реальні темпи впровадження в практику життєдіяльності соціуму новітніх інформаційно-комунікаційних технологій настільки значні, що наукове осмислення наслідків цього процесу, який відбивається на психологічному стані, світоглядних засадах та на інших аспектах існування особистостей і соціальних груп, відстає від відповідних потреб суспільства. В умовах соціально-політичних криз розбіжності між теоретичними підходами та безпосередньою практикою стають ще більш вражаючими.

Затримка впровадження механізмів нейтралізації негативних впливів кризових явищ на свідомість мас може вести навіть до виникнення факторів прояву соціального безумства окремих верств населення [12]. Отже, піар хоч якоюсь мірою може і повинен намагатися компенсувати ці об'єктивні, але негативні для психологічного стану суспільства, тенденції. Одночасно основні теоретичні підходи, що визначають принципи, структуру, тип, форми та засоби такого типу діяльності, є предметом гострого дискурсу.

Проблемними та дискусійними на сьогодення є основні правила використання інформації, специфіки і критеріїв комунікаційних систем, що принципово відмінні від класичних і традиційних, а також методи та засоби їх цільового призначення. Наукові дослідження останніх років виявили в теоретичному і практичному вимірах нові суттєві ознаки понять "інформація" і "комунікація" та їх похідних. Об'єктивне з'ясування їх співвідношення та взаємодії в процесі утворення і втілення новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в безпосередню практику діяльності соціально-політичних структур є актуальною задачею сьогодення.

Інформація є складовою загальної сучасної наукової картини всесвіту і не може бути визначена через інші, більш прості поняття тому, що є кардинальним базовим поняттям. З позицій теорії комунікацій інформацію розглядають як деяку субстанцію, яка передається шляхом несиметричної інформаційної взаємодії. Тобто це такий процес, коли при взаємодії об'єктів один об'єкт передає її іншому, а той отримує і зберігає її, при цьому перший об'єкт її не втрачає. З філософської точки зору інформація — це абстрактна категорія, що пов'язана з процесом пізнання людиною середовища, яке її оточує.

Отже, інноваційний розвиток піар-технологій безпосередньо залежить від прогресу інформаційно-комунікаційних технологій та від наукових досягнень в осмисленні природи й сутності цих понять. Насамперед, це максимально широке втілення в управлінські системи різних форм електронного урядування, у тому числі, електронного маркетингу (е-маркетингу). Необхідно також поряд з відомими та такими, що вже сприймаються як традиційні, піар-технологіями впроваджувати інші новітні маркетинг-технології. Отже, використання традиційного піару в структурах управління повинно доповнюватися новими комбінованими чи інтегрованими маркетинговими комунікаціями. Серед останніх перспективними слід вважати такі їх види, як: директ-маркетинг, медіа-маркетинг (ЗМІ-маркетинг), військово-політичний маркетинг, специфічні форми позиціонування, брендингу тощо. Активний пошук таких новітніх форм маркетингу, які адекватні сучасній дійсності: викликам локальних воєн, кризовим ситуаціям, антитерористичній боротьбі тощо, відбувається в східно-європейських країнах [13].

Слід також звернути увагу на можливість адаптації не тільки традиційних, а й інших модифікованих регіональних та національних форм і концепцій піару, що успішно використовують, наприклад в Індії (bandobast), Китаї (quanxhi), Японії та в інших країнах Азії, Африки та Латинської Америки [3, с. 197].

Деякі сучасні ознаки, які аналогічні тим, що були в США у 1900—1914 роках і стимулювали там підйом і активність піар-розробок, в умовах існуючої зараз кризової ситуації в Україні вказують на необхідність пошуку, розробки та впровадження нових форм та методів піар-діяльності як взагалі, так і безпосередньо у системах маркетингових комунікацій органів державної влади нашої країни.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1. За допомогою державного піару постійно відтворюються соціальні відносини і маркетингові комунікації виконують істинно соціальні функції.

2. Між споживачами комерційних товарів і послуг та громадянами, які споживають інформаційні продукти та послуги держави, була й залишається суттєва різниця, яка полягає в тому, що звичайний споживач може не поділяти будь-які громадянські позиції і не бути ні "політичним споживачем", ні "соціальним споживачем".

3. Через ефективне використання піару як невід'ємної складової маркетингових комунікацій між органами державної влади та суспільством може бути встановлений консенсус, що буде означати: влада робить правильні кроки, які потрібні соціуму.

Література:

1. Моисеев В.А. Паблик рилейшнз — средство социальной коммуникации. (Теория и практика) / В.А. Моисеев. — К.: Дакор, 2002. — 501 с.

2. Слісаренко І.Ю. Паблік рилейшнз у системі комунікації та управління / І.Ю. Слісаренко. — К.: МАУП, 2001. — 104 с.

3. Федорів Т.В. Теоретичні та методологічні засади управління репутацією органів державної влади: монографія / Т.В. Федорів. — К.: Альтерпрес, 2013. — 467 с.

4. Котлер Ф. Маркетинг государственных и общественных организаций / Ф. Котлер, Н. Ли; [пер. с англ.]. — Спб.: Питер, 2008. — 384 с.

5. Войтович Р.В. Механізми реалізації зв'язків з громадськістю у державному управлінні: методичний посібник / Р.В. Войтович. — К.: Вид-во КМЦППК, 2011. — 84 с.

6. Войтович Р.В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аспект) [Текст]: монографія / Р.В. Войтович. — К.: НАДУ, 2007. — 679 с.

7. Osborne D. Reinventing Government. How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector / D. Osborne, G. Gaebler. — New York [et al.]: A Plume Book, 1992.

8. Ромат Є.В. Трансформація моделі державного управління рекламною діяльністю у перехідних умовах: монографія / Є.В. Ромат. — К.: Вид-во НАДУ, 2003. — 380 с.

9. Кіслов Д.В. Воєнно-політичний маркетинг та його місце в реалізації державного управління [Електронний курс] / Д.В. Кіслов // Державне управління: удосконалення та розвиток: Ел. фахове видання. — 2013 а. — № 6. — Режим доступу: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=583

10. Кіслов Д. Системність криз та кризи управлінських систем / Д. Кіслов // Вісник Нац. академії держ. управління при Президентові України. — 2013. — № 2. — С. 23—29.

11. Кіслов Д.В. Державні та протестні комунікації під час політичних криз / Д.В. Кіслов // Державне управління: удосконалення та розвиток: Ел. наукове фахове видання. — 2014. — № 1. — Режим доступу: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=674

12. Головаха Е.И. Социальное безумие: история, теория и современная практика / Е.И. Головаха, Н.В. Панина. — Киев: Абрис, 1994. — 168 с.

13. Redzik C. Wojna ze swiatowym terroryzmem jako product medialno-marketingowy / C. Redzik. — W.: Wydawnictvo innovacyine, 2012. — 112 s.

References:

1. Moyseev, V.A. (2002), Pablyk rylejshnz — sredstvo sotsyal'noj kommunykatsyy. (Teoryia y praktyka) [Public relations — a means of social communication (theory and practice)], Dakor, Kyiv, Ukraine.

2. Slisarenko, I.Yu. (2001), Pablik rylejshnz u systemi komunikatsii ta upravlinnia [Public relations in the system of communication and management], MAUP, Kyiv, Ukraine.

3. Fedoriv, T.V. (2013), Teoretychni ta metodolohichni zasady upravlinnia reputatsiieiu orhaniv derzhavnoi vlady [Theoretical and methodological bases reputation management bodies of the government], Al'terpres, Kyiv, Ukraine.

4. Kotler, F. and Ly, N. (2008), Marketynh hosudarstvennykh y obschestvennykh orhanyzatsyj [Marketing of state and public organizations], St. Petersburg, Russia.

5. Vojtovych, R.V. (2011), Mekhanizmy realizatsii zv'iazkiv z hromads'kistiu u derzhavnomu upravlinni [Mechanisms for implementing public relations in state administration], Vyd-vo KMTsPPK, Kyiv, Ukraine.

6. Vojtovych, R.V. (2007), Vplyv hlobalizatsii na systemu derzhavnoho upravlinnia (teoretyko-metodolohichnyj aspekt) [The impact of globalization on the public administration system (theoretical and methodological aspects)], NADU, Kyiv, Ukraine.

7. Osborne, D. and Gaebler, G. (1992), Reinventing Government. How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector, Plume Book, New York USA.

8. Romat, Ye.V. (2003), Transformatsiia modeli derzhavnoho upravlinnia reklamnoiu diial'nistiu u perekhidnykh umovakh [Transformation model of public administration promotional activity in transient terms], NADU, Kyiv, Ukraine.

9. Kislov, D.V. (2013), "Military-political marketing and its place in the implementation of government", Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok, vol 6, available at: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=583 (Accessed 19 February 2015).

10. Kislov, D.V. (2013), "Systemness of crises and crises of managerial systems", Visnyk Nats. akademii derzh. upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy, vol. 2, pp. 23—29.

11. Kislov, D.V. (2014), "Government and communication protest during the political crisis", Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok, vol. 1, available at: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=674

12. Holovakha, E.Y. and Panyna, N.V. (1994), Sotsyal'noe bezumye: ystoryia, teoryia y sovremennaia praktyka [Social insanity: history, theory and modern practice], Abrys, Kyiv, Ukraine.

13. Redzik, C. (2012), Wojna ze swiatowym terroryzmem jako product medialno-marketingowy [With a world war against terrorism as a media and marketing product], Wydawnictvo innovacyine, Warsaw, Poland.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2015 р.

УДК 351.824.11

О. Ю. Стоян,
докторант, Чорноморський державний університет ім. Петра Могили

ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ІНВЕСТУВАННЯ РОЗВИТКУ СФЕРИ ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

O. Stoyan,
Doctoral candidate of Petro Mohyla Black Sea State University

THE INTERNATIONAL EXPERIENCE OF INVESTMENT IN THE DEVELOPMENT OF RENEWABLE ENERGY: FROM THEORY TO PRACTICE

Досліджено тенденції інвестування у розвиток відновлювальної енергетики провідних країн світу. Констатовано зростання попиту на відновлювальну енергетику не лише в Україні, а й на світовому ринку. Розкрито особливості інвестування в найперспективніші напрями відновлювальної енергетики у 2010—2013 рр. у провідних країнах світу. Проаналізовано дані щодо обсягів інвестування у відновлювальну енергетику за цільовим спрямуванням. Досліджено географічні особливості інвестування у відновлювальну енергетику. Акцентовано увагу на необхідності активного впровадження механізмів державного стимулювання розвитку відновлювальної енергетики.

The trends of investment in the development of renewable energy of the leading countries of the world are investigated in this article. The growth of demand on renewable energy not only in the Ukrainian, but also in the world marker is stated. The features of investment in the most promising areas of renewable energy in 2010—2013 in the leading countries of the world are revealed. The data on the volume of investment in renewable energy for the targeted use is analyzed. The geographical features of investing in renewable energy are investigated. The attention is paid to the need for active implementation of mechanisms of state stimulation of the development of renewable energy.

Ключові слова: відновлювальна енергетика, інвестування, державне регулювання, залучення інвестицій, стимулювання розвитку, тенденції інвестування.

Key words: renewable energy, investment, state regulation, investment attraction, stimulation of development, investment trends.

ВСТУП

Протягом останніх років відновлювальні джерела енергії (далі — ВДЕ) стали ключовим елементом сталого розвитку країн. Такі фактори, як загострення питання забезпечення енергонезалежності в контексті останніх політичних подій, вичерпність природніх ресурсів, необхідність захисту навколишнього середовища від техногенного впливу енерговиробництва та боротьби з глобальними кліматичними змінами, висока капіталоємність виробництв тощо, виводять на перший план питання пошуку альтернативи традиційним джерелам енергії. І такою альтернативою стали відновлювальні джерела енергії.

Попит на відновлювальну енергію має тенденцію до зростання не лише в Україні, а й на світовому ринку. На нашу думку, найбільш ефективним методом вирішення проблеми обмеженості власних ресурсів для забезпечення потреб всіх сфер економіки України в паливі є саме розвиток відновлювальної енергетики (далі — ВЕ), який не тільки забезпечить вирішення питань екологічного забруднення, вичерпності природніх ресурсів тощо, а й дасть змогу забезпечити політичну незалежність нашої країни від зовнішніх чинників та зробити стан і розвиток національної економіки більш прогнозованим.

Проте, враховуючи необхідність акумуляції значного обсягу фінансових ресурсів у процесі запровадження відновлювальних технологій виробництва електроенергії й використання ВДЕ та складну фінансову ситуацію в країні, вважаємо за необхідне проаналізувати основні показники розвитку відновлювальної енергетики, особливості та тенденції інвестування у найперспективніші напрями відновлювальної енергетики у 2013—2014 рр. у провідних країнах світу, дослідити кращі світові практики інвестування розвитку досліджуваної сфери.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Вивченням переваг використання відновлюваних джерел енергії займались вітчизняні фахівці, зокрема: О. Возняк, Г. Гелетуха, Т. Желєзна, С. Кудря, Б. Тучинський, А. Щокін, М. Яніва. Питання інвестування розвитку ВЕ висвітлено в дослідженнях М. Безуглого, Е. Гутнік, Г. Калетник, А. Касич та інших.

Проте, зважаючи на актуальність окресленої тематики та стрімкий розвиток ВЕ в провідних країнах світу, необхідність подальшого розвитку сфери ВЕ України, у статті поставлено завдання дослідити основні особливості, тенденції, проблеми та перспективи інвестування у ВЕ в провідних країнах світу, стан інвестування у розвиток відновлювальної енергетики; проаналізувати міжнародний досвід інвестування розвитку сфери ВЕ.

РЕЗУЛЬТАТИ

Основним напрямом енергетичної політики майже в усіх країнах світу та в Україні зокрема є політика енергоефективності та енергозбереження.

До країн, які найбільш інтенсивно розвивають технології і ринки відновлювальних джерел енергії, в першу чергу відносяться: США, країни ЄС (насамперед Швеція, Австрія, Фінляндія, Німеччина, Португалія, Іспанія), Японія, Китай. Останнім часом активізувалися в цьому напрямі Бразилія і Індія. Зростає вартість акцій компаній, які займаються впровадженням ВДЕ, що, на нашу думку, дасть можливість пришвидшити розвиток технологій та їх впровадження у промислове виробництво.

У прогнозі Національного агентства з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів (Forecast of the Renewable Energy Agency) визначається траєкторія розвитку ВДЕ, яка, виходячи з технічного потенціалу в 15 ТВт/год, ставить за мету на 2030 р. 150 ТВт/год і на 2050 р. 250 ТВт/год [1].

Проаналізуємо більш детально обсяги нових інвестицій у ВЕ країн світу у 2010—2013 рр. у розрізі ключових напрямів ВЕ (рис. 1).

Для можливості більш повного аналізу стану інвестування сфери відновлювальної енергетики наведено дані щодо обсягів здійснюваного нового інвестування у ВЕ за цільовим спрямуванням інвестицій у відновлювальну енергетику (рис. 2).

Дослідивши вищезазначені показники, зветраємо увагу на той факт, що у 2013 р. відбулось зменшення загального обсягу інвестицій у відновлювальні джерела енергії на 35,1 млрд дол.США, порівняно з 2012 р. Інвестиції у вітроенергетику були відносно стійкими у 2013 р., їх обсяг скоротився порівняно з 2012 р. всього на 1% — до 80 млрд дол. США, тоді як сонячна енергетика зазнала скорочення обсягів інвестування на 20% — до 114 млрд дол. США. Обсяг інвестицій у ринок біопалива скоротився на 26% — до 5 млрд дол. США [3].

Така тенденція у 2013 р. порівняно з 2011, 2012 р. простежується за всіма ключовими напрямами відновлювальної енергетики, за винятком геотермальної енергетики, обсяг нових інвестицій у яку за 2013 р. зріс на 39% — до 2,5 млрд дол. США.

Зменшення загального обсягу інвестицій у відновлювальні джерела енергії пов'язане, головним чином, з різким падінням цін на сонячні системи, а також з невизначеністю інвесторів стосовно політики щодо підтримки використання ВДЕ на найбільших європейських ринках.

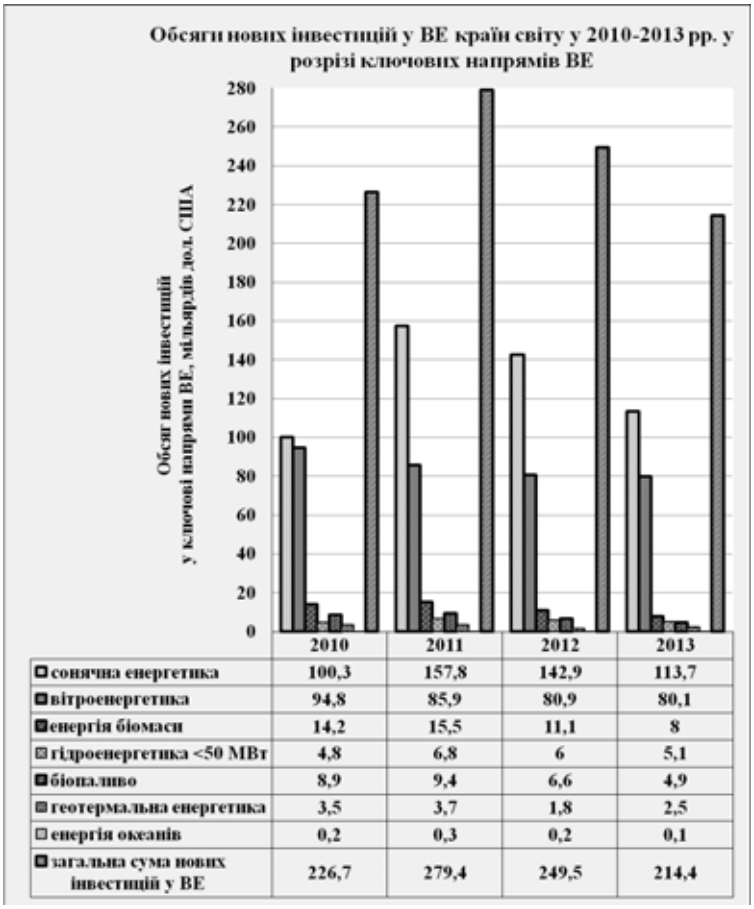

	2010	2011	2012	2013
сонячна енергетика	100,3	157,8	142,9	113,7
вітроенергетика	94,8	85,9	80,9	80,1
енергія біомаси	14,2	15,5	11,1	8
гідроенергетика <50 МВт	4,8	6,8	6	5,1
біопаливо	8,9	9,4	6,6	4,9
геотермальна енергетика	3,5	3,7	1,8	2,5
енергія океанів	0,2	0,3	0,2	0,1
загальна сума нових інвестицій у ВЕ	226,7	279,4	249,5	214,4

Рис. 1. Обсяги нових інвестицій у ВЕ країн світу у 2010—2013 рр. у розрізі ключових напрямів ВЕ

Джерело: за даними [2; 3].

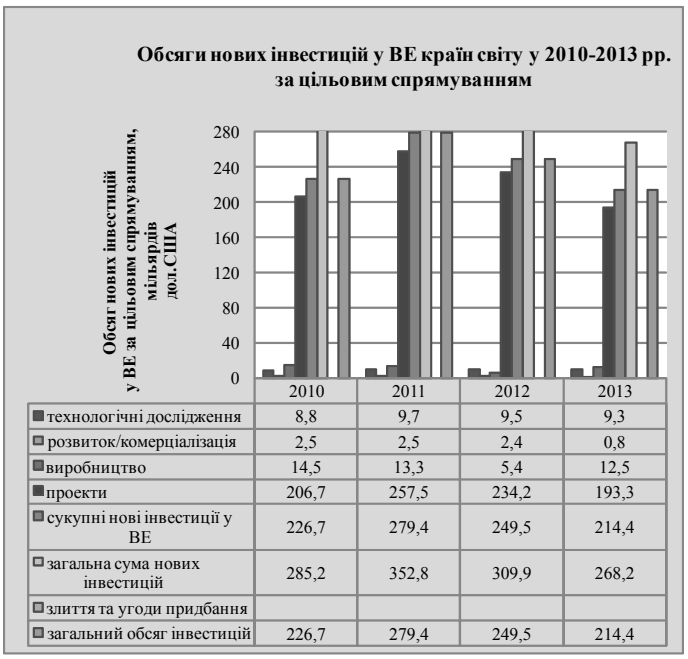

	2010	2011	2012	2013
технологічні дослідження	8,8	9,7	9,5	9,3
розвиток/комерціалізація	2,5	2,5	2,4	0,8
виробництво	14,5	13,3	5,4	12,5
проекти	206,7	257,5	234,2	193,3
сукупні нові інвестиції у ВЕ	226,7	279,4	249,5	214,4
загальна сума нових інвестицій	285,2	352,8	309,9	268,2
злиття та угоди придбання				
загальний обсяг інвестицій	226,7	279,4	249,5	214,4

Рис. 2. Обсяги нових інвестицій у ВЕ країн світу у 2010—2013 рр. за цільовим спрямуванням

Джерело: за даними [2; 3].

Слід заначити, що в умовах негативних проявів у світовій економіці у 2013 р. відбулось рекордне зростання встановлених фотовольтаїчних потужностей (близько 39 ГВт), при чому витрати на їх будівництво були меншими, ніж у 2012 р. на будівництво менших фотовольтаїчних потужностей (всього 31 ГВт). Другою позитивною тенденцією 2013 р. стало відновлення 54% цін на акції чистої енергії, що стимулюють залучення капіталу спеціалізованих компаній на споживчих ринках.

Аналізуючи показники нового інвестування у ВЕ за цільовим спрямуванням, слід підкреслити, що, незважаючи на скорочення обсягів нових інвестицій у відновлювальну енергетику загалом на 40,8 млрд дол. США у 2013 р. порівняно з 2012 р., істотно збільшилася сума

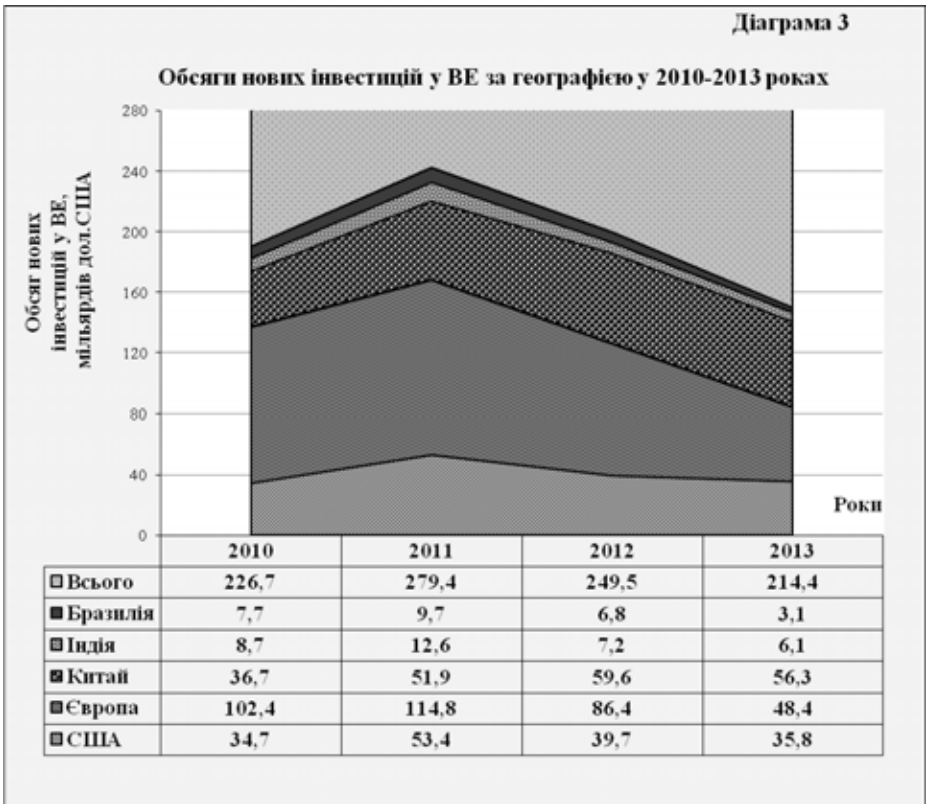

	2010	2011	2012	2013
Всього	226,7	279,4	249,5	214,4
Бразилія	7,7	9,7	6,8	3,1
Індія	8,7	12,6	7,2	6,1
Китай	36,7	51,9	59,6	56,3
Європа	102,4	114,8	86,4	48,4
США	34,7	53,4	39,7	35,8

Рис. 3. Обсяги нових інвестицій у ВЕ за географією у 2010—2013 рр.

Джерело: за даними [2; 3].

інвестицій у ВЕ, спрямованих на виробництво у сфері ВЕ. Цей показник зріс на 7,1 млрд дол. США, що більше майже на 132% від суми 2012 р.

Інвестиції Уряду в дослідження і витрати на розвиток відновлюваних джерел енергії збільшилися на 3% — до 5 млрд дол. США, тоді як корпоративні були нижчі, ніж 5 млрд дол. США.

Великі гідроенергетичні проекти, з більш ніж 50 МВт потужностей, стали іншим важливим напрямом активності у сфері ВЕ, принаймні 20 ГВт потужностей, за оцінками, було введено в дію у 2013 р., що еквівалентно приблизно 35 млрд дол. США інвестицій.

Витрати на невеликі проекти такі, як сонячні дахові установки, скоротились на 25% — до 60 млрд дол. США, в основному за рахунок зниження вартості фотовольтаїчних систем.

Окремо хочемо звернути увагу на глобальні тенденції інвестування у відновлювальну енергетику за географією. Для унаочнення інформації дані нашого дослідження представлено у вигляді рисунка 3.

2013 рік був першим в історії, коли Китай інвестував більше у відновлювальні джерела енергії, ніж вся Європа. Загальний обсяг інвестування у ВДЕ в Китаї також знизився на 6% — до 56,3 млрд дол. США, проте випередив за цим показником Європу, у якій цей показник становив 48,4 млрд дол. США (44%) [3].

Незважаючи на те, що на Європу та Китай припадало 60% світових інвестицій у 2012 р., він був слабким роком щодо розвитку інвестування Європи починаючи з 2009 р. У Китаї відбувається найпослідовніше зростання обсягів інвестицій — від усього 2,6 млрд дол. США в 2004 р. до 59,6 млрд дол. США у 2012 р., але також вражає розвиток інвестування на Близькому Сході та в Африці, у яких інвестиції в розвиток ВДЕ становили менше, ніж 1 млрд дол. США на рік протягом 2004—2006 рр., проте у 2013 р. сума інвестицій дорівнювала 9 млрд дол. США.

2013 р. ознаменувався перериванням виниклої раніше тенденції зростання обсягів інвестування у відновлювальну енергетику країн, що розвиваються. Після восьми років зростання цей показник знизився на 14% в 2013 р. — до 93 млрд дол. США. Інвестиції в країнах з розвиненою економікою також скоротились на 14% — до 122 млрд дол. США.

Варто також зазначити, що, незважаючи на бум розвитку фотовольтаїки в Китаї, переважна частина сонячного інвестиційного потенціалу в 2013 р. належить розвиненим країнам, тоді як країни, що розвиваються, спрямовують кошти на розвиток вітрових електростанцій. Країни, що розвиваються, також лідирують в інвестуванні малих гідроелектростанцій, а розвинені країни направляють більшу частину інвестицій на розвиток біопалива, біомаси, геотермальних потужностей.

Окремо слід наголосити на тому, що, незважаючи на скорочення обсягів інвестування сфери відновлювальної енергетики протягом останніх двох років, майже в усіх країнах світу розвиток відновлювальної енергетики є не менш важливим напрямом державної політики, ніж збільшення обсягів власного виробництва енергетичних ресурсів. Найбільш дієвими механізмами державного стимулювання розвитку відновлювальної енергетики є пільгові ("зелені") тарифні системи, зобов'язання за квотами "зелених" сертифікатів, інвестиційні гранти та податкові пільги для підтримки відновлюваних джерел виробництва електроенергії.

ВИСНОВКИ

Ринки відновлювальних джерел енергії країн світу все частіше стикаються як з новими і різними проблемами, так і з широким діапазоном можливостей. У 2013 р. ситуація у сфері відновлювальних джерел енергії характеризувалася зниженням політичної підтримки та невизначеністю в багатьох європейських країнах і у Сполучених Штатах. Певні обмеження щодо доступу до електричних мереж, опозиція в деяких країнах від електроенергетичних компаній, стурбована зростанням конкуренції у сфері виробництва електроенергії, і продовження високого глобального субсидування викопних видів палива були також актуальним питаннями для галузі ВДЕ. Загалом, за деякими винятками в Європі і США, розвиток відновлюваних джерел енергії був позитивним у 2013 р.

Ринки, виробництво та інвестиції мають чітку тенденцію до зростання в країнах світу, що розвиваються, і стає все більш очевидним, що ВДЕ вже не залежать від невеликої кількості країн. Підтримані продовженням зростання кількості технологічних досягнень, падінням цін та інноваціями у сфері фінансування, зумовленими в основному політикою стимулювання розвитку ВДЕ, відновлювальні джерела енергії стають все доступнішими для ширшого діапазону споживачів у всьому світі. Для все більшої кількості країн ВЕ має велике та навіть вирішальне значення для забезпечення поточних та майбутніх потреб в енергії.

Література:

1. Konechenkov A. "Renewable Energy. Focusing Ukraine, Vision 2050" [Електронний ресурс] / A. Konechenkov // Renewable Energy Agency NGO. — Режим доступу: http://www.rea.org.ua

2. Renewables 2014 Global Status Report [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://cleantechnica.com/2014/07/07/ren21-global-status-report-2014-solar-pv-13-new-renewable-power-capacity-2013/

3. Global Trends in Renewable Energy Investment 2014 [Electronic source]. — Access mode: http://fs-unep-centre.org/sites/default/files/attachments/14008nef_visual_12_key_findings.pdf

References:

1. Konechenkov, A. (2010), "Renewable Energy. Focusing Ukraine, Vision 2050", Renewable Energy Agency NGO, available at: http://www.rea.org.ua (Accessed 2 November 2014).

2. Renewables 2014 Global Status Report (2014), available at: http://cleantechnica.com/2014/07/07/ren21-global-status-report-2014-solar-pv-13-new-renewable-power-capacity-2013/ (Accessed 2 November 2014).

3. Global Trends in Renewable Energy Investment 2014 [Electronic source] (2014), available at: http://fs-unep-centre.org/sites/default/files/attachments/ 14008-nef_visual_12_key_findings.pdf (Accessed 2 November 2014).

Стаття надійшла до редакції 04.01.2015 р.

УДК 351.713

Л. М. Кашпур,
аспірант кафедри політичної аналітики і прогнозування,
Національна академія державного управління при Президентові України

ВПЛИВ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

L. Kashpur,
graduate student, the National Academy of Public Administration, Office the President of Ukraine, Kyiv

THE INFLUENCE OF CIVIL SOCIETY ON TAX LAW IMPROVEMENT IN UKRAINE

У статті проаналізовано особливості впливу інститутів громадянського суспільства на удосконалення податкового законодавства в Україні та визначено заходи з підвищення ефективності взаємодії громадськості і державної влади у сфері вдосконалення нормативно-правового забезпечення державної податкової політики.

The article concerns the analysis of civil society features influence on tax law improvement in Ukraine and the ways of efficiency improving of interaction between public and government in regard to legal support improvement of state tax policy.

Ключові слова: податки, податкова система, податкове законодавство, громадянське суспільство, громадські організації.
Key words: taxes, tax system, tax law, civil society, non-governmental organizations.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Відповідно до міжнародної і вітчизняної практики вплив організацій громадянського суспільства на формування державної політики відбувається шляхом непрямих форм участі громадян в управлінні державними справами. Ефективними способами такої участі в Україні можна визначити консультації з громадськістю щодо проектів нормативно-правових актів, у тому числі, регуляторних актів, громадські експертизи органів виконавчої влади (ОВВ) і громадські антикорупційні експертизи проектів нормативно-правових актів.

Таким чином, громадянське суспільство має солідний інструментарій впливу на законотворчість суб'єктів владних повноважень. Однак відкритим залишається питання, наскільки враховує влада пропозиції та інші ініціативи громадськості щодо удосконалення законодавчих та регуляторних актів у сфері податкових відносин. У цьому відношенні слід констатувати, що практику застосування органами влади відповідних громадських інструментів ніколи не можна було оцінити в однозначно позитивному ключі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питаннями теорії та практики реформування податкової системи в Україні займаються відомі українські економісти, а саме М.Д. Білик, В.Г. Бодров, В. Борейко, О.М. Бородін, О.Д. Василик, Т.С. Воїнов, В.П. Вишневський, П. Гега, А.І. Даниленко, Л.В. Дікань, І.А. Золотко, Ю. Козак, А. Ластовецький, І.А. Луніна, В.І. Міщенко, І.В. Розпутенко, А.М. Соколовська, В.М. Суторміна, В. Федосова, В. Федоров та інші.

У контексті української практики становлення та розвитку громадянського суспільства, його потенціалу впливати на процеси вироблення державно-владних рішень, слід звернути увагу на наукові праці таких вітчизняних науковців, як В. Кремень, А. Колодій, В. Котигоренко, І. Кресіна, М. Михальченко, Л. Нагорна, В. Полохало, О.Г. Пухкал, Ф. Рудич, С. Телешун, Д. Ткач, Г. Щедрова, В. Якушик та інші.

Разом з тим, незважаючи на вагомі науково-практичні здобутки у даній сфері, цілий комплекс питань, передусім пов'язаних з необхідністю посилення впливу інститутів громадянського суспільства на удосконалення податкового законодавства в Україні, залишається малодослідженим.

НЕВИРІШЕНІ РАНІШЕ ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

У Україні формування конструктивного діалогу влади і суспільства під час розробки нормативно-правового супроводження урядових ініціатив у податковій сфері відбувається за принципом формального підходу до врахування громадської думки. Офіційно декларується, що в останні кілька років внесення змін у податкове законодавство проходить з урахуванням вимог нормативно-правової бази, яка регламентує функціонування інструментів публічних консультацій і громадських експертиз. Усі без винятку органи виконавчої влади заявляють, що всі їхні законодавчі ініціативи проходять стадію обговорення з громадськістю; публікуються звіти про результати консультацій, де зазначається, які пропозиції враховані, а які ні і чому; департаменти зі зв'язків з громадськістю завчасно повідомляють про терміни проведення обговорень; ведеться відповідна статистика тощо. Однак у цілому відсутність необхідних економічних і юридичних знань, навиків спілкування з державними органами серед громадян і більшості громадських організацій, вузьке вікно для розгляду проектів регуляторних актів призводять до того, що такі громадські консультації часто перетворюються у порожню формальність, що дозволяє податковим органам звітувати про виконання усіх формальностей при проведенні консультацій.

МЕТА І ЦІЛІ СТАТТІ

Мета статті полягає у визначенні особливостей впливу інститутів громадянського суспільства на удосконалення податкового законодавства в Україні. Для досягнення зазначеної мети було поставлено наступні цілі: 1) проаналізувати основні форми впливу інститутів громадянського суспільства на удосконалення податкового законодавства в Україні на сучасному етапі; 2) визначити заходи з підвищення ефективності взаємодії громадськості і державної влади у сфері вдосконалення нормативно-правового забезпечення державної податкової політики.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Основними формами впливу інститутів громадянського суспільства на удосконалення податкового законодавства в Україні консультації з громадськістю щодо проектів нормативно-правових актів, громадські експертизи органів виконавчої влади і громадські антикорупційні експертизи проектів нормативно-правових актів.

Результати проведення публічних громадських обговорень того чи іншого проекту регуляторного акту, що публікуються на сайті фіскальної служби [1], як правило, є формальними. Так, в основному публікуються стислі дані а) про підтримку проекту, де під останньою розуміється відсутність учасників консультацій (принцип: мовчання — згода); б) про часткове врахування пропозицій (з них, як правило, враховується не більше третини, а причинами у більшості випадків вказуються редакційні і технічні правки; в) про неврахування органом пропозицій громадськості, де причинами зазвичай вказуються: запізнення громадського об'єднання з внесенням пропозиції; невідповідність пропозицій суті та меті обговорюваного проекту; неузгодження пропозицій з нормами Податкового кодексу та законодавства в цілому; редакційний характер пропозицій; неправильно оформленні пропозиції тощо.

Дещо краще виглядає ситуація з обговореннями проектів нормативно-правових актів в рамках громадських рад при податкових органах. Однак за весь період існування громадських рад при цих органах про участь у вдосконаленні новітнього податкового законодавства заявляли у своїх звітах лише Український союз промисловців і підприємців (УСПП), Асоціація платників податків України (АППУ) та низка інших громадських об'єднань підприємців, які є традиційними членами громадської ради при ДФС. За даними цих організацій, пропозиції їхніх фахівців були враховані в декількох удосконалених нормах Податкового кодексу [2; 3], що проходили обговорення у громадській раді при ДПС України.

Проте той факт, що навіть найвпливовіші громадські об'єднання, котрі є членами громадських рад при уповноважених на формування та реалізацію податкової політики державних органів, можуть "по пальцям" перелічити випадки, коли їхні пропозиції були враховані владою, свідчить про досить обмежений вплив цього інструменту на формування податкового законодавства.

Як правило, до пропозицій членів громадських рад, висунутих за результатами обговорення проектів нормативно-правових актів, органи-розробники останніх використовують суто формальний підхід. Якщо уважно продивитися матеріали засідань громадської ради при колишньому Міністерстві доходів і зборів [4] та протоколів засідання Комісії з питань податкової політики Громадської ради при Міндоходів [5], то основним лейтмотивом позиції представників відповідного

органу щодо рекомендацій членів громадської ради буде "взяти до відома", без жодних гарантій їх імплементації, що є наслідком недосконалої правової бази, яка регулює питання повноважень громадських рад у процесі підготовки проектів нормативно-правових актів.

Що стосується проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів, які стосуються сфери оподаткування, й громадської експертизи діяльності ОВВ, то тут маємо наступну ситуацію. По-перше, якщо брати практику проведення антикорупційних експертиз в рамках функцій громадської ради при ДФС, то виходячи з протоколів засідань спеціально створеної Комісії з питань запобігання та протидії корупції та з питань діяльності органів фінансових розслідувань і податкової міліції при Громадській раді колишнього Міндоходів [6]), стає зрозуміло, що відповідний інструмент громадського впливу, так і не був задіяний жодного разу. Принаймні за час роботи переднього складу Комісії, сформованого у минулому році.

По-друге, що стосується інших шляхів проведення антикорупційної експертизи, коли ІГС звертається до ОВВ із запитом на її проведення згідно з Порядком сприяння проведенню громадської експертизи, або отримує проект нормативно-правового акта відповідно до Закону України "Про доступ до публічної інформації", а експертні пропозиції подає в порядку, передбаченому Законом України "Про звернення громадян", то за даними звітів про надходження до ДФС України запитів на отримання публічної інформації відповідний орган за весь поточний рік (реєстр звітів наявний лише за 2014 р.) не публікував інформації про надходження запитів на здійснення відповідних експертиз. Якщо запити на проведення антикорупційних експертиз і мали місце, то даний державний орган міг навіть не звітувати про це, адже ні Закон України "Про засади запобігання і протидії корупції" [7], ні наказ Міністерства юстиції України № 1380/5 від 23.06.2010 року "Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів" [8] не визначає чіткого порядку дій органу влади для сприяння проведенню громадської антикорупційної експертизи.

Що стосується проведення громадських експертиз діяльності податкових органів та їх регуляторних актів, то, необхідно відзначити, що тут також має місце надзвичайно низька активність інститутів громадянського суспільства у користуванні цим інструментом. Зокрема згідно зі статистикою офіційного урядового порталу "Громадянське суспільство і влада", в реєстрі громадських експертиз діяльності органів виконавчої влади не значиться жодної експертизи стосовно податкової (фіскальної) служби починаючи з 2010 р. [9]. Лише у серпні поточного року з'явився перший офіційний запит на проведення громадської експертизи діяльності Міністерства доходів і зборів України [10].

Отже, в Україні все ще має місце високий рівень пасивності громадян в процесах обговорення та надання пропозицій щодо удосконалення податкової політики держави. Наприклад, показовими є дані громадського моніторингу щодо реалізації податкової реформи, проведеного в рамках реалізації регіонального проекту "Податкова реформа — зворотній зв'язок", що здійснювався протягом січня — червня 2012 року спільними зусиллями місцевих громадських організацій ("Лабораторія малого бізнесу" (м. Славутич), "Полтавський центр розвитку бізнесу" та "Бізнес-Інкубатор в Івано-Франківській області") та регіональних фондів підтримки підприємництва в Київській, Полтавській та Івано-Франківській областях за фінансовою підтримкою міжнародного фонду "Відродження". Згідно опитування, тільки половина опитаних підприємців (52,8%) бажали ознайомитись з проектами та змінами до податкового законодавства. Такого бажання не висловили 17,2%, а кожен третій (30,0%) не зміг визначитись Серед населення бажання ознайомитись зі змінами, які містить Податковий кодекс висловили лише 1/3 (34,4%), ще 29,4% — цього не бажають і кожен четвертий (24,1%) не зміг визначитись [11, с. 57].

Важливо підкреслити, що наведені дані свідчать про брак бажання і досвіду підприємців, які порівняно частіше ніж звичайні громадяни є учасниками ІГС, що представляють інтереси малого бізнесу, працювати у складному з організаційної точки зору форматі. Особливо це стосується проведення громадських (і антикорупційних) експертиз. Адже останні вимагають щонайменше: підготовлених спеціалістів (знаних на податковій, митній і регуляторній сферах) у складі громадських об'єднань; високих навиків і знань стосовно комунікації з органами державної влади; уміння і бажання до злагоджених дій з іншими громадськими організаціями задля залучення додаткових ресурсів (спеціалістів, коштів, матеріалів, інформації тощо).

Ми не даремно торкнулися питання суспільної реакції на проведення податкової реформи — питання, що зачіпає інтереси практично усіх платників податків. Зараз увагу громадськості знову приковано до обговорення податкової реформи, а конкретно до змісту проекту Концепції реформування податкової системи (далі — Концепція) і відповідних законодавчих актів, покликаних імплементувати її положення у вітчизняне правове поле. Особливо суспільство турбує, у який спосіб суб'єкти державних повноважень намагаються втілити в життя свої ініціативи. При цьому, вживаючи слово "обговорення" мається на увазі не громадські консультації, а реакція представників громадянського суспільства і бізнес-асоціацій на майже цілковите ігнорування ініціаторами реформи позиції громадськості щодо змісту останньої, що на тлі вище наведених проблем реальної роботи механізму громадської участі у формуванні та удосконаленні податкового законодавства виглядає цілком очікуваним.

Сама Концепція [12] була презентована на засіданні Кабінету Міністрів України ще 6 серпня 2014 р. Основними напрямами якої проголошувалось скорочення кількості податків і зборів, реформування податку на прибуток, аграрного сектору, зарплатних податків (ПДФО та ЄСВ), зміни в адмініструванні податків, фінансова децентралізація та створення служби фінансових розслідувань. Громадське обговорення проекту відбувалося у формі круглих столів за участю авторів проекту з ДФС і Міністерства фінансів, експертів громадсь-

ких об'єднань і підприємців: "Концепція реформування податкової системи України" від 12 серпня поточного року, "Податкова реформа: які переваги для бізнесу?" від 15 серпня, "Основні аспекти Урядового пакета комплексних змін у податковій системі" від 19 серпня тощо. В ході обговорення були висловлені зауваження та запропоновані пропозиції щодо вдосконалення ключових і спірних положень Концепції (див. наприклад, заяву експертів ініціативи Реанімаційний Пакет Реформ "Урядова Концепція реформування податкової системи — чого слід очікувати бізнесу?" [13]).

Треба відзначити, що загальноукраїнські громадські обговорення в сфері удосконалення податкової політики у формі "круглих столів" та конференцій, де засідають представники влади і експерти, не зважаючи на публічність цього дійства, ніколи не були однозначно успішними у частині імплементації ініціатив або пропозицій громадськості у податкове законодавство.

Повертаючись до нинішньої податкової реформи, зазначимо, що після того, як 15 вересня поточного року у Верховній Раді України були зареєстровані законопроекти — проект Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу та деяких інших Законів України (щодо податкової реформи)", від 15.09.2014 р. за № 5079 [14], та проект Закону України "Про реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізацію фонду оплати праці" № 5080 [15], — котрі мали б зафіксувати на законодавчому рівні низку ключових положень Концепції, стало зрозуміло, що більшість пропозиції фахівців впливових громадських об'єднань висунуті на публічних обговореннях за участю представників державних органів були знову проігноровані останніми.

Проблема полягає у тому, що дані законопроекти розроблялися у досить стислі терміни. Обурення експертів, і громадськості викликало те, що окремими пунктами Пояснювальної записки до законопроектів зазначалося, що проекти законів України не потребують проведення консультацій з громадськістю. Тобто жодного громадського обговорення дані законопроекти — акти, що мали б впровадити в життя нову податкову реформу, — не проходили.

Також зі слів деяких експертів, особливо тих, які брали участь в засіданнях Робочих груп при Міністерстві фінансів України, у проекті закону за № 5079 практично не були враховані зауваження цих груп [16]. Ситуація виглядає доволі тривожною, якщо враховувати, що окрім самого факту ігнорування позицій громадськості урядом, норми урядових законопроектів можуть мати доволі негативні наслідки на податкову систему, особливо, у частині покращення умов ведення бізнесу в Україні, стимулювання детінізації доходів громадян, зниження навантаження на фонд оплати праці, поліпшення адміністрування податків і т.п.

Отже, події останнього часу, пов'язані з черговою реформою податкової системи, дозволяють зробити висновок про відродження негативної тенденції ігнорування суб'єктами формування податкової політики досліджуваних форм впливу громадськості на прийняття актів законодавства у сфері оподаткування. Зважаючи на бурхливу реакцію громадськості трирічної давності, викликану відверто непрозорими методами просування урядових ініціатив податкової реформи, сьогоднішня дійсність може бути ще більш небезпечною, враховуючи і складну економічну ситуацію в країні, і військово-політичний чинник дестабілізації держави, і набагато більший протестний потенціал суспільства.

Відтак, з огляду на негативну практику ухвалення актів законодавства у сфері оподаткування, нівелювання думки інститутів громадянського суспільства і бізнесу у процесі їх підготовки, порушення необхідних процедур узгодження законопроектів і проектів регуляторних актів з громадськістю необхідно здійснити комплекс заходів, спрямованих на оптимізацію механізму участі громадянського суспільства у формуванні податкової політики. У зв'язку з цим рекомендуємо державним органам, що відповідають за сприяння розвитку громадянського суспільства і участі громадськості у формуванні державної політики, зокрема, Кабінету Міністрів України, Міністерству юстиції України та Координаційній раді з питань розвитку громадянського суспільства, вжити наступні заходи із забезпечення поліпшення правового регулювання процедури публічних консультацій і антикорупційної експертизи в процесі підготовки проектів нормативно-правових актів:

а) підготовити і забезпечити внесення змін у Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у мм. Києві та Севастополі державній адміністрації (постанова Кабінету Міністрів України "Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики" № 996 від 03.11.2010 [17]) шляхом запровадження імперативної норми щодо врахування органами виконавчої влади експертних пропозицій громадських рад за результатами обговорення проектів нормативно-правових актів під час засідань відповідного громадського органу;

б) розробити і забезпечити внесення змін у Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики (постанова Кабінету Міністрів № 996) шляхом запровадження обов'язкової вимоги для ОВВ залучати громадськість до обговорення проектів законодавчих актів, особливо тих, що зачіпають права і свободи людини і громадянина; стосуються повноважень органів державної влади (особливо контролюючих органів), надання адміністративних послуг, розподілу та витрачання коштів Державного бюджету та місцевих бюджетів, ще на етапі їх підготовки;

в) розробити і затвердити окреме Положення про електронний реєстр даних про стан і результати проведення громадських експертиз ОВВ і антикорупційних експертиз проектів нормативно-правових актів, розробником яких є ОВВ, на базі постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади" № 976 від 05.11.2008 р. [18]. Це надасть можливість запровадити реальний механізм імплементації органом влади рекомендацій

та експертних пропозицій наданих громадськістю та громадськими радами за результатами громадської антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів.

Надані пропозиції носять універсальний характер, а тому створюють необхідне правове підгрунтя і для поліпшення взаємодії громадськості і державної влади у сфері вдосконалення нормативно-правового забезпечення державної податкової політики.

Підсумовуючи, має, наголосити, що уряд має зробити необхідні висновки не лише для того, щоб відродити продуктивний діалог влади та громадянського суспільства і бізнесу у сфері вдосконалення податкового законодавства, але й задля уникнення ризику соціального вибуху, імовірність якого без перебільшення є реальною. А тому одним із найактуальніших напрямів розвитку взаємодії держави і суспільства має стати подолання тотальної корупції в податкових органах, що здатна "поставити хрест" на будь-яких реформах податкової системи.

ВИСНОВКИ

Аналіз впливу інститутів громадянського суспільства на удосконалення податкового законодавства свідчить про досить обмежений вплив громадських консультацій і антикорупційних експертиз на формування податкового законодавства. На заваді формування конструктивної взаємодії між державними органами і громадськістю у досліджуваній сфері стоять: недосконала законодавча база, небажання державних органів влади дослуховуватися до думки громадянського суспільства, особливо при проведенні реформ податкової системи, високий рівень пасивності рядових платників податків та їх організацій в процесах обговорення податкового законодавства. У зв'язку з цим автором обгрунтована доцільність надання рекомендацій, спрямованих на зниження ризиків проявів корупції в податкових органах, використовуючи наявний потенціал існуючих на сьогодні інструментів громадського контролю діяльності суб'єктів владних повноважень.

Що стосується перспектив подальших розвідок у даному напрямі, то вони передусім полягають у дослідженні особливостей здійснення громадського антикорупційного контролю за виробленням та реалізацією податкової політики в Україні.

Література:

1. Звіти про публічне громадське обговорення (2014 р.) [Електронний ресурс] // Офіційний портал Державної фіскальної служби України. — Режим доступу: http://sfs.gov.ua/diyalnist-/dpa-i-gromadskist/gromadske-obgovorennya /zvitipro-publichne-gromadske-obgovor/2014-rik/

2. Законодавчі ініціативи УСПП [Електронний ресурс] // Інтернет-сайт Українського союзу промисловців і підприємців. — Режим доступу: http://www.uspp.org.ua/10.zakonodavchi-iniciativi.htm

3. Пропозиції АППУ враховано у Законі №4834 щодо удосконалення деяких податкових норм [Електронний ресурс] // Інтернет-сайт Асоціації платників податків України. — Режим доступу: http://appu.org.ua/articles/3209

4. Матеріали засідань Громадської ради при Міністерстві доходів і зборів (Архів) [Електронний ресурс] // Офіційний портал Державної фіскальної служби України. — Режим доступу: http://sfs.gov.ua/pro-sfs-ukraini/gromadska-rada/arhiv/materiali-zasidan-/

5. Протоколи засідань Комісії з питань податкової політики / Діяльність комісій Громадської Ради при Міністерстві доходів і зборів Матеріали засідань Громадської ради при Міністерстві доходів і зборів (Архів) [Електронний ресурс] // Офіційний портал Державної фіскальної служби України. — Режим доступу: http://sfs.gov.ua/pro-sfs-ukraini/gromadska-rada/arhiv/diyalnist-komisiy-gromadskoi-radi/komisiya-z-pitan-podatkovoi-politiki/protokoli/

6. Протокол № 1 засідання Комісії з питань запобігання та протидії корупції та з питань діяльності органів фінансових розслідувань і податкової міліції Громадської ради при Міністерстві доходів і зборів України [Електронний ресурс] // Офіційний портал Державної фіскальної служби України. — Режим доступу: http://sfs.gov.ua/pro-sfs-ukraini/gromadska-rada/arhiv/diyalnist-komisiy-gromadskoi-radi/komisiya-z-pitan-zapobigannya-ta-proti/protokoli/62849.html

7. Закон України "Про засади запобігання і протидії корупції № 3206-VI від 07.04.2011 [Електронний ресурс] // Інтернет-портал Верховної Ради України. — Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg =3206-17

8. Наказ Міністерства юстиції України "Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів" № 1380/5 від 23.06.2010 [Електронний ресурс] // Інтернет-портал Верховної Ради України. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1380323-10

9. Реєстр громадських експертиз діяльності органів виконавчої влади [Електронний ресурс] // Урядовий веб-сайт "Громадянське суспільство і влада" — Режим доступу: http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/civex/lst/?body=& sphere=

10. Громадська експертиза [Електронний ресурс] // Офіційний портал Державної фіскальної служби України. — Режим доступу: http://sfs.gov.ua/diyalnist-/dpa-i-gromadskist/gromadska-ekspertiza/

11. Аналітичний звіт про проведення громадського моніторингу проекту "Податкова реформа — зворотній зв'язок" [Електронний ресурс] // Інтернет-сайт ГО "Лабораторія малого бізнесу". — Режим доступу до звіту: http://www.investing.org.ua/data/loads/analit_-zvit_grom_monit.pdf

12. Концепція реформування податкової системи України [Електронний ресурс] // Офіційний портал Державної фіскальної служби України. — Режим доступу: http://sfs.gov.ua/data/files/22855.pdf

13. Експерти РПР проаналізували урядову концепцію реформування податкової системи і мають ряд суттєвих зауважень [Електронний ресурс] // Інтернет-сайт проекту "Реанімаційний пакет реформ". — Режим доступу: http://platforma-reform.org/?p=680

14. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу та деяких інших Законів України (щодо податкової реформи) [Електронний ресурс] // Інтернет-сайт Верховної Ради України. — Режим доступу:

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52180

15. Проект Закону про реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізацію фонду оплати праці [Електронний ресурс] // Інтернет-сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52181

16. Експерти перерахували недоліки проекту Податкової реформи та внесли пропозиції з її вдосконалення [Електронний ресурс] // Інтернет-сайт Українського союзу промисловців і підприємців. — Режим доступу: http://uspp.ua/eksperti-pereraxuvali-nedoliki-proektu-podatkovoї-reformi-ta-vnesli-propozicziї-z-її-vdoskonalennya.html

17. Постанова Кабінету Міністрів України "Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики" № 996 від 03.11.2010 [Електронний ресурс] // Інтернет-сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-2010-%EF

18. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади" № 976 від 05.11.2008 [Електронний ресурс] // Інтернет-сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main. cgi?nreg=976-2008-%EF

References:

1. State Fiscal Service of Ukraine (2014), "Reports of public discussion", available at: http://sfs.gov.ua/diyalnist-/dpa-i-gromadskist/gromadske-obgovorennya/ zvitipro-publichne-gromadske-obgovor/2014-rik/ (Accessed 29 August 2014).

2. Ukrainian League of Industrialists and Entrepreneurs (2014), "Legislative initiatives", available at: http://www.uspp.org.ua/10.zakonodavchi-iniciativi.htm (Accessed 29 August 2014).

3. Association of Taxpayers of Ukraine (2014), "Offers Association of Taxpayers of Ukraine taken into account in the Law №4834 on the improvement of certain tax rules", available at: http://appu.org.ua/articles/3209 (Accessed 29 August 2014).

4. State Fiscal Service of Ukraine (2014), "Materials meetings of the Public Council under the Ministry of income and fees", available at: http://sfs.gov.ua/pro-sfs-ukraini/gromadska-rada/arhiv/materiali-zasidan-/ (Accessed 29 August 2014).

5. State Fiscal Service of Ukraine (2014), "The proceedings of the Commission on Tax Policy. Materials meetings of the Public Council under the Ministry of income and fees", available at: http://sfs.gov.ua/pro-sfs-ukraini/gromadska-rada/arhiv/diyalnist-komisiy-gromadskoi-radi/komisiya-z-pitan-podatkovoi-politiki/protokoli/ (Accessed 29 August 2014).

6. State Fiscal Service of Ukraine (2014), "Protocol number 1 meeting of the Commission on Preventing and Combating Corruption and on the activities of financial investigations and tax police. Public Council under the Ministry of income and fees", available at: http://sfs.gov.ua/pro-sfs-ukraini/gromadska-rada/arhiv/diyalnist-komisiy-gromadskoi-radi/komisiya-z-pitan-zapobigannya-ta-proti/protokoli/62849.html (Accessed 29 August 2014).

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine "On Prevention and Combating Corruption № 3206-VI", available at: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg =3206-17 (Accessed 29 August 2014).

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), Order of the Ministry of Justice of Ukraine "On approval of the Methodology for anticorruption examination of normative legal acts", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1380323-10 (Accessed 29 August 2014).

9. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), "Registry Public Examination of the executive", available at: http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/civex/lst/ ?body=& sphere= (Accessed 29 August 2014).

10. State Fiscal Service of Ukraine (2014), "Public examination", available at: http://sfs.gov.ua/diyalnist-/dpa-i-gromadskist/gromadska-ekspertiza/ (Accessed 29 August 2014).

11. Small Business Laboratory (2014), "Analytical report on the public monitoring of the "Tax reform - feedback", available at: http://www.investing.org.ua/data/loads/analit_zvit_grom_monit.pdf. (Accessed 29 August 2014).

12. State Fiscal Service of Ukraine (2014), "The concept of reforming the tax system Ukraine", available at: http://sfs.gov.ua/data/files/22855.pdf (Accessed 29 August 2014).

13. The Reanimation Package of Reforms (2014), "Experts analyzed government concept of reforming the tax system and have some significant comments", available at: http://platforma-reform.org/?p=680 (Accessed 29 August 2014).

14. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), Draft Law "On Amendments to the Tax Code and Other Laws of Ukraine (on tax reform)", available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52180 (Accessed 29 August 2014).

15. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), Draft Law "On the reform of compulsory state social insurance and legalization of payroll", available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52181 (Accessed 29 August 2014).

16. Ukrainian League of Industrialists and Entrepreneurs (2014), "Experts listed the disadvantages Tax Reform and made proposals for its improvement", available at: http://uspp.ua/eksperti-pereraxuvali-nedoliki-proektu-podatkovoї-reformi-ta-vnesli-propozicziї-z-її-vdoskonalennya.html (Accessed 29 August 2014).

17. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), resolution's The Cabinet of Ministers of Ukraine "On public participation in the formulation and implementation of public policy", available at: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-2010-%EF (Accessed 29 August 2014).

18. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), resolution's The Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the promotion of civic expertise of the executive", available at: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=976-2008-%EF (Accessed 29 August 2014).

Стаття надійшла до редакції 30.01.2015 р.

УДК 364.022

Я. І. Федан,
асистент кафедри психології, педагогіки та соціального управління,
Національний університет "Львівська політехніка"

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ

Y. Fedan,
Assistant Professor of Psychology, Pedagogy and Social Management National University "Lviv Polytechnic"

HUMANIZATION OF EDUCATIONAL PROCESSES AS THE BASIS OF CURRENT EDUCATION SYSTEM

У статті розглянуто принципи гуманізації сучасної освітньої системи. Визначено одне із пріоритетних завдань держаної освітньої політики, яке полягає у створенні якісних передумов для розвитку освітньої системи, що базується на принципах гуманізму, де основними механізмами державного управління освітою є контроль освітнього процесу державою, впровадженням новизни до навчального процесу та практичній реалізація цих ідей на місцях, створення якісних умов здобуття освіти учнів, зокрема учнів з інвалідністю. Запропоновано напрями гуманізації в сучасному освітньому процесі.

This article reviews the principles of humanization of modern educational system. Identified as one of the priorities of state education policy, which is to create conditions for the development of quality educational system based on the principles of humanism, where the basic mechanisms of state control over education is monitoring the state of the educational process, introduction of innovation in the educational process and the practical implementation of these ideas on places, creating quality conditions education students, including students with disabilities. Directions humanization in the modern educational process.

Ключові слова: гуманізація освіти, державна освітня політика, держане управління освітою.
Key words: humanization of education, state education policy, state education department.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Потужні зміни, які відбуваються у житті українського суспільства обумовлюють пріоритетне завдання держаного управління, щодо формування високоморальної, інтелектуальної, творчої особистості, яка буде спроможна забезпечити прогрес нації та її вихід на рівень цивілізованих країн світу. Особливе місце в цьому процесі займає освіта, адже саме належний рівень освіти, може забезпечити достойне працевлаштування, яке надає змогу в самоствердженні особистості. Ще в 1938 році М. Хальбвакс у передмові до праці Е. Дюркгейма "Еволюції педагогіки у Франції", відзначив, що освіта — це самий ефективний засіб, за допомогою якого держава формує людей за власною подобою [11]. Ціль яка стоїть перед правовою державою досягається через забезпечення виконання соціальної функції, мета якої усунути або пом'якшити можливе соціальне напруження в суспільстві, вирівняти соціальне становище людей, розвивати всі галузі соціальної сфери [2]. Вирішення поставленого завдання пов'язане із сучасним переосмисленням морального виховання, пошуком орієнтирів та критеріїв, які забезпечать якісне функціонування суспільства в усіх його сферах.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про зростаючий інтерес до проблеми гуманізації освіти. Важливе місце посідають теорія особистісно орієнтованого навчання та виховання (І.С. Якіманська, 2002; І.А. Зимняя, 1999; І.Д. Бех, 2006) і проблема становлення гуманних взаємовідносин в учнівському колективі (А.М. Гончаренко, 2003; М.С. Каган, 1988;). Одне з провідних місць у процесі гуманізації освіти відводиться єдності виховання і навчання (А.Н. Джуринський, 1999) та проблемі формування духовної культури особистості (І.А. Зязюн, 1997; В.П. Зінченко, 1998).

Задля гуманізації освіти необхідно чітко окреслити ті напрями, які будуть найбільш ефективними та допоможуть реформувати існуючу систему освіти.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає в дослідженні процесів гуманізації освіти в Україні та визначення їх основних напрямів у контесті державного управління освітою.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Гуманізація державно -управлінських процесів, економічних реформ та духовного життя в переломний період будь-якого суспільства, здатна консолідувати розпорошені потенційні сили громадян у формуванні незалежної демократичної держави, реалізації конституційних положень [19]. Це передбачає перехід системи державного управління від тоталітарного до демократичного, яке забезпечує формування управління на принципах демократії, основними гуманістичними цінностями якої є: свобода, соціальна справедливість, солідарність, права людини.

Такі політичні інститути, як уряд, парламент, політичні партії, громадські організації, є одними з головних соціальних інститутів, що реально здатні очолити і регулювати процес гуманізації в українському суспільстві. Проте сьогодні гуманістичні цінності несміливо торують шлях суспільній свідомості, і реформи, незважаючи на проголошені гуманістичні цілі й орієнтири, не дають очікуваних результатів [19].

Тому, на нашу думку, в контексті даної роботи, важливо є розглянути, складову частиною системи управління, якою є механізм державного управління, що забезпечить ефективний вплив на процеси гуманізації. О. Кравченко, яка, вивчаючи теоретичні підходи до цієї дефініції, констатує, що концептуальні засади механізмів державного управління висвітлено в численних працях вітчизняних і зарубіжних учених, але, на сучасному етапі розвитку науки державного управління, немає загальноприйнятого визначення поняття "механізм державного управління" та єдиного підходу до трактування його визначення [8]. Тому доцільно визначити спільні елементи у трактуванні цієї катагорії.

В. Авер'янов, вважає, що механізм державного управління — це сукупність відповідних державних органів, організованих у систему для виконання цілей (завдань) державного управління відповідно до їх правового статусу, та масив правових норм, що регламентують організаційні засади та процес реалізації вказаними органами свого функціонального призначення. Звідси складовими елементами зазначеного механізму є такі: 1) система органів виконавчої влади; 2) сукупність правових норм, що регламентують як організаційну структуру системи органів виконавчої влади, так і процеси її функціонування та розвитку.

Н. Нижник та О. Машков визначають, що механізм управління — це категорія управління, що включає цілі управління, елементи об'єкта та їх зв'язки, на які здійснюється вплив, дії в інтересах досягнення цілей, методи впливу, матеріальні та фінансові ресурси управління, соціальний і організаційний потенціали. Реальний механізм управління завжди конкретний, оскільки спрямований на досягнення конкретних цілей за допомогою впливу на конкретні фактори і цей вплив здійснюється через використання конкретних ресурсів [12, с. 37,49].

На думку В. Малиновського, механізм державного управління є сукупністю засобів організації управлінських процесів і способів впливу на розвиток керованих об'єктів із використанням відповідних методів управління, спрямованих на реалізацію цілей державного управління.

Г. Атаманчук визначає, що механізм державного управління — це складна система державних органів, організованих відповідно до визначених принципів для здійснення завдань державного управління; це інструмент реалізації виконавчої влади держави [1, с. 86].

На нашу думку, вищезазначені тлумачення поняття "механізм держаного управління" є взаємодоповнюючими і розкривають та підсилюють одне одного. Серед запропонованих визначень терміну "механізм державного управління" можна побачити, що він є сукупністю засобів, форм, правових, організаційних, мотиваційних, адміністративних та інших заходів держави, спрямованих на забезпечення динамічного розвитку суспільства.

Зокрема в сфері освіти у зв'язку з процесом реформування національної системи освіти в євроінтеграційному напрямі стає актуальним неперервне вироблення і реалізація відповідних програмних документів, що можна назвати механізмом державного управління освітою в Україні. Саме в програмних документах визначаються цілі державної політики в освітній сфері. Не менш важливими, як вважає Л. Кураков, механізмами управління в освіті є розроблення і правове оформлення методичної документації, вивчення стану педагогічної й виховної роботи, організація роботи з удосконалення підготовки науково-педагогічних кадрів та підвищення їх кваліфікації [9].

Отже, під механізмом державного управління освітою будемо вважати систему органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які наділені владними повноваженнями та залучені в управління процесами освіти в межах правового поля, яке існує в державі. Таким чином, державне управління освітою інвалідів є сукупністю економічних, мотиваційних, правових, організаційних, політичних та інших заходів держави, які забезпечують розвиток інклюзивної освіти.

Для створення гуманістичної основи в освіті, яка включає в себе принципи норм людяності, на державному рівні вони регулюються державно — освітньою політикою (ДОП). Сам термін "державна освітня політика" у науковій та науково-популярній літературі має декілька визначень. Наприклад: "освітня політика — найважливіша складова політики держави, яка забезпечує дотримання фундаментальних прав і свобод особи, підвищення темпів соціально-економічного і науково-технічного розвитку, гуманізації суспільства, зростання культури". Освітня політика встановлює на основі консенсуса цілей та завдань розвитку освіти, гарантує їх втілення в життя шляхом узгоджених дій держави й суспільства. Основним завданням освітньої політики на сучасному етапі є визначення відповідності досягнення сучасної якості освіти щодо актуальних і перспективних потреб особи, суспільства й держави.

Державна освітня політика (ДОП) передбачається, що її суб'єктом є органи державної влади, які регулю-

ють освітній процес: законодавчі, судові та виконавчі органи влади, інститути громадянського суспільства. Проте у сучасних геополітичних умовах суб'єктами ДОП виступають як регіональні утворення управління освітою, так і міжнародні установи й органи, які здійснюють управління освітою на світовому рівні, серед яких ЮНЕСКО, МВФ, ЄС, Міжнародний фонд "Відродження" та ін.

Виходячи з цього, ДОП являє собою відносно стабільну, організовану та цілеспрямовану діяльність органів державної влади, щодо досягнення поставлених цілей державної політики, де основним засобом, який забезпечує цей процес є механізм державного управління освітою.

Одне із пріоритетних завдань ДОП полягає у створенні якісних передумов для розвитку освітньої системи, яка базується на принципах гуманізму, де основними МДУ освітою являються: контроль освітнього процесу державою, впровадженням новизни в навчальний процес та практичній реалізація цих ідей на місцях, створення якісних умов здобуття освіти учнів, зокрема учнів з інвалідністю.

Виходячи із завдання переорієнтації сучасних навчальних закладів на ідеї гуманізації навчання і виховання підростаючої особистості, організації гуманістичної за змістом педагогічної діяльності, управління в системі освіти також повинно здійснюватися на гуманістичних засадах. Адже, гуманізація в сфері освіти — це процес, який зорієнтований на повноцінний та всесторонній розвиток людської особистості, бо освіта є одним з найдавніших соціальних інститутів, який виник на потребу суспільства відтворювати і передавати здобуті знання, уміння і навички для наступного покоління, яке було б спосібнім до вирішення економічних, соціальних та культурних проблем що завжди стоять перед людством [15]. Вона поєднує різні види навчально-виховної діяльності, їх зміст в єдину класичну освітню парадигму, яка сформована під впливом різних філософських, релігійних і педагогічних ідей. Такі вчені, як Є.Б. Євладова, Л.Г. Логінова та Н.Н. Михайлова визначають гуманізацію освіти як систему заходів, націлених на пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів в змісті освіти і технології навчання, орієнтованих на вдосконалення особистості [6 с. 93]. Під гуманізацією освіти, зокрема освіти інвалідів, ми розуміємо процес створення належних умов для самореалізації особистості учня в загальноосвітньому навчальному просторі, яка сприяє розкриттю його творчого потенціалу особистості, формуванню логічного мислення, ціннісних орієнтацій та морально-духовних якостей.

Практичним втіленням гуманізму в освіті стали ідеї гуманістичної педагогіки — напряму в теорії і практиці виховання, який виникнув всередині XX століття в США, де головні завдання направлені на сприянні становлення та вдосконалення цілісної особистості, яка є відкритою для отримання нового досвіду і прагне до реалізації своїх можливостей, спроможна до усвідомленого самостійного вибору в різних ситуаціях.

Як вважають російські вчені, головною причиною зміни парадигми у ставленні до ролі освіти та цілеспрямованого розвитку, щодо формування ДОП на основі гуманістичних ідеалів стали: перехід людства від індустріального до постіндустріального суспільства; раціоналізація професійної діяльності людини; посилення взаємозв'язку між вихованням, культурою, ментальністю та освітою, як способом збереження і розвитку цивілізованості окремих держав; альтернативний характер розвитку освітнього процесу, його комплексність, системність і структурованість змістовного й організаційного порядку; необхідність забезпечення загальнолюдських потреб освітянської діяльності, збагачення досвідом надання освітніх послуг; інформатизація громадського життя в цілому; інноваційний характер розвитку системи освіти.

Гуманізація освіти в Україні грунтується на поєднанні глибоких гуманістичних традицій вітчизняної педагогічної думки та гуманістичного досвіду зарубіжної прогресивної педагогіки. Для сучасного стану системи державного управління освітою характерний процес децентралізації, тобто передача ряду функцій і повноважень від вищих органів управління нижчим. Державні органи розробляють найбільш загальні стратегічні напрями, а обласні й районні (міські) органи спрямовують зусилля на вирішення конкретних, фінансових, кадрових, матеріальних, організаційних проблем.

В Україні нинішні соціально — політичні реалії створюють об'єктивні передумови для розбудови освітньої системи на засадах гуманізму. Така трансформація існуючої вітчизняної освіти побудованої на гуманістичних засадах, які найзагальніше характеризують поняття "гуманізація освіти.

Для подолання кризи в системі виховання, яка існує сьогодні через нівелювання багатьох гуманістичних принципів, занепад духовних цінностей, моральну деградацію суспільства, має відзначатись комплексним підходом, який зорієнтований як на сучасні виклики соціальної практики, так і на її майбутнє. Головними критеріями розвитку в сучасних умовах мають бути новітні відкриття наукового простору, прогресивні ідеї вітчизняної педагогіки, християнські цінності. При цьому не допускаються прояви догматизму та шаблонності у підході навчання до людини, ігнорування особистісних якостей. Така система має бути оперативною, яка реагує на нові виклики та зміни у державному управління та викликах часу, гуманною, яка враховує інтереси особистості, та справедливою, де головним критерієм оцінки знань є неупереджене ставлення до людини [7].

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки гуманізація освіти в Україні стає основною складовою нового педагогічного мислення. Виходячи з позицій інноваційної педагогіки, головною метою гуманізації освіти є безперервне формуванння та вихованя особистості, так як освіта є важливим механізмом, де після сім'ї, відбувається подальша соціалізація особистості. Як відмічає П. Таланчук, "Коли виховання падає, суспільство постає перед загрозою тотальної розбіжності. Уже в давнину говорили, що знання має бути передане тільки учням з певним запасом моральності, інакше зло в суспільстві примножується... Насамперед потрібно духовно вилікувати людину. Культура не може бути без знання історії, філософії, мистецтва, як без знань етики" [16, с. 16]. Співзвучною цим положенням є думка українського вченого І. Зязюна, який стверджує, що смислом і метою сучасної освіти повин-

на стати "людина у постійному розвитку, її духовне становлення, гармонізація її відносин з собою та іншими людьми, зі світом. Система освіти створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості і в ідеалі її призначення — щастя людини" [17]. Таким чином, засвоюється освітня система суспільних цінностей, через які пізнається добро та зло та формується з часом "індивідуальна шкала цінностей", яка відіграє ключову роль у людських діях, і виконує орієнтаційну та спрямовуючу функції.

Гуманістично орієнтоване навчання є результатом перенесення на грунт освіти досягнень та принципів гуманістичної психології, розроблених А. Маслоу, К. Роджерсом, та іншими засновниками цього напрямку. Новий підхід до навчального процесу характеризується, передусім, відмежуванням від традиційного поділу на керівників та підлеглих. Ініціаторів цієї теорії поєднує новий погляд на учня, як такого, який цікавиться світом, прагне спілкуватися з іншими, встановлювати з ними глибокі контакти та зв'язки.

У процесі гуманізації освітнього процесу необхідним є забезпечення якості держаного управління в сфері освіти для всебічного розвитку учня, зокрема учня із психофізичними відхиленнями для отримання повноцінної і якісної освіти в подальшій професійній діяльності, яка розглядатиметься як за критерієм її соціальної значущості, так і як сфера самовираження особистості, де чільне місце займають принципово нові, змістовні, інформаційно — комунікативні, дидактичні, психологічні, соціальні технології. У національній доктрині розвитку освіти чітко визначено, що якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, додержання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту [13]. Необхідною умовою ефективного управління якістю освіти в сучасних умовах є використання інформаційно-комунікаційних технологій [10].

Важливе місце займає якість та компетентність роботи осіб, що забезпечують процеси функціонування державного освітнього механізму — державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. Через те, що через відсутність достатнього забезпечення інформацію про реальну ситуацію в системі освіти можуть прийматися недостатньо адекватні реаліям рішення, які не ведуть до прогресивного розвитку освітньої системи, а можуть призвести до процесу руйнації. Отже, забезпечення високим рівнем освіти державних службовців насамперед обумовлене забезпеченістю інформацією управляючого елементу.

Іншим аспектом розвитку гуманістично орієнтованих освітніх процесів являється різсторонній розвиток учня через засвоєння гуманітарних знань, активне використання досягнень історії, культури, всестороннього людського розвитку. В цілому передбачається утвердження людини як великого багатства суспільства, підвищення якості знань через безперервний процес отримання освіти як інструменту самовдосконалення особистості, утвердження принципів етики відносин, де суспільство виступає як консолідація суспільних політичних інститутів.

Гуманізація освітніх процесів передбачає врахування прав і свобод дітей, які регламентуються Конституцією України та відповідними правовими актами, та нормами міжнародного права, зокрема Декларацією про права дитини, Конвенцією про права дитини, Всесвітньою декларацією про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей, Пекінськими правилами, Статутом дитячого фонду України тощо. У науковій літературі гуманізація педагогічного процесу окреслюється як його олюднення, забезпечення з боку тих, хто виховує, любові і уваги до дітей, поваги до їхньої гідності". При цьому потрібно враховувати такі якості учня як стан здоров'я, вік, інтереси, рівень розвитку, стать, для того щоб забезпечити умови для різнобічного і повноцінного навчального процесу [3].

Як один із напрямків гуманізації освіти є розвиток навчального спілкування. На думку Савченко О.Я., спілкування на уроці — основа стимулювання навчальної праці, воно не може орієнтуватися на абстрактного учня і має враховувати не тільки актуальні потреби, але і якнайповніше відповідати розмаїттю індивідуальностей конкретного класу" [14]. Умовою особистісно-орієнтованого спілкування вчителя з учнями є вміння доступно висловлювати думку, враховуючи емоційно-стимулюючий вплив слова, який створює на уроці сприятливий клімат та враховування внутрішнього стану дитини.

Особливого значення набуває формування етично-обумовленої мотивації навчання, орієнтованої на самоактуалізацію системи індивідуальних цінностей та гуманістичних характеристик, системи взаємовідносин між педагогом і учнем. Другий аспект передбачає орієнтацію на подолання технократичної природи сучасного навчання. Становлення особистості в тісному поєднанні оволодіння культурними, політичними, правовими знаннями та цінностями є безпосереднім джерелом тієї багатогранності та гармонійності, що виступають вирішальними критеріями особистісного буття. Створення умов для самоактуалізації особистості можливе лише в рамках нової моделі освіти, інтегрованої з глобальними модернізаційними процесами в суспільстві.

У контексті гуманізації освіти ключове місце займає створення особливої атмосфери радості, творчості, добра. Такий підхід використовували в своїй педагогічній діяльності Л. Толстой, В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі. Провідною стає ідея необхідності перенесення науки на новий рівень, де б людина розглядалась як істота духовна, як "космопланетарний феномен", за виразом академіка Казначеєва. Важливо зазначити, що такий підхід зображає людину не лише як біологічну субстанцію, але враховує її психічні, соціальні і культурні характеристики людського існування в світі. У даному випадку потрібно серйозно задуматися над питанням природи людини, переосмислити її в контексті нових наукових знань. А це, у свою чергу, вимагає внесення корективи в освітній простір, доповнення його новими знаннями про людину.

На місце старих підходів мають прийти нові, що грунтуються на принципах демократії, гуманізації, гуманітарізації, безпервності навчального процесу і гармонійному поєднанні досягнень національної науки та світових досягнень. Нові підходи до освіти обумовлю-

ють нові методи викладання дисциплін модульно-рейтингові системи, інтегративні курси, поліваріантність навчальних програм, альтернативність навчальних курсів і дисциплін, розробка і впровадження авторських спеціальних курсів. Дослідник І. Фомічова визначає різницю між механізмом під час авторитарного навчання й гуманістичною педагогікою, яка полягає в тому, що основою гуманізації є навчально-виховний процес "можу — хочу". Тобто для успішної реалізації гуманістичної освіти необхідна позитивна готовність дитини до сприйняття інформації, на включення до діяльності, причому, з одного боку, випадкова, з іншого — в результаті спеціальної організації навчально-виховного процесу.

Саме з цих позицій сформульовані завдання в Державній національній програмі "Освіта", в якій, зокрема, зазначено: "Гуманізація освіти полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи".

Так, у Державному стандарті початкової загальної освіти який розроблений відповідно до мети початкової школи з урахуванням пізнавальних можливостей і потреб учнів початкових класів, визначає зміст початкової загальної освіти, який грунтується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті визначає як важливе завдання загальноосвітньої школи "формування високої гуманістичної культури особистості". Принцип гуманізації управління системою середньої освіти передбачає врахування індивідуально-психологічних особливостей, прийняття унікальної неповторності кожного учасника навчально-виховного і управлінського процесу, створення умов для максимального вияву його творчого потенціалу, вільного розвитку, самореалізації, самотворчості у процесі здійснення навчальної і педагогічної діяльності.

Освітня діяльність передбачає обов'язкову організацію і проведення виховної роботи у ЗНЗ всіх рівнів акредитації на основі низки концептуальних положень — Конституції України, Закону України "про освіту", Державної національної програми "Освіта", Концепції виховання дітей та молоді в національній системі виховання в Україні. Але сьогодні організація і проведення виховної роботи у ЗНЗ ускладнюється соціокультурною кризою освіти в Україні, де старі форми й методи виховання не діють, досі не визначено духовних пріоритетів формування особистості. Враховуючи, популяризацію рівності прав між вчителем та учнем спостерігається недостатня поінформованість останніх, щодо їхніх обов'язків, які ведуть до відповідальності за свої дії. Це в свою чергу породжує дезорієнтованість у навчально-виховному процесі. Тому, окреслюючи права учнів, важливим є донесення інформації про їхні обов'язки.

У пошуках визначення духовних пріоритетів у формуванні дитини як особистості особливе значення приділяється інноваційним педагогічним технологіям. Інновація інтерпретується як нововведення, яке покращує процес та результати навчально-виховного процесу. Інновацію є як масштабною, так і частковою зміною системи і відповідної діяльності, а також результатом цієї діяльності. Як зазначає І. Дичківська, інноваційні педагогічні технології сприяють підвищенню ефективності навчального процесу, що гарантує досягнення запланованих результатів досягнення. Як правило, це сукупність форм, методів і засобів навчання, виховання та управління, об'єднаних єдиною метою і визнані освітньою громадськістю країни та поділяються на навчальні, виховні та управлінські інновації [5, с. 40]. До виховних інноваційних технологій відносимо мистецькі засоби й прийоми впливу педагога на свідомість особистості учня з метою формування в нього особистісних цінностей у поєднанні (контексті) із загальнолюдськими цінностями. Управлінські інноваційні технології включають в себе сучасні економічні, психологічні, діагностичні, інформаційні технології, що створюють умови для оперативного й ефективного прийняття керівником управлінського рішення [18].

Ключовим елементом в інноваційному процесі є педагог-дослідник, який володіє системним мисленням, розвиненою здатністю до творчості, сформованою й усвідомленою готовністю до інновацій. Обов'язковим стає не тільки використання у навчальному процесі нових наукових знань, але й включення творчого пошуку в освітню діяльність.

Отже, процес гуманізації в системі освіти передбачає послідовну, ієрархічну зміну системи державного управління освітою, що включає в себе підвищення компетентності державних службовців що, забезпечують процеси функціонування державного освітнього механізму, так як вони являються ключовими елементами в формуванні гуманоцентричної освітньої політики держави. В системі МДУ освітою закладено основу для розвитку гуманістично — орієнтованого навчання, зокрема, вироблення нової системи цінностей в учнів та нових етичних відносин між учнем і викладачем, які є необхідними умовами цього розвитку. Важливим є забезпечення освітнього процесу новими психолого — педагогічними методиками, які забезпечуватимуть гуманізацію сучасного навчального процесу і сприятимуть його виходу на якісно вищий рівень, забезпечивши безперервне навчання, виховання та впровадження дитини до самостійного життя, зокрема учнів з інвалідністю. Такий рівень розвитку освіти на сьогодні являється перспективою, яка формується та втілюється в системі державного управління освітою.

Література:

1. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления / Г.В. Атаманчук. — М.: Юрид. лит-ра, 1997. — 400 с.

2. Вітрук Н.В. Гарантии прав личности // Права личности в советском обществе / Н.В. Вітрук. — М.: Наука, 1981. — С. 145—147.

3. Всемирная декларация об обеспечении выживания, защиты и развития детей [Електронний ресурс]: Всемирная встреча на высшем уровне в интересах де-

тей состоялась в Организации Объединенных Наций в г. Нью-Йорке, 30 сентября 1990 года. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_075

4. Державне управління в Україні: навч. посіб. / [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. — К.: Юрінком Інтер, 1998. — 432 с.

5. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібн. / І.М. Дичківська. — К.: Академвидав, 2004 р. — 218 с.

6. Евладова Е.Б. Дополнительное образование детей / Евладова Е.Б., Логинова Л.Г., Михайлова Н.Н. — М.: 2002. — 260 с.

7. Кон И.С. В поисках себя. Личность и ее самоопределение / И.С. Кон. — М.: Политиздат, 1990.

8. Кравченко О.М. Теоретичні підходи до визначення поняття "механізм державного управління" [Електронний ресурс]: О.М. Кравченко // Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток". — 2009. — № 3. — Режим доступу: http://www.dy.nayka.com.ua/?operation=1&iid=56

9. Кураков Л.П. Проблемы управления высшей школой на современном этапе / Л.П. Кураков. — М.: Республика, 1995. — 157 с.

10. Лунячек В.Е. Управління процесами моніторингу якості освіти як педагогічна проблема: монографія / В.Е. Лунячек [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2009_2/Lunyachek

11. Мілль Дж.Ст. Про підстави та межі Laisser-faire, або принципу невтручання// Лібералізм / Дж.Ст. Мілль. — К.: 2002. — С. 642—643.

12. Нижник Н.Р. Системний підхід в організації державного управління: навч. посіб. / Н.Р. Нижник, О.А. Машков, [за заг. ред. Н.Р. Нижник]. — К.: УАДУ, 1998. — 160 с.

13. Про Національну доктрину розвитку освіти / Президент України/ [Указ] Доктрина від 17.04.2002 № 347/2002. — Київ, 17 квітня. — 2002.

14. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів / О. Я. Савченко. — К.: Абрис, 1997. — 416 с.

15. Сманцер А.П. Гуманізація педагогічного процесу в сучасній школі: Історія і сучасність / А.П. Сманцер, Л.В. Кондрашова. — Мн.: В"БестпрінтВ", 2001. — 308 с.

16. Таланчук П. Образование должно служить средством развития человека // Зеркало недели / Таланчук П. — 2003. — № 49 (474). — 20 декабря. — С. 16.

17. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність / В.В. Химинець. — Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2007. — 364 с.

18. Ярошенко В.М. Формування гуманістичних цінностей у політичній свідомості молоді : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 "Універсальна десяткова класифікація" / В.М. Ярошенко. — Одеса, 2002. — 20 с.

References:

1. Atamanchuk, H. V. (1997), Teoryia hosudarstvennoho upravlenyia [Theory of Public Administration], Jurid. lit-ra, Moskva, Rosija.

2. Vitruk, N.V. (1981) Garantii prav lichnosti // Prava lichnosti v sovetskom obshhestve [Guarantees of the rights of the personality//the Rights of the personality in the Soviet society], Nauka, Moskva, Rosija.

3. The World Declaration on the Survival, Protection and Development of Children (1990), "World Summit for Children held at the United Nations in New York", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_075

4. Derzhavne upravlinnia v Ukraini: navch. posib. (1998), [za zah. red. V. B.Aver'ianova.], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraina.

5. Dychkivs'ka, I. M. (2004), Innovatsijni pedahohichni tekhnolohii [Innovatsiyni pedagogichni tehnologiї], Akademvydav, Kyiv, Ukraina.

6. Evladova, E.B. Loginova, L.G. Mihajlova, N.N. (2002), Dopolnitel'noe obrazovanie detej [Additional education of children], Moskva, Rosija.

7. Kon, I. S. (1990), V poiskah sebja. Lichnost' i ee samoopredelenie [In search of itself. Personality and her self-determination], Politizdat, Moskva, Rosija.

8. Kravchenko, O. M. (2009), "Teoretichni pidhodi to viznachennya ponyattya "mehanizm sovereign upravlinnya", Elektronne naukove fakhove vydannia "Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok" vol. 3, available at: http://www.dy.nayka.com.ua/?operation=1&iid=56

9. Kurakov, L. P. (1995), Problemy upravlenija vysshej shkoloj na sovremennom jetape [Problems of management of the higher school at the present stage the Republic], Respublika, Moskva, Rosija.

10. Luniachek, V. E. (2009), "Upravlinnya processes monitoringu of Quality osviti yak pedagogichna problemsma" ,available at http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2009_2/Lunyachek

11. Mill', Dzh. St. (2002), Pro pidstavy ta mezhi Laisser-faire, abo pryntsypu nevtruchannia// Liberalizm [About pidstavi that mezhi Laisser-faire, abo principle nevtruchannya // Liberalizm], Antolohiia, Kyiv, Ukraina.

12. Nyzhnyk, N. R. Mashkov, O. A. (1998), Systemnyj pidkhid v orhanizatsii derzhavnoho upravlinnia [Systemic pidhid in organizatsii sovereign upravlinnya], UADU, Ukraina.

13. Pro Natsional'nu doktrynu rozvytku osvity (2002), / Prezydent Ukrainy/ [Ukaz] Doktryna vid 17.04.2002 № 347/2002, Kyiv, Ukraina.

14. Savchenko, O.Ya. (1997), Dydaktyka pochatkovoi shkoly: pidruchnyk dlia studentiv pedahohichnykh fakul'tetiv [Didactics pochatkovoї School: pidruchnik for studentiv pedagogichnih fakultetiv], Abrys, Kyiv, Ukraina.

15. Smantser, A.P. Kondrashova, L.V (2001), Humanizatsiia pedahohichnoho protsesu v suchasnij shkoli: Istoriia i suchasnist' [Gumanizatsiya pedagogichnogo processes in suchasniy shkoli: Istoria i Suchasnist], V"BestprintV", Mins'k, Rosiia.

16. Talanchuk, P. (2003), Obrazovanye dolzhno sluzhyt' sredstvom razvytyia cheloveka [Education should serve as a tool for human development], Zerkalo nedely, Ukraina.

17. Khymynets', V.V. (2007), Innovatsijna osvitnia diial'nist' [Innovatsiyna osvitnya diyalnist], Informatsijno-vydavnychyj tsentr ZIPPO, Uzhhorod, Ukraina.

18. Yaroshenko, V. M. (2002), "Formuvannya gumanistichnih tsinnostey in politichniy svidomosti molodi", kand. polit. Nauk Thesis, politychni instytuty ta protsesy, Odes'koho instytutu im. I.I. Mechnykova, Odesa, Ukraina.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2015 р.

УДК 342.52:352.071:63

Т. П. Паламарчук,
аспірант,
Національна академія державного управління при Президентові України, м. Київ

ОПТИМІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ АГРАРНОЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

T. Palamarchuk,
graduate student, the National Academy of Public Administration, Office the President of Ukraine, Kyiv

OPTIMIZATION OF UKRAINIAN AGRICULTURAL INTEGRATION IN CONDITIONS OF MODERN GOVERNMENT

У статті представлено дослідження характеристик європейських механізмів державного управління аграрним сектором. Показано законодавче забезпечення та організацію спільної аграрної політики, визначено реалії сучасних особливостей державного управління аграрним сектором в Україні. Формування рекомендацій щодо оптимізації державно-управлінських функцій у процесі реалізації європейського вектору розвитку українського аграрного виробництва. Автор статті визначає необхідністю розробити і впровадити механізми субсидіювання та дотування аграрних виробників в умовах їх внутрішньої конкуренції на тендерній основі. У статті зазначається, що дані заходи разом з удосконаленням нормативно-правової бази створять стимул для технологічних інновацій та підвищать ефективність роботи, а також якість їх продукції. Автор резюмує, що удосконалення механізму державним сектором сприятиме розвитку сільських територій у цілому.

In this article shows study details of control mechanisms state-owned for agriculturalpolicy sector. Determined that the legal provision and organization Common Agricultural Policy, showing reality in nowadays of features state-owned for agriculturalpolicy sector. Done the recommendations on optimization of state-owned for functions in the process implementation for European vector in development Ukrainian agricultural production. The author of the article and determines for need login development and mechanisms of funding and assistance in terms agriculturalpolicy producer of s inner competition on tender basis. In writing this article, something data improvement measures together with regulatory legal of basis and dust incentive for technology innovations increases efficiency and work, as well as Quality's products. The author writes, the development of state-owned sector mechanism will aid rural areas, regional policy.

Ключові слова: спільна аграрна політика, аграрний сектор, європейська інтеграція, механізми державного управління, сільські території, державне регулювання.
Key words: Common Agricultural Policy, European integration, state-owned Control Mechanisms, rural areas, government regulation.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

Перспективи розвитку економіки України на сучасному етапі державотворення тісно переплетені із євроінтеграційними процесами, котрі зумовлюють у першу чергу стандартизацію якості галузевого виробництва. Це явище, безсумнівно, має безпосереднє відношення й до аграрного сектору як одного з пріоритетних у національній економіці. Проте, останнім часом процеси євроінтеграції створюють нові виклики вітчизняному аграрному сектору, який маючи грунтовну пострадянську традицію, активно намагається подолати деструктивні складові такі, як відірваність сталих агроекономічних зв'язків з європейськими країнами, неефективність державного реформування галузі, системна відмінність

управлінської складової тощо. У той же час дискусійним у вітчизняній економічній науці постає питання принциповості європейського геостратегічного вектору у розвитку аграрного сектору України. Все це зумовлює актуальність дослідження даної проблематики з точки зору ефективної державної аграрної політики, де формування пріоритетів має базуватися у першу чергу на зважених негативних і позитивних перспективах вітчизняного аграрного євроінтеграційного майбутнього.

Безумовно, важливим питанням у цьому контексті виступає проблематика механізмів реалізації державної євроінтеграційної політики у аграрній сфері. Формування та оптимізація структурно-функціональних елементів агроєвроінтеграції України повинно набути науково осмисленого змісту, котрий створить рекомендаційні передумови ефективної реалізації механізмів державного управління аграрним сектором. Однозначність пріоритету європейського розвитку вітчизняного сільського господарства є першопричиною розвитку інновацій як у державному управлінні, так і у аграрній сфері зокрема. Саме тому дослідження державно-управлінських особливостей оптимізації вітчизняної агроєвроінтеграції виступає пріоритетним напрямом сучасних наукових студій.

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ

Провідні вчені у галузі державного управління та економіки останнім часом приділяють значну увагу перспективам вітчизняної аграрної євроінтеграції. Дана проблематика висвітлюється у роботах таких дослідників, як Є.О. Бойко, О.Й. Вінська, Т.В. Гоголь, О.В. Дяченко, С.М. Кваша, К.С. Коломієць, Н.М. Левченко, В.В. Побірченко, О.О. Шутаєва, П.О. Рижко, О.М. Файчук, Т.О. Зінчук, О.М. Яценко та багатьох інших. Враховуючи значущість наукового доробку вказаних дослідників, поза увагою залишається значний спектр питань євроінтеграції агросектору, зокрема формування ефективної державної політики, котра виражається у функціонально-організаційних формах механізмів державного управління. Додатково поглибленого дослідження вимагає сучасна нормативно-правова та організаційно-економічна складові стандартизації аграрного виробництва у сучасних умовах євроінтеграції, коли європейські стандарти посилюють важливість екологічного фактору сільськогосподарського виробництва.

МЕТА І ЗАВДАННЯ СТАТТІ

Метою даної статті виступає дослідження характеристик європейських умов державного управління аграрним сектором. Завданням статті є формування рекомендацій щодо оптимізації державно-управлінських функцій у процесі реалізації європейського вектору розвитку українського аграрного виробництва.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Останнім часом світова економіка характеризується нестримними процесами глобалізації, котрі охоплюють всі виробничі, торгівельні та сфери послуг. Цей процес у великій мірі впливає на економіку України як держави, котра займає вигідне геополітичне розташування та наділена значними природними ресурсами. Враховуючи подібний потенціал, зважена державна політика виступає головним інструментом досягнення високих економічних показників. У цьому контексті основним пріоритетом є ефективна взаємодія з розвиненими країнами, серед яких країни Європейського Союзу (ЄС) виступають прикладом реалізації міждержавних стандартів. Безпосередньо аграрний сектор в Україні як держави з чи не найбільшим сільськогосподарським потенціалом вимагає модернізації в управлінні у першу чергу, оскільки європейський досвід засвідчує результати вдалого реформування саме управлінських функцій. З іншого боку — позитивні аргументи аграрної євроінтеграції мають стати одним з важелів набуття повноправного членства України в ЄС.

Враховуючи це, необхідно зазначити, що український аграрний сектор може розвиватися за сценарієм перспективних європейських стандартів, у чому основну функцію повинні виконувати механізми державного управління цією галуззю. Державне управління аграрним сектором в Україні за останні десятиріччя набуло кардинальних змін, проте відсутність скоординованості із країнами ЄС значною мірою ізолює український сільськогосподарський аграрний сектор від підвищення стандартів якості виробництва, що у свою чергу стає слідством значної ізольованості європейських споживчих ринків для українського виробника. Отже, основним інструментом євроінтеграції аграрного сектору виступає міждержавна координація в управлінні галуззю, котра має здійснюватись у рамках загальноєвропейських стандартів.

Проблема європейських стандартів державного управління аграрним сектором є постійно досліджуваним питанням у науці й практиці. Це пов'язане, насамперед з тим, що аграрний сектор має суттєве соціально-економічне значення для всього Євросоюзу, адже у ньому задіяно близько 5,4% населення угруповання, які виробляють понад 1,2 % ВВП ЄС. Зважаючи на те, що в середньому громадяни союзу витрачають понад 16% своїх доходів на продукти харчування, а на додаток до цього зі спільного бюджету ЄС протягом 2007—2013 рр. на дотаційні програми для фермерів та регулювання аграрного сектору (насамперед його цінової компоненти) виділено 406 млрд євро, цілком зрозумілими стають суперечності між державами-учасниками, які нерідко переносяться у політичну сферу [1, с. 8].

Саме ця політична сфера, на наш погляд, визначає механізми державного управління, котрі будуються на загальноєвропейських програмах регулювання розвитку економічних галузей.

Головні позиції ЄС в аграрному виробництві й світовій торгівлі сільськогосподарською продукцією значною мірою обумовлені особливими умовами розвитку аграрного комплексу Євросоюзу, які були створені в результаті впровадження у 1962 році Спільної аграрної/сільськогосподарської політики ЄС. У загальному розумінні Спільна Аграрна Політика Європейського Союзу (САП ЄС) (Common Agricultural Policy of European Union), є системою субсидій, які виплачуються фермерам країн ЄС. Головні цілі САП — це гарантування виробництва достатньої кількості продовольства й забезпечення справедливого рівня життя людей, які займаються сільським господарством [2, с. 8].

На початкових етапах новостворена політика була спрямована на підтримку фермерських господарств і розвиток ефективного агропромислового виробництва. З метою досягнення поставленого завдання був створений спеціальний фонд підтримки і гарантій сільськогосподарських товаровиробників, частка якого становила від 50% загального бюджету ЄС. Усі кошти фонду спрямовувалися в основному на пряме і непряме субсидування фермерів, на реструктуризацію виробництва і управління, впровадження нових технологій виробництва тощо [3, с. 144].

Як зазначає Т.В. Гоголь, потреба у подальшому реформуванні САП була продиктована кількома основними причинами. Високі ціни підтримки стимулювали сільськогосподарське виробництво. Зернові культури, молочні та м'ясні продукти, ціни на які були значно вищими світових, постійно були в надлишку. САП створювала багато проблем у відносинах із конкурентами на світових ринках. Через інтенсивне субсидування свого експорту ЄС спровокував нарікання на нечесну конкуренцію з боку США та Групи КАІРНС (Австралія, Бразилія, Канада, Чилі, Колумбія, Фіджі, Малайзія, Нова Зеландія, Парагвай, Філіппіни, Південна Африка, Таїланд, Уругвай) [4, с. 3].

Загальні принципи функціонування САП були закладені в Римській угоді 1956 р., у ст. 39 (1) європейська спільнота ставить наступні цілі: 1) підвищити продуктивність виробництва сільськогосподарської продукції шляхом сприяння технічному прогресу, забезпечення раціонального розвитку аграрного виробництва та оптимального використання факторів виробництва, а саме праці; 2) забезпечити прийнятні стандарти життя сільського населення, а саме за рахунок збільшення доходів осіб для зайнятих у сільському господарстві; 3) стабілізувати ринки агропродовольчої продукції; 4) забезпечити населення країн-членів Співтовариства достатньою кількістю продовольчих товарів за рахунок власного виробництва сільськогосподарської продукції; 5) забезпечити населення продовольчою продукцією за доступними цінами [4, с. 2].

Для досягнення вищезгаданих цілей було закріплено три основоположних принципи функціонування САП: 1) вільна торгівля сільськогосподарськими товарами між країнами-учасниками договору та єдині ціни для одних і тих самих товарів; 2) спільність переваг, тобто надання переваги товарам, що виробляються в межах ЄС, перед імпортною; таким чином, спільний ринок захищають від дешевого імпорту та коливання цін на аграрну продукцію на світових ринках; 3) спільна фінансова відповідальність усіх держав-членів за ринкову та цінову політику через субсидування з фондів Європейського Співтовариства [5, с. 7].

Отже, наддержавні механізми управління аграрним сектором у ЄС мають дві основні складові: фінансову та організаційно-інфраструктурну. Фінансова складова включає у себе прямі виплати і субсидіювання конкретних галузей аграрного сектору згідно затверджених цільових програм за визначеними статтями, наприклад, для підтримання певного ринкового цінового рівня продукції, різні компенсації, виплати у виді допомоги пропорційно розмірів посівних площ та кількості худоби, виплати щодо обмежень, реструктуризацію фермерських господарств, екологізацію технологій виробництва, розвитку соціальної інфраструктури сільських виробничих регіонів виробництва тощо. Загальною метою тут виступає проблема захисту європейського сільськогосподарського виробника від дешевого імпорту та підняття якості виробництва. Дані механізми були уніфіковані для всіх членів ЄС у рамках запровадження програми "Agenda-2000".

У той же час організаційно-інфрастуктурні інструменти активно доповнюють фінансові механізми. Зокрема у ЄС у рамках програми САП створено ринкові організації, котрі реалізують продукцію за фіксованими цінами, тим самим зменшуючи коливання цін. Це дало змогу перерозподілити доходи від виробництва на користь дрібних фермерів, що призвело до підняття рентабельності дрібного та середнього виробника.

Окрім зазначених механізмів державного управління, у ЄС практикуються такі інструменти, як незв'язані виплати (адресні виплати для тих господарств, котрі активно розвивають виробництво, єдина система розрахунків за середньою дотацій), модуляція (регресивний перерозподіл субсидій для підприємств, котрі мають доходи більше 500 тис. евро, внаслідок чого вивільнені кошти направляються на розвиток сільських територій пропорційно щодо зайнятості, розмірів угідь тощо), взаємні зобов'язання (захист навколишнього середовища, тваринного світу, безпеки продуктів харчування, ігнорування чого призводить до штрафних санкцій), консультативна система для фермерів (консультації щодо стандартів агровиробництва, у яких беруть участь субсидійовані більше 15 тис. евро підприємства, а також інші, котрі можуть отримувати фінансову допомогу), інтегрована система адміністративного контролю (передбачає контроль над використанням субсидій та результатів виробництва).

Таким чином, застосування зазначених механізмів управління призвело до зростання економічних показників рентабельності виробництва та у той же час підвищило якість агропродукції. У багатьох європейських країнах почав створюватися надлишок продукції, у зв'язку з чим прийшлось впроваджувати обмеження щодо виробництва, нормативне регулювання пропорційності виробництва щодо споживчого ринку, наприклад, квотування забою скоту при надлишку м'ясної та молочної продукції, обмеження посівних площ та інше.

Проте далеко не всі вчені констатують позитивізм у наддержавному характері механізмів функціонування САП ЄС. Наприклад, Т.О. Зінчук наголошує, що саме аграрний протекціонізм виступає ключовим інструментом сучасної європейської аграрної політики. З урахуванням прямої залежності реформ САП ЄС від її традиційних преференцій, вчена характеризує нові ознаки аграрного протекціонізму, які набувають прихованішого характеру для глобальних конкурентів. Як правило, це непрямі захисні заходи у вигляді різних форм підтримки сільськогосподарського товаровиробника, які, в свою чергу, нівелюють існуючі схеми прямої підтримки експорту сільськогосподарської продукції, зокрема, експортне субсидування та дотування виробництва окремих продуктів. Така практика призводить до значної інерції в державному управлінні та розвитку САП ЄС, яка розглядається Т.О. Зінчук як складний про-

цес захисту фермерів від дії ринкових сил та є продовженням європейськими інституціями раніше взятого курсу на утримання аграрної галузі. Основним підтвердженням інертності розвитку САП ЄС, на її погляд, є відсутність ініціатив з боку національних урядів та наднаціональних європейських структур, рішень європейських політиків щодо розмірів виділення і перерозподілу бюджетних коштів на підтримку аграрного сектора. Як наслідок внутрішніх та зовнішніх проявів інерції ускладнюється процес подальшого реформування САП ЄС [6, с. 14].

У цьому контексті, не погоджуючись із поглядом Т.О. Зінчук слід зазначити, що європейська протекціоністська політика у цьому випадку як раз ефективно захищає ринок імпорту, що для глобальних виробників є значною перешкодою щодо перенасичення європейського споживчого ринку власною продукцією. Це у першу чергу стосується тих виробників, котрі експортують більш дешеву продукцію і, як правило, більш низької якості, ціна якої залежить від низької собівартості, а якість не може бути ефективно контрольована. Тим самим захищається європейський виробник як економічна галузь, а також безпека харчування й екологічна складова виробництва. У той же час, слід погодитись із Т.О. Зінчук щодо проблеми інерції реформування САП ЕС, притаманній консервативному європейському суспільству, котра зумовлена функціонуванням наддержавних механізмів управління. Виходом з цієї ситуації безумовно може бути тільки стимулювання національних ініціатив.

Зазначені особливості державного управління функціонування аграрного сектору у ЄС є важливим прикладом для української аграрної політики. Безпосередньо оптимізація механізмів державного управління аграрним сектором у вітчизняних умовах має здійснюватись на основі ефективних елементів європейського досвіду, максимально наближуючи ці механізми до прозорих для європейського співтовариства вимог, що безперечно інтенсифікує агроєвроінтеграційні процеси.

Перспективними для української агропромислової галузі можуть бути оптимізаційні заходи, котрі відповідатимуть пріоритетам європейської аграрної політики, у першу чергу, безумовно пріоритетам безпеки харчування. Оскільки ЄС для України — потенційний ринок збуту агропромислової продукції, необхідним вектором розвитку управління галуззю повинен стати прозорий механізм контролю виробничого процесу, що у першу чергу цікавить європейського виробника. Проте основним завданням української аграрної політики має виступати пріоритет САП ЄС — наповнення ринку продукцією власного виробництва високої якості за оптимальну ціну та розвиток експорту надлишкової високоякісної продукції. Для реалізації цього напряму необхідно сформувати оптимізаційну стратегію і тактику ефективного державного управління.

Механізми державного управління аграрним сектором України, відповідно європейських стандартів, мають бути сформовані у рамках реалізації національної аграрної програми (НАП), котра розраховується на середньострокову перспективу та повинна містити у собі фінансову, організаційну й інфраструктурну складові.

Фінансова складова НАП являє собою комплекс планових цільових державних фінансових програм, мета яких — стимулювання виробництва високоякісної аграрної продукції та підтримка малих та середніх агропідприємств. Механізм фінансової складової НАП повинен складатися з наступних елементів:

1) система дотацій та компенсацій (формування бюджетних виплат агропідприємствам, котрі активно розвиваються; компенсаційні виплати за видами аграрної продукції для створення ринкової рівноваги, згідно середньої собівартості продукції у регіональному розрізі);

2) система фінансового стимулювання виробництва, яка має бути побудована на фінансовій підтримці обсягів виробництва та площ посівів чи поголів'я тварин;

3) система оподаткування кінцевої вартості продукту, а не на поточних технологічних етапах його створення; система оподаткування окремих видів продукції з метою створення цільових фондів підтримки агровиробників;

4) уніфікована система фінансової підтримки агропідприємств та виробників, котрі беруть активну участь у цільових програмах з розвитку агарного сектору економіки України. Пріоритетність цільових програм має базуватися на екологізації виробництва та застосуванні систем контролю якості й безпеки харчування.

Організаційна складова НАП включає у себе комплекс заходів, котрі повинні стимулювати ринковий баланс агропродукції та забезпечити її високу якість згідно стандартів ЄС:

1) збалансована система квот і тарифів на імпорт іноземної аграрної продукції, відповідно вітчизняного потенціалу виробників щодо видів продукції;

2) система контролінгу якісних характеристик постачання як у експортній діяльності, так і під час імпорту;

3) регулювання цінової інфраструктури щодо захисту дрібних та середніх виробників, антидемпінговий контроль та квотування трейдингу;

4) розробка та прийняття нормативно-правових актів, котрі підвищать ефективність конкурентоздатності вітчизняної агропродукції.

Інфраструктурна складова НАП повинна в себе включати заходи щодо вдосконалення адміністративних відносин між державними органами влади та суб'єктами господарювання в аграрній сфері у напряму підвищення якості та конкурентоздатності продукції, а також розвитку сільських територій. Саме тут основним механізмом державного управління має виступати ефективне поєднання адміністративних та фінансових ресурсів з організаційними функціями підприємницьких структур у регіональному розрізі й їх інтеграції у багаторівневу національну структуру аграрної економіки. Саме тут виступають такі системні елементи державного управління, як:

1) пріоритет розвитку сільських територій у контексті поліпшення якості життя та зайнятості;

2) забезпечення екологічної безпеки у виробничому процесі та безпеки харчування, захист агроландшафтів, модернізація виробничої інфраструктури;

3) державна підтримка малого бізнесу та ремесел у сільських територіях, стимулювання регіональної незалежності процесів аграрного виробництва.

Зазначені напрями оптимізації державно-управлінських функцій у процесі реалізації європейського вектору розвитку українського аграрного сектору можуть бути здійснені у рамках дотримання наступних рекомендацій. По-перше, необхідно удосконалити нормативно-правову базу щодо регулювання аграрного ринку у рамках прийняття державної програми розвитку агросектору; по-друге, необхідно закріпити у законодавчих актах напрями розвитку ринково-орієнтованого регулювання, де конкурентоздатність вітчизняної продукції буде залежати від таких показників, як безпека харчування та охорона навколишнього середовища; по-третє, необхідно чітко визначити механізми субсидіювання та дотування аграрних виробників в умовах їх внутрішньої конкуренції на тендерній основі, що створить стимул для технологічних інновацій та підвищить ефективність роботи, а також якість їх продукції. Все це необхідно реалізовувати шляхом реалізації комплексної державно-управлінської програмної діяльності, котра має здійснюватись на основі врахування досвіду ЄС та вітчизняних агроекологічних реалій.

ВИСНОВКИ

Таким чином, оптимізація української аграрної євроінтеграції має відбуватись у рамках чітких послідовних модернізаційних заходів у рамках відповідних цільових програм. Ефективність цього процесу буде залежати у першу чергу від інтенсифікації зважених державно-управлінських рішень. Механізми реалізації євроінтеграційних заходів у аграрному секторі повинні здійснюватись у контексті оптимальної експлікації європейських стандартів у вітчизняних умовах господарювання, враховуючи основні економічні та екологічні тенденції інтеграційних процесів. Проте, говорячи про оптимізацію євроінтеграційного вектору в агровиробництві, необхідно не забувати основну мету цього процесу — підвищення якості виробництва та соціальних життєвих стандартів сільських територій, що потребує окремого акцентованого дослідження.

Література:

1. Вінська О.Й. Система регулювання аграрного сектору в ЄС: автореф. дис. канд. економ. наук: 08.00.02. — К., 2011. — 18 с.
2. Побирченко В.В., Шутаева Е.А., Коломиец Е.С. Европейский опыт реализации концепции единой аграрной политики // Європейські перспективи. — № 4. — ч. 3. — 2011. — 11. — С. 5—15.
3. Шевченко Н.О. Особливості державного регулювання аграрного сектора економіки в країнах ЄС [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nvamu_upravl/2011_2/18.pdf
4. Гоголь Т.В. Становлення Спільної аграрної політики Європейського Союзу та регулювання розвитку сільських територій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // http://www.academy.gov.ua/ej/ej15/txts/12GTVRST.pdf
5. Вінська О. Й. Особливості сучасного стану реалізації Спільної Аграрної Політики Європейського Союзу / О.Й. Вінська // Екон. простір. — 2010. — № 40. — С. 5—19.
6. Зінчук Т.О. Євроінтеграційна перспектива аграрного сектора економіки України: теорія, методологія, практика: автореф. дис. д-ра економ. наук: 08.00.03. — К., 2009. — 41 с.

References:

1. Vins'ka, O.J. (2011), "The system of regulation of the agricultural sector in the EU", Ph.D. Thesis, Economy, Kyiv, Ukraine.
2. Pobyrchenko, V.V. Shutaeva, E.A. and Kolomyets, E.S. (2011), "European experience in implementing the concept of the Common Agricultural Policy", Yevropejs'ki perspektyvy, vol. 4, no.3, pp. 5—15.
3. Shevchenko, N.O. (2011), "Features of state regulation of the agricultural sector in the EU", available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nvamu_upravl/2011_2/18.pdf (Accessed 26 Jan 2015).
4. Hohol', T.V. (2012), "The formation of the Common Agricultural Policy of the European Union and the Rural Development Regulation", Derzhavne upravlinnia: teoriia i praktyka, vol.1, [online], available at: http://www.academy.gov.ua/ej/ej15/txts/12GTVRST.pdf (Accessed 26 Jan 2015).
5. Vins'ka, O. J. (2010), "Features of the current state of implementation of the Common Agricultural Policy of the European Union", Ekon. Prostir, vol. 40, pp. 5—19.
6. Zinchuk, T.O. (2009), "European prospect for the agricultural sector of Ukraine: Theory, methodology, practice", Ph.D. Thesis, Economy, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2015 р.

УДК 351:630 (477)

Н. В. Вострікова,
асистент кафедри державного управління та місцевого самоврядування,
Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

СИСТЕМНА МОДЕЛЬ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВОДНИМИ РЕСУРСАМИ

N. Vostrikova,
assistant of Public Administration and Local Government Department,
National University of Water Management and Nature Resources Use, Rivne

SYSTEM MODEL OF THE MECHANISM OF PUBLIC WATER RESOURCES MANAGEMENT

У статті виявлено теоретико-методологічні положення державного управління водними ресурсами шляхом формулювання узагальненої системи та системної моделі механізму державного управління водними ресурсами. Враховуючи класичні визначення державного управління та наявні підходи до управління природокористуванням, запропоновано трактування поняття "державного управління водними ресурсами". Використовуючи системний підхід наведено узагальнену систему державного управління водними ресурсами та розглянуто її основні складові: керуюча підсистема, керована підсистема, зворотній зв'язок, керуючий вплив. Обгрунтовано поняття "механізм державного управління водними ресурсами" та наведено його системну модель, функції, методи та форми їх реалізації.

The article revealed the theoretical and methodological principles of public management of water resources system by formulating the generalized system model and the mechanism of state water management. Considering the classic definition of public administration and existing approaches to environmental management interpretation of the term of "public management of water resources" is proposed. Using a systematic approach summarizes the system of public water management and considered its basic components: a management subsystem, subsystem of control, feedback, operating influence. The concept of "of public administration mechanism of water resources" is proved and its system model, functions, methods and forms of their implementation are given.

Ключові слова: водні ресурси, природокористування, системна модель, механізм державного управління, функції управління, методи управління.

Key words: water resources, natural resources use, system model, mechanism of public administration, management functions, management methods.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Збереження та ефективне використання природного потенціалу водного фонду України потребує регулювання водогосподарської діяльності та раціонального розподілу наявних водних ресурсів з метою задоволення інтересів усіх зацікавлених сторін. Державне втручання у цій сфері є нагальним та неминучим на всіх рівнях організації державного управління — національному, регіональному і місцевому. Потрібно не тільки встановити науково обгрунтовані теоретико-методологічні засади державного управління водними ресурсами, а й розробити ефективні механізми державного управління ними з врахуванням особливостей водного потенціалу України та досягнень європейських країн.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема ефективного державного управління водними ресурсами є складовою загальної проблеми

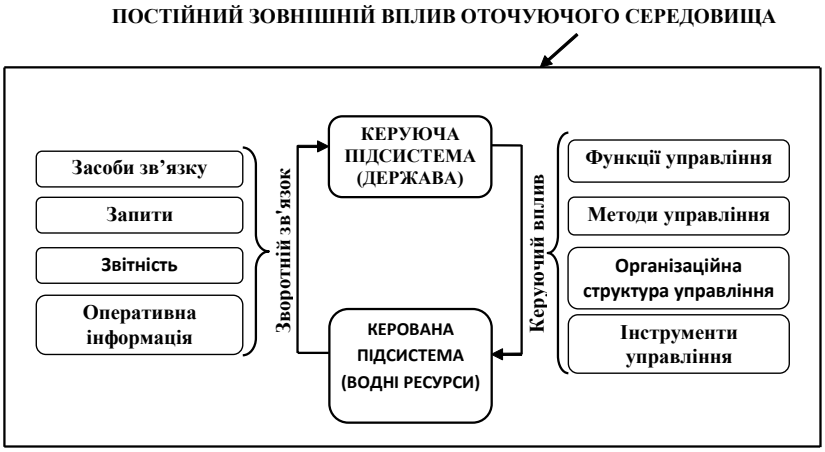

Рис. 1. Узагальнена схема системи управління водними ресурсами

управління природокористуванням та охороною природного навколишнього середовища, які досліджувались у наукових працях провідних вітчизняних учених М.А. Хвесика, В.А. Голяна, Б.М. Данилишина, С.І. Дорогунцова, І.О. Драгана, Т.В. Іванової, В.А. Сташука, А.В. Яцика [4, 7, 10, 11, 12], та зарубіжних вчених В.А. Духовного, В.И. Данилова-Данильяна, Т.Д. Клауссена, Р.Г. Мумладзе, Н.Н. Мирзаева [6; 8]. Більшість праць стосуються техніко-технологічних аспектів управління водними ресурсами у річкових басейнах, охорони довкілля та еколого-економічних аспектів природокористування й водокористування. Питання державного управління водними ресурсами, на жаль, розглядаються у контексті екологічних і економічних проблем та у відриві від теоретичних засад сучасного державного управління.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою наукової статті є виявлення теоретико-методологічних положень щодо державного управління водними ресурсами шляхом формулювання узагальненої системи та системної моделі механізму державного управління водними ресурсами.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Взаємозв'язок усіх видів водних ресурсів, залежність їх стану від структурно-функціональної організації господарського комплексу зумовлює необхідність регламентації управління водним господарством. Функції водних ресурсів у сучасному суспільстві багатогранні та багатогалузеві, неврахування їх ролі на загальнодержавному рівні може привести до загроз національного рівня, що вже має місце в Україні і проявляється через такі аспекти, як: дефіцит води, в першу чергу питної, в окремих регіонах; затоплення і підтоплення територій і населених пунктів; катастрофічні повені і паводки у окремих регіонах, постійне прогресуюче погіршення якості поверхневих і підземних вод переважної більшості річкових басейнів, забезпечення водними ресурсами тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу [10; 11].

Оскільки держава, на думку класиків, державного управління є інститутом, створеним суспільством для вирішення загальносуспільних проблем, розв'язувати водні проблеми, на нашу думку, належить в першу чергу саме державі, яка виступає загальним суб'єктом управління усіма суспільними процесами [1].

Враховуючи класичні визначення державного управління та наявні підходи до державного управління природокористуванням, нами запропоновано дефініцію державного управління водними ресурсами. Під державним управлінням водними ресурсами будемо розуміти особливий вид діяльності держави, який передбачає цілеспрямований вплив державних органів влади через спеціально створений механізм державного управління на процеси водокористування, відтворення та збереження вод в межах окремих річкових басейнів і на території країни в цілому з метою забезпечення сталого і екологічно збалансованого розвитку її водоресурсного потенціалу.

Нагальним у вирішенні цієї проблеми є подальше розкриття теоретико-методологічних засад державного управління водними ресурсами, яке надає розуміння системи та механізму державного управління. Зрозуміло, що спеціально створений механізм державного управління водними ресурсами має бути дієвим і ефективним, спрямованим на досягнення певної стратегічної мети та завдань в сфері державного управління водними ресурсами, враховувати світові досягнення.

Для формалізації системи державного управління водними ресурсами на першому етапі доцільно надати узагальнене представлення системи управління у вигляді узагальненої схеми із подальшою її деталізацією.

При цьому, на початковому етапі дослідження, використовуючи системний підхід, узагальнену систему державного управління водними ресурсами доцільно подати як взаємодію керуючої та керованої підсистем, керуючого впливу керуючої підсистеми на керовану та зворотного зв'язку керованої підсистеми з керуючою, які знаходяться під постійним зовнішнім впливом оточуючого середовища (рис. 1).

Відповідно, керована підсистема управління — об'єкт управління, на наш погляд, це — взаємозв'язані між собою водні ресурси у всій сукупності водних об'єктів із водогосподарськими системами, водогосподарськими об'єктами, установами, підприємствами, організаціями, окремими виконавцями, діяльність яких пов'язана з використанням, охороною та відтворенням водних ресурсів. Керуюча підсистема управління — суб'єкт управління, на наш погляд, це — організована

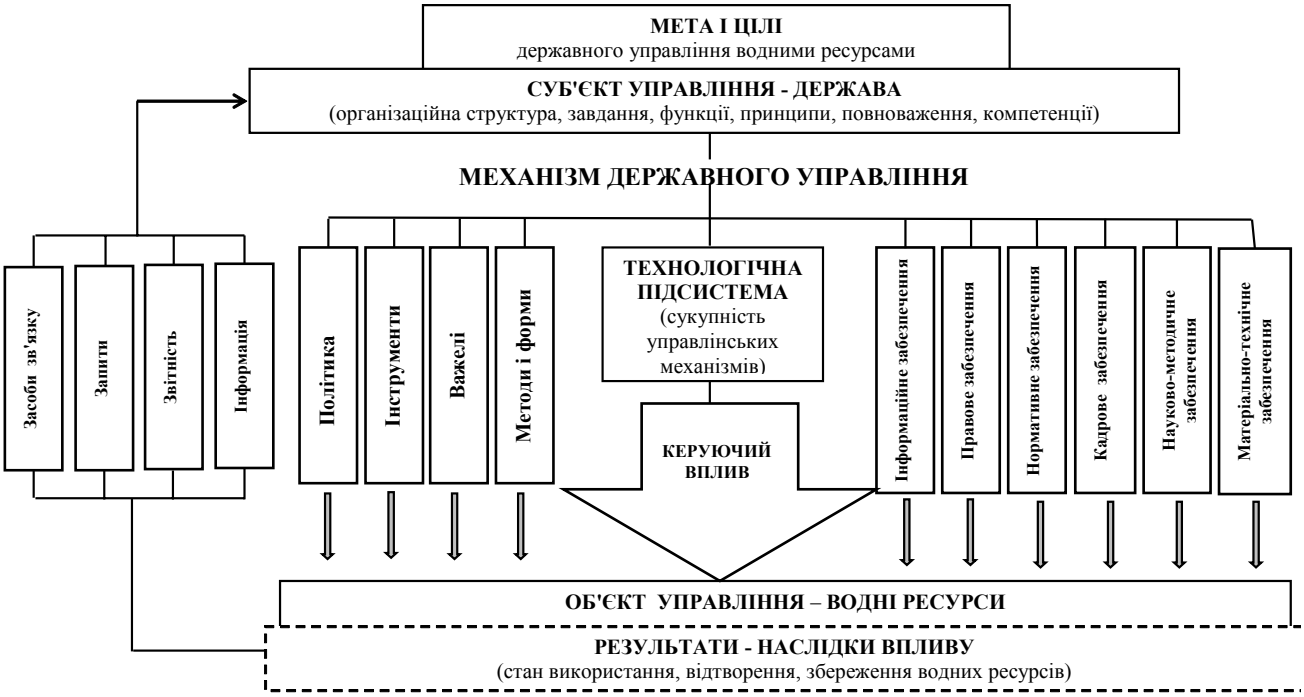

Рис. 2. Системна модель механізму державного управління водними ресурсами

та ієрархічно побудована сукупність юридичних і фізичних осіб, які наділені державою певними повноваженнями для здійснення керуючого та регулюючого впливів на керуючу підсистему.

Керуючий вплив являє собою комплекс цілеспрямованих та організуючих команд, заходів, прийомів, дозволів і заборон тощо, які дозволяють досягати реальних змін у керованій підсистемі. Зворотний зв'язок це — інформування суб'єкта управління щодо ефективності керування та якості проведених змін у керованій підсистемі. Керуючий вплив здійснюється шляхом встановлення основних та спеціальних функцій керуючої підсистеми, застосування певних методів керування для практичної реалізації функцій.

Державне управління водними ресурсами реалізується через державну політику та передбачає також створення дієвого механізму (механізмів) державного управління як складної системоутворюючої структури, яка містить визначені елементи, що у взаємодії забезпечують ефективність управлінських рішень. Очевидно, що у такій узагальненій схемі управління водними ресурсами обов'язково присутній державний механізм управління як його повноцінна складова.

Концептуальне розуміння механізму державного управління варто розгляди як систему елементів, які у своїй сукупній дії приводять до очікуваного результату. Спочатку визначимо дефініцію "механізм державного управління водними ресурсами".

На основі проаналізованих літературних джерел зазначимо, що механізм державного управління водними ресурсами — це складна, штучно створена система з чіткою структурою та взаємозв'язками, яка складається з керуючої, керованої та технологічної підсистем, які в результаті своєї взаємодії справляють відповідний вплив на суспільні процеси користування, відтворення і збереження вод та одержати як результат потрібний загальний стан водних ресурсів у країні [2; 3; 5].

Системна модель запропонованого нами механізму державного управління водними ресурсами наведена на рисунку 2. На відміну від узагальненої схеми в ній деталізовані підсистеми та елементи підсистем, введено технологічну підсистему з набором управлінських дій. Основні складові механізму державного управління водними ресурсами ми вважатимемо підсистемами, оскільки кожна із складових є певним чином самостійною системою з власною структурою, завданнями та принципами функціонування.

Суб'єктом державного управління водними ресурсами, як і в будь-якій іншій сфері виступає держава, так само як і на рисунку 1, це — організована та ієрархічно побудована сукупність юридичних і фізичних осіб, які наділені державою певними повноваженнями для здійснення керуючого та регулюючого впливів на об'єкт управління (Президент, парламент (Верховна рада), уряд, місцеві адміністрації, спеціально уповноважені органи влади та органи місцевого самоврядування).

Об'єктом державного управління в механізмі в цілому виступають водні ресурси держави. Проте у кожному конкретному випадку у якості об'єкта державного управління можуть виступати: річковий басейн за географічно-гідрологічною, геологічною ознакою; водні ресурси адміністративно-територіальної одиниці — області, району, регіону, міста; водні потреби водокористувачів; окремі види вод і водних об'єктів; окремі види водокористування (загальне, спеціальне); окремі види вод: транскордонні, поверхневі, підземні тощо.

Центральною підсистемою в механізмі державного управління водними ресурсами є технологічна підсистема, яка являє собою сукупність політики, інструментів, важелів, методів і форм впливу суб'єкта управління — держави на об'єкт управління — водні ресурси, а також інформаційне, правове, нормативне, кадрове, науково-методичне та матеріально-технічне забезпечення такого впливу.

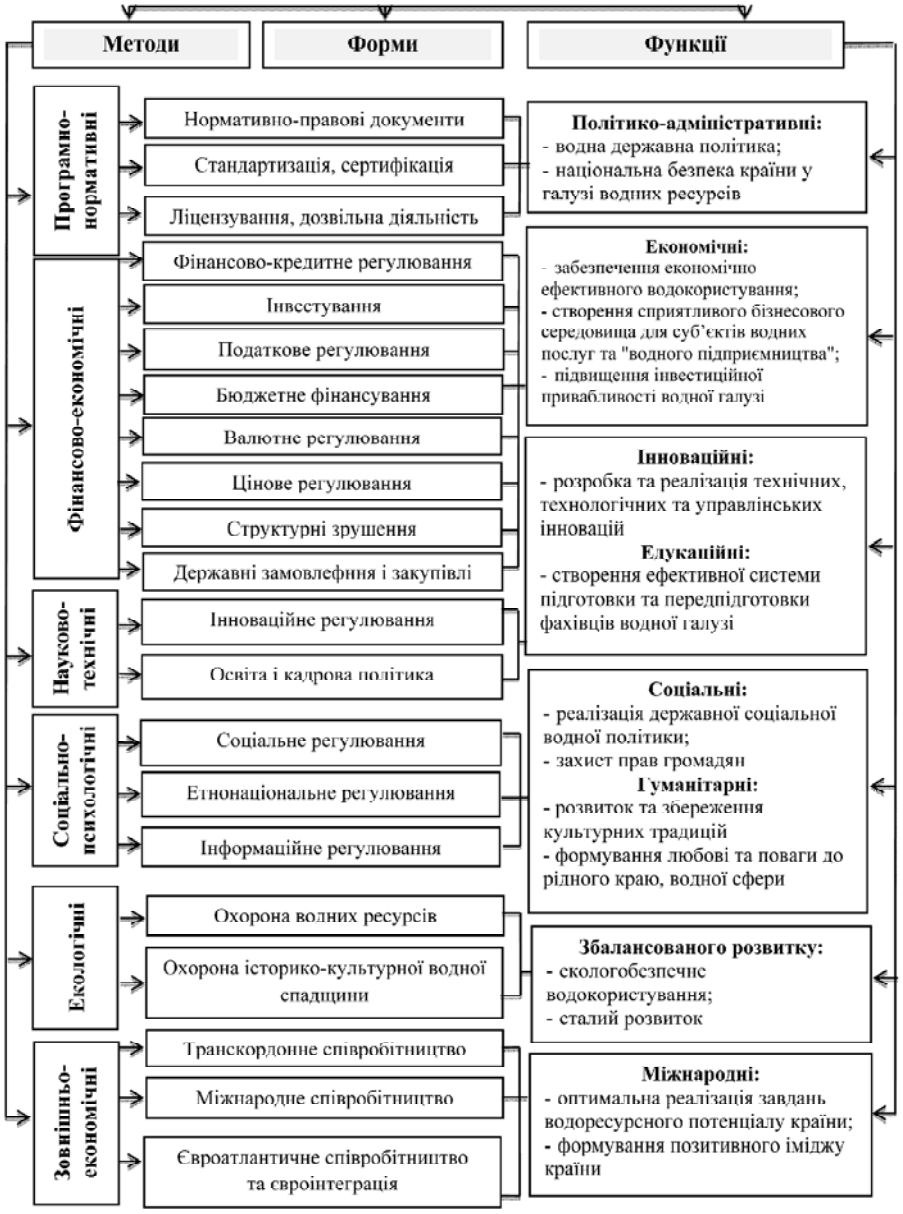

Рис. 3. Функції та методи державного управління водними ресурсами та форми їх реалізації

Результати (наслідки впливу) суб'єкта управління на об'єкт управління у вигляді певного стану водних ресурсів, який контролюється індикаторами щодо процесів використання, відтворення і збереження (охорони) вод та здійснюють зворотній зв'язок між об'єктом управління та суб'єктом управління.

Зворотній зв'язок є надзвичайно важливим видом взаємозв'язку, здійснюється через наявні технічні засоби зв'язку шляхом подання запитів про стан водних об'єктів, подання річної та періодичної статистичної звітності, надходження оперативної інформації шляхом запровадження, наприклад, географічно-інформаційних технологій оцінки та вивчення стану, використання, відтворення і збереження водних ресурсів. Керуючий вплив здійснюється постійно, набуваючи періодично різноманітних форм, відповідно до застосованих методів, важелів і інструментів.

Існує прямий зв'язок між функціями державного управління та методами, за допомогою яких держава може їх реалізувати. Тому при виділенні методів державного управління водними ресурсами важливо простежити їх зв'язок з функціями державного управління водними ресурсами, які конкретизуються з основних функцій управління — планування, організації, реалізації, регулювання, аналізу і контролю [1].

Науковцями запропоновано різні підходи до класифікації методів державного управління та виділення їх груп, наприклад, на прямі і непрямі. Для державного управління водними ресурсами виділимо сім груп методів: програмно-нормативні, фінансово-економічні, науково-технічні, соціальні, психологічні, екологічні та зовнішньоекономічні.

Визначимо за прикладом у [9, с. 14] зв'язок (наслідок) наведених методів з можливими їх формами та функціями державного управління водними ресурсами, схему якого наведено на рисунку 3.

Так, програмно-нормативні методи державного управління реалізуються через такі форми: нормативно-правові документи; стандартизацію і сертифікацію; ліцензування водних послуг та водної діяльності; надання дозволів на спецводокористування та на оренду водних об'єктів тощо. Наведеними формами реалізуються

політико-адміністративні функції державного управління, які полягають у забезпеченні державної водної політики та національної безпеки у сфері водних відносин.

Фінансово-економічні методи реалізуються через такі форми: фінансово-кредитне регулювання, інвестиції у сфері водних ресурсів, податкове регулювання, бюджетне фінансування (державні цільові програми), валютне регулювання, цінове регулювання, структурні зрушення, державні замовлення і закупівлі.

Фінансово-економічними методами реалізуються економічні функції — забезпечення економічно ефективного використання, відтворення та охорони водних ресурсів і створення сприятливого бізнесового середовища для суб'єктів водних послуг та "водного підприємництва" на водних об'єктах, підвищення інвестиційної привабливості водної галузі.

Науково-технічні методи державного управління водними ресурсами реалізуються через дві форми управління: інноваційне регулювання та науково-освітню і кадрову підготовку. Ці форми дозволяють виконувати інноваційну та едукційну функції управління. Інноваційні функції полягають у необхідності розробки та реалізації (впровадженні) технічних і технологічних інновацій у використанні, відновленні та охороні водних ресурсів, що забезпечить підвищення конкурентоспроможності новітньої водної техніки, технологій водопідготовки і водоочистки, водних послуг та конкурентоспроможності пов'язаних (суміжних) з водною сферою галузей.

Едукаційні функції в управлінні полягає у створенні ефективної системи підготовки та перепідготовки фахівців водної галузі (проектувальників, будівельників, експлуатаційників, управлінців, економістів тощо) усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів (бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор наук).

Соціально-психологічні методи державного управління водними ресурсами реалізуються такими формами як соціальне та етнонаціональне регулювання та інформаційне регулювання. Соціальне регулювання дозволяє виконувати соціальні функції управління, які полягають у реалізації державної соціальної політики через розвиток водної соціальної інфраструктури, соціалізацію водних послуг, захист прав громадян України та закордонних громадян, що перебувають на території України, щодо водних потреб.

Через наведені вище форми реалізуються і гуманітарні функції, що полягають у розвитку та збереженні культурних традицій ощадливого використання води, охорони водних ресурсів від забруднення, формуванні поваги до водних професій, любові до історії рідного краю, що пов'язана з подіями на водних об'єктах країни (річках, озерах, морях тощо).

Екологічні методи управління є одними із найголовніших і реалізуються у формах охорони навколишнього природного середовища та формах охорони водних ресурсів, зокрема охорони культурної спадщини на водних об'єктах.

Наведені вище форми екологічних методів управління пов'язані з функцією збалансованого, сталого розвитку сфери водних ресурсів, яка полягає в оптимальному (раціональному) використанні водних ресурсів для галузей економіки і населення в наш час і забезпечення у водних ресурсах прийдешніх поколінь та їх нащадків. Зовнішньоекономічні методи, на нашу думку, реалізуються методами транскордонного співробітництва, міжнародного співробітництва, євроатлантичного співробітництва та євроінтеграції. Ці форми пов'язані з реалізацією міжнародної функції в механізмі державного управління водними ресурсами. Міжнародна функція полягає в оптимальній реалізації завдань покращання воднoресурсного потенціалу країни, зокрема для транскордонних водних ресурсів через різні форми міжнародного, у тому числі транскордонного співробітництва на взаємовигідних умовах та формування позитивного іміджу країни у світі використовуючи міжнародні водні контакти.

До механізму державного управління водними ресурсами, крім суб'єктів та об'єктів, методів і форм їх реалізації, належить також організаційне, правове, інформаційне, кадрове, науково-методичне та матеріально-технічне забезпечення.

Під організаційним забезпеченням державного управління водними ресурсами будемо розуміти систему державних та недержавних організаційних структур, які створені на різних управлінських рівнях (національному, регіональному, місцевому) та реалізують свої функції і рішення за допомогою методів та форм, що належать до їх повноважень.

Під інформаційним забезпеченням державного управління водними ресурсами будемо розуміти комплекс різних видів різноманітної інформації (технічної, технологічної, економічної, екологічної, соціальної, природно-географічної тощо), що характеризує стан водних об'єктів, використання вод, відновлення вод, охорону вод, результати управлінської діяльності, інструменти і механізми (технології) збирання первинної інформації, її обробки, систематизації, збереження, пошуку, актуалізації і поширення.

Кадрове забезпечення механізму державного управління водними ресурсами включає, на нашу думку, питання підготовки та підвищення кваліфікації державних та недержавних службовців, які здійснюють професійну діяльність в органах державної та недержавної влади, громадських організаціях, установах.

Науково-методичне забезпечення державного управління водними ресурсами включає науково-методичні та теоретико-методологічні напрацювання щодо державного управління водними ресурсами, які можуть бути основою прийняття управлінських рішень.

Матеріально-технічне забезпечення механізму державного управління водними ресурсами включає накопичення, зберігання та розподіл фінансових і матеріальних ресурсів, спрямованих на забезпечення виконання прийнятих управлінських рішень чи утримання відповідних організаційних структур.

Правове забезпечення механізму державного управління водними ресурсами включає сукупність законодавчих актів, нормативних державних і відомчих документів, правил поведінки, які регламентують водні відносини в суспільстві.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, в статті наведено авторське бачення механізму державного управління водними ресурсами, який є складною управлінською формою з чітко сформованою структурою та взаємозв'язками і який через сукупність управлінських механізмів здійснює керований вплив на водні ресурси і процеси використання, відтворення і збереження вод, що дає можливість отримувати бажаний (плановий, прогнозований) їх стан. Такий механізм у цілому повинен створювати сприятливі умови і сприятливе середовище для розвитку водної сфери в країні. Вкрай важливим є правильне та чітке визначення організаційного забезпечення як центральної складової механізму державного управління. Саме через підсистему (механізм) організаційного забезпечення реалізуються основні управлінські рішення та державна водна політика.

Література:

1. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления: курс лекций / Г.В. Атаманчук. — 3-е изд., доп. — М.: Изд-во ОМЕГА-Л, 2005. — 584 с.

2. Водна рамкова директива 2000/60/ЄС: основні терміни та їх визначення. — К.: Державний департамент з питань адаптації законодавства Міністерства юстиції України, 2006. — 244 с.

3. Водний Кодекс України [Електронний ресурс]: Відомості Верховної Ради України, № 213/95 від 06.06.1995 р. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр

4. Голян В.А. Інституціональне середовище водокористування: сучасний стан та механізми вдосконалення: монографія / В.А. Голян. — Луцьк: Твердиня, 2009. — 592 с.

5. Загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року [Електронний ресурс]: Закон України № 4836-VI від 24.05.2012 р. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4836-17#n21

6. Интегрированное управление водными ресурсами: от теории к реальной практике. Опыт Центральной Азии: монография / Под ред. проф. В.А. Духовного, д-ра В.И. Соколова, д-ра Х. Мантритилаке. — Ташкент: НИЦ МКВК, 2008. — 364 с.

7. Іванова Т.В. Державне управління сталим екологічним розвитком України та її регіонів у системі раціонального природокористування: теорія, методологія, перспективні напрями: монографія / Т.В. Іванова. — Донецьк: Юго-Восток, 2011. — 400 с.

8. Мумладзе Р.Г. Управление водохозяйственными системами / Р.Г. Мумладзе, Г.Н. Гужина, Н.В. Быковская, А.А Кузьмина. — М.: КНОРУС, 2010. — 208 с.

9. Механізм державного управління туристичною галуззю (регіональний аспект) / М. Біль, Г. Третяк, О. Крайник. — К.: НАДУ, 2009. — 40 с.

10. Сташук В.А. Еколого-економічні основи басейнового управління водними ресурсами / В.А. Сташук. — Дніпропетровськ: Зоря, 2006. — 480 с.

11. Хвесик М.А. Управління водними ресурсами України / М.А. Хвесик, О.В. Яроцька. — К.: РВПС України НАНУ, 2004. — 53 с.

12. Яцик А.В. Водне господарство в Країні / А.В. Яцик, В.М. Хорєв. — К.: Генеза, 2000. — 456 с.

References:

1. Atamanchuk, G. V. (2005), Teorija gosudarstvennogo upravlenija: kurs lekcij [The theory of governance: a course of lectures] , Izd-vo OMEGA-L, Moskva.

2. Vodna ramkova dyrektyva 2000/60/IeS: osnovni terminy ta yikh vyznachennia (2006), [Water Framework Directive 2000/60 / EC: Basic Terms and Definitions], Derzhavnyi departament z pytan adaptatsii zakonodavstva Ministerstva yustytsii Ukrainyennia, Kuiv, Ukraine.

3. The official web site of Verkhovna Rada of Ukraine (1995), "Water Code of Ukraine", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр (Accessed 06 June 1995).

4. Holian, V. A. (2009), Instytutsionalne seredovyshche vodokorystuvannia: suchasnyi stan ta mekhanizmy vdoskonalennia: monohrafia [The institutional environment water: current situation and improve mechanisms: monograph], Tverdynia, Lutsk, Ukraine.

5. The official web site of Verkhovna Rada of Ukraine (2012), "National Target Program on Water Resources Management and Environmental Rehabilitation of the Dnipro River for the period by 2021", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/ laws/show/4836-17#n21 (Accessed 24 May 1995).

6. Duhovnyu, V. A. Sokolov, V. I. and Mantritilake, H. (2008), Integrirovannoe upravlenie vodnymi resursami: ot teorii k real'noj praktike. Opyt Central'noj Azii. Monografija [Integrated Water Resources Management: from theory to actual practice. Central Asian Experience. Monograph], NIC MKVK, Tashkent.

7. Ivanova, T. V. (2011), Derzhavne upravlinnia stalym ekolohichnym rozvytkom Ukrainy ta yii rehioniv u systemi ratsionalnoho pryrodokorystuvannia: teoriia, metodolohiia, perspektyvni napriamy. Monohrafiia [State management of environmental sustainability Ukraine and its regions in the system of rational nature: theory, methodology, perspective directions. Monograph], Yuho-Vostok, Donetsk.

8. Mumladze, R. G. Guzhina, G. N. Bykovskaja, N. V. and Kuz'mina, A. A. (2010), Upravlenie vodohozjajstvennymi sistemami, [Management of Water Resources Systems], KNORUS, Moskva.

9. Bil, H. Tretiak, M. and Krainyk, O. (2009), Mekhanizm derzhavnoho upravlinnia turystychnoiu haluzziu (rehionalnyi aspekt) [The governance of tourism industry (regional aspect)], NADU, Kyiv, Ukraine.

10. Stashuk, V. A. (2006), Ekoloho-ekonomichni osnovy baseinovoho upravlinnia vodnymy resursamy [Ecological and economic foundations of basin water resources management], Zoria, Dnipropetrovsk, Ukraine.

11. Khvesyk, M. A. and Yarotska, O. V. (2004), Upravlinnia vodnymy resursamy Ukrainy, [Water Management of Ukraine], RVPS Ukrainy NANU, Kyiv, Ukraine.

12. Iatsyk, A. V. and Khoriev, V. M. (2000), Vodne hospodarstvo v Kraini, [Water management in the country], Heneza, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2015 р.

УДК 35.088.6 (477)

І. В. Поліщук,
аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту,
Національна академія державного управління при Президентові України, м. Київ

МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

I. Polishchuk,
PhD student of the Parliamentarism and Political Management Department
of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv

THE MECHANISMS OF PROFESSIONAL POTENTIAL DEVELOPMENT OF CIVIL SERVANTS IN UKRAINE

Зроблено аналіз механізмів розвитку професійного потенціалу державних службовців в Україні з точки зору нормативно-правового та практичного підходів. Виділено сильні та слабкі сторони розвитку професійного потенціалу державних службовців в Україні. Означено основні напрями вдосконалення механізмів розвитку професійного потенціалу державних службовців в Україні.

The analysis of the mechanisms of professional potential development of civil servants in Ukraine from the statutory and regulatory as well as from practical point of view has been done. Strengths and weaknesses of professional potential development of civil servants in Ukraine have been outlined. Key directions for the improvement of the mechanisms of professional potential development of civil servants in Ukraine have been designated.

Ключові слова: потенціал, професійний розвиток; професійний потенціал, розвиток професійного потенціалу.
Key words: potential, professional development, professional potential; professional potential development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Економічні зрушення в суспільстві, інформатизація всіх сфер життя, глобалізація та значний технічний прогрес потребують від сучасної людини перебудови "стосунків зі світом", підвищення темпу життя, уміння швидко сприймати та аналізувати інформацію. У зв'язку з цим важливим завданням постає використання людиною всіх наявних у неї ресурсів та їх всебічний розвиток.

Тому особливої актуальності набуває питання розвитку професійного потенціалу державних службовців як основних стовпів функціонування держави як системи. Розвиток професійного потенціалу державних службовців, і, як наслідок, ефективна діяльність держави, є стратегічним пріоритетом української держави, тому для розуміння необхідних змін у цьому напрямі потрібно проаналізувати існуючі механізми розвитку професійного потенціалу державних службовців в Україні та запропонувати перспективні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вивченню питань механізмів розвитку професійного потенціалу державних службовців в Україні присвячено достатньо наукових праць. Зокрема, в роботах вітчизняних учених — К.К. Баранцева, П.М. Василенко, В.Л. Лапшина, І.П. Маноха, В.Р. Міляєва, І.В. Мурашко, Н.Р. Нижник, І.І. Нинюк, Л.А. Пашко, І.Г. Сурай, І.Г. Утюж. Питання професійного розвитку особистості у своїх наукових працях розкривали такі вітчизняні дослідники, як: Б.О. Федоришин, В.О. Моляко, Є.О. Мілерян, П.С. Перепелиця, Г.О. Балл, К.К. Платонов, К.М. Гуревич. Серед зарубіжних вчених, які розглядали різні аспекти професійного розвитку, ми відзначаємо Д. Супер, Д. Міллер, Л. Бандура, Й. Лінгарт, С. Балей, К. Чарнецкі.

Питання, які стосуються психологічних теорій особистості, досліджували Б.Г. Ананьев, О.Г. Асмолов, Б.Ф. Ломов, Е.О. Клімов, Н.Н. Нечаєв, Г.В. Суходольсь-

Таблиця 1. Порівняльна характеристика змісту поняття "професійний розвиток"

Контексти розгляду цього поняття			
навчання протягом життя	***соціалізація***	***самореалізація***	***управління людськими ресурсами***
Професійний розвиток відповідає за вдосконалення навичок задля досягнення успіху у певній професії через постійне навчання [2]	Професійний розвиток спрямований на присвоєння людиною різних аспектів світу праці, а саме, професійних ролей [10]	Професійний розвиток розглядається як необхідність внутрішнього світу людини, її активності та самореалізації [3]	Професійний розвиток відіграє ключову роль у забезпеченні поінформованості, високої кваліфікації та мотивації працівників [1]

кий; психологічні теорії професійного становлення досліджували А.А. Бодальов, Ю.М. Забродін, Т.В. Кудрявцев, А.К. Марков, В.А. Бодров, Н.С. Пряжников, С.Н. Чистякова, Є.О. Климов, Е.Ф. Зеєр, Л.М. Мітіна. Вітчизняні концепції професійного розвитку належать О.О. Бодальову, Є.О. Клімову, Н.В. Кузьміній, О.К. Марковій, Л.М. Мітіній, В.Д. Шадрікову.

Починаючи з періоду екзистенціалізму та гуманістичної філософії, професійний розвиток особистості розглядається з позиції її "потенціалу", у тому числі, "професійного, адже людина — соціальна істота, її професійна діяльність складає 40% від загальної життєдіяльності.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає у визначені основних напрямів удосконалення механізмів розвитку професійного потенціалу державних службовців в Україні шляхом здійснення їх теоретико-методологічного аналізу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Людиноцентричний підхід, який передбачає необхідність забезпечення наповненості як мисленнєвої, так і духовно-тілесної складової життєдіяльності людини для її повної самореалізації та ефективної професійної діяльності, є основоположною стратегією в управлінні в провідних країнах світу. В даному контексті розвиток професійного потенціалу державних службовців в Україні є необхідною передумовою ефективного функціонування державної служби як інституції, враховуючи останні світові підходи до забезпечення ефективного управління.

Відмітимо, що згідно з пунктом 1 статті 3 Закону України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики", модернізацію державної служби з урахуванням європейського досвіду на принципах професійності та політичної нейтральності визначено однією з основних засад політики у сфері розбудови державності [6].

Стратегія державної кадрової політики на 2012 — 2020 роки визначає пріоритети розвитку кадрової політики та основи професіоналізації державної служби. Зокрема серед основних цілей та завдань державної кадрової політики — досягнення високого рівня розвитку людського потенціалу держави, задоволення очікувань населення щодо професійної самореалізації, гідної оплати праці [8].

Нова модель розвитку державної служби, представлена 1 грудня 2014 року Головою Національного агентства з питань державної служби України К.Ващенко, передбачає: розмежування політичних та адміністративних посад, винятково конкурсний добір на державну службу (у тому числі, на вищі керівні посади), компетентнісну модель управління людськими ресурсами, гармонізацію державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, оптимізацію функцій, скорочення чисельності та встановлення прозорої моделі оплати праці і відповідальності за прийняті рішення [11].

У стратегії сталого розвитку "Україна — 2020" також ідеться про те, що серед основоположних реформ, які є необхідними для України, реформа державної служби та реорганізація державних органів є пріоритетними напрямами. Так, на 2020 рік передбачається оновлення кадрового складу державних службовців на 70%. Серед пріоритетів реформи державної служби також важливими є:

— запровадження механізмів об'єктивного добору кадрів та просування по службі;

— встановлення вимог до професійної компетентності та високих етичних стандартів;

— підвищення мотивації державного службовця, рівня його соціального та матеріального захисту [4].

Згідно з пунктом 2 статті 2 Закону України "Про професійний розвиток працівників", державна політика у сфері професійного розвитку працівників формується за принципами:

— доступності професійного розвитку працівникам;

— вільного вибору роботодавцем форм і методів забезпечення професійного розвитку працівників з урахуванням специфіки їх роботи;

— додержання інтересів роботодавця та працівника;

— безперервності процесу професійного розвитку працівників [7].

Стимулювання професійного зростання працівника лежить на роботодавцеві. В Законі вказано, що форми, види і методи професійного навчання обираються роботодавцем, а не працівником, що вказує на обмеженість впливу працівників на визначення пріоритетів професійного розвитку.

Закон України "Про професійний розвиток працівників" визначає професійне навчання працівників як процес цілеспрямованого формування у них спеціальних знань, розвиток необхідних навичок та вмінь, що дають змогу підвищувати продуктивність праці, максимально якісно виконувати функціональні обов'язки, освоювати нові види професійної діяльності, що включає первинну професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників відповідно до потреб виробництва [7].

Уточнено, що поняття "професійний потенціал" є багатогранним; характеризується сукупністю можливостей особи, які можуть бути використані у певній сфері

та за певних обставин; включає теоретичні, емпіричні, практичні, психологічні аспекти розвитку особистості [5].

Тобто професійний потенціал державних службовців передбачає їхній професійний розвиток, який, в свою чергу, досліджувався, починаючи з 1857 року у різних контекстах (табл. 1).

Як видно з таблиці 1, "особистісний розвиток є невіддільним від професійного, в основі кожного лежить принцип саморозвитку, що детермінує здатність особистості перетворювати власну життєдіяльність на предмет практичного втілення та призводить до вищої форми життєдіяльності — творчої самореалізації, і у підсумку — життєтворчості та мотивації" [9, с. 89].

Професійний розвиток у залежності від пріоритетності вибраних принципів його дослідження характеризується зміною таких складових професійного потенціалу особистості, як професійні навички, професійні ролі, самореалізація та мотивація.

Для визначення механізмів державного управління, які забезпечують зростання цих складових, критеріями взято:

— знання (загальні, спеціальні);

— практичні якості (навички, вміння);

— особистісні (ділові, емоційні, комунікаційні, творчі, ціннісно-моральні) та психофізіологічні якості (стан здоров'я, пам'ять, мислення).

Розглянемо їх окремо.

1. Механізми розвитку знань (загальні; спеціальні) та розвиток практичних якостей (навички, вміння).

1.1. Номативно-правове забезпечення. Згідно з пунктами 5—7 статті 6 Закону України "Про професійний розвиток працівників", розвиток знань, вмінь та навичок можуть здійснювати за допомогою формального і неформального професійного навчання працівників.

1.2. Формальне професійне навчання працівників робітничим професіям включає первинну професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації робітників і може здійснюватися безпосередньо у роботодавця або організовуватися на договірних умовах у професійно-технічних навчальних закладах, на підприємствах, в установах, організаціях, а працівників, які за класифікацією професій належать до категорій керівників, професіоналів і фахівців, — перепідготовку, стажування, спеціалізацію та підвищення кваліфікації і може організовуватися на договірних умовах у вищих навчальних закладах.

За результатами формального професійного навчання працівникові видається документ про освіту встановленого зразка.

Неформальне професійне навчання працівників здійснюється за їх згодою безпосередньо у роботодавця згідно з рішенням роботодавця за рахунок його коштів з урахуванням потреб власної господарської чи іншої діяльності [7].

Особливістю підвищення кваліфікації державних службовців в Україні є її обов'язковість та періодичність у профільному закладі — в Інституті підвищення кваліфікації керівних кадрів Національної академії державного управління при Президентові України (далі — Інститут).

Розвиток знань, умінь та навичок в Інституті відбувається на компетентнісний основі. Зокрема вміння та навички розвиваються за допомогою використання новітніх інтерактивних технологій навчання та форм занять, зокрема: тематичних зустрічей, круглих столів, лекцій, інтерактивних семінарів-практикумів, практичних занять, обмінів досвідом, тренінгів, дискусій, майстер-класів та інших форм проведення занять. Розвиток знань забезпечується за рахунок навчальних програм, які сприяють розвитку професійної компетентності слухачів, зокрема оволодінню ними інформацією про зміни у законодавчих, нормативно-правових актах і шляхи їх впровадження для функціонування і розвитку державного управління і місцевого самоврядування.

З точки зору потреб державних службовців, згідно з аналізом 2451 анкети, що становить репрезентативну вибірку державних службовців, що проходили підвищення кваліфікації у 2014 р., було визначено та узагальнено актуальні питання, розгляду яких потребують слухачі на заняттях. Це:

— фінансово-економічна складова державного управління (економічний розвиток територій; соціально-економічний розвиток регіону; забезпечення економічної безпеки України; оцінка рівня тіньової економіки в Україні) — 2% респондентів;

— міжбюджетні відносини в фінансовій системі України (Напрями реформування місцевих бюджетів; реалізація державної податкової політики; бюджетно-фінансова звітність; використання бюджетних коштів у сфері будівництва); 4% респондентів;

— адміністративно-територіальна реформа (реформа місцевого самоврядування); 3% респондентів;

— Україна в системі міжнародних відносин (адаптація українського законодавства до законодавства ЄС; основні вектори зовнішньої політики України; місце України в геополітичних відносинах; україно-російські взаємовідносини: геополітичний аспект); 4% респондентів;

— комунікативні технології в органах державної влади (комунікації органів влади зі ЗМІ; питання створення єдиного простору обміну інформацією між органами влади; комунікації у колективі; комунікації органів влади зі ЗМІ; зв'язки з громадськими організаціями та ЗМІ; інформаційні війни; регулювання доступу до публічної інформації; вимоги до роботи зі зверненнями громадян; аналіз закону України "Про доступ до публічної інформації"); 7% респондентів;

— психологічні особливості діяльності державних службовців (психологічні аспекти роботи керівника; самоменеджмент керівника; ефективне управління часом (time — management) у державному управлінні; управління проектами як елемент менеджменту; коучинг; психологічний супровід діяльності державних службовців; управління особистою ефективністю; лідерство; психологічні аспекти управління конфліктами в організаціях; стратегія і тактика ведення переговорів; професійна етика; антикризовий менеджмент); 24% респондентів;

— кадровий менеджмент в управлінській діяльності (стратегія кадрового менеджменту в управлінському апараті; кадрова політика на державній службі); 7% респондентів;

— підготовка та оформлення організаційно-розпорядчих документів в органах влади (ділова українська мова; впровадження електронних документів з використанням електронного цифрового підпису в органах державної влади; підготовка документів з аналізу проектів нормативно-правових актів та аналізу державної політики); 9% респондентів;

— інвестиційна діяльність в органах державної влади (розвиток інвестиційної діяльності та державна підтримка інноваційних проектів; підготовка та реалізація інвестиційних проектів); 1% респондентів;

— досвід державного управління (аналіз українського і міжнародного досвіду державної служби; міжнародний досвід вирішення соціальних, економічних проблем; школа державного управління в Європі та світі); 4% респондентів;

— організація підвищення кваліфікації (питання андрагогіки); 1% респондентів;

— вироблення державної політики на сучасному етапі (співпраця з органами виконавчої влади; участь громадськості в управлінні державою; функціонування органів державної влади в умовах надзвичайного стану; формування публічної політики: підготовка рішень, втілення, оцінювання результатів; перспективи розвитку державно-приватного партнерства в Україні; ефективне управління ресурсами; особливості лобістської діяльності; контроль в державному управлінні); 21% респондентів;

— етика в державному управлінні (моральнісна та антикорупційна складова); 5% респондентів;

— надання адміністративних послуг; 1% респондентів;

— моніторинг та оцінювання державних цільових програм; 3% респондентів;

— аналітична діяльність в державному управлінні; 4% респондентів.

Як видно з отриманих результатів дослідження, більшість респондентів віддають перевагу таким темам, як психологічні особливості діяльності державних службовців та вироблення державної політики, що вказує на потреби державних службовців у вдосконаленні особистісних вмінь та навичок та у практичній орієнтації навчання. Крім того, особливу увагу респонденти надали питанням підготовки та оформлення організаційно-розпорядчих документів в органах влади та кадровому менеджменту, так як ці питання є особливо актуальними для державної служби протягом останніх років.

Відмічаємо, що найбільшу зацікавленість у слухачів 2014 року навчання викликали такі теми семінарів: "Менеджмент в органах державної влади і органах місцевого самоврядування"; "Управління персоналом в органах державної влади і органах місцевого самоврядування"; "Етичні засади державної служби. Запобігання та протидія корупції"; "Організація контролю та виконавської дисципліни в органах влади"; "Управління державними програмами. Моніторинг та оцінювання"; "Аналіз політики. Підготовка аналітичних документів"; "Сучасні технології та ефективні комунікації інформаційного забезпечення діяльності органів влади"; "Психологічні основи ефективного управління"; "Конфлікти, стреси, маніпулювання в управлінській і політичній діяльності"; "Культура та етика діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування"; "Культура ділового мовлення як інструмент кар'єрного зростання державного службовця. Публічні комунікації".

З'ясовано в ході анкетування, проведеного нами в ІПККК, що отримані під час навчання знання та вміння, здобуті під час підвищення кваліфікації, використовуються державними службовцями центральних органів виконавчої влади при плануванні та організації роботи (86,3% від загальної кількості респондентів); прийнятті управлінських рішень (67,4%); організації аналітичної роботи (59,3%); проведенні нарад та зустрічей (52,8%); підготовці ділових документів (51,3%); організації контролю виконання доручень (44,4%). Державні службовці місцевих органів виконавчої влади та посадові особи органів місцевого самоврядування, отримані знання та вміння спрямують планування роботи та підготовку й прийняття управлінських рішень (89,6%); організаційно-розпорядчу роботу (62,5%); забезпечення реалізації програм соціально-економічного і культурного розвитку області, району, інших цільових програм та організацію інформаційно-аналітичної роботи (58,3%); організацію контролю виконання доручень (50,0%) та роботу із зверненнями громадян (37,5%).

Ці показники свідчать, на наш погляд, про те, що державні службовці недостатньо пов'язують свої професійні компетенції (система обов'язків та повноважень) з навчанням в ІПКК та впливом результатів навчання на зростання їх професійної кар'єри.

2. Механізми розвитку особистісних якостей (ділові, емоційні, комунікаційні, творчі, ціннісно-моральні).

З'ясовано, що розвиток особистісних якостей забезпечується шляхом безпосередньої діяльності на робочому місці, де контроль за даним процесом забезпечується безпосереднім керівником. Все ж, дана категорія потребує окремої уваги, адже тільки від керівника залежить рівень розвитку особистісних якостей в контексті розвитку професійного потенціалу.

3. Механізми розвитку психофізіологічних якостей (стан здоров'я, пам'ять, мислення)

Розвиток якостей даної категорії має здебільшого індивідуальну основу, де людина сама вирішує чи потрібен їй такий розвиток не в контексті розвитку професійного потенціалу, а в рамках загального розвитку.

З'ясовано, що в українській системі підвищення кваліфікації розвиток професійного потенціалу державних службовців залежить від керівників, в той час як сама людина має опікуватись власним розвитком, володіючи більш актуальним розумінням власних потреб, сильних та слабких сторін, інтересів.

Ми погоджуємось із думками вітчизняних науковців про те, що до проблем вітчизняної системи професійного розвитку державних службовців слід віднести:

— перевагу пропозиції до професійного навчання над попитом; попит недостатньо виражений;

— єдиний підхід до навчання спеціалістів різних галузей з різними інтересами та посадовими обов'язками;

— недостатню кількість державних службовців проходять підвищення кваліфікації, яка у законодавчому вимірі має відбуватися раз на 5 років;

— програма підвищення кваліфікації є короткою;

— складно виміряти дієвість підвищення кваліфікації та її результати.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Механізми розвитку професійного потенціалу державних службовців в Україні здебільшого представлені в контексті професійного розвитку, що є звуженим розумінням необхідності розвитку професійного потенціалу людини. До позитивних механізмів розвитку професійного потенціалу державних службовців в Україні ми віднесли ті його складові, які дотичні до професійного розвитку, а саме: розвиток знань, умінь та навичок.

На законодавчому рівні в Україні закріплені такі принципи професійного розвитку, як навчання протягом життя, саморозвиток, мотивація, але проблема в тому, що реалізація законодавчих принципів залежить навіть не від самих державних службовців, а від їх керівників. Тому має бути розроблена система стимулювання державних службовців на базі Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів, яка має бути закріплена на законодавчому рівні для забезпечення професіоналізації державних службовців в Україні. Розвиток професійного потенціалу передбачає активне відношення людини до світу та природну потребу людини в самореалізації.

Література:

1. Human Resources — Professional Development and Evaluation Programs [Електронний ресурс] / Austin Community College. — Режим доступу: http://www.austincc.edu/hr/profdev/overview.php

2. Professional development [Електронний ресурс] / Dictionary.com. — Режим доступу: http://dictionary.reference.com/browse/professional+development

3. Влияние педагогических традиций на становление и развитие личности будущего учителя. Сборник материалов научной конференции. Россия, Якутск, Северо-Восточный федеральный университет имени М.К. Аммосова, 6—7 ноября 2013 г. [Електронний ресурс] / под ред. А.Д. Николаевой, О.П. Осиповой, И.С. Алексеевой. — Киров: МЦНИП, 2013. — С. 554.

4. Нова державна служба: нова модель державного сервісу [Електронний ресурс] / Реформи в Україні. — Режим доступу: http://reforms.in.ua/initsiatyvy/prez-rds-28.11.2014.pdf

5. Поліщук І.В. Роль професійного потенціалу державних службовців у вітчизняній системі професіоналізації керівних кадрів / І.В. Поліщук // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. — Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ "Магістр", 2014. — Вип. 4 (47). — С. 337—345.

6. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01 липня 2010 р. № 2411-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua

7. Про професійний розвиток працівників: Закон України від 12 січня 2012 р. № 4312-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

8. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012 — 2020 роки: Указ Президента України від 01 лютого 2012 р. № 45/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.president.gov.ua

9. Професійна діагностика / Упорядник Т. Гончаренко. — К.: Ред. Загальнопед. газ., 2004. — 120 с.

10. Профессиональное развитие [Електронний ресурс] / Словари и энциклопедии. — Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/psihologic/1436

11. Реформи державної служби [Електронний ресурс] / Реформи в Україні. — Режим доступу: http://reforms.in.ua/initsiatyvy/reforma-derzhavnoi-sluzhby.html

References:

1. The official site of Austin Community College (2015), "Human Resources — Professional Development and Evaluation Programs", available at: http://www.austincc.edu/hr/profdev/overview.php (Accessed 06 February 2015).

2. Online dictionary Dictionary.com (2015), "Professional development", available at: http://dictionary.reference.com/browse/professional+development (Accessed 06 February 2015).

3. "The influence of pedagogical traditions on the evolvement and development of personality of future teacher" (2013), Sbornik materialov nauchnoi konferentsyi [Digest of the Scientific Conference], Nauchnaia konferentsyia [Scientific conference], M. K. Ammosov North-Eastern Federal University, Yakutsk, Russia, p. 554.

4. The web-site of reforms in Ukraine (2014), "New state service: new model of state service", available at: http://reforms.in.ua/initsiatyvy/prez-rds-28.11.2014.pdf (Accessed 06 February 2015).

5. Polishchuk, I.V. (2014), "The role of professional potential of civil servants within the national system of professional development of senior executives", Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia, vol. 47, pp. 337—345.

6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), The Law of Ukraine "On the fundamentals of internal and external policy", available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2411-17 (Accessed 06 February 2015).

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "On professional development of employees", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4312-17 (Accessed 06 February 2015).

8. President of Ukraine (2012), "Decree of the President of Ukraine "On the strategy of State personnel policy for 2012—2020", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/45/2012 (Accessed 06 February 2015).

9. Honcharenko, T. (2004), Profesiina diahnostyka [Professional diagnosis], Red. Zahalnoped. haz., Kyiv, Ukraine.

10. Online dictionaries and encyclopedias (2015), "Professional development", available at: http://dic.academic.ru/dic.nsf/psihologic/1436 (Accessed 06 February 2015).

11. The web-site of reforms in Ukraine (2014), "Reforms of state service", available at: http://reforms.in.ua/initsiatyvy/reforma-derzhavnoi-sluzhby.html (Accessed 06 February 2015).

Стаття надійшла до редакції 11.02.2015 р.

УДК 351.9

Д. О. Березовський,
аспірант, Донецький державний університет управління, м. Маріуполь

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ ПРИ ВИКОРИСТАННІ МОНІТОРИНГУ ТА КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

D. Berezovsky,
graduate student, Donetsk State University of Management Mariupol

ANALYSIS OF THE MAIN PROBLEMS AT THE USE OF MONITORING AND CONTROL IN PUBLIC ADMINISTRATION

У даній статті розглядаються основні проблеми при використанні моніторингу та контролю в системі державного управління. Виділені найбільш істотні причини і основні сфери даних недоліків. Проведено аналіз існуючих перешкод у використання моніторингу та контролю в системі державного управління. Наведені позитивні приклади та рекомендації щодо мінімізування та нівелювання існуючих проблем.

This article discusses the main problems with the use of monitoring and control in the public administration system. The most essential reasons and areas of these shortcomings have been allocated. The existing obstacles in the use of monitoring and control in public administration system have been analyzed. Positive examples and recommendations regarding minimizing and mitigating existing problems have been given.

Ключові слова: моніторинг, фінансовий контроль, управління, державне управління, зворотній зв'язок, демократичне суспільство, державний аудит, громадський контроль.
Key words: monitoring, financial control, management, public administration, feedback, democratic society, the state public, civil control.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі розвитку України, використання різних механізмів моніторингу та контролю в системі державного управління є тим самим важелем, яким вже давно активно користуються США і країни ЄС, для підвищення ефективності та результативності роботи органів державного управління. На жаль, діюча система моніторингу та контролю в Україні не дає того позитивного ефекту, який ми можемо спостерігати за кордоном. Тому формування стабільної та якісної системи проведення моніторингу та контролю є першочерговим завданням не лише на рівні окремих міст, районів, а й країни в цілому. Однак неможливо створити ефективну систему не враховуючи проблем, які можуть виникнути в ході її реалізації. Тому слід провести аналіз існуючих проблем і дати оцінку діючих систем та моделей проведення моніторингу та контролю у сфері державного управління.

АНАЛИЗ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ПРОБЛЕМЫ

Виявленням основних проблем при використанні контролю займалися такі автори, як: Н.А. Аюбов, Ю.А. Виходець, Г.В. Даценко, М. Клим, Л.Ю. Патраманська, З.М. Пересунько, Ю.В. Півняк, A. Podgorska , А.А. Шевченко, Д.І. Щербо.

Питаннями вдосконалення моніторингу в системі державного управління присвятили свої праці таки автори: А.А. Акмалова, Д.Ю. Арабаджієв, З.В. Гбур, Є.А. Карловська, Т.А. Крушельницька і багато інших авторів. Однак ця тема на сьогоднішній день потребує більш детального вивчення.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є проведення аналізу існуючих перешкод і недоліків у використанні моніторингу та контролю в державному управлінні, а також надання рекомендацій стосовно мінімізації та усунення існуючих проблем.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Однією з найголовніших функцій у системі державного управління є державний фінансовий контроль, значення якого зростає з кожним роком. На даний момент тільки створення ефективної системи державного фінансового контролю та її використання належним чином в управлінні державними фінансовими ресурсами стає передумовою реалізації ефективної економічної політики в Україні, що дозволить забезпечити стабільне функціонування системи державної влади.

Недооцінка ролі і місця державного фінансового контролю призводить до того, що сьогодні поза контролем держави залишається ряд питань діяльності як державних, так і підприємницьких структур, які безпосередньо пов'язані з бюджетом та використанням державної власності.

По-перше, відсутній належний контроль за доходами Державного та місцевих бюджетів. Наприклад, сьогодні перевірку податкових надходжень здійснюють податкові органи, митних зборів — митні органи, пенсійних внесків — органи Пенсійного фонду України. Все це збільшує кількість виходу на один об'єкт осіб, які здійснюють перевірку, і знижує ефективність контролю за доходами бюджету.

По-друге, відсутній державний аудит підприємницької діяльності, про необхідність здійснення такого контролю свідчать дані статистики. Сьогодні майже кожне друге

підприємство, якщо вірити офіційним даним, є збитковим. Важливою проблемою є контроль за використанням державної та комунальної власності та фінансами підприємств, що функціонують на підставі цієї власності.

По-третє, постійним державним фінансовим контролем не охоплений весь бюджетний процес: від початку формування бюджетних запитів, затвердження відповідних бюджетів і кошторисів, фінансування витрат, до оплати рахунків і фактичного використання ресурсів. Важливою проблемою системи державного фінансового контролю є невизначеність механізму його впливу на управління фінансовими ресурсами на регіональному рівні [1].

Наразі очевидно, що створення якісної моделі державного фінансового контролю, яка відповідає сучасним вимогам демократичного суспільства та сприяє більш ефективному розвитку фінансової системи, потребує невідкладного вирішення різноманітних проблем і усунення перешкод.

Одними з основних проблем є наступні:

1. Відсутність чіткої повномасштабної нормативно-правової бази. Державний фінансовий контроль не стандартизований, немає загальних правил контролю.

2. Контрольна діяльність державних органів не відповідає поставленим вимогам, тоді як існуюча система звітності в деяких контрольних органах не дозволяє судити про реальне виконання ними своїх функцій.

3. Немає достатнього чіткого визначення місця та ролі кожного суб'єкта державного фінансового контролю в цілісній системі, що, крім іншого, породжує численні колізії та обумовлює перекладання відповідальності.

4. Відсутність чіткого розмежування діяльності та нераціональний поділ обов'язків між суб'єктами контролю.

5. Низький рівень взаємодії між органами фінансового контролю, комунікаційні системи між ними не достатньою мірою відпрацьовані [2, с. 34—35].

Щодо методів організації та функціонування, то істотними є такі проблеми:

1. Відсутність єдності суб'єктів з питань формування кадрової політики

2. Низький рівень підготовки спеціалістів

3. Відсутність стандартизації методичних рекомендації щодо організації контролю [3, с. 140].

Серйозною перешкодою, безсумнівно, можна вважати громіздку структуру органів державного фінансового контролю.

Дотепер законодавство не містить визначення "фінансового контролю", не встановлено його систему, не визначено головного органу з фінансового контролю — існують лише загальні положення щодо проведення контрольних заходів. Питання фінансового контролю в Україні регулюється великою кількістю нормативних актів. Не проведено належну роботу щодо інформаційної взаємодії органів державної влади, в першу чергу ДФІ, Держфінмоніторингу і ДПА, не налагоджено взаємний доступ до різних реєстрів, якими опікуються органи влади, що негативно впливає на оперативність та якість контролю [5, с. 30].

Ключовою перешкодою не без підстави можна вважати підготовку і перепідготовку кадрів контрольних органів. Регулярна потреба такого роду підвищення професійного рівня та кваліфікації, обмін досвіду співробітниками, а також їх участь у різноманітних наукових, навчальних і практичних заходах детермінована частою зміною поточної нормативно-правової бази.

До суттєвих недоліків чинної системи слід віднести і недостатнє розуміння керівництвом центральних органів виконавчої влади важливості державного внутрішнього фінансового контролю в системі управління державними фінансами та нерозвинутість внутрішнього контролю всередині кожного органу [5, с. 30].

Тим часом існує цілий ряд недоліків, які перешкоджають нормальному функціонуванню системи фінансового контролю в Україні, а саме:

— використання переважно наступного контролю (у формі перевірок і ревізій), тоді як в європейських країнах перевірено практикою ефективне використання попереднього, поточного контролю;

— відсутність моніторингу в системі державних органів, постійної оцінки якості функціонування системи державного фінансового контролю [4].

Недостатньо швидке реагування правоохоронних органів у випадках фінансових порушень, а також відсутність належної відповідальності посадових осіб за порушення законів, норм, правил та відповідне відшкодування втрачених ресурсів [9]. Усе це призводить до малоефективного впливу фінансового контролю в Україні.

Враховуючи амбітні цілі, які ставить перед собою Україна щодо забезпечення високої якості державного (может лучше — публичного) управління та надання муніципальних і державних послуг, удосконалення механізмів фінансового контролю, займає ключову роль у процесі формування ефективної економічної політики держави.

Одним з головних показників ефективності роботи органів влади та місцевого самоврядування є якість і рівень виконання наданих ними послуг. Моніторинг сервісної діяльності в секторі державного управління в такому випадку стає важливим елементом для своєчасного знаходження помилок і подальшого їх усунення з метою поліпшення якості та ефективності державних послуг.

Визначають проблеми, які перешкоджають досягненню необхідного результату при проведенні моніторингу, а саме: проблеми в галузі методології моніторингу сервісної діяльності, серед них:

— невизначеність в методологічному підході до управління в досліджуваному секторі;

— відсутність ефективної технології оцінювання в сфері державних послуг, що призводить до прийняття управлінських рішень без достатнього обгрунтовання об'єктивних даних;

— відсутність відпрацьованого механізму відповідальності прийняття управлінських рішень в разі низького рівня наданих державних послуг або зниження їх якості;

— спрямованість моніторингу на продукт діяльності сектора державного управління та позиціонування як предметної області моніторингу дотримання стандартів надання державних послуг [6].

Проблеми у сфері якості наданих державних послуг можна мінімізувати, використовуючи позитивні приклади існуючих в світі систем проведення громадського моніторингу та контролю.

Саме громадський моніторинг та контроль дає змогу налагодити зворотній зв'язок влади з громадськістю. Лише так можна повернути довіру населення до влади.

Одним з найкращих прикладів з проведення такого роду діяльності є широко відома організація Watchdog (сторожові пси).

Громадянська мережа Вотчдог Польша (раніше відома як Асоціація лідерів місцевих громадянських груп) була створена в 2003 році. Члени Громадянської мережі здійснюють нагляд за дотриманням законності та відкритості уряду, і отримують інформацію про його діяльність. Громадянська мережа Вотчдог Польша діє по всій Польщі [7].

Вотчдог — буквально "сторожовий собака". Так називаються неурядові організації, мета яких — це здійснення контролю за діями державних властей (це, наприклад, організації займаються правами людини, екологією) або за етикою дій великого бізнесу [8].

За більш ніж 10 років своєї роботи дана організація стала мати значний вплив у Польщі. Вона має безліч програм, які досить ефективно діють на користь, як звичайних громадян так і підвищують підзвітність влади, що позитивно впливає на розвиток держави.

Слід зупинитися на деяких програмах цієї організації. Неурядовий центр на доступ до публічної інформації. У даній

програмі збирають знання і досвід, підтримують право на інформацію і показують, як воно важливе в нашому повсякденному житті; йдуть до суду, якщо державні органи не виконують закон; надають безкоштовні консультації (близько 500 випадків на рік — через інтернет, по телефону); організовують тиждень суспільної інформації; організовують конкурс, який сприяє кращим практикам і показує збої в наданні публічної інформації; консультують закони проектів; проводять тренінги для громадян [8].

Потужні сторожові. Дана програма підтримує неурядові організації, які займаються громадським контролем або хотіли б мати з ним справу, та звичайних громадян, які прагнуть знати, як витрачаються громадські гроші та як працюють їхні муніципалітети. В межах зазначеної програми проводиться наступні заходи: он-лайн курси з громадського контролю (розширена версія зі співбесідою в живу, і коротка версія — тільки через Інтернет); організовуються семінари щодо ознайомлення з кращими практиками та досягненнями в цій сфері у Польщі та за кордоном; проводяться співбесіди (тренінги) для громадян, на яких учасникам надають знання щодо їх прав та процедури проведення громадського контролю; проводяться тематичні моніторинги з запрошенням до участі в них громадян, які бажають проводити моніторинг місцевої влади [8].

Дана організація дає змогу не тільки стежити за діяльністю влади, а й дозволяє підвищувати соціальну активність населення, а також сприяє обізнаності громадян щодо їх прав, а влади — обов'язків.

На думку автора, створення подібної організації в Україні дозволить знизити корупцію у владі, підвищить професійний рівень державних службовців, дозволить населенню мати реальний вплив на прийняття державних рішень

Розвиток нових систем моніторингу та контролю потребує вдосконалення існуючих механізмів у системі державного управління та відпрацювання позитивного досвіду вже наявних систем, враховуючи їх помилки та недоліки. Водночас вважаємо, що врахування досвіду інших країн не повинно бути практикою "чистого запозичення", а потребує враховування особливостей національного розвитку.

ВИСНОВКИ

У сучасних реаліях проведення моніторингу та контролю у сфері державного управління має першорядне значення у фінансовій сфері та сфері державних і муніципальних послуг. Своєчасне опрацювання всіх існуючих перешкод і недоліків у використанні моніторингу та контролю в державному управлінні та створення організації рівня Watchdog дозволить створити ту необхідну та ефективну систему виходу на якісно новий рівень економічного розвитку держави, а також спрямує необхідний імпульс для досягнення найамбітніших цілей.

Перспективи подальших досліджень. Вдосконаленню механізмів моніторингу та контролю в системі державного управління присвячені подальші дослідження автора.

Література:

1. Даценко Г.В. Недоліки державного фінансового контролю та шляхи їх усунення / Г.В. Даценко, З.М. Пересунько, Д.І. Щербо // Efektivni nastroje modernich ved — 2009: Materialy V Mezinarodni vedecko-prakticka konference. — Praha: Education and Science, 2009. — Dil. 8. Ekonomicke vedy. — С. 39—41.

2. Шевченко А.А. Актуальные проблемы государственного финансового контроля / А.А. Шевченко, Н.А. Аюбов // Финансовые исследования. — 2008. — №1. — С. 31—41.

3. Виходець Ю.А. Проблеми удосконалення державного фінансового контролю в Україні / Ю.А. Виходець. // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. — 2013. — №16. — С. 139—144.

4. Патраманська Л.Ю. Основні проблеми та напрямки вдосконалення державного фінансового контролю в Україні [Електронний ресурс] / Л.Ю. Патраманська // Эфективні інструменти сучасних наук. — 2010. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/63050.doc.htm

5. Півняк Ю.В. Проблеми удосконалення фінансового контролю в Україні / Ю.В. Півняк. // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. — 2013. — № 3. — С. 27—31.

6. Карловская Е.А. Система мониторинга для оценки сервисной деятельности сектора государственного управления / Е.А. Карловская. // Современные проблемы науки и образования. — 2012. — №4. — С. www.science-education.ru/104-6586

7. Успешние практики гражданского контроля и мониторинга в Польше [Електронний ресурс] // Учебные материалы подготовленные Гражданскую сетью Вотчдог Польша. — 2013. — Режим доступу ресурсу: http://msps.su/files/2013/09/usppraktkontr.pdf

8. Podgorska A. О гражданском контроле [Електронний ресурс] / Agnieszka Podgorska // Гражданская сеть Вотчдог Польша. — 2013. — Режим доступу до ресурсу: http://www.slideshare.net/stowarzyszeniellgo/o-sieci-i-stranictwie-ru

9. Клим М. Основні проблеми та напрямки вдосконалення державного фінансового контролю в сучасних умовах [Електронний ресурс] / М. Клим // Матеріали конференції "Роль фінансово-кредитної системи у розвитку економіки України". — 2011. — Режим доступу: http://conf-cv.at.ua/forum/58-627-1

References:

1. Datsenko, H.V. Peresun'ko, Z.M. and Scherbo, D.I. (2009), "Disadvantages of state financial control and ways to overcome them", Jeffektivnye instrumenty sovremennyh nauk [Effective tools of modern science], V Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya [V International scientific and practical conference], Praha, Czech Republic, pp. 39—41.

2. Shevchenko, A.A. Ayubov, N.A.(2008), "Actual problems of state financial control", Finansovye issledovaniya, vol. 1, pp. 31—41.

3. Vykhodets', Yu. A. (2013), "Problems of improving public financial control in Ukraine", Visnyk Skhidnoukrains'koho natsional'noho universytetu imeni Volodymyra Dalia,vol.16, pp. 139—144.

4. Patramans'ka, L.Yu. (2010), "The main problems and directions of improvement of the state financial control in Ukraine", Efektyvni instrumenty suchasnykh nauk, [Online], available at: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/63050.doc.htm (Accessed 15 Dec 2014).

5. Pivniak, Yu. V. (2013), "Problems of improving financial control in Ukraine", Naukovyj visnyk: Finansy, banky, investytsii, vol. 3, pp. 27—31.

6. Karlovskaya, E.A. (2012), "Monitoring system to assess service activities general government sector", Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya, [Online], vol. 4, available at: www.science-education.ru/104-6586 (Accessed 8 Dec 2014).

7. Training materials prepared by the Civil network Watchdog Poland (2013), "Successful practice of civilian control and monitoring in Poland" available at: http://msps.su/files/2013/09/usppraktkontr.pdf (Accessed 8 Feb 2015).

8. Podgorska, A. (2013), "About civil control", Hrazhdanskaia set' Votchdoh Pol'sha [Online], available at http://www.slideshare.net/stowarzyszeniellgo/o-sieci-i-stranictwie-ru (Accessed 8 Feb 2015).

9. Klym, M. (2011), "The main problems and directions of improvement of the state financial control in modern conditions", Materialy konferentsii Rol' finansovo-kredytnoi systemy u rozvytku ekonomiky Ukrainy [Online], available at http://conf-cv.at.ua/forum/58-627-1 (Accessed 8 Feb 2015).

Стаття надійшла до редакції 16.02.2015 р.